ספרי מוסר · אחרונים · חמדת ימים

מבוא שערי חמדה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מבוא שערי חמדה

מקור הטקסט: תורת אמת · רישיון: CC BY-NC-SA 2.5

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מבוא-שערי-חמדה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הסכמות רבני זמננו 4
דפי השער 4
מבוא "שערי חמדה" - אודות תקופת הספר ומחברו 5
בפתח השער 5
תרשים לתקופת המחבר וחיבורו ויתר חכמי דורו 9
פרק א - הקדמות והסכמות לספר חמדת ימים 12
פרק ב - לקט מגאוני הדורות על ספר חמדת ימים 20
פרק ג - דבר בשם אומרו - מנהגים ונוסחאות שנשתרשו בתפוצות ישראל מספר "חמדת ימים" 37
פרק ד - חותמו של הספר בתפוצות ישראל 63
פרק ה - מהות החיבור ואופן עריכתו 69
פרק ו - תקופת המחבר וחיבורו 75
פרק ז - סדרי תקונים שנתפשטו מהמחבר בין השנים ש"ס - ת"ל 79
פרק ח - עקבות החכם הנעלם בספרי חכמי דורו 133
פרק ט - מייסד התקונים הנעלם הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי 137
פרק י - "חמדת ימים" אותו קרא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי 144
פרק יא - עקבות ר' בנימין הלוי בספר חמדת ימים 148
פרק יב - כתבים ונוסחי תפלות שהפיץ המחבר בקרב חכמי דורו 163
פרק יג - כתבים שנתפשטו מהמחבר ולא נדפסו בספרו 189
פרק יד - ספרי המחבר שלא זכינו לאורם 193
פרק טו - סדרי לימוד שנדפסו מספר חמדת ימים 197
פרק טז - נספחים לספר חמדת ימים 199
פרק יז - תולדות המחבר ר' בנימין הלוי 202
פרק יח - בניו ותלמידיו של ר' בנימין הלוי 242
דברי הקדמה 257
דברי הקדמה 257

את הספר במהדורתו המפוארת ניתן להשיג במחיר מוזל אצל ר' פנחס ראובן ברח' הרב כהנמן פינת עזרא בב"ב וכן ב"מכון חמדת ימים" רח' חידושי הרי"ם 7 ב"ב

הסכמות רבני זמננו

(ההסכמות הובאו כסדר הגעתם אלינו)

דפי השער

דברי המחבר למעתירים אל ה' בנוסחי התחינות שייסד

ועל כל אלה ידי עשתה, אנכי תקנתי תפילות ערוכות בנויות לתלפיות בנגלה ובנסתר מפיקים מרגליות כו', ואם אתה הכינות לבך ופרשת אליו כפיך כסדר נוסח תפילותי בחסד וברחמים, גם אני אדעה מה אעשה לך, בהשתחוייתי בית ארמון מקום שוכני סנה, אשא כפי אל ה' אל עליון גמולך ישוב בראשך, ימלא ה' כל משאלותיך להאיר מחשכי לבבך, ללכת בדרכי יושר ליראה ולאהבה את השם הנכבד ונורא ויהי כנהר שלומך, וכמו חלב ודשן תשבע בצחצחות נפשיך ונפש כל עדת ישראל אחיך כנפשך שבעך, אמן כן יהי רצון. (ציטוט מדברי המחבר שכתב בחתימת ספרו אחר פרקי סוכות, ובמהדורה זו הוקדמו דבריו לראש הספר במקום הקדמה וכנדפס בעמוד 252 במבוא הספר).

ספר חמדת ימים על עניני המועדים והזמנים

ונקבצו אל תוכו דינים ומנהגים חדשים גם ישנים, ובפרט ממילי דחסידותא ומעשה רב של האר"י וגוריו, וכן לקט מדרשים ותוכחות וסדרי לימוד לכל מועד וזמן דבר יום ביומו, בתוספת טעמי המצוות והמנהגים עם נוסחי תפלות ותחינות שייסד המחבר קודם קיום המצוות ע"פ כוונותיהן הנגלות והנסתרות

ייסדו וגם חיברו הדיין המוסמך ומרא דארץ ישראל וערי טורקיה שיצק מים ע"י תלמידי האריז"ל **ומסר סולת נקיה לתלמידו המובהק מהר"ם זכות** זיע"א, הוא החסיד העניו ומקובל אלוקי כמוהר"ר **בנימין הלוי** ב"ר **מאיר** זיע"א שחי בין השנים **ש"ל - תל"ו**, ואשר סידר את כתבי מהדורה קמא של האר"י ומהרח"ו המכונים, **ספר "הכוונות"**, **וספר "הדרושים"**, **וספר "הליקוטים"**, מלבד נוסחי תפלות ותחינות מחודשות שייסד, ומהן שנתפשטו בכל תפוצות ישראל מהספר **"שערי ציון"**

דברי שבח שכתב כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל בשערי הספר וזה לשונו:

ספר חמדת ימים חכו ממתקים וכולו מחמדים, וה"וד ידו נטויה להודיע לבני האדם כל העו"בר על הפקו"דים אי זה הדרך ישכון אור, יפ"תח בדורו פתח טוב לעובר"ים ושב"ים

ורבים מעמי הארץ מתיה"דים, בנגלה ובנסתר מפיק מרגליות בתוכחת מגולה מאהבה לנפש היפה ורפואות תעלה, יום ליום יביע אומר לשמוע כלימודים, אלף המגן תלוי עליו אבן בוחן פינת יקרת מנהגי וכוונות האור המופלא האריא"ל לבוש הבדים, מגדל עוז בו ירוץ צדיק ונשגב הרב המחבר תהלתו בקהל חסידים, מגיד לאדם מה שיחו שיחה נאה וחסודה, ואסמכינהו אקרא וגם אל הרנה ואל התפלה, וערך עליה לכל דברות ולכל אמירות רבינו הקדוש בש"פר הכוונות, והיו למאורות במראה ולא בחידות, דבריו חיים וקיימים ונחמדים לאותות ולמועדים ... והיה כל מבקש ה' יבא אל אהל מועד, יקריב את קרבן ה' במועדו, ימצא מדור לפי כבודו נאוה קדש, וארשת שפתיו כקול שדי בדברו, דברים שבקדושה המישרים את הלב על טהרת הקדש, במדבר הזה יתמ"ו חטאים בדרך תמים והדרת קדש

הספר הנכבד הזה נדפס בכשמונה מהדורות תוך ל"ג שנה החל משנת תצ"א, ולראשונה נדפס בערי טורקיה ועד מהרה יצא שמעו בכל תפוצות תבל כאשר ד' מהדורות מתוכם נדפסו בערי אשכנז, מלבד סדרי לימוד ומחזורים רבים שנתייסדו על פיו, והן עתה נדפס מחדש במהדורה מפוארת ביותר כמפורט בדף הבא

פה עיה"ק בני ברק חודש טבת ה' תשע"א לפ"ק

אלו המעלות וההוספות שנוספו למהדורה מחודשת זו

* "שערי חמדה" - מבוא מפורט אודות תקופת הספר ומחברו
* אלפי כותרות משנה (מפתח מפורט בראש הספר)
* סדרי הלמוד והתפלות באותיות מודגשות
* עניני הסוד נדפסו בכתיבה שונה, להבדיל בין הקודש לקודש פנימה
* ציוני סעיפים
* חלוקה מחודשת ומרווחת של קטעי הספר
* אלפי תקונים והגהות חדשים שנעשו בעיון רב, מהם ע"פ דפו"ר
* ציוני מ"מ והערות בסוף כל פרק
* תקון חצות - תקון הלילה - תקון היום

מבוא "שערי חמדה" - אודות תקופת הספר ומחברו

בפתח השער

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, וברוך המקום שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה עת צאת לאור עולם ספר "חמדת ימים" במהדורתו האחת עשרה אשר כבר נודע בקדושתו

וחסידותו, וידועים דברי הב"ח בהסכמתו על סידור של"ה המכונה "שער השמים" שכתב בזה"ל, **והניח אחריו ברכה בחבוריו הקדושים וכאשר ראינו וקרינו בהם הרגשנו השפעת הקדושה מרום המעלות בכל אברינו וזה האות שחיבוריו הם מחוברים לשם שמים לתקן הדורות הבאים אחריו כי נתחברו בלשון צח ונקל שיבינום כל מי שיודע ספר** כו' עכ"ל, וכמו"כ ראויין הדברים להאמר על הספר הקדוש "חמדת ימים" כי כל הקורא בו ירגיש השפעת הקדושה מרום המעלות בכל אבריו והוא האות כי כנים דברי המחבר שכתב פעמים רבות בספרו שכל תכלית חיבורו לשם שמים לזכות את הרבים ועל כן העלים שמו מעל גבי חיבורו.

ואמנם על אף שמקרוב נדפס הספר במהדורה מחודשת ומתוקנת, עדיין אין הקומץ משביע את האר"י כי המהדורה אזלה מן השוק ועל כן גמרנו אומר לשוב להדפיסו, אלא שכאשר נגשנו אל המלאכה שבנו וראינו כי גם המהדורה האחרונה עלתה כולה קמשונים וטעויות, מאחר והוגהה על פי המהדורה השביעית והנפוצה שנדפסה בונציה בשנת תקכ"ג שאף היא היתה מלאה בשבושים ובחסרון תיבות, ונוסף לזה כי במהדורה האחרונה נשמטו מאות שורות מכל ארבעת הכרכים, ובחסדי ה' כי לא תמו אינה לידינו את הספר חמדת ימים במהדורתו הראשונה שנדפסה באיזמיר בשנת תצ"א ע"י אב"ד דירושלים ה"ה הגאון המפורסם כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצוק"ל ואשר עותק זה אף היה בבעלותו ממש כאשר תעיד חתימתו בראש הספר ובסופו, ועל מהדורה זו שקד בעצמו לתקנה ביתר שאת וכמו שהעיד בהקדמתו כי עסק בהגהת הספר במשך שנתיים ימים, וכפי שאכן ניכר ממאות הטעויות שנשתרבבו למהדורות המאוחרות ואינם קיימות במהדורה הראשונה.

מלבד זאת הוספנו למהדורה הנוכחית תקוני טעויות רבים שנשתרבבו אף למהדורה הראשונה, ואף במקומות שניכר כי נפלה טעות בהעתקת המחבר מספרי הקדמונים, תרנו אחר מקורות הציטוט והגהנו אותם על פי דפוסים ראשונים כאשר בראש התקון מופיע ציון לפרקי ההערות, ואמנם מלבד זאת שקדנו לתקן טעויות רבות שחזרו על עצמן בהעתקת הפסוקים אותם ציטט המחבר לסדרי הלימוד ונוסחי תפלותיו, שכפי הנראה הכניס שינויים אלו במכוון מאחר והעתיקם לספרו ע"פ הזכרון ודברים שבכתב א"א רשאי לאומרן על פה, ואף באלו שקדנו לחזר אחר כל פסוק ופסוק ולהדפיסו בתבניתו וצלמו כדי שלא תצא תקלה של "תורה חדשה" מתחת ידינו.

תוספת תקון נעשתה במהדורה הנוכחית, באשר הוחזרה חלוקת הקטעים עפ"י המהדורה הראשונה, ולא כפי שנדפס בכל המהדורות המאוחרות שליוקר ההוצאה

נדפסו הקטעים מחוברים כמגילות ארוכות, ואף הוספנו עליהם רבות כיד ה' הטובה כדי להקל על הבאים בשעריו בנתינת ריוח בין פרשה לפרשה, וגדולה מזאת הוספנו לראשונה לחלק את ראשי הקטעים לסעיפים סעיפים כדי לתת סימני דרך לבאים בשערי הספר למען לא ישוטטו לחפש את מחוז חפצם בין פרקי הספר הארוכים.

ואמנם תוספת ותיקון גדול יתר על הראשונות נעשה במהדורה זו, שמאחר וכינס המחבר זצוק"ל בספרו כוונות ותפלות רבות ע"ד הסוד, ואף טרח להעיר עליהן במקומות רבים כי אינם אלא לבאים בסוד ה', ומאחר ועניינים אלו באו מפוזרים במקומות רבים בין כותליו, על כן שגו רבים לייחס את הספר לאחד מספרי הסוד ומשום כך משכו ידם לגמרי מלעיין בו, על אף שאת רובו המכריע של הספר טרח המחבר לכותבו על דרך הפשט אף לאלו אשר לא באו בסוד ה', ולא עוד אלא שמאחר ונתמעטו הלבבות בהבנת תורת הסוד וכאשר יבקשו רבים לשוטט בין כותלי הנגלה - תתקלקל מרוצת לימודם בו בפוגעם בסדר הכוונות הפזורים בו ליודעי הח"ן, על כן יצאנו בעקבותיו של הרה"צ בעל "מתוק מדבש" זצ"ל וסידרנו את קטעי הקבלה בכתיבה שונה מגוף הספר כדי להבדיל בין הקדש לבין הקדש פנימה.

עוד הדפסנו את נוסחי התפלות וסדרי הלימוד שייסד הרב המחבר בכתיבה שונה מגוף הספר בכדי להקל על הלומדים, למעט התפלות המיוסדות ע"ד הסוד שאותם ערכנו בצורת הכתב של עניני הסוד, מלבד אלו שיש בהם קטעים ארוכים אף על דרך הפשט שאלו נסדרו על הרוב בשני סוגי כתיבה שונים זה מזה, ואמנם במקומות שנדפסו התפלות באופן מקוטע עם תוספת הציון וכו' הצבנו כל תפלה ותפלה במקומה בנוסחתה המלאה למען לא ישוטט הקורא בין כתלי החיבור לחפש מבוקשו.

ולמען הקל על הבאים בשערי הספר, סדרנו כותרות משנה בין הקטעים דבר דבור על אופניו ומהן ערכנו מפתח מפורט בשער הספר, ואמנם ראוי לציין כי במקומות שידענו בבירור כי ציטט בהם המחבר לשונותיהם של מחברים אחרים, לא הוכנסו כותרות בין קטעים אלו כדי שלא יחשוב הקורא כי הם מדברי המחבר, למעט הכותרת שבראש ההעתקה שבה צויינו הדברים בשם אומרם, ועי"ז נקל יהיה להבחין **כי העתקת המחבר אינה מסתיימת עד לכותרת הבאה** , ואולם במקומות בהן שילב המחבר מדבריו לתוך דברי המחברים הקדמונים, שינינו את לשון הכותרת כשנכתב בה כי הציטוט נעשה **על פי** האלשיך וכדו'.

עוד יש לציין כי הוספנו למהדורה הנוכחית מעט ציוני מראי מקומות לדברי הש"ס והזוהר ויתר מדרשים שמהן ציטט המחבר לספרו, אלא שמפאת כובד המלאכה לא עלה

בידינו להשלימה מלבד הערות הכרחיות אותם צירפנו לציוני המ"מ, וקבענו מקומם בסופי הפרקים ולא בין הקטעים כדי לא להפסיק מרוצת הקורא.

מלבד זאת הוספנו מספר תקונים שהדפיס המחבר בעודו בחייו ואליהם ציין מפורשות בספרו, כמו סדר "תקון חצות" שסידר לראשונה בשנת שע"ה ע"פ האריז"ל עם יתר תוספות שהוסיף מדיליה, וכן את סדר התקון חצות שסידר המחבר לבאים בסוד ה' הנדפס לראשונה בסידור "חסד לאברהם" מהמקובל ר' אברהם טובייגא זצ"ל, וכן סדר לימוד לאשמורת הבוקר המכונה "תקון הלילה" שאת חלקו הדפיס המחבר כבר בשנת שע"ה בהסכמת הגאון כלי יקר והשל"ה הקדוש, ואילו ברבות השנים הוסיף לו נופך רב והדפיסו בכמה וכמה מהדורות כשהוא מצרף לו סדר לימוד נוסף המכונה "תקון היום", ואכן את מקומם של התקונים הנזכרים קבענו בין הקונטרסים שנדפסו בסוף הספר תחת השם "קונטרס חמישי".

את הערותיו של הרב המלבה"ד כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל שעיטר את הספר בעשרות הגהות המוקפות בסוגריים, השארנו במקומם כשהם בצורת הכתב הזהה לגוף הספר כמו שעשה הרב הנזכר בעצמו כשהוא מציין בראשם את הלשון "א"ה", או "אמר המגיה", או "אמר המעתיק", או "אמר הכותב", מלבד מקומות בודדים בהם צויין הלשון "הגה" או "מצאתי כתוב" שכפי הנראה הקיפם המחבר בעצמו בסוגריים ואינן מהרב המלבה"ד.

ואחרון אחרון חביב הוא המבוא המקיף המכונה "**שערי חמדה**" שנכתב בפתח הספר אודות תקופת המחבר וחיבורו, וכשמו כן הוא כי זה השער לה' צדיקים יבואו בו, מאחר ונתברר בשעריו מקחו של צדיק אשר היה לוטה בערפל זה מאות בשנים.

ובצאתנו את פתח השער עלינו להודות לבורא יתברך שמו שסיפק בידינו את כל הספרים והקונטרסים הנדירים שעל ידם נשלמה מלאכת המבוא לספר זה, ואשר העיר את רוח הבריות לדובב שפתי ישנים ע"י מאגרי ספרי קדמונים ואחרונים המצויים, כמו "אוצר החכמה", "אוצרות התורה", ו"הספרייה בירושלים", ואחרון חביב הוא מאגר ה"ספרים המלא" מיסודו של מזכה הרבים הרה"ח ר"ח רוזנברג שליט"א, ובלי ספק כי לולא דוחק הזמן להוציא לאור עולם את הספר הנכבד הזה, היתה המלאכה מתעכבת עקב קונטרסי התקונים ויתר התפלות שייסד המחבר המתווספים מידי פעם למאגרי הספרים הנזכרים.

ואל נא ישתומם הקורא על אריכות המבוא שבפתח הספר, כי לא אריכות דברים יש בו כי אם סקירה מקפת למשנתו הגדולה של הרב המחבר שרק מעט מעקבותיה נחשף

עד כה בספרים וקונטרסי התקונים הרבים שנדפסו החל משנת ש"ס, ובלי ספק כי הקורא בו מתחילתו לסופו יבחין בעליל כי כל הפרטים שנאספו אינם אלא סימני דרך לעקבות הרב המחבר זצ"ל, ולקוצר המשיג וקיצור היריעה כילינו את המלאכה בפרקים מתומצתים אלו, ותן לחכם ויחכם עוד.

וכאן המקום להודות לכל העוזרים והמסייעים שבחפץ ליבם נשאו בעול מלאכת הקדש ללא ליאות ואי אפשר לפורטם כי רבים הם, ועל הטוב יזכרו החפצים בעילום שמם שבנדיבות לבם נד"בו מזמנם שעות רבות להזמין בידינו ספרים רבים המצויים במאגרים הגדולים, ויהא רעוא מן קדם שמיא שזכות המחבר תגן על כל בית ישראל ונזכה לגאולת עולמים בבי"א. **מכון "חמדת ימים"**

תרשים לתקופת המחבר וחיבורו ויתר חכמי דורו

ר' בנימין ב"ר מאיר הלוי זיע"א מחבר החמ"י (ש"ל - תל"ו)

* ר' שלמה ב"ר בנימין הלוי זיע"א בן המחבר (נפטר א' אלול תנ"ז)
* ר' בנימין ב"ר שלמה הלוי זיע"א נכד המחבר (נפטר י' תמוז תפ"א)
* ר' יעקב ישראל אלגאזי זיע"א שהביא את ספר חמ"י לדפוס (ת"מ - תקט"ז)
* מציאת כתב היד של הספר חמדת ימים בעיר צפת סביבות שנת ת"ס
* הדפסת החמדת ימים לראשונה בעיר איזמיר בשנת תצ"א

חכמי וזקני דורו של המחבר בראשית ימיו

* האר"י הקדוש זיע"א (רצ"ד - של"ב)
* ר' יוסף קארו זיע"א - בעל הבית יוסף (רמ"ח - של"ה)
* ר' אליהו די וידאש זיע"א - בעל "ראשית חכמה" (נפטר שמ"ז)
* ר' משה טיראני זיע"א - בעל שו"ת מבי"ט (ר"ס - ש"מ)
* ר' שלמה אלקבץ זיע"א (רס"ה - שמ"ד)
* ר' משה אלשיך זיע"א (רס"ח - שנ"ג)
* ר' משה בן מכיר זיע"א - בעל "סדר היום" (נפטר שס"ב)
* ר' אלעזר אזקרי זיע"א - בעל ה"חרדים" (נפטר ש"מ)
* ר' שלמה שאגיש זיע"א (נפטר שמ"ז)
* ר' משה די שיגוביא זיע"א (רפ"ח - ש"ס)
* ר' אברהם צהלון זיע"א (נפטר ש"ס)
* ר' שמואל די אוזידה זיע"א (ש - שפ"ה)
* מהרי"ט צהלון זיע"א (שי"ט - שע"ח)
* ר' שלמה אפרים לונטשיץ זיע"א - בעל ה"כלי יקר" (נפטר שע"ט)

* ר' יוסף טיראני זיע"א - בעל שו"ת מהרי"ט (נפטר שצ"ט)

מרבותיו

* רבו המובהק ר' חייא רופא זיע"א (נפטר שע"ט)
* הרמ"ע מפאנו זיע"א (ש"ח - ש"פ)
* מהר"ם לונזאנו זיע"א (נפטר בשנת ש"פ)
* גורי אריז"ל

רשימת תלמידי אריז"ל ויתר חכמי צפת שנזכרו בספר חמדת ימים

* ר' חיים ויטאל זיע"א (ש"ג - ש"פ)
* ר' אברהם הלוי זיע"א
* ר' יעקב מסעוד זיע"א
* ר' יצחק הכהן זיע"א
* ר' יוסף טיטיצאק זיע"א
* ר' מרדכי מסכנות זיע"א
* ר' אברהם גלאנטי זיע"א
* ר' ישראל נג'ארה זיע"א
* ר' יהודה משען זיע"א
* ר' משה משולם זיע"א
* ר' יעקב אבולעפיא זיע"א
* הר"י פינטו זיע"א
* ר' יוסף מאטלון זיע"א
* ר' אברהם מונסון זיע"א

קיצור תולדות המחבר ויתר חיבוריו

* נוכח בצפת בין השנים ש"ל - שנ"ב
* נוכח בטורקיה ואיטליה בין השנים שנ"ב - שס"ז
* הדפיס מקונטרסיו בערי איטליה בין השנים ש"ס - שס"ג
* שליחות ארץ ישראל בערי אשכנז ואיטליה בין השנים - ש"ע - שע"ו
* שלח לדפוס את ספרו "תקוני שבת" בשנת שע"ב לעיר פראג וליתר ערי אשכנז
* שלח לדפוס את ספרו "תקוני ק"ש ותקון חצות" בפראג בשנת שע"ה
* נוכח בארץ ישראל בין השנים שע"ו - שפ"ו
* שליחות ארץ ישראל בערי איטליה ורבנותו בערי טורקיה בין השנים שפ"ו - ת"ג
* סידר כתבי אריז"ל - "כוונות" "דרושים" "לקוטים" בין השנים ש"צ - שצ"ה
* נוכח בארץ ישראל בין השנים ת"ג - תט"ו

* שליחות ארץ ישראל בונציה בין השנים תט"ו - תי"ט
* הרמ"ז קיבל מפיו את משנת האריז"ל בונציה, בין השנים תט"ו - תי"ט
* הדפיס בשנים אלו באטליה ספרים רבים ע"י תלמידו הרמ"ז
* מסר נוסחי תפלות למייסד השערי ציון בונציה שנת תט"ז
* נוכח בארץ ישראל בין השנים תי"ט - תל"ו
* שלח לדפוס את סדר תקון הלילה עם תקון היום בשנת תכ"ו
* פטירת המחבר בארם צובא בשנת תל"ו

מעמיתיו בתורה

* ר' יחיאל אשכנזי זיע"א בעל היכל ה'
* ר' חיים בנבנשתי זיע"א בעל כנסת הגדולה (שס"ג - י"ט אלול תל"ג)
* מהר"ש הלוי זיע"א בעל שו"ת מהר"ש הלוי (שמ"ג - שצ"ה)
* ר' יעקב צמח זיע"א (שכ"ב - תכ"ז)
* ר' יהודה קרישפין זיע"א (נפטר ת"ז)
* ר' חיים הכהן זיע"א בעל טור ברקת (שמ"ה - תט"ו)
* ר' שמואל ויטאל זיע"א (שנ"ח - תל"ז)

מתלמידיו

* ר' משה זכות זיע"א (שע"ה - תנ"ח)
* ר' שמואל אבוהב זיע"א (ש"ע - תנ"ב)
* ר' דוד חביליו זי"ע (שמ"ה - תכ"א)
* ר' ישראל לינגי זיע"א

שמות החכמים שהעתיקו מקונטרסיו לספריהם בעודו בחייו ****

* השל"ה הקדוש זיע"א בספרו "שני לוחות הברית" (ש"י - שפ"ט)
* ר' אהרן ברכיה ממודינא בספריו "אשמורת הבוקר" ו"מעבר יבק" שנדפסו בשנת שפ"ד, שפ"ו
* ר' יחיאל אשכנזי זיע"א בספרו "היכל ה'" הנדפס בשנת ש"ס
* ר' צבי הירש אשכנזי זיע"א בעל שו"ת חכם צבי בגליונות לשו"ע שלו (ת"כ - תע"ח)

ספרים שהפיץ המחבר בחייו בעילום שמו

* תקוני התשובה ותקוני השבת (נדפסו בסו"ס קצור ר"ח בונציה ש"ס)
* "אמרי בינה" (נדפס בפראג שע"א)
* "תקוני שבת" (נדפס ד' פעמים בין השנים שע"ב - שפ"ב)
* "תקון מוצאי שבת" (חסר ש"ד)
* "תקון ק"ש על המטה עם תקון חצות" (דפו"ר פראג שע"ה)

* "תקון סדר הטבילה" (לובלין שע"ו)
* "תקון השולחן - תקון סעודה" (דפו"ר בברהמ"ז לר"נ ד' ונציה שס"ג)
* "זוהר חדש" (ד' ונציה תכ"ג)
* "דרך אמת" (הגהות הזוהר ד' ונציה תכ"ג)
* "שערי ציון" (דפו"ר פראג תכ"ב)
* "תקון הלילה" עם "תקון היום" (נדפס באמ"ד תכ"ו)
* "תקון המדות" (נדפס במנטובה תכ"ו והוא זהה לתקון הלילה)
* "תקון ליל שבועות והו"ר" (ד' ונציה תי"ט ומכונה "שפר התקונים")
* "סדר משמרת החדש" (נדפס בונציה ת"כ)
* "תקון שובבים" (נדפס במנטובה תל"ד)

ספרי המחברים שהעתיקו מקונטרסיו אחר פטירתו

* "קנה חכמה" - "דעת חכמה" (נדפסו בשנת תמ"ב, תנ"ב)
* "שבט מוסר" (נוסחי תפלות בפ' ל"א)
* "דרך ישרה" - "חמדת צבי" (נדפסו בשנת תנ"ז, תס"ו)
* "שם טוב קטן" - "אמתחת בנימין" (נדפסו בשנת תס"ו, תע"ו)

קונטרסי המחבר שנדפסו אחר פטירתו בעילום שם

* "הלולא רבא" (דפו"ר איזמיר תקי"ד)
* "תקון שיעור קומה" (נדפס לראשונה בספר חמ"י ד' ליוורנו תקכ"ד)
* "סידור לימות החול" (חלקים ממנו נדפסו בסידור חסד לאברהם בשנת תקכ"ד)
* "זכרון ציון" (נדפס בפראג ת"מ)
* "תקון ליל שביעי של פסח" (אמ"ד תפ"ו)

פרק א - הקדמות והסכמות לספר חמדת ימים

הקדמה ראשונה שכתב הרב המהדיר כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל לחלק המועדים

הוא מרא דארעא קדישא ואב"ד ור"מ בירושלים ואשר כינהו הגאון חיד"א "מלאך לבוש הבדים", והוא היה בנו של הר"ר יו"ט אלגאזי ואביו של המהרי"ט אלגאזי זצ"ל, וחיבר ספר "ארעא דרבנן" ו"שמע יעקב" ו"שארית יעקב" ו"שלמי ציבור" ו"שלמי חגיגה" ושאר ספרים, ואף עמד בראש החותמים בכתבי ההתקשרות של חברת "אהבת שלום" להרש"ש והחיד"א ושאר גאוני ירושלים, והוא אשר הדפיס לראשונה את הספר חמדת ימים לאחר שההדירו מכתב היד, ובהקדמה זו שכתב על חלק המועדים המכונה חלק

שני הנדפס לראשונה בשנת תצ"א גולל את סיפור הגעת כתב היד לידיו בסביבות הרי מירון

הקדמת החכם המעתיק ה"י עדות ביעקב

מעת הוסר התמיד ושכינה עמדה ונש"את ותרום מעל הארץ ויעתק צו"ר ממקומו ביתא דהוו ביה שית"ין שי"תו ושמירו, הן עם אחד קהל ועדה מישראל היתה כחנ"יות גנוחי גנח וילולי יליל וכל פנים קבצו פארור כאדם שהכסיפו פניו משונה בעורו, ורבים מעמי הארץ שו"ת שתו נחל דמעה את המבול מים, ועין רואה חשך משחור כלו בדמעות עינים להם חור שבין יהודי לחברו, וכל ראשי אברים אינו אלא שר"ף קלוי באש אשא דגרמי יקד יקוד תוכו כברו, ומה הלשון אומרת צ"ר לי המק"ום בהנ"חל עליון נח"לה מבוהלת דכי קא מתחלא ממתנים עוכר שארו, כי המר שדי נפש החוטאת ורפואות תעלה אין לה, ברא כד חטי אי אתה יכול להחזירו דחסרא לה ארעא הבית והעליה, מקדש ה' כהנים בעבודתן ובוטל השיר וית"ן איש בתרו.

את שיש בה ידיעה כאשר ישאל איש בדבר האלהים הן הן גופי תורה אהרניות ערניות ובין טמא לטהור לטמאו או לטהרו, ונפש כי תחטא לרבות שוגג כמזיד שם דרך במקום שבעלי תשובה עומדין להשתחות ולזבוח תמידין כסדרן, אם בעליו עמו בא לו אצל פרו, באמת אמרו לא לן אדם בירושלים ובידו משפט רשעים כי טמא נז"רו, אחד רשע ואחד תם יום ליום יביע אומר והתודו את עונם ועשה את עולתו ובלילה שירו, מקודש עד שחשיכה קדוש יאמר לו ואוהבו שיחרו.

ועתה ישראל אם אדם חטא פו'רש אין להם איזוהי דרך ישרה דרך הכשרו, ולילה כיום הוא בעונו והיה במחשך אור חשך באהלו ונרו, ל"ו היו תמה"ין וקל מן שמיא נפל מש"יח אלהי קדוש ישראל ויוצרו, אין מעצור לה' להורות משפט גבר על חטאיו שישן לו על משמרו, והאלהים אינה בכל דור ודור איש אלהים קדוש לזכות את ישראל הכינו וגם חקרו, עיני כל ישראל אליו ידרושו שואלין ודורשין היכי דמי בעל תשובה יתן לאלהים כפרו, עליה דידיה הדר לתור להם את הדרך ואת המעשה אשר יעשון על מנת לתקן שיעורו.

הדור אתם ראו כל חלקה טובה אשר חלק אלהים לנו זה ש"פר ספר "**חמדת ימים**" **כתב איש רבי מופת הדור והדרו, הרב דומה למלאך חלק אלוה ממעל וכל רוח אלהין קדישין ביה וארשת שפתיו כקול שדי בדברו**, השומע קולו אף על פי שחטא מחזיר לו בישו"ב והפה שא"סר יעיר קי"נו עושה לו פות"חת יפ"תח בדורו, מי שהחשיך בדרך והבדילו ה' מתורתו של רבי מא"יר מאורות נתן סביבות עוזו תבא לו מא"רה גם הן פרש עליו אורו,

מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, "**את קולו שמענו ואותו לא ידענו, לא ידעתי אכנה מי בעל דברים ואת שמו לא הגיד שמו ושם עירו**" .

אנכי בדרך נחני ה' בעלותי ההרה הר הקדש גליל העליון אתרא דמאריה ביתא תלי זייני ונטה את שפרירו, והנה איש בא נצב לקראתי ובידו האי ספרא דבי רב ויאמר אלי לך חזק וקני חמדה גנוזה אל תעמוד על המקח בקנין תורה מקחו מקח וממכרו, ויקץ יעקב משנתו וארא מראות אלהים נפלאות מתורתו, להורות נתן דבר בעתו להגיד לאדם יושרו, והיה כל מבקש ה' אשר דרכו נסתרה בשנו"תו את טעמו לבבו יבין את מעשה ה' כי נורא הוא יבין לאשורו, כקרא יהודי דבר הלמד מעניינו שוב תשוב עם רב מישראל ואם לדין יש תשו"בה מעלה בזכ"ורו.

מימיו מן המקדש הן יוצאים מתורתו של רבינו הקדוש **הרי"אל** זלה"ה, ומן הבאר ההוא הש"בע השב"יע את בני ישראל לשתות מי בורו, וה"וד ידו נטויה בש"פר הכוונות מצוות צריכות כוונה אחת ארוכה ואחת קצרה, רבי לה שנאה ויביאה אל ביתו בית תפלה בדרך קצרה וארוכה ואף הוא היה מתכוין בעקבות משיחא הגאון האר"י זלה"ה שהכל נהיה בדברו, נפש כי תשבע לבטא בשפתים לעשות כוונ"ים למלאכת השמים ועליו יציץ נזרו.

מיומא דנן ולעלם עיני ולבי באומרים לי מתי יבא לידי כסף ושוה כסף למען תהיה זאת התורה ברחובות קריה בין איש ובין אחיו ובין גרו.

ויהי כבואי לעמוד לשרת בבית ה' בלילות במדרש **כתר תורה** , העיר ה' את רוח נדיבי עם אלהי אברהם, אנשי חיל יראי אלהים והמה חכמים מחוכמים יחידי סגולה קהלא קדישא נוסדו יחד לתת לכסף מוצא להוציא לאור האי מרגניתא טבא איש ממעשרו.

ברם זכור האיש ההוא לטוב, דין הוא הדר דחיל ומוקיר רבנן ואיהו גופיה צורבא מדרבנן, החכם המרומם הן גביר דגמיר וסביר כמה"ר **משה צונצין** נר"ו אשר גם הוא בי תמכה ימינו להוציא לאור המלאכה לגמור לולי משה בחירו, האנשים האלה שלימים כולהו אית להו דרב חס"דא חסד ואמת נפגשו, יחדיו יהיו תמים דשנים ורעננים ונחלו לעולם ההלל והשמחה, וזכות הרב המחבר יגן עליהם וינטלם וינשאם עליונים למעלה מעל ריבה על מרומי ההצלחות יפתח להם את אוצרו.

ואתם גם אתם בית ישראל אשרי איש דמ"יו עליו יטוש והוא על נדיבות יקום, הראוי לכסף לכסף וראוי לזהב לזהב, גם ה' יתן הטוב טובה כפולה ברכה עד בלי די, ויקח ית"רו למען עשה כיום הזה להוציא לאור עוד "**חלק הראשון**" המלמד לאדם דעת לפקוח עינים עיורות וכאור בקר זרחה בעבורו.

ובכן אפרוש את כפי אל ה' יורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו.

כה מעתיר הקטן תולעת **יעקב** בכמה"ר יום טוב **אלגזי** ז"ל

הקדמה שניה שכתב הרב המהדיר כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל לחלק שבת וראש חדש

ספר חמדת ימים הנדפס על שבת ור"ח מכונה חלק ראשון, ואף שהדפיסו הרב המהדיר בשנת תצ"ב כשנה לאחר שהדפיס את חלק הרגלים, כינהו חלק ראשון כפי שהזכירו המחבר בעצמו במקומות רבים בספרו

הקדמת החכם המסדר ה"י

כל העם אשר בשער שניתן להם כלי חמד"ה המה ראו האי תנא דידן אשר הביא אלוה בידו, אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא ידו ב **כל** . **כל** מקום שנתנו חכמים עיניהם נותנין לו את השבח ברוך שחלק מחכמתו, את הכל עשה יפה בעתו לא נפל דבר אחד מ **כל** . **כל** מילי דמר תלמוד גדול לזכות את הרבים ומעשה רב לתת לאיש כדרכיו על חטאתו אשר חטא כי השחית **כל** . **כל** אדם קורא כדרכו אחד חכם ואחד תם תורה יוצאה ל **כל** . **כל** המקודש מחברו שכבר קדשוהו שמים בכל מדות שהתורה נדרשת יודע רזי עולם ותעלומות סתרי **כל** . **כל** זמן שאדם הוגה מוצא בהם טעם כעיקר דאורייתא דברים העומדים ברומו של עולם הן הן מעשה מרכבה יביא במשפט על **כל** . **כל** שהוא בא משום חטא אשר ל"ו הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים והות רשעים וחו"בר חב"ר הוא לאיש משחית לשחת **כל** . **כל** שהוא בבל תשוב לא ישוב מפני **כל** . **כל** האמור בפרשת מלך גלגל הוא שחוזר אחד שוגג ואחד מזיד יכול ל **כל** . **כל** באיה ל"ו ישובון מן יומא דנן ולעלם עשות משפט ואהבת חסד ונשכח **כל** . **כל** אשר יעבור תחת השב"ת רוח המקום נוחה הימנו מאד מכל האדם, מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנח והוא נכבד מ **כל** .

כל כי האי מלתא מחייב איניש לאודועי כי זה שנתים ימים עבדתי בכל כחי עומד ומשמש לרגל המלאכה למען ירוץ הקורא שיהיו קורין **כל** . **כל** כתבי הקדש נמצא כתוב פנים ואחור מה למעלה מה למטה הגדילו התערובות והדבר צריך תלמוד למען דעת **כל** . **כל** הרוצה ליטול דברים ככתבן אינו אלא טועה כי המכתב ישן נושן והאותיות אשר תבאנה בנס היו עומדין ונמקו **כל** . **כל** מן דין גרמא לבא מן המאוחר אל הקודם כי זה חלק האדם הגדול היא היתה לראש ראשון ל **כל** . **כל** הנקרא בשמי גם אני לא אחשוך פי דרך ישכון אור לגבר אשר דרכו נסתרה גברא לא חז"י, עמו אנכי בשורה להגיד לו

כדת מה לעשות הן זכרון לראשונים וגם לאחרונים למען דעת כל עמי הארץ ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב זה חלקי מ **כל** .

כל כנסיה שהיא לשם שמים פנות צבאות קדושים רוממי שדי יחידי סגולה קהלא קדישא מדרש **כתר תורה** אשר היו בג"רם המעלות להוציא לאור כל כתבי הקדש הרב זלה"ה בל יראה ובל ימצא דבצרי חדא הכל כאשר ל **כל** . **כל** הטעון ברכה אחד באחד יגשו בברכה המשולשת בתורה בכל מכל **כל** . **כל** שהוא עיקר דין הוא הדר מבחר עצמים מלא רוח חכמה די נהירו ושכלתנו אשתכחת ביה תורה וגדולה במקום אחד החכם המרומם הן גביר כמה"ר **משה צונצין** בכמה"ר הגביר החכם המרומם יהושע צונצין ה"י ידו פרש ש"ר והוא על נדיבות הקדיש מממונו הקדש דמים במנה הראויה להתכבד להקים דגל התורה לגדל ולחזק ל **כל** . **כל** לגבי דידי הפליא לעשות להנו"ת נפש מה שאין הפה יכולה לדבר קטונתי מ **כל** . **כל** מלתא דמתאמרא עליה דידיה הדר יתנך אלהים עליון למעלה לעילא מ **כל** . **כל** אשר לך מסביב יחיו דגן ויפרחו כגפן פוריה חתן ובניך ובנותיך ו **כל** . **כל** העונה אמן בכל כחו על כל ברכה ותהלה הרי זה משובח הדר הוא ל **כל** .

כל המזכה את הרבים דין גברא בגוברין אח"י נוע"ם חזרן במצוות, מוכתר בנמוסו מזרע המלוכה החכם המרומם רודף צדקה וחסד אל כל היום כמה"ר **משה אבואלעפייא** ה"י, ישמח משה במתנת חלקו כי שם ביתו ללמוד וללמד בית מועד ל **כל** . **כל** חותמי ברכות יחולו על ראשו וחי לעולם מושב"ע ועומד בי בני סמיכי ונחלו לעולם ההלל והשמחה משכילים ב **כל** . **כל** מרים תרומת כסף לקוח את ספר התורה הזה ישא ברכה מאת ה' ברכת ה' ב **כל** .

כל שישנו בעשיה מסיים בשבח לגומרה של תורה גמרא גמור זמורתא תהא קול קורא במדב"ר הכ"ל **כ"ל** . **כל** היום תהלתו בפי בריך רחמנא דסייען לקרבה אל המלאכה לעשות אותה בקומתה ובצביונה וכמדתה ל **כל** . **כל** מה דעבדין משמיא לטב אין לי מועדות אלא אלו הני ספרי דבי רב פקודים ישרים משמחי לב הן הן החזרוני לנערותי כי באלה חפצתי. **כל** ימי הייתי מצטער מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי אחזתיו ולא ארפנו, בטחתי בקוני בזאת יכופר עון יעקב, לפום צערא יהא כפרה עלי על כל דבר פשע ונסלח ל **כל** . **כל** סמא דמילתא רחמים למבעי קדם אלהא דשמיא, יערה עלינו רוח ממרום להבין ולהורות את החוקים ואת התורות כל הסתרו"ת העולין והיו לברו"ת לראות במסתרים כהגלות נגלות ומבקשי ה' יבינו **כל** . **כל** הדברים האלה פי המדבר

לשון הדיוט ואר"ש לא מטוהרה גברא דלא ידע לכוין אמר"א כי נשני אלהים את **כל** . **כל** לא ידענא ולרש אין **כל** .
אפר כירה מוכן לעבודת צור עוזי ומעוזי
תולעת **יעקב** בכמה"ר יום טוב **אלגאזי** ז"ל

הסכמת הרב הגדול כמוהר"ר חיים אבואלעפיא זצ"ל

הסכמה זו צירף הרב הגדול כמוהר"ר חיים אבולעפיא זצ"ל לספר "חמדת ימים" שיצא לראשונה באזמיר שנת תצ"א, והרב הנז' חיבר ספר "עץ החיים", "מקראי קדש", "יוסף לקח", "ישרש יעקב", "שבות יעקב", "חנן אלקים", ועליו ציין הגאון חיד"א בזה"ל, מופת דורינו הרב הגדול מהר"ח אבואלעפיא כו' "ורבו נוראותיו ועניניו וקדושתו כאחד הראשונים כמפורסם"

מה נכבד היום כהגלות נגלות חמדה גנוזה זה ספר **חמדת ימים** יורה יורה תורה בעידנא לזכות את ישראל, ולהורות נתן דרך ישר לפני איש בהדי כבשי דרחמנא, ולהודיע לבני אדם גדולה תשובה לא הניח זוית ופנה, העובר לפני התי'בה ובא אליה ושנא"ה להבין אמרי בינה, שוב תשוב טמא ושהיה בדרך רחוקה והנפש החוטאת תש"א את עונה.
רבו המזכין האנשים האלה שלמים אנשי חיל יראי אלהים יחידי מדרש **כתר תורה** אשר היו בג"רם המעלות להוציא לאור האי מרגניתא טבא דלא תתנשי בכל עיר ועיר מדינה ומדינה, הללו טעונין ברכה ירבו בבר בנין רבנן גדולים צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן היושבים ראשונה.
ופי המדבר ופני כלפי האיש העושה בזדון להביא את הספר הזה אל בית הדפוס כולו או מקצתו עד מלאת ה' שנים בלא הרמנא מיחידי סגולה המדרש הנזכר, אנא דאמרי ליהוי ההוא גברא נלכד ברשתו לטותא דרבנן דלית ליה אסוותא, אש תמיד תוקד בעורו ובבשרו ואף בית גר"מו לעולם יעלה עשנה, ושומע לי ישכון בטח ובכל אשר יפנה יצליח רבי עסקיה כרמונא.
נאום החותם פה העירה באזמיר יע"א בשליש אמצעי לחדש מנחם שנת כי מציון **תצ"א** תורה ובסדר "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל".
חיים אבואלעפייא

הסכמת הרב הגדול כמוהר"ר יצחק הכהן ראפפורט זצ"ל

הסכמה זו צירף הרב הנז' לספר חמדת ימים שיצא לראשונה באיזמיר שנת תצ"א, והוא היה ראש רבני ירושלים ומח"ס "בתי כהונה" ורבו של הגאון חיד"א זצ"ל
מה גבר בגוברין במספר הדורות חכם הרזים ומלין לצד עילאה ימלל קמי מלכא מחוי, מי אסף רוח חכמה לכוין אמר"א מימר קדישין אל הקדש פנימה דקים ליה בגויה, **מי**

תכן תפלות בעושר שומר מה מילל שומר פיו ולשונו במו אש לא תכוה, יודע אני כי רחק ממני סוד ה' ליראיו הרחק כמטחוי, קורא אני עלי במופלא ממך אל תדרוש, ואין אומרים למי שלא ראה את החדש יבא ויעיד עד אחד בכתב וכי כתב לה מאי הוי ואי שמיע להו לרבנן מאן ניהו מר אי אתמחי גברא אתמחי קמיעה ופשרה נהחוה.

אך את זה חזיתי דברי הספר החתום **רוב בכתב דברים שבקדושה המישרים את הלב על טהרת הקדש הללו מטהרין כמקוה ולשונו תהגה חכמה במבחר הימים יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה** , והדברים מסורים לגדולי ישראל גדולים חקרי לב ויודעי בינה דברים שעומדין ברומו של עולם רוממות אל בגרונם שהקב"ה מתאוה, והלא כה דברי אינו אלא כיהודה ועוד לקרא מקרא קדש מלאך מלמעלה צביונן של ישראל נגיד ומצוה, שושילתא דבי נשיאה הרב המופלא חיים עד העולם כי הוא אמר ויהי הוא צוה שלא להביא את הספר הזה אל בית הדפוס עד מלאת ה' שנים בבלי דעת ורצון יחידי המדרש הנ"ל משום מצוה דרבים שלא תהא מכשילן לעתיד והווה, גם פי כפיו תהיה, והאיש אשר ימרה כבר מילתיה אמורה אין לו תקנה אלא קבורה וביתיה נולי ישתווה.

וכל השומע עליו תבא ברכת טוב מלא ביתו כסף וזהב מזן אל זן זוי לקבל זוי, ועיני כל ישראל ועינינו רואות משיח לישראל הדריה וזיוה ושבו בנים לגבולם ישראל במעמדם, ונלוה הלוי הפעם ילוה והכהן הגדול נכנס עם אחיו הכהנים ועלה בית אל כורע ומשתחוה, שם נזבחה זבחי צדק נחיה ונזכה לעמוד לשרת ולכהן.

פי המדבר הצעיר יצחק הכהן

הסכמת גאוני ליוורנו ואשכנז וירושלים לספר חמדת ימים

הסכמות אלו ניתנו למהדורה השמינית של הספר שנדפס בליוורנו שנת תקכ"ד

הסכמת המאורות הגדולים הרבנים המובהקים הנמצאים היום פה ליוורנו

למי כל חמדת ישראל כרם חמד לשון של זהו"רית למאיר ובא בעליל האר"ש במפר"ש הש"ב ולמוכיחים ינעם נועם שיח ספר **חמדת ימים** אשר מלא ברכת ה' במוסרים ערבים, דברים הנכנסים אל הלב אוזן שומעת תוכחת חיים כי חיים הם למוצאיהם, זאת והו"ד אחרת שעתה נתוסף מחדש כמה דברים חשובים ולמפורסמות אין צריך ראיה אשר נמצאו גנוזים וחתומים מגאוני עולם כולם דברי אלקים חיים.

ועתה נדבה רוחו רוח עברה ותטהרהו טהור טהור גברא ה"ה הגביר המרומם ירא אלקים וסר מרע טוב ומטיב לטובים כה"ר **משה עטיאס** נר"ו להביאו אל מזבח דפוסו אשר פעל ועשה מחדש ערוכה בכל ושמורה לזכות את הרבים אשר ידינו תכון עמו, אמרינן יישר חיליה ועשה פרי למעלה מושב"ע ועומד על גפי מרומי ההצלחות ויהי איש מצליח.

אנן בדידן את קו"ל תוקף גזרתינו לאסור איסר גזרה לגזירה אשר לא ירים איש את ידו בשניות דרבנן לחזור ולהדפיס ספר חמדת ימים הזה בין כולו בין מקצתו או מעוטו למשך עשרה שנים הבאים מיום כלות הדפוס בין על ידו או זולתו בין על ידי בן ברית ובין שאינו בן ברית אם לא ברשות הגביר המרומם הנזכר, וכל העובר על הפקודים בדברינו אלה נאמר בו אל"ה נח"ש כרוך על עקבו ורבצה בו קו"ל האל"ה ויאמר השמד פריו ממעל ושרשיו מתחת מדי ארור לא יצא וקרו ליה יום תב"ר מג"ל ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו.

ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה בתיהם שלום מפחד ועליהם תבא ברכת טוב אכי"ר אנס"ו, שנת ה' תקכ"ד לסדר "זכרון לבני ישראל כאשר צוה ה' את משה".

הצעיר יצחק בכמוהר"ר משה פורמיגיני"י זלה"ה

ונאום שלמה אליהו שפירא הווינא פה ק"ק ליוורנו יע"א

הסכמת החכם השלם הדיין המצויין שליחא דרחמנא

מעה"ק ירושלים תובב"א

מידי עוברי בשליחות מצוה מעה"ק ירושלים תובב"א עברתי בעיר המהוללה היא ליוורנו יע"א ושם ראיתי מראות אלהים מה מתוק מדבש כל מן דין סמכו לן למי חמד"ת ישראל ליהודים היתה אורה.

מה נמלצו לחיכי זה ספר תורת אלקים משמח אלקים ואנשים קדוש יאמר לו חמדת ימים אשר כבר יצא טבעו בעולם נאה דורש ורבים השיב מעון, ולמפורסמות אין צריך ראיה כי אורו עיני כל ישראל משנתו שלימה וארו"ה כל עובר"י דרך ה' ושב ורפא לו מידי עוברו והלך לאור"ה.

מה נכבד היום כי העיר ה' את רוח נדיבה והוא על נדיבות יקום דין הוא הד"ר הגביר"ר המרומם נשא ורם על כל מעלה ירא אלקים, הפרנס המפואר טוב לשמים ולבריות כהר"ר **משה עטיאס** יצ"ו להעלותו על מזבח הדפוס באותיות נאות ובניר חדש לזכות בו את הרבים כי ירוץ בו הקורא ומצא מנוח לנפשו, וכוח הרבים תלוי בו ברך ה' חילו מושב"ע ועומד בהני תלתא דשנו רבנן בני חיי ומזוני רויחי לעובדה ולשומרה.

מה יתן ומה יוסיף האיש אשר יעשה בזדון לבא להסיג גבול זה האיש משה הנזכר לעיל לחזור ולהדפיס זה הספר חמדת ימים לא כולו ולא מקצתו ולא על יד זולתו מבלי רשותו עד משך עשר שנים מיום גמר הדפסת זה הספר הנחמד הנזכר, ליקום בארור מסיג גבול רעהו ורבצה בו כל האלה הכתובה בתורה, ושומע לנו ישכון בטח שקט ושאנן ועליו תבא ברכת טוב עיניו תחזינה בבנין ירושלים דדאבה זכה וברה אכי"ר.

כה דברי החותם ביום ר"ח אדר שני שנת התקכ"ד ליצירה צעיר אנכי ונבזה תולעת ולא איש גולה ומטולטל בשליחות רבני ומנהיגי עה"ק ירושלים תובב"א.
רפאל יעקב סורנגה ס"ט

פרק ב - לקט מגאוני הדורות על ספר חמדת ימים

דברי הגאון "חכם צבי" שקילס למאוד את הרב חמדת ימים ותירוצו בסוגיא בברכות

בגליונות **החכם צבי** לשו"ע סי' קמ"ו הביא את תירוצו של הרב חמדת ימים על סוגיא דברכות דף ח' ע"א ממה שהעתיק מהקונטרס ששלח הרב חמדת ימים בעודו בחייו בעילום שמו מהעיר איזמיר אל בעל הכנסת הגדולה (עי' חמ"י פי"ב משבת אות מ"ח), **ושם הפליג החכם צבי בשבחו ואף הכריע הלכה כמותו דלא כתירוצי הראשונים** ורשם שם בזה הלשון, ובכנסת הגדולה מביא בשם חכם אחד עוד תירוץ אחד ודחהו ובעוברי דרך אנדרנפולי (שנת תל"ט) הראני הרב הגדול חסידא קדישא כמהר"ר יעקב שטירמר זצוק"ל כתב ידי אותו החכם עצמו **ואנו יודעים באותו החכם שאדם גדול בתורה היה** לכן ראיתי להעלות תמצית דבריו על הכתב וזה נכון מאד כו', **דבר פי חכם חן אף שהוא נגד הרי"ף והתוס' ושאר פוסקים עכ"ד** , וכן הסכים להלכה **הגאון חיד"א** בספרו "פתח עינים" ובארוכה בספרו "ברכי יוסף" סי' קמ"ו וכן יתר אחרונים. (עי' בכ"ז באריכות בספר אוצר חמ"י עמו' קכ"ז - קמ"ה).

מוהר"ח אבולעפיא זצ"ל מפליג בשבח החמ"י ואמר "כי חיברו בעמוד ענן שירד עליו מן השמים"

התבטאות נדירה שציין כמוהר"ר חיים אבולעפיא זצ"ל בשבח המחבר חמדת ימים, נכתבה בספר "כל החיים" שחיבר כמוהר"ר חיים פאלאג'י זצ"ל מעדויות ששמע מפי מגידי אמת ששמעו מכמוהר"ר חיים אבולעפיא זצ"ל ושם כתב בזה"ל, **וגם מפי מגידי אמת מרבני טברייא הי"ו שמעתי שהיה אומר בפה מלא מוה"ר הגדול כמוהר"ח אבולעפיא ז"ל בכתב ובעל פה, שספר הקדוש חמדת ימים חיברו הרב ז"ל "בעמוד הענן אשר ירד עליו מן השמים"**.

תקנות שתיקן מוהר"ח אבולעפיא זצ"ל באיזמיר מספר "חמדת ימים"

בספר **חנן אלקים** שבסוף ספר "חיים וחסד" למוהר"ח אבולעפיא זצ"ל שנדפס לראשונה בשנת **תצ"ז** בעיר איזמיר, הדפיס שם הרב הנזכר ל"ג תקנות שתיקן בקהילתו איזמיר טרם עלותו לארץ ישראל לעיר טבריא שאת קהילתה הקים לראשונה בשנת ת"ק, והמעיין שם בגוף התקנות יבחין כי כ"ד מתוכם מיוסדות על פי הספר **חמדת ימים** ותוכנם זהה זה לזה, ולא יפלא כי הרי בעירו איזמיר הובא הספר חמדת ימים לראשונה לדפוס כשש שנים קודם לכן בשנת **תצ"א** ע"י ר' ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל שעמד אז

בראש קהילת כתר תורה שבאיזמיר, והרב הנזכר כמוהר"ח אבולעפיא זצ"ל הפליג בהסכמתו בשבח הספר כנדפס לעיל פ"א.

הגאונים בעל "פרי מגדים" ובעל "ערוך לנר" ובעל "מטה אפרים" ע"ה ציטטו לחיבוריהם מספר חמדת ימים

הגאון ר' יוסף תאומים זצ"ל בעל "**פרי מגדים**" בספרו "תיבת גמא" על התורה מביא מדברי החמדת ימים (סוף פרשת יתרו דף י"ח ע"א), ואף הגאון ר' יעקב עטלינגר זצ"ל בעל "**ערוך לנר**" בספרו "בכורי יעקב" מצטט מדברי החמדת ימים בג' מקומות מהלכות סוכה (ע"ש סי' תרל"ט ס"ק מ', ובסי' תרנ"א ס"ק כ"ב ובהמשך הסימן), וכן נהג הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות מבראד זצ"ל בעל "**מטה אפרים**" שציטט לספרו מנהגים רבים שנתפשטו מספר חמדת ימים ובראשם את המנהג לומר בימי הרחמים את המזמור לדוד ה' אורי וישעי, וכ"ז מלבד מה שציטט מדברי החמדת ימים בהזכרת שמו בפתיחת ספרו "**עוללות אפרים**" על הלכות ברכות עיי"ש.

הגאון חיי אדם זצ"ל מייסד "תפלה זכה" ע"פ ספר חמדת ימים

הגאון ר' אברהם דאנציג זצ"ל בספרו "חיי אדם" ציין לדברי החמדת ימים בשני מקומות בהלכות יום כפור, והבולט שבהן הוא מה שכתב שם בכלל קמ"ד ס"כ כי את נוסח "תפלה זכה" חיבר ע"פ ספרים קדמונים ובכללם מהתפלה המיוסדת בספר "חמדת ימים", וע"ע בכלל קמ"ה סכ"ג שמזכירו שוב לענין סדר התקון שייסד החמדת ימים לרואה קרי ביוהכ"פ. (עי' בס' אוצר חמ"י עמו' רפ"ד - רפ"ה בהשוואת הלשונות שציטט החיי אדם מספר חמ"י לנוסח התפלה זכה).

הגאון ר' חיים מוולאז'ין וגדולי תלמידיו ותלמידי תלמידיו זצ"ל מפליגים בשבח החמדת ימים

הגאון ר' חיים מוולוז'ין זצ"ל כשהראוהו את תירוצו של המחבר חמדת ימים בפי"ב משבת אות מ"ח על הסוגיא בברכות דף ח' ע"א, היה משבח למאוד את שיטתו ואף הכריע כדבריו ואמר **כי המחבר חמדת ימים כיוון כאן אל האמת יותר מתירוצי הראשונים** , ודבריו עשו רושם גדול בין ספרי תלמידיו ותלמידי תלמידיו שציינו בדבריהם שהיה משבח מאוד לשיטת החמדת ימים בסוגיא זו, **ומטעם זה אף הפליג להרחיק את דברי המרננים אחריו** , ובכלל **גדולי תלמידיו** שציינו לזה הוא בעל **הקהלת יעקב** לר' יעקב מקרלין זצ"ל בספרו הנזכר על מסכת ברכות שם, וכן הביא בעל "**הנחלת דוד**" לר' דוד טעביל זצ"ל בספרו "דברי דוד" עמ"ס ברכות, וכן הובא בספר "אהל משה" **לר"א משה הורוביץ זצ"ל** בחידושי סוטה דף ל"ט ע"א, וכן הובא בספר **מנחת יהודה** לר'

יהודה הלוי עפשטיין זצ"ל תלמיד הנחלת דוד בחידושי סוטה שם. (עי' בכ"ז באריכות בספר אוצר חמ"י עמו' קכ"ז - קמ"ה).

המקובל האלוקי הרש"ש זיע"א מזכיר את החמדת ימים לשבח בשם "מקובלים אחרונים"

המקובל האלקי הרש"ש זיע"א בספרו "נהר שלום" מביא מדברי החמדת ימים ומזכירו לשבח עם הרב משנת חסידים וקורא אותם "**מקובלים אחרונים**" , ועל אף שציין שם כי אינו מעיין בדברי הקבלה שבהן מאחר ומעורבים עם דברי יתר גורי האר"י, מכל מקום לא נמנע הרש"ש מלייסד תפלות מתוך הספר חמדת ימים כפי שנהג בתפלתו לתיקון חצות וכן בתפלות שייסד לימי השובבי"ם, ואף מנהגים לא מעטים נהג בבית מדרשו ממה שייסד החמדת ימים כפי שנדפס בספר "דרכי שלום" מהמנהגים שנהג הרש"ש ובני החבורה בישיבת בית אל, וכן בדברי קבלה מסוימים שבספר חמ"י מצאנו שציטט מהן הרש"ש כפי שיבואר בסמוך. (עי' בכ"ז באוצר חמ"י פ"ג עמוד של"א - של"ג).

המקובל האלוקי הרש"ש זיע"א מצטט מדברי החמ"י לדרוש ההתעוררות שסידר קודם התקיעות

ואכן מהדוגמאות הבולטות לשימושו של הרש"ש זיע"א בספר חמדת ימים, הוא הדרוש המפורסם שסידר הרש"ש קודם תקיעת שופר, כאשר בין קטעי ההתעוררות שם ציטט הרש"ש חידוש מקורי שכתב החמ"י בספרו ולא בא זכרו בשום מקום, ודברי הרש"ש שם מוסבים אודות העת רצון שמתעוררת בעת התקיעות שאפילו רשע גמור שנחתם דינו בראש השנה בין הרשעים ועשה תשובה באותה עת מתקבלת תשובתו להיכתב בספרן של צדיקים, ואף הוסיף לציין שם את דברי הראשונים שהביא החמ"י בספרו בזה"ל, אכן בעשות האדם תשובה בו ביום לפחות אם לא עשה תשובה קודם אז הוא בבחינת הצדיקים וישמח ויגל לבו ביום האדיר והנורא, ואמרו הראשונים כי אף מי שכבר נכתב ונחתם ביום ראש השנה בין הרשעים ויהרהר תשובה באותו היום בציבור יתקרע רוע גזר דינו ויכתב בספר חיים טובים בין הצדיקים עכ"ל. (הערת ר' בצלאל דבליצקי שליט"א, ועי' בהערות לדרוש הנז' הנדפמ"ח בער"ה תשע"א ע"י מכון "אהבת שלום" בקונטרס "מוסר והתעוררות הלב לתקיעת שופר" עמו' כ"ו שציינו כמו"כ, והשוה למש"כ החמ"י בפ"ו מחדש אלול אות י"ב).

בני חבורת "אהבת שלום" והרש"ש בראשם מציינים ב"שטר ההתקשרות" לכוונות ע"ד הסוד מספר "חמדת ימים"

המקובל האלוקי הרש"ש ובני חבורתו זי"ע אשר חברו יחדיו בתנאים שעשו ביניהם בשטר ההתקשרות השני בשנת תקי"ד ואף חתמו עליו הרש"ש עם כל בני חבורתו,

הזכירו בכתב התקשרותם ג' פעמים מדברי החמדת ימים, ובתפלה לחולה על דרך הסוד הזכירוהו מפורשות וכפי שציינו שם בתנאי השני שאם יחלה אחד מן החברים יתאמצו בכל ליבם ונפשם בתפלות ובלימוד לרפואתו וכו' ואחר כך ילכו אצל החבר החולה ויכוונו בסוד ביקור חולים **ויאמרו התפלה המסודרת בספר חמדת ימים** בסוד ה' יסעדנו על ערש דוי וכו'. (כן הובא בכתה"י, וברבות השנים נתחלף למדפיסים הציון לספר חמ"י בספר "מעבר יבק" על אף שלא נמצא בו זכר לתפלה מעין זו).

עוד הובא שם בשטר הנזכר כי החברים מקבלים על עצמם לעשות לחולה סדר "**פדיון נפש" המסודר מהאריז"ל** ואף נדפס בסידור הרש"ש, ומאחר ובכל כתבי האריז"ל לא נמצא סדר הפדיון במלואו ואף לא פדיון הק"ס פרוטות **ודאי מקורו מספר חמדת ימים** שהביא סדר זה מהאריז"ל סמוך לתפלה לחולה הנזכרת שעליה ציינו שם מפורשות הרש"ש ובני חבורתו כי מקורה מספר חמדת ימים.

ונוסף לזה נכתב שם כי מקבלים עליהם כל בני החבורה שאם יוולד בן לאחד מן החברים ילכו ג' חברים בכל שבוע הבן לבית אבי הבן ללמוד שם לשמירת הולד, ואילו בליל השמיני מחוייבים להימצא שם כל החברים וללמוד שם את התיקון המסודר לליל הו', **והוא סדר הלימוד שייסד המחבר חמדת ימים לליל שישי** לתיקון פגם היסוד ממה שליקט מספר הזוהר והתקונים בענינים המדברים בסוד הברית, ועליו ציין המחבר מה ששמע מרבו שאם יעשו את הסדר הנזכר בבית היולדת בשמונת ימי המילה ולכל הפחות ד' ימים קודם המילה יהיה הולד נאמן בבריתו ולא יפגום בו כל ימיו. (יש לציין כי סדר לימוד זה נדפס במהדורות רבות תחת השם "צמח צדיק" כשבשער הספר ציינו כי יסדו הרב חמדת ימים וכנדפס להלן פ"ד, ואף הגאון חיד"א בספרו "הוד ברית" בסדר למשמרה שניה הביא את כל סדר הלימוד הנ"ל בציינו את הספר "צמח צדיק").

ומאחר ועל כתב ההתקשרות הנזכר חתם הרש"ש עם בני חבורתו ואילו **העומד בראש החותמים ה"ה כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי** שהיה מרא דארעא ישראל אשר ההדיר את הספר חמדת ימים והביאו לדפוס ממה שהעתיק מכתיבת ידי המחבר, אם כן לא יפלא מה היתה רבה מידת השפעתו על כל בני החבורה בישיבת הרש"ש עד כדי שנמצאית חתימת ידם על כוונות וסדר לימוד מספר חמדת ימים על אף שחלקם מיוסדים ע"ד הסוד.

ולא זו בלבד אלא שמצינו **כי הרש"ש בעצמו השתמש אף בתקונים המיוסדים ע"ד הסוד שהביא החמדת ימים בספרו** , שהרי בשטר ההתקשרות הנזכר הובאה התפלה לחולה המסודרת בספר חמדת ימים ממה שייסד המחבר, לבד מסדר ה"פדיון נפש" שהביא

שם הרב המחבר מהאריז"ל מהכתבים שהיו מצויים תח"י ועליהם סמך הרש"ש ידיו על אף שאין לו מקור בכתבי האריז"ל שתחת ידינו, ומכל זה ניכר בעליל כי אף הרש"ש לא הסתייג לגמרי מנאמנותם של הכוונות המובאות בספר חמדת ימים, **ולכל הפחות במקום שציין עליהם המחבר כי הם מכתיבת ידי האר"י ומהרח"ו ולא מיתר תלמידיו ודאי סמך עליו הרש"ש כדברי ספר החתום** , וכפי שנהג לענין קידוש לבנה אחר ז' ימים מהמולד וביאורו ע"ד הסוד (הובא בסידור הרש"ש ובספר תורת חכם דף ק"ל ע"ב) שאין לו מקור בכתבי האר"י שלפנינו כי אם שהעתיקו מספר חמדת ימים שציין בזה כי קיבל כן בשם האר"י, וכן לענין תיקון רחיצת ידים ע"ד הסוד למי שאנוס בטבילה שהביא הרב חמדת ימים ממה שמצא בכתיבת יד קדשו של מהרח"ו ואף זה נדפס בסידור הרש"ש. (סידור כת"י ח"א עמו' 854, ועיין בכל הנ"ל באריכות בספר אוצר חמ"י פ"ב עמוד ר"ז - רט"ו).

דברי הגאון ר' יוסף מולכו זצ"ל מח"ס "שלחן גבוה" שהפליג בשבח המחבר

בספר אהל יוסף לר' יוסף מולכו על יו"ד הל' נדרים סי' מ"א הפליג בשבח החמדת ימים וכתב שם בזה הלשון, **אבל האידנא בהגלות נגלות אור הגנוז מהרב "חמדת ימים" כו'**, **אבל אילו היה יודע שרב אחד מוסמך ובקי בחדרי הזוהר שהוא ז"ל העד העיד בנו שלא כיוונו חכמי הזוהר ז"ל לכך אלא אדרבה כו'**, **ועכשיו שנתגלה לנו "אור מופלא מהרב המוסמך בנגלה ובנסתר ולו נתכנו חמישים שערי בינה ושערי קבלה"** וכתב דאיפכא מסתברא כו' הא ודאי מנהג הראשון בטעות היה גם בלא דעת כו'.

הגאון בעל "שלחן ערוך הרב" זצ"ל בסידורו "תורה אור" מביא תפלה שייסד ה"חמדת ימים" לתשליך

בספר "ויגד משה" על הל' פסח לר' משה כץ מסערדאהעלי זצ"ל (עמו' רע"ה סי' ל"ד אות ג') מציין כי נוסח התפלה לתשליך שהביא הגאון בעל שלחן ערוך הרב בסידורו תורה אור (עמו' 294) מקורה מילה במילה ממה שייסד החמדת ימים בספרו (פ"ז מחדש אלול אות ק"נ), ואף הוסיף שם בעל "ויגד משה" וציין כי שינה כאן הגר"ז מכפי שנהג ביתר המקומות בסידורו שעל הרוב נמנע מלהביא נוסחאות יהי רצון ולשם יחוד שחידשו האחרונים ואעפ"כ את התפלה לתשליך העתיק בשלמותה, ועיין עוד שמזכירו הגר"ז בשלחן ערוך שלו לענין קריאת שמו"ת. (שו"ע הרב סי' רפ"ה סעיף ב' בקונטרס אחרון שם).

הגאון בעל "יסוד ושורש העבודה" בצוואתו מפליג למאוד בשבח הספר "חמדת ימים"

בספר "**יסוד ושרש העבודה**" בצוואת המחבר שם ס"ג כתב לבניו בזה הלשון, בשנה ראשונה אחר פטירתי תלמדו על השלחן חיבורי כו' ואחר שנה ראשונה בשאר ספרי

מוסר היינו "**ראשון לכל ספרי מוסר**" **תלמדו ספר** "**חמדת הימים**" **ואחר סיום ספר זה תתחילו** "**ראשית חכמה**" ואחר סיום ספר זה שארי ספרי מוסר מה שתבחרו כו', אך חבורי וספר "**חמדת הימים**" שנסדרו על ענין הזמנים גם כן תלמדו הענינים ההם כל אחד בזמנו ודבר בעתו מה טוב גם כן בכל סעודה כו' עד כאן תו"ד, ומלבד זאת יש לציין כי הרב הנזכר הרבה לצטט ממנו במקומות רבים בספרו בהעלם שמו ומרבה לכנותו בשם "כתבו הספרים". (ראה אוצר חמ"י פ"ג עמו' רצ"ה - רצ"ז).

דברי הגאון חיד"א זצ"ל בשבח הספר "**חמדת ימים**"

רבינו הגדול החיד"א זי"ע בספרו "**עין זוכר**" הביא דברי החמדת ימים ובקוצר לשונו דיבר שם בשבחו בזה הלשון, הנה נודע כי ספר **חמדת ימים עלה בקב"ץ** "**אמרי יושר**" **מהמפרשים והאחרונים** וכו'. (עי' ספר "יעיר אוזן" מערכה ג' אות א' ד"ה ומאי דמייתי). ונוסף לזה מצינו כי הגאון חיד"א זי"ע היה לומד בפרקי הספר בערבי החגים והמועדים כפי שהעיד על עצמו ברשימות שרשם בשנת תקל"ז, ושם ציין **כי בערב ראש השנה ויום הכפורים וערב חג הסוכות למד את הפרקים המסודרים בספר חמדת ימים**. (עי' במעגל טוב כת"י, וכמו"כ הדפיס ר' ש. ועקנין שליט"א ב"אגרות והסכמות רבינו החיד"א" עמו' קל"ח, והוא שהעיר לדברי החיד"א הנזכרים בס' "יעיר אוזן").

לקט תפלות ומנהגים וסדרי לימוד שייסד הגאון חיד"א זצ"ל מספר "**חמדת ימים**"

על חביבותו של הגאון חיד"א זצ"ל לספר חמדת ימים מיותר לציין, וכפי שניכר מהמעשה המפורסם שאירע עמו באחד שראהו מעיין בספר חמדת ימים (עי' מעגל טוב ד' ליוורנו דף כ"ח ע"א), ובפרט שהרי הגאון חיד"א העיד על עצמו כי בימי חג הסוכות הגה בסדר הלימוד המכונה "**חמד אלקים**" , והוא סדר הלימוד לכבוד האושפיזין שכולו מיוסד מהרב חמדת ימים, (עי' ברשימות החיד"א בין השנים תקל"ו - תקל"ז בספרו מעגל טוב הנז' דף כ"ו ע"א) וכן נהג החיד"א זי"ע בסדר הלימוד לליל הברית שהדפיס בספרו "הוד ברית", ובסדר למשמרה שניה שם ציין ללמוד את סדר הלימוד בספר הזוהר על פי המראי מקומות הערוכים בספר "**צמח צדיק**" , ואף ב"תיקון כרת" שסידר החיד"א בספרו "יוסף בסדר" סימן ב' סעיף ה' ציין ללמוד את הסדר הנ"ל כשעושין תקון כרת בליל שישי, וכל הסדר הנזכר שציין החיד"א לספר "צמח צדיק" הוא סדר הלימוד שייסד הרב חמדת ימים לליל שישי ולילות שקודם הברית וכמפורט בשער הספר "צמח צדיק" **כי כולו מיוסד מהספר הנחמד והבהיר** "**חמדת ימים**" **שכבר יצא טבעו בישראל** .

ואף הרגיל בספר **עבודת הקודש** להגאון חיד"א יבחין כי עשרות פיסקאות שבו מלוקטות מספרי החמדת ימים, הן בדברי תוכחה ומילי דחסידותא, והן בעניני הלכה ומנהג, כגון מה שנטה החיד"א מדברי הפוסקים וציין בספרו מורה באצבע סי' ט' אות צ"א לקשור

הלולב דווקא ביום טוב, אין ספק שנמשך בזה אחר דברי החמ"י שהורה בפ"ה מסוכות אות ו' כי אין קשירה בעלין, וכן מה שכתב החיד"א במורה באצבע סי' ז' אות קצ"ח - קצ"ט שראוי לברך ברכת האילנות דווקא בחודש ניסן ונתן בזה טעם ע"ד הסוד, מקורו ממה שכתב החמ"י בפ"א מפסח אות נ"א עיי"ש.

וכעין זה ניתן לזהות בנוסחי התפלות שייסד החיד"א שלפחות **כעשרים מהן מיוסדות מהתפלות של הרב חמדת ימים** אלא שהחיד"א הוסיף או גרע מהן כפי דעתו, **ובכללם תפלת התשליך להחיד"א** שחלק ניכר ממנה מיוסד ממה שהביא החמ"י לעת התשליך בפ"ז מחדש אלול אות ק"נ, **וכן התפלות שבסיום שבועות הספירה** ליקטם החיד"א מהווידויים שייסד החמדת ימים בסדר לימוד לימי השבוע הנדפס בקונטרס ראשון שבסוף הספר, **וכן התפלות לאחר קריאת הנשיאים בימי ניסן** שציין עליהם החיד"א לאומרן בשלמותן (למעט תיבות "אם אני עבדך משבט" כמש"כ בספרו מורה באצבע סי' ז' אות קצ"א) כולן מיוסדות ממה שתיקן החמ"י בפ"א מפסח אות י"ט - ל"ג, וכ"ז מלבד סדר הלימוד בפרשיות הקרבנות לערב ר"ח שסידר החיד"א בספרו צפורן שמיר סי' ו' אות קע"ה לרבות נוסח התפלה שם, שכל אלו מיוסדים ע"פ מש"כ החמ"י בפ"א מר"ח אות צ"ה צ"ו עיי"ש, והעולה על כולנה היא **נוסחת ברכת המינים** שאף אותה העתיק החיד"א מהנוסחה המתוקנת שהביא החמ"י בפ"ו מחדש אלול אות ע"ח הפותחת ומסיימת בהזכרת המינים והיא הנוסחא הרווחת ברבים מסידורי הספרדים. (ראה חמ"י פ"ו מחדש אלול אות ע"ח, והשוה לקשר גודל סי' י"ז אות ז').

ומעתה לא יפלא מה שציין החיד"א על שערי הקונטרסים שבספר "עבודת הקודש", ועל השער הראשון הנקרא "**מורה באצבע**" ציין בנועם מליצותיו בזה הלשון, "**ויהי הקצר אמיץ מלוקט ומבורר מפי ספרים וסופרים לתורה ולתעודה**" כו', ואף על שער החלק השני הנקרא "**צפורן שמיר**" כתב החיד"א בזה הלשון, **לקוטאי נינהו מיסוד רז"ל "ראשונים ואחרונים" אשר כח בהם להקל ולהחמיר ואני אשימם דוברו"ת בכלי הרואי"ם ובילקוט קבצם כעמיר בתוספת נופך** מגלה טפח ומכסה ההוא טמיר כו', וכן בספרו "**קשר גודל**" חזר החיד"א וציין בשער הספר בזה הלשון, **מקשר ועולה חנוך לנער דעת קצת דינים נצרכים דשכיחי כו' אריתי מורי "מראשונים ואחרונים" לעד לעולם סמוכים** , ואף בשער הספר "**כף אחת**" כתב בזה"ל, **לו מלא כפו הוה מסדר קצת תפלות כולם אחוזי דברי חכמים בנחת כו'** ואיכא בינייהו אשר כבר עשהו לרבות את המשולחת ויש אשר האי לישנא אשתני למעליותא כו'.

דברי המקובל הגדול ר' אברהם טובייאנה זצ"ל מח"ס "עץ החיים" שהפליג מאוד בשבח המחבר

המקובל ר' אברהם טובייאנה זצ"ל מגדולי החכמים והמקובלים בתוניס ומח"ס "עץ החיים" עם פירוש טעמי המצוות ע"ד הקבלה, הפליג בשבח המחבר חמדת ימים בהקדמה לסידורו "חסד לאברהם" שערך מתוך כתבי החמדת ימים ואשר חלקם לא נדפסו בחמדת ימים שלפנינו, ושם מנה את הרב חמדת ימים כרביעי לשלשלת הקבלה מהאריז"ל, וזה לשונו שם.

והן אומר והן דברים הדברים עתיקים מסדר מתניתא כי לא מליבי דבר וחצי דבר סרכיה נקיט סרכין תלתא, "קמא קמא" היינו תנא אבא אר"י-כא (אריז"ל) מרן מלכא די חכמתא וגבורתא שאין במינו גבוה מילין לצד עילאה ימלל גלי מסכתא, והיה "משנה למלך" אבא הרח"ו ז"ל, אחריו יאיר נתיב אוריין תלתאי "שלי"ש מלנאו" הרב הגדול מוהר"ש ויטאל ז"ל אשר סדר ותקן כתב הקדש הנהירו לעיינין הכא תרגימו נהוריתא, "ועל רביעים" יצא טבעו בעולם האירו ברקיו תבל ומלואו ולמי כל "חמדת הימים" טובים לישראל גברא רבה אמר מילתא אין ערוך אליו בכל מלאכה לעשות אותה מה שאין הפה יכולה להשמיע כל תהילותיו גברא דאדפיס זכוותא, כחו"ל שויינהו רבנן לעין שמרדה, צריך לו עם קדש ליהודים היתה כטיפה של גשמים מאן יהיב לן מעפריה ל"ה כחל עין ל"ו ראתה כו'.

הגאון "חתם סופר" ובנו הגאון "מכתב סופר" זצ"ל למדו בספר "חמדת ימים"

הגאון ר' משה סופר בעל "חתם סופר" זצ"ל ציטט מדברי ה"חמדת ימים" בפירושו על התורה סוף פרשת וירא, ואף בנו הגאון ר' שמעון סופר זצ"ל בעל "מכתב סופר" היה מעיין על השלחן בימי החגים והמועדים בספרי "חמדת ימים" שהוריש לו אביו הגדול ה"חתם סופר" כפי שהעיד בנו ר' שלמה אלכסנדרי סופר נכד החת"ס. (עדות זו נדפסה בהקדמה לספר "מכתב סופר" עמו' ע"ה למטה, וכפי שהובא באוצר חמ"י עמו' ש"כ, ועיי"ש עוד בעמו' רפ"ט - ר"צ שם הובא צילום מס' חת"ס).

צילום חתימת הג"ר שמעון סופר אב"ד ערלוי על הספר "חמדת ימים" שהיה בחזקת זקנו ה"חתם סופר"

ואמנם על שמושו של רבינו ה"חתם סופר" בספר חמדת ימים, נמצאית על כך עדות נוספת מנכדו הג"ר שמעון סופר שהיה רבה של ערלוי ומח"ס "התעוררות תשובה" ובנו של הג"ר אברהם שמואל בנימין סופר בעל ה"כתב סופר", והוא החזיק ברשותו את הספר חמדת ימים שהיה ברשות זקנו ה"חתם סופר" ממה שהורישו אביו ה"כתב סופר", ואילו בראש הספר כתב אחד מבאי ביתו של החת"ס בזה הלשון.

"זה ספר חמדת הימים שייך לאדמ"ו (לאדוני מורי ורבי) הרב הגאון תפארת ישראל מה"ו (מופת הדור והדרו) משה מפ"ד" ("מפרנקפורט דמיין", וכפי שחתם החת"ס בתשובותיו "משה סופר מפפד"מ"), ואילו תחת זה נמצאת חתימתו של ר' שמעון סופר נכד החתם סופר בכתיבה שונה מהכיתוב העליון ושם חתם בזה הלשון, להו"מ (לה' הארץ ומלואה) הק' שמעון בה"ה מה"ר (בן הגאון הגדול מורנו הרב) אברהם שמואל בנימין בן תפארת ישראל הה"ג (הרב הגאון) משה סופר. (עותק זה שהחזיק החת"ס הוא ממהדורת אשכנז שנדפסה בזאלקווא שנת תקכ"ג תחת השם חמדת "הימים" בתוספת ה' וכפי שניכר מהציטוט שהביא החת"ס בספרו כשמזכירו שם בשם חמדת הימים, ונמצא כיום בחזקתו של ר' בנימין המבורגר שליט"א מצאצאי החת"ס שבנדיבות לבו מסר צילום זה).

צילום ראש הספר "חמדת הימים" בו למד החתם סופר, עם חתימת נכדו ר' שמעון סופר זצ"ל

הנה ניצבת לפנינו שלשלת של ג' דורות לבית משפחת "סופר" אודות הספר חמדת ימים, כשבראשם **ראש כל בני הגולה ה"ה רבינו ה"חתם סופר"** זצ"ל אשר קינא קנאת ה' צבקות כל ימי חייו ובלי ספק לא נעלמה מידיעתו סערת הפולמוס שנתהוותה באותם ימים אודות ספר זה, ואם היה לו פקפוק כל שהוא בקדושת מחברו ודאי לא היה קובע בספרו הלכה לדורות להתיר לרבים את השמוש בספר זה בצטטו מדברי החמדת ימים לתוך חיבורו, ועל אף שמשנת הגאון יעב"ץ זצ"ל היתה נר לרגלי החתם סופר כפי שניכר ממקומות אין ספור בחיבוריו שמרבה לצטטו ביראת כבוד, מ"מ העתיק לספרו מדברי החמדת ימים ביודעו כי דברי הרינונים אודותיו נעדרים כל בסיס, ויתירה מזאת שהרי רבינו החתם סופר העיד על עצמו כי מעולם לא זזה ידו מתחת יד רבו **ה"ה הגאון והמקובל האלקי ר' נתן אדלר זצ"ל** שמפיו למד החתם סופר מעת היותו בן ח' שנים עד הגיעו סמוך לפרק ארבעים לבינה, ומובן מאליו כי שמושו של מרן החתם סופר באותם ימים בספר חמדת ימים לא נעלם מידיעת רבו המובהק והמקובל האלקי ר' נתן אדלר זצ"ל.

ונוסף לשלשלת זו הלא הם בניו הבאים אחריו, כשבראשם הגאון **בעל "מכתב סופר" ובעל ה"כתב סופר"** אשר החזיקו את הספר חמדת ימים שהוריש להם אביהם החתם סופר, ואף נכד החתם סופר ה"ה **הגאון ר' שמעון סופר בעל "התעוררות תשובה"** ואב"ד ערלוי החזיק ברשותו את הספר חמ"י שהיה ברשות זקנו החתם סופר ואף חתם שמו בראשו.

הגאונים ר' דוד משרקי ור' יחיא צאלח זצ"ל מגאוני תימן ציטטו לחיבוריהם מספר "חמדת ימים"

הגאון ר' דוד משרקי זצ"ל בספרו "שתילי זיתים" ציטט מספר מנהגים מהחיבור חמדת ימים, ואף הגאון ר' יחיא צאלח זצ"ל המכונה "מהרי"ץ" מזכירו בספריו, ואף רבים מחכמי תימן שחיבוריהם עדיין מצויים בכתיבת יד מרבים לצטט מהספר חמדת ימים. (עי' שתילי זיתים סי' רס"ח סקי"ד ובפי' ל"אגדתא דפסחא", ועי' "פעולת צדיק" הנדמ"ח ח"ג סי' קל"ז).

דברי הגאון ר' חיים פאלאג'י וזקנו בעל "החקרי לב" זצ"ל שהפליגו למאוד בשבח המחבר וחיבורו

הגר"ח פאלאג'י זצ"ל לבד ממה שהפליג ביותר בשבח המחבר וכמובא בסמוך, הלא ידוע כי הרבה להזכירו בס"ח ספריו פעמים רבות מאוד וכן נהגו בניו אחריו זצ"ל, וצא וראה מה שהעיד בנו ר' אברהם פאלאג'י זצ"ל בספרו צוואה מחיים סי' ל"ד על מנהג אביו לקרוא בספרי מוסר בכל מוצש"ק בקול כדי שישמעו כל בני הבית, **ובערבי החגים היה קורא בספר חמדת ימים** ובעת קריאתו בספרי המוסר לא היה שומע לשום אדם עד שסיים קריאתו.

עוד מצינו להרב מוהר"ח פאלאג'י זצ"ל מפליג למאוד בשבח המחבר חמדת ימים וחיבורו בספרו "כל החיים" (מערכה ה' דף י"ז, עמו' 136 באוצה"ח) וכתב שם בזה הלשון, העוד אבי"א ח"י דנודע בשערים דספר "חמדת ימים" בנוי לתלפיות מיסוד רבותינו הקדושים חכמי התלמוד והגאונים וגדולי הראשונים והפוסקים ראשונים ואחרונים, וחומר בקדש מספר הקדוש הזוהר הקדוש והתיקונים ובעלי הקבלה, ועילא מנהון מרן הקדוש איש האלקים רבינו האר"י ז"ל ותלמידו רבינו מוהרח"ו וסיעת מרחמוהי, ובעלי הפר'שים רבינו מוהר"ם אלשיך ז"ל והנמשכים אחריו, ובעלי המוסר מגדולי הראשונים בעל חובת הלבבות ורבינו יונה, ואת אחרונים ומתוכם כעין החשמל הרב הקדוש המוכיח המישור בספר הנורא "ראשית חכמה" זכר כולם לברכה וזכותם יגן עלינו.

ומאחר שהספר הבהיר הלזה **חמדת ימים** הנה הוא מיוסד על אדני פז ח"י ומלא ברכת ה' מכל איליו רבוותא, ואיהו גופיה גם הוא מוכיח לרבים במתק ודשן בלשונו הטהור לשון של זהורי"ת מליץ טוב הפותח יד בתשובה מפני תקנת השבים ורבים השיב מעון, **כקרוא איש בספר הלזה אחד השומע ואחד הקורא יתלהב לבו ומורא ל"ו יעלה על ראשו, והדבר בדוק ומנוסה כי נראה המבחן והנסיון כי כל דבריו אמת וצדק ונאמנו**

מאד, כי כל השומע דבריו כי נעמו עושה פעולה גדולה בגופו ואבריו ונשמתו להחזירו בתשובה שלימה ולקנות הארת קדושה ויראת ה' על פניו תמיד פעולת צדיק לחיים.
והרי אמרו רז"ל דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב, וכמו שהרב חמדת ימים עצמו כתב כן לשבח ולפאר כתב איש רבי הרב הקדוש "ראשית חכמה" שנראה גודל קדושת תורתו ומוסרו כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב, **כמו כן אנכי אומר בפה מלא כי ראוי לומר עליו בספרו המזוקק הלזה "חמדת ימים" אשר תוכו רצוף אהבה לאהוב את ה' אלקינו וליראה אותו כי דבריו היוצאים מן הלב נכנסים ללב.**
וצא ולמד מיקר סהדותא מתרין אריוותא דאורייתא הרבנים הגדולים מורי הוראות מאתרא הדין, ה"ה מורינו ורבינו הרב מוהר"ח אבולעפיא בעל ספר "עץ החיים" ושאר ספריו הקדושים, ומוה"ר הרב מוהר"י הכהן ז"ל בעל בתי כהונה אשר נתנו הסכמה בחתימת ידם על ספר התורה הזה ושבחוהו רבנן לדציב"י כי יציב ונכון וקיים דברי הספר הזה ודבריו חיים וקיימים, **וגם מפי מגידי אמת מרבני טברייא הי"ו שמעתי שהיה אומר בפה מלא מוה"ר הגדול כמוהר"ח אבולעפיא ז"ל בכתב ובעל פה, שספר הקדוש חמדת ימים חיברו הרב ז"ל "בעמוד הענן אשר ירד עליו מן השמים".**
ובתלתא הויא חזקה כי המגיה ספר התורה הזה והמביאו לבית הדפוס הוא הרב החסיד המזכה את הרבים ה"ה כמוהר"ר יעקב אלגאזי ז"ל אשר על ידו מסכים עדות ביעקב כי ספר התורה הזה הוא משובח ומפואר כו', ואחריהם כל ישרי לב כמה וכמה רבנים מפורסמים אשר הזכירו דברי הספר הנורא הזה בספרתם באיזה דינים ומוסר מלכים כאשר יראה כל חכם לב הבקי בספרי הפוסקים האחרונים אשר באו אחר ספר "חמדת ימים" כידוע כי רובם ככולם מזכירין אותו לשבח.
ועד אחרון בזמנינו זה כל רבני עירנו מתאוים תאוה ללמוד בספר התורה הזה מידי חדש בחדשו ומידי שבת בשבתו והלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג, ומעיד אני עלי שמים וארץ אם לא ראיתי להתייר הגדול רב מומחה ופקיע הגאון מורי זקני אור היר"ח ז"ל [הוא ר' יוסף רפאל חזן בעל ה"חקרי לב"], הגם כי היה שקוד על לימודו בש"ס ופוסקים וכחומה נשגבה במשכיתו, עם כל זה היה לומד תדיר בספר חמדת ימים בכל שבת ומועד, ושמעתי מפה קדוש שהיה אומר בפירוש "**כי היה לו התחלת הארת קדושה וטהרה מקדושת שבת ויו"ט כי בא מועד על ידי לימוד בספר הקדוש הלזה**" , זהו תו"ד.
ואנא זעירא כקוף לפני האדם הגדול בענקים גם אנכי כמוהו, **והנני אומר כי כל לגבי דידי לא יכנס בלב התלהבות מקדושת שבת ויו"ט אם לא על ידי קריאה בספר התורה**

הזה, ומלבד המוסר עצמו **הוא מלא וגדוש מדינים רבים** השייכים בכל יו"ט ויו"ט הלכות חג בחג בכלל ובפרט מידי חדש בחודשו ומידי שבת בשבתו הכל דבר דבור על אופנו בסדר נאה, **ומי זה יבא לכסות השמים בידו ולשנות את הידוע והמפורסם לכל**.
וגם שבחא דאתי ממילא כי המחבר את ספר הקדוש הזה את קולו שמענו ואותו לא ידענו מי בעל דברים ואת שמו לא הגיד לא שמו ולא שם עירו וכמ"ש הרב החסיד יעקב אלגאזי ז"ל שם בהקדמתו, **וגם זה מן ההוכחות כי גברא רבה צדיק וחסיד אמרה למילתיה שלא רצה להזכיר שמו על ספרו** כאשר כתוב בספר החסידים (סימן שס"ז), וכאשר עשו איזה מחברים לפי גודל ענותנותם כמו ספר "הזכרונות" "ואורה ושמחה" וכיוצא בהם עכתו"ד, ועיין עוד במה שהאריך שם הרב הנזכר.

הגאון בעל הלשם ציטט לספרו מדברי ה"חמדת ימים" ומכנהו "אחד מקדושי עליון"
בספר לשם שבו ואחלמה לר' שלמה ב"ר חיים אלישיב זצ"ל, הביא דברי החמדת ימים ומכנהו "**אחד מקדושי עליון**" . (עי' דרושי עולם התוהו ח"ב דרוש ד' ענף כ"ד ס"ח בד"ה והנה).

הגאון "בן איש חי" והגאון "כף החיים" זצ"ל ציטטו לחיבוריהם מספר "חמדת ימים"
הגאון הגדול והמקובל "בן איש חי" זצ"ל מציין לדברי החמדת ימים בכמה מקומות מחיבוריו, ובספר בן איש חי פ' נצבים שנה א' הביא תקון לרחיצת ידים ע"ד הסוד המובא בספר "אמת ליעקב" ומקורו מספר חמדת ימים בפ"ג משבת אות צ"ה, ועל אף שאין לו זכר בכתבי האר"י שלפנינו סמך הבן איש חי בשתי ידיו על עדותו של החמדת ימים שציין כי בהיותו במצרים מצאו כתוב מכתיבת ידו של מהרח"ו.
(וע"ע שמזכירו בשו"ת רב פעלים ח"ב דף ס"ב ע"א, ושם חאו"ח סימן ס"א ד"ה ואחרי, ושם סימן ל"ח ד"ה וע"ד השאלה, ושם ח"ג סימן ל"ח ד"ה ועל, ושם חיו"ד סימן ל"ב ד"ה ומצאתי, וע"ע בסוף ספר רב פעלים חלק סוד ישרים סי' א' ד"ה הנה, ועי' בן איש חי פ' האזינו אות ג', ושם פ' וישב אות כ"ד).
ויתירה מזאת שהרי הרגיל בנוסחאות התפלה שייסד הבן איש חי בספרו "לשון חכמים" יבחין כי לשונות רבים בתוכם מיוסדים ע"פ נוסחאות הלשם יחוד שייסד החמדת ימים בספרו, אלא שפעמים רבות שינה הבן איש חי באופני הכוונות וכדומה, ועל כן לא יפלא מה שציין בהקדמתו ל"לשון חכמים" כי הוא מיוסד מלשונות של תפלות קדמוניות וכמש"כ שם בזה"ל, **כי ערכתי שלחן לחם "חמודות" בדברים היוצאים מפומייהו דרבנן אנשי מידות** , כל דכפין ייתי ויכול כו' והנה זה השלחן אשר לפני ה' הכינותיו ואספתיו וחברתיו לשם יחוד קובה"ו וכו'.

ואף הגאון הגדול ר' יעקב חיים סופר זצ"ל מח"ס "כף החיים" ציין לדברי החמדת ימים בכמה מקומות מחיבוריו, ובכף החיים הל' ר"ח סי' תי"ז ציין לומר קודם הלימוד לערב ר"ח את התפלה שייסד החמדת ימים קודם הלימוד שתיקן לליל שישי ובתוספת התפלה שייסד החמ"י למשמרת ערב ראש חדש, ואף חזר והעיד שם שכן ראה שנוהגין בעה"ק ירושלים.

(ועיין עוד שמזכירו בכף החיים סי' כ"ה ס"ק ק', ובסי' ק"א סק"ח, ובסי' תקס"ח ס"ק ס"א, ובסי' תרנ"א ס"ק ט"ז, ובסי' תר"ע ס"ק י"ז, ובספרו "ישמח ישראל" פ' קדושים עה"פ לא תקיפו).

חתימת הגאון ר' דוד ב"ר יעקב אבוחצירא הראשון זצ"ל על הספר "חמדת ימים"

הגאון ר' דוד ב"ר יעקב אבוחצירא הקדמון זצ"ל החזיק ברשותו את הספר "חמדת ימים" ואף חתם על שער הספר בחתימת ידו. (יש לציין כי ר' יעקב אבוחצירא הקדמון היה אחי הסבא רבא של ר' יעקב אבוחצירא השני בעל "אביר יעקב" ושאר ספרים וזקנו של ה"בבא סאלי", זכר כולם לברכה).

צילום מוגדל מחתימת הגאון ר' דוד ב"ר יעקב אבוחצירא הקדמון זצ"ל על ספר חמדת ימים

הגאון ר' יעקב אבוחצירא השני זצ"ל נהג להתענות רצופין משבת לשבת בימי השובבי"ם ע"פ הספר חמדת ימים

הגאון הקדוש ר' יעקב אבוחצירא השני בעל "אביר יעקב" ושאר ספרים וזקנו של הבבא סאלי זיע"א, היה נוהג לישב בתענית בימי השובבי"ם לכל הפחות פעם אחת בשנה משבת לשבת ולא היה מפסיק תעניתו בלילות, והדברים ידועים כי הנהגה זו להתענות ששה ימים בלא הפסק אין לה מקור כ"א בספר חמדת ימים שציין לזה בפרקי השובבי"ם כי כן היה מנהגו להתענות משבת לשבת לכה"פ בפרשיות שמות ומשפטים, עדות מפורשת על כך ניתן למצוא בכתביו של ר' יעקב אבוחצירא זיע"א שהפליג בחשיבות המתענה בהן משבת לשבת, ואף הותיר ע"ז פיוט שלם בספרו כאשר בראשו מצטט את לשונו של מחבר החמדת ימים שכתב כי המתענה באופן זה ואין מפסיק תעניתו בלילות נחשב לו כאילו התענה ששים וחמש אלף ושש מאות תעניות. (עי' "יגל יעקב" דפו"ר תוניס תרס"ג דף נ"א ע"א, ועי' חמ"י פ"א משובבי"ם אות נ"ט, ופ"א מעשי"ת אות כ"ח).

נוסח הפיוט שייסד ר' יעקב אבוחצירא זצ"ל בשבח המתענה בשובבי"ם משבת לשבת

מה טוב נעים חלק מתענה ומשלים - "לילה ויומם לששת הימים".

"ימים אלו לששה רבבות עולים - עוד חמש אלף שש מאות שלמים".

א שר שב בם בתשובה בלבב שלם. יחשב כמקריב עולות ושלמים.

נ טהר נקדש גופו קודש הלולים. נתרפא מכל נגעים ומומים.
י גיל ישמח לא יבוש ולא יכלם. מושגב מקומו הוא ישכון מרומים.
י שבו בצילו מלאכים חיילים. ששים ושמחים ודורשי שלומים.
ע וונותיו כולם שרויים ומחולים. נשכחו לעד לעולמי עולמים.
ק דושים עליונים אראלים חשמלים. לטובתו יחד כולם משכימים.
ב מקום שהיו לחובה משמאילים. חוזרים מלמדים זכות וחותמים.
א ל חי פתח לו בתשובה שבילים. נתמלא עליו חסד ורחמים.
ב אברתו יסך לך צינה וטללים. מצילהו מכל פחד וזעמים.
י ובל שנת החמישים שנת גאולים. בר יוחאי שב דרך ונעימים.
חצ"ר הפנימית לשבעה נחלים. שפעת מים חיים ומור בשמים.
א ורות העליונים על ידו מתגלים. לך איש שילה לו יקהת עמים.
חזקו יאמץ לבבכם כל המיחלים. בטחו בה' לעד יחיש נחומים.

ואמנם על יחסו של **הגאון ר' יעקב אבוחצירא האחרון זצ"ל** לספר חמדת ימים, ניתן ללמוד גם מכתביו של **תלמידו המובהק ר' שלמה חיון זצ"ל** , שבשנת תרכ"ג סידר לעצמו מהדורה של "סידור האר"י" בכתיבת ידו, ואילו לתוכו ציטט תפלות רבות שייסד הרב חמדת ימים, לבד מסדר הלימוד לט"ו בשבט שהועתק לשם בשלמות כאשר גם הוא מיוסד כולו מהרב חמ"י, וכמובן שאת נוסחי התפלות שהעתיק לסידורו מספר חמדת ימים אין ספק כי ראה כן בבית מדרשו של רבו המובהק כמהר"ר יעקב אבוחצירא זצ"ל. צא וראה **כיצד הפליג ר' שלמה חיון זצ"ל בשבח המחבר חמדת ימים** בהקדמתו לספר "פתוחי חותם" שחיבר רבו המובהק הגאון ר' יעקב אבוחצירא זצ"ל, כאשר הוא מציין שם בסוף ההקדמה בזה"ל, חותם יסודות ורמזים נפלאים מתורתו הן הראנו בחיבורו הקדוש הזה אשר הוא כלול פשטים רמזים דרשות וסודות, מדובר בו נכבדות עשר ידות וכולם בנויים על קו מישור המוסר, כי זה כל מגמת רבינו להיטיב לזולתו ללמד לעמו יראת ה' טהורה לעבוד עבודתו, כי זה עיקר דרשות יראי ה' וחושבי מחשבתו **כאשר עשה הרב כמה"ר יונתן זלה"ה ב"יערתו", וכאשר הוכיח והודיע הרב בעל "חמדת ימים" ב"חמדתו"** , ומה טוב טעמו ונימוקו עמו, הכי קרא שמו "פתוחי חותם" כו' עכ"ד, ובלי ספק כי מהפלגת שבחו על מחבר החמדת ימים ניתן לעמוד גם על דעת רבו המובהק כמהר"ר יעקב אבוחצירא זצ"ל וגישתו החיובית לספר חמדת ימים.

חתימת הגאון ר' יצחק ב"ר יעקב אבוחצירא השני זצ"ל על הספר "חמדת ימים"

הגאון ר' יצחק ב"ר יעקב אבוחצירא השני זצ"ל החזיק ברשותו את הספר חמדת ימים ואף חתם על שער הספר בחתימת ידו, ויש לציין כי ר' יצחק הנז' היה בנו של הגאון ר' יעקב אבוחצירא זצ"ל בעל "אביר יעקב" ושאר ספרים וזקנו של ה"בבא סאלי", **ובלי ספק שאת הלימוד בספר "חמדת ימים" ראה אצל אביו ר' יעקב אבוחצירא זצ"ל שהיה רבו המובהק**. (צילומים אלו נמסרו ע"י הר' א. ילוז שליט"א, ונעתקו לכאן באדיבות ר' ש. מיארה שליט"א).

צילום מוגדל מחתימת הגאון ר' יצחק ב"ר יעקב אבוחצירא זצ"ל בעל "אביר יעקב" על ספר "חמדת ימים"

הגאון ר' ישראל אבוחצירא זצ"ל המכונה "בבא סאלי" נהג להתענות בשובבי"ם משבת לשבת ע"פ הספר חמדת ימים

ויתירה מזאת העיר בזה הרה"ג ר' נתן בן סניור שליט"א, שהרי הדברים ידועים ומפורסמים על מנהגם של יחידים מחכמי הדורות הקדמונים, ובכללם המקובל ר' אהרן פיראירה זצ"ל מח"ס "בגדי הקדש אשר לאהרן" ומחכמי ישיבת בית א-ל, ועד לאחרוני זמנינו כמו ה"בבא סאלי" זיע"א והגאון הצדיק ר' יהושע שהרבני זצ"ל שהיו נוהגים להתענות משבת לשבת לכל הפחות שבוע אחד בימי השובבי"ם, ואין ספק כי קדושים וחסידים אלו לא היו מחזיקים בחומרא זו אם לא שתלו עצמם "באילנא רברבא", ומאחר וידענו כי מנהג זה לא נזכר בשום מקום מלבד הספר "חמדת ימים" שהוא המקור היחיד שכתב בפרקי השובבי"ם את מעלת המתענה רצופין משבת לשבת, בציינו כי אם לא הפסיק תעניתו בלילות במשך כל ימות השבוע נחשב לו כאילו התענה ששים וחמש אלף ושש מאות תעניות, א"כ ניכר בעליל כי ספר זה היה מוחזק אצליהם מאבותיהם כבר סמכא ביודעם ובהריחם "כי ממקום קדוש וטהור יהלך".

הגאון ר' דוד שפרבר זצ"ל מעיד במכתבו על צדיקי וקדושי דורו שהוגים בספר חמדת ימים

הגאון ר' דוד שפרבר זצ"ל רבה של בראשוב ומגדולי רבני רומניה במכתבו למקובל ר' מ"מ הלפרין זצ"ל יצא לקנא לכבוד הספר חמדת ימים, ואף העיד שם **על קדושי וצדיקי דורו שהוגים יומם וליל בספר חמדת ימים** , ומלבד זה התאונן שם **על אריכות הגלות בעון הביזוי הנעשה לספר חמדת ימים** . (צילום מכתב זה נדפס בקטלוג מכירות "קדם" 2 שנת תשס"ח, פריט 390).

הגאון ר' דוד שפרבר זצ"ל היה **מגדולי רבני רומניה** וחיבר שו"ת "אפרקסתא דעניא" וס' "מכתם לדוד", נולד בשנת תרל"ה ונפטר בשנת תשכ"ב, ושימש כאב"ד בק' ביסטרא

משנת תרס"ח, ובשנת תרפ"ב נבחר לרבה של העיר בראשוב שהיתה שנית בגודלה בערי רומניה, ולעת זקנותו היה מגדולי הרבנים בא"י כאשר שאלות רבות בעניני עגונות הופנו לשולחנו, וכשמרן החזו"א זצ"ל נשא ונתן עמו בד"ת הפליג בשבחו באומרו **כי הרב מבראשוב שוחה בש"ס כמצקת בתוך הסיר** . (עדות זו נמסרה מפי ר' דוד פרנקל זצ"ל בס' זכור לדוד ח"ב עמו' רנ"ו).

בעל "ישמח משה" - ובעל "קדושת יום טוב" - ובעל "דברי יואל" זיע"א

בספר "ויגד משה" שחיבר הגאון הצדיק ר' משה יהודה כ"ץ מסערדהעלי הי"ד, העיד כי שמע מהגה"צ ר' משה טיטלבוים מסיגעט זצוק"ל **כי היה ברשותם ספר "חמדת ימים" ממה שהוריש להם הגה"ק בעל "ישמח משה"**. (עי' "ויגד משה" על הל' פסח סי' ל"ד אות כ"ד).

ויתירה מזאת ניתן למצוא כי אף **הגה"צ ר' יום טוב טיטלבוים זצוק"ל בעל "הקדושת יום טוב"** ציטט מדברי החמדת ימים לספרו בחידושיו לפרשת ויקהל, ולא זו בלבד אלא אף בנו **הגאון הצדיק ר' יואל טיטלבוים בעל ה"דברי יואל"** ציטט מדברי החמדת ימים בספר "דברי יואל" על פ' ויקהל, כשבסיום דבריו ציין כי עד כאן **תוכן דבריו הקדושים** . ואמנם על אף שאת דברי החמדת ימים שהביא הגה"צ ר' יואל מסאטמר זצ"ל ניכר שציטט מספר "מקדש מלך", מ"מ מעדותו של המשב"ק במאמר "בוצינא קדישא" ניכר כי הגה"צ זצ"ל כבר הכיר את הספר "חמדת ימים" בעודו בצעירותו קודם היותו בן י"ז שנים בעת שנסע לשבות עם אביו הק' בעל "קדושת יום טוב" באחת מערי המחוז, ובעת ששהה באכסניא ההיא הציץ בספר חמדת ימים ואף נתבטא ואמר "**כי ראה בו דברים נפלאים**" . (ראה אוצר חמ"י עמודים רע"ג, שע"ד, תתנ"ז).

הגאון ר' יוסף צבי דושינסקי זצ"ל ראב"ד עדה חרדית בעיה"ק ירושלים ומלפנים אב"ד בק' חוסט

הגאון ר' יוסף צבי דושינסקי זצ"ל (**תלמיד ר' זעקיל פאלאק תלמיד החתם סופר**) **ראב"ד עדה חרדית בעיה"ק ירושלים** ומלפנים אב"ד בקהילת חוסט היה לומד בספר חמדת ימים, כפי שהעיד הגה"צ ר' משה יהודה כ"ץ הי"ד רב דקהילת סערדאהעלי בספרו "ויגד משה" על הל' פסח סי' ל"ד אות כ"ה שם כתב בזה"ל, סיפר לי דודי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר יעקב לעבאויטש שליט"א מקאפיש, שפעם בא בחג הסוכות להגאון הצדיק המפורסם **מוהר"ר יוסף צבי דושינסקי** אב"ד דק"ק חוסט ועיה"ק ירושלים תוב"ב לשוחח איתו אודות איזה ענין **ומצאו לומד בספר חמדת ימים ליו"ט סוכות** .

חתימת הגאון ר' אליהו דושניצר זצ"ל על הספר "חמדת ימים"

הגאון ר' אליהו דושניצר זצ"ל מתלמידיו המובהקים של מרן החפץ חיים החזיק ברשותו את הספר "חמדת ימים" מדפו"י מהדורת ונציה שנת תקכ"ג, ואף חתם עליו בחתימת ידו בשער הספר ובסופו "**אלי' כ"ץ דושניצר**" . (עותק זה נמצא ברשות המכון).

צילום שער הספר "חמדת ימים" שהיה ברשותו של הגאון ר' חיים פרידלנדר זצ"ל

הגאון ר' חיים פרידלנדר זצ"ל משגיח דישיבת פוניב'ז ומחבר ספר "שפתי חיים" ומתלמידיו המובהקים של הגאון ר' אליהו אליעזר דסלר זצ"ל בעל "מכתב מאליהו", החזיק ברשותו את הספר "חמדת ימים" מדפו"י הנדפס בליוורנו שנת תקכ"ד, ואף ציטט מדבריו לספרו "שפתי חיים" על מועדים ח"ג עמו' מ"ג. (צילום זה נמסר באדיבות בני משפחתו).

צילום שער הספר "חמדת ימים" שהחזיק הגאון ר' חיים פרידלנדר זצ"ל ברשותו, ולצידו צילום גב הכריכה שצירף לה ועליה רשם בכתב ידו - "חמדת הימים" ר"ה יו"כ

מפתח מקוצר מגאוני הדורות שהביאו דברי החמדת ימים בחיבוריהם

{רשימה ארוכה ומפורטת ממאות גאוני עולם, בתוספת צילומים מקוריים מספריהם הובאה בספר אוצר חמ"י פ"ג}

אהל משה לר' אלעזר משה הורוויץ זצ"ל אמת ליעקב לר' יעקב שאלתיאל ניניו תלמיד הרש"ש זצ"ל ארעא דרבנן לר' ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל מח"ס שלמי ציבור ושלמי חגיגה בית פרץ לר' פרץ ב"ר משה זצ"ל מיושבי הקלויז בברודי בן איש חי לר' יוסף חיים זצ"ל בניהו בן יהוידע לר' חיים שאול דוויך ור' אליהו יעקב לעג'מי זצ"ל בתי כהונה לר' יצחק הכהן רפאפורט זצ"ל דברי יואל לר' יואל טייטלבוים זצ"ל וזאת ליהודה לר' יהודה עייאש זצ"ל ויגד משה לחג הפסח מר' משה יהודה כ"ץ מסערדהלי זצ"ל זכר דוד בעניני מילה לר' דוד זכות זצ"ל חופת חתנים לר' רפאל מילדולה זצ"ל חיי אדם לר' אברהם דאנציג זצ"ל הגאון חיד"א זצ"ל מזכירו לשבח בספרו עין זוכר ובמקומות רבים בספריו מביאו בעילום שמו ר' חיים מוולאז'ין זצ"ל הפליג בשבחו והו"ד בספרי גדולי תלמידיו ר' חיים פאלאג'י זצ"ל הפליג למאוד בשבחו והרבה להביאו בס"ח ספריו חתם סופר לר' משה סופר זצ"ל טהרת יום טוב לר' חנניה יו"ט ליפא דייטש זצ"ל ט"ל אורות לר' יוסף בן ג'וייא זצ"ל ילקוט מעם לועז לר' יעקב כולי זצ"ל יסוד ושורש העבודה לר' אלכסנדר זיסקינד זצ"ל ר' ישראל מקאזניץ זצ"ל בספרו רמזי ישראל כף החיים לר' יעקב חיים סופר זצ"ל לשם שבו ואחלמה לר' שלמה אלישיב זצ"ל מאמר מרדכי לר' מרדכי כרמי זצ"ל מגן להולכי תום כת"י לר' דוד סתהון זצ"ל מטה אפרים לר' אפרים זלמן מרגליות מבראד זצ"ל בספרו עוללות אפרים מכתב סופר לר' שמעון סופר זצ"ל מנהגי ק"ק בית

אל מיסודו של הרש"ש מנהגי ק"ק בית יעקב בחברון מיסודו של ר' אליהו סלימאן מני זצ"ל מקדש מלך לר' שלום בוזאגלו זצ"ל משמרת הקדש לר' משה מסטנוב זצ"ל משפט צדק לר' משה מזלאשין זצ"ל נחמד ונעים לר' ברוך מקאסוב זצ"ל נחלת דוד לר' דוד טעביל תלמיד ר' חיים מוולאז'ין זצ"ל בספרו דברי דוד נר מצוה לר' יהודה סיד זצ"ל סדר סליחות לר' יהודה טולידאנו זצ"ל בביאור סולח עוונות סידור אריז"ל לר' שבתי מראשקוב זצ"ל מבוסס רבות מחמ"י בעילום שמו סידור בית אהרן וישראל לאדמור"י קארלין זצ"ל סידור כתר נהורא השלם בתוספות לר' אהרן הלוי זצ"ל סידור שער הרחמים לר' פנחס מפאלאצק תלמיד הגר"א זצ"ל ר' סלמאן מוצפי זצ"ל העיד כי חיבור זה הוא קודש קדשים { מפי בנו שליט"א } עטרת צבי לר' צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל עיקרי דינים לר' דניאל טירני זצ"ל ערבי נחל לר' דוד שלמה אייבשיץ זצ"ל בעל הלבושי שרד בספרו משוש כל המתאבלים ערוך השלחן לר' יחיאל מיכל אפשטיין זצ"ל ערוך לנר לר' יעקב יוקב עטלינגער זצ"ל בספרו בכורי יעקב פעולת צדיק לר' יחיא צאלח זצ"ל פרי מגדים לר' יוסף תאומים זצ"ל בספרו תיבת גמא פתח הדביר לר' חיים בנימין פונטרימולי זצ"ל קדושת יום טוב לר' חנניה יו"ט ליפא טייטלבוים זצ"ל קהלת יעקב לר' יעקב מקרלין תלמיד ר' חיים מוולאז'ין זצ"ל שבות יעקב לר' חיים אבואלעפייא זצ"ל שדי חמד לר' חזקיהו מדיני זצ"ל שלחן גבוה לר' יוסף מולכו זצ"ל ר' שניאור זלמן מלאדי זצ"ל בסידורו תורה אור ובשו"ע הרב שער המלך לר' מרדכי וויעלקאטש זצ"ל שער השירים לר' משה שלמה מטאלאצין זצ"ל תלמיד חבר של הגר"א שערי צדק לר' דוד בן שמעון זצ"ל שפתי חיים לר' חיים פרידלנדר זצ"ל שתילי זיתים לר' דוד משרקי זצ"ל תורת חכם לר' חיים די לה רוזה זצ"ל תלמיד הרש"ש תפארת ישראל לר' ישראל חריף מסאטינאב זצ"ל

פרק ג - דבר בשם אומרו - מנהגים ונוסחאות שנשתרשו בתפוצות ישראל מספר "חמדת ימים"

עניני תפלה וקריאת התורה

א. נוסחת ברכת המינים הפותחת וחותמת במינים, שנתפשטה בסידורים רבים ובפרט בסידורי הספרדים שנטו בזה אחר הגאון חיד"א בספרו קשר גודל סי"ז סק"ז ושאר גאוני הזמן, מקורן מספר חמדת ימים בפ"ו מחדש אלול אות ע"ח, שם כתב לתקן את נוסחת ברכת ולמלשינים שהיתה מצויה בימיו כי לא נזכר בה שום צד של איבוד המינים על אף שזו עיקרה של תקנת אנשי כנסת הגדולה, ועל כן הביא שם את הנוסח המתוקן על פי הנזכר בתלמוד ממה שמצא בנוסחאות ישנות וזה לשונה, "למינים אל תהי תקוה וכל

אויביך וכל שונאיך מהרה יכרתו ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם במהרה בימינו ברוך אתה ה' שובר ומכניע מינים" ע"כ.

ב. המנהג הנפוץ בקהילות רבות לקרוא את פרשיות התוכחה בלחש, ואמנם למנהג זה לא נמצא זכר בספרי הפוסקים שלא מנו כי אם את פרשת העגל וכמש"כ המג"א סי' תכ"ח ס"ק ח', וכ"ה בכנסת הגדולה שם סק"ז והו"ד בבאר היטב שם סק"ז, וכ"ה בספר פרי חדש שם, אלא שהוסיף הפר"ח שכן נוהגים אף בפסוקי המתאוננים שבפרשת בהעלותך ואילו בפרשיות התוכחה לא הזכיר כלום, ובלי ספק נתפשט המנהג מספר חמדת ימים שציין לזה בפ"ו משבת אות כ"ב שכן ראוי לנהוג ונימק שם טעם הדבר דאין להזכיר בשבת שום דברי צער משום כבוד שבת, וסמך דבריו על דברי הזוהר בבראשית שמרהיטת לשונו נראה דאף בדברי קדושה שיש בהזכרתן צער יש לחוש מלהזכירן בשבת ולאו דוקא בדברי חול, מדכתב דבההוא תוספת שבת אתנשי מיניהו כל מילי דחולא "כל" דחילו "וכל צערין וכל עקאן" כמה דאת אמר ביום הניח ה' לך מעצבך ומרגזך ע"כ.

ג. מה שנהגו קהילות רבות מבני ספרד שכשקורא הש"ץ את פסוקי קריאת שמע בקול רם מנמיך קולו כשמגיע לפסוק התוכחה של וחרה וכו', מקורו מספר חמדת ימים שכתב כן בפ"ו משבת אות כ"ב, וביאר טעם הדבר משום שאין להזכיר בשבת שום דברי צער וכנ"ל לענין פסוקי התוכחה, אלא שסיים שם שכן היה נוהג אף בקריאת שמע שבימות החול, ומדבריו נראה כי לבד מן הטעם של כבוד שבת יש עוד טעם בדבר משום כבוד ציבור וכמו שהזכירו הפוסקים לענין פרשת העגל.

ד. אמירת לדוד ה' אורי וישעי בחדש אלול, מקורו מספר חמדת ימים בפ"ד מפרקי אלול אות י"א ששם כתב טעם אמירתו סמוך לעלות השחר קודם הסליחות וזה לשונו, תאמר בתחלה מזמורי התשובה תפלה לדוד שמעה ה' וכו', ואנכי נהגתי גם מזמור כ"ז לדוד ה' אורי וישעי ומזמור ל"ג רננו צדיקים שנזכר בכל אחד מהם שלש עשרה שמות הויה כנגד י"ג מכילן דרחמים שמתגלים ומאירים מראש חדש אלול ואילך כנודע, ונכון לאומרם לראש אשמורות בסליחות לעורר הרחמים עכ"ד, ומנהג זה הביאו המשנה ברורה בסי' תקפ"א סק"א בשם האחרונים, וקרוב לודאי שכוונתו לספר מטה אפרים שנמשך בזה אחר ספר חמ"י.

ואולם מנהג זה החל להתפשט שנים רבות קודם שנדפס המט"א, מאחר והובא בספר "לקוטי צבי" הנדפס לראשונה בשנת תצ"ח, ואשר מחברו נמשך רבות אחר הספר חמדת ימים או יתר ספרים כמו "שערי ציון" ו"זכרון ציון", ואולם מלבד זאת נמשך מחברו אחר

הספרים "שם טוב קטן" ו"אמתחת בנימין" המיוסדים מקבוצי כתבי יד ישנים אותם הותיר מחבר החמ"י בערי אשכנז כמאה שנים קודם לכן וכמפורט בפרקים דלהלן, אלא שבאורח פלא זכה הספר לקוטי צבי לפרסום רב עד שנתפשטו דבריו במחזורים רבים שציינו הדברים בשמו.

ואמנם על אף שהרב חמ"י הנהיג לאומרו לראש אשמורות קודם הסליחות וכפי שנדפס ברוב סדורי הסליחות של עדות המזרח, מ"מ בקהילות אשכנז נתפשט המנהג לאומרו לאחר שחרית וערבית משום הטעם הנזכר בדבריו, ואף החיד"א בסוף ספר "סנסן ליאיר" כתב לאומרו מר"ח אלול עד מוצאי יוהכ"פ ובהו"ר אחר כל תפלה, אלא שציין שם כי טוב לאומרו כל השנה אחר התפלה. [ובנוסח ספרד נהגו לאומרו בשחרית ובמנחה ולא בערבית, ומסתבר שנמנעו לאומרו בערבית משום שאין אומרין פסוקים בלילה, ועי' מה שהאריך בזה הרה"צ ר' משה הלברשטאם זצ"ל בשו"ת דברי משה סי' ל"ד].

ה. תקוני נוסחאות לא מעטים הוכנסו לתוך המחזורים וסדורי התפלות והסליחות שהחלו להתפשט מיד עם צאת הספר חמדת ימים לאור עולם אשר הרחיב בזה בפ"ד מסליחות, ומהבולטים שבהם הם סדרי הסליחות של הספרדים, וכן בסדר הוידוי ונוסח אתה כוננת לעבודת יוהכ"פ שהעיר בהן המחבר בפ"ז מיוכ"פ תיקוני נוסחאות רבים אשר עד מהרה הועתקו לספרי גאוני הדורות ומשם נפוצו לסידורי התפלות המצויים, וכפי שעשה הגאון הגדול ר' יהודה עייאש זצ"ל שהיה מגאוני ארץ ישראל באחרית ימיו ובספרו "וזאת ליהודה" העתיק תקוני נוסחאות שהעיר החמדת ימים בסדר העבודה ליוהכ"פ.

ואף בספרי המחזורים ניתן לזהות תקוני נוסחאות שהעיר בהן הרב חמ"י בספרו ונשתרבבו לתוכם, ודוגמא לזה ניתן למצוא בנוסח ובכן תן פחדך שבתפלת ימים נוראים ששם העיר המחבר כי אין ראוי לגרוס שהשלטון בחיריק כ"א שהשלטן בקמץ ונימק שם טעמו, וכן הובא בכל המחזורים המצויים תחת ידינו למרות שבסידורי תפלה רבים מן הימים ההם טרם נתפשט התקון הנ"ל ונדפס בהם שלטון בחיריק, וכפי שהובא במחזור תפלות כמנהג רומא הנדפס בבולוניא שנת ש"א {עמו' 431 באוצה"ח} וכן במחזור מעגלי צדק הנדפס בסביוניטה שנת שי"ז {עמו' 464 באוצה"ח} , וכן הוא במאוחרים יותר כסידור "שער השמים" מהגאון של"ה הנדפס לראשונה באמ"ד שנת תע"ז דף רפ"ב ע"ב, וכ"ה בסדור קראקא ד' קרקוב שנת ת'.

וכעין זה ניתן להבחין בנוסח נוסף שנתפשט בכל הסדורים והיא נוסחת "ולכפרת פשע" שמוסיפין בשנת העיבור במוסף של ראש חדש שעל הרוב נשמט מהסדורים הקדמונים,

ובלי ספק נתפשט אף מן הספר חמ"י אודות לתפוצתו הרבה באותם ימים, ויתירה מזאת שהרי המעיין בס' חמ"י פ"א מר"ח אות קכ"ו יראה שייחס נוסח זה למורו וכפה"נ הוא ייסדו וכמש"כ שם בזה"ל, ומורי נר"ו היה אומר שעיקר תקון השובבים אשר תקנו קדמונינו עיקרם בשנת העיבור, והוא היה אומר במוסף ראש חדש של שנת העיבור למחילת חטא וסליחת עון לכפרת פשע. (למותר לציין כי בסדור "תפלה מכל השנה" הנד' בפיורדא שנת תמ"ז כבר הובא נוסח זה, ולא יפלא מאחר ויש בו עקבות ברורים ממחבר החמ"י ששלח להם בשנת תכ"ד את התפלה שייסד לאחר התהילים וכמפורט להלן פי"ב).

מנהגי שבת קודש

ו. נוסח וינוחו "בם" בתפלת מנחה של שבת שנתפשט בכל תפוצות ישראל, מקורו מספר חמדת ימים שהעיר לזה מדיליה ונימק שם טעמו ע"ד הסוד {עי' פט"ז משבת אות י"ט, ובפ"ו אות כ"ט} , וכ"ז לבד מנוסח וינוחו "בה" בליל שבת ונוסח "בו" בשבת בבקר שהביא החמ"י, ועל אף שבאלו ציין החמ"י כי מקורם מהאריז"ל, מ"מ לא נתפשטו בסדורים עד להדפסת החמדת ימים לראשונה בשנת תצ"א שהרי במרבית הסידורים האשכנזיים שנדפסו עד לאותם ימים לא נזכר כלל נוסח "וינוחו" כ"א נוסח "וישמחו בך כל ישראל" כו' וכפי שציין השל"ה בתפלות של שבת שבסידורו "שער השמים", ואף בצוואתו שם כתב לשנות מנוסח "וישמחו" לנוסח "וינוחו" המצוי בידי הספרדים, ואמנם בספר שיירי כנה"ג סי' רס"ח העיד שכבר ראה בעירו שנוהגים כמו כן לומר בג' תפלות שבת נוסחאות מחולפות של בה, בו, בם, ובלי ספק כוונתו כשהגיע לעת זקנותו לעיר איזמיר מקום בו שהה הרב חמדת ימים מספר שנים בעת שהנהיג שם את קהילתו סביבות שנת ת', ולא פלא שנהגו שם בני קהילתו על פיו. [ואמנם בסידור הרמ"ז בתפלות של שבת נדפס הנוסח בה, בו, בם, וכפי שהעיר הרמ"ז בהגהותיו לספר הכוונות, עי' אם לבינה דף ע' ע"ב והו"ד בס' שלמי חגיגה למהר"י אלגאזי, ולא יפלא מאחר והרמ"ז קיבל סולת נקיה בתורת האריז"ל מהמקובל האלוקי ר' בנימין הלוי מחבר החמ"י].

ז. נוסח ישמחו במלכותך הנדפס ברוב סידורי הספרדים והתימנים בג' תפלות של שבת חלוק בלשונו זמ"ז, דאילו בתפלות ערבית ומוסף חותמין בו חמדת ימים אותו קראת "זכר למעשה בראשית", ואילו בתפלת שחרית מסיימין בו חמדת ימים אותו קראת ואין חותמין בו "זכר למעשה בראשית", ומקורו מספר חמדת ימים כמש"כ המחבר בפ"ו משבת אות ל"ו, ופי"א אות ס"א, ופי"ג אות י"ג. (הערת הר' מ. קרואני שליט"א).

ח. מנהג קריאת שיר השירים בציבור בערב שבת קדש שנוהגין בו קהילות ספרד לקרותו כל הציבור יחדיו קודם קבלת שבת מקורו מספר חמדת ימים, ואף בספר תקוני שבת לא ציין לאומרו בציבור כ"א בספר חמ"י שהרחיב דיבורו בפ"ה משבת אות ל' ואות ל"ח במעלת קריאתה באותה שעה ואף הפליג שם במעלת קריאתה בציבור וכתב בזה"ל, ונכון להיות כל איש שורר בביתו יחד עם אחוזת מריעיו בטרם יבא לקבל פני שבת ישלח דברו בנועם קולות בשיר השירים כולו לעורר אהבת דודים למעלה כו', ומה גם כי יזרז אחוזת מריעיו המתנדבים בעם "יועדו יחד לקרות בעשרה טרם צאת לקראת כלה" כי אף אם יקראו אותו ביום השבת לא יעלה קריאתו כל כך כמו בערב שבת שאז היא העולה עכ"ל. {ומה דאיתא במדרש על ר"ע שהיה אומר שיר השירים היינו ביום השבת ולא קודם כניסתה, ועי' להלן פ"ז אודות הספר "תקוני שבת" שם נתברר כי כולו מיוסד מהרב חמ"י שהדפיסו לראשונה בערי אשכנז בשנת שע"ב, ונמצא כי אף מנהג קריאת שה"ש ביחיד מיוסד מהרב חמ"י}.

ט. מה שנהגו בקצת קהילות הספרדים לדלג בכל שבת את שני הבתים שבפיוט לכה דודי המזכירים את החורבן כמו מקדש מלך והתנערי מעפר כו', מקורו ע"פ ספר חמ"י שהעיר לזה בפ"ה משבת אות ס"ג וסמך דבריו על דברי הזוהר הנזכר שמשום כבוד שבת אין ראוי להזכיר שום דברי צער, אלא ששם אות ס"ד תיקן החמ"י את הנוסח בשני בתים אלו ואף ציין לומר כן בכל שבת ושבת ולא נתפשטו דבריו, ואמנם מה שנתפשט בקהילות ויז'ניץ לדלג את שני הבתים הנזכרים בשבתות שחל בהן יום טוב בלבד, אין ספק כי גם מנהג זה נתפשט ע"פ הספר חמדת ימים, אלא שקיבלו דבריו לענין שבת שחל בה יום טוב בלבד.

י. אמירת "שבת שלום ומבורך" בליל שבת הנהוג בכמה קהילות לאומרו עם כניסתו לביתו, נתפשט מספר חמדת ימים פ"ז משבת אות ה' שציין לומר כן לכבוד השכינה.

יא. אמירת פסוקי "אשת חיל" בליל שבת קודם הקידוש, מקורו מספר חמדת ימים שכתב בפ"ז משבת אות ט' כי לכבוד הדרה של שכינה הרוחפת עלינו יכנס בכי טוב בשבחא דמטרוניתא ויאמר פרשת אשת חיל מראשה לסופה בנועם קולות ובגילה וברעדה, ולבד מזה הוסיף שם המחבר כי איש המשכיל יאמר אותה בישיבה ונימק שם טעמו ע"ד הסוד, ואמנם מנהג זה נתפשט ע"י החמ"י כבר בשנת שע"ב בספרו "תקוני שבת" שהדפיס בערי אשכנז ושם ציין למנהג זה בסגנון לשון זהה למה שציין בספרו חמ"י.

יב. מנהג אמירת הפיוטים של "אזמר בשבחין" "ואסדר לסעודתא" ו"בני היכלא" שייסד האר"י הקדוש לסעודות השבת, לבד ממה שהספר חמדת ימים שימש כגורם גדול להתפשטותם באותם ימים באשר היה ראש וראשון להפצת משנת האריז"ל וגוריו ע"ד הפשט, עוד ידיו רב לו בהתפשטות סדר אמירתם, דאילו האר"י הקדוש תיקן לאומרם בתוך הסעודה קודם ברכת המזון וכפי שציין החמ"י בפ"ז משבת אות ל"ה, ואילו המנהג שנתפשט בכל תפוצות ישראל וכנדפס בכל הסדורים הוא לאומרם קודם הקידוש.

ומקור השינוי ממנהג האריז"ל הוא ע"פ מש"כ שם החמדת ימים בזה"ל, והנה מנהג רבינו הקדוש האר"י ז"ל היה לזמר בשבחין אלו בתוך הסעודה קודם ברכת המזון להיות כי הוא היה מלא רוח חכמה ומתכוין לפני הקידוש כוונות וייחודים אשר לא נגלו אלינו ולא פנה אל סדר הפיוט הבנוי על דרך הכוונות הפשוטות לרואי השמש, ועל כן אחז מזה וגם מזה לא השיב ידו הוא ותלמידו מהרח"ו שהיה סועד אצלו בכל שבת ולא זזה ידו מתוך ידו כל השבת כולו ככתוב בכתבים וזה על יתר הכוונות שלא נמסרו לו, אז היו הרב והתלמיד יוצאים בשיר ונמשכין בשי"ר המקודש לפני ברכת המזון, אכן עיקר יסודתו של פיוטים הללו יסד המלך לזמר אותם לפני הקידוש דבר השוה לכל נפש, ומשפר נוסחו תשכילהו בחמרא גו כסא וכו' ושכינתא תתעטר בשית נהמי לסטר וכו' שהן הן הדברים הנאמרים לסוד הקידוש ולסידור לחם הפנים הערוכים לפנינו, וכן נהגתי וכך נהגו חבירי וכן נכון לנהוג, עכ"ד.

ואמנם מה שנתפשט בקהילות הספרדים לחלק את הפיוט בלילה וביום לשנים ואומרין את הסדר למבצע על ריפתא אחר הנטילה קודם לברכת המוציא, גם זה מקורו מיסודו של החמדת ימים שכתב כמו"כ בפרקי שבת (עי' חמ"י פ"ח אות י"ג, ופי"ד אות מ"א), ונמשכו אחריו רבים מגדולי הפוסקים כהכף החיים והבן איש חי וכו'.

ואמנם על אף שהספר חמ"י ידיו רב לו בהתפשטות הפיוטים הנזכרים, מ"מ בעוד המחבר בשנת המ"ב לחייו כבר הביאם לערי אשכנז והדפיסם בספר "תקוני שבת" בשנת שע"ב בעיר קראקא ומשם נתפשטו הפיוטים בהרבה מתפוצות אשכנז כמו יתר המנהגים שהובאו בספר תקוני שבת ונדפסו להלן, וכ"ז מלבד סדר החלוקה הנזכרת והקדמתן קודם הסעודות שגם זה כינס המחבר בספרו "תקוני שבת" שהדפיס בעילום שם על שמו של החכם ר' יהודה אשכנזי זצ"ל. (אודות הספר "תקוני שבת" ראה באריכות להלן פ"ז).

יג. מה שנוהגין במקצת קהילות לקרוא את כל ספר התהילים באשמורת יום השבת, מקורו מספר חמדת ימים בפ"י משבת אות ס"א שכתב שם כי כן היה מנהג אביו ז"ל

שהיה אומר כי בג' זמנים הם מסוגלים מאד, בשבת וראש חדש ויום טוב ולמעלה מהם בימי חדש אלול.

יד. סעודה רביעית במוצאי שבת רהיטת הפוסקים שזמנה עד חצות, אמנם בספר חמדת ימים פי"ח משבת אות ס"ה כתב שהעושה אותה אחר ד' שעות מיציאת השבת לא עשה ולא כלום, ונמשכו אחריו הגאון מוהר"ח פאלאג'י בספרו כף החיים סי' ל"א אות נ"ט, וכן הגאון ר' יעקב חיים סופר בספרו כף החיים סי' ש' אות י"ד ציטט בזה את דברי החמ"י, ואף הגאון בן איש חי פ' ויצא אות כ"ז נמשך בזה אחר החמ"י, אלא שהכריע כדבריו רק לענין מצוה מן המובחר אבל אם נאנס כתב הבא"ח שיוצא בה ידי חובתו אפי' עד חצות.

מנהגי ראש חדש

טו. אמירת "מזמור ברכי נפשי" עם התקדש ליל ראש חדש הנהוג בקהילות רבות ובפרט בין קהילות הספרדים והתימנים, והובא אף בסידור אריז"ל לר' שבתי מראשקוב זצ"ל, מקורו מספר חמ"י בפ"ב מראש חדש אות כ' שייסד לאומרו מכמה טעמים שנימק שם ע"ד הסוד.

טז. אמירת פסוק "ואברהם זקן" אחר הלל של ר"ח וסגולתו שנדפס ברבים מהסידורים שלפנינו, מקורו מספר חמדת ימים פ"ג מר"ח אות כ"ז.

יז. מה שנדפס בסדורי ספרד הקדמונים לומר קודם מוסף ר"ח סדר פסוקי אז ישיר כו' עלי באר כו' עד ונשקפה ע"פ הישימון, וכן נהג הרש"ש כמצויין במנהגי ח"ק בית א-ל, מקור המנהג מספר חמ"י פ"ג מר"ח אות ל"ח שכתב כי כן נהג מורו, ואף הכף החיים הביאו בסי' תכ"ג אות י'.

יח. המנהג שנתפשט בשם האריז"ל לקדש את הלבנה אחר ז' ימים מן המולד והעתיקוהו מקובלים רבים, ואף נמשכו אחריו כל מאורי החסידות וציטטו כן בשם האריז"ל, יש להעיר כי אין לו זכר בכל כתבי האריז"ל שלפנינו ומקורו מספר חמדת ימים בפ"ה מר"ח אות ג' ופי"ח משבת אות כ"ז שציין שם כי כן קיבל בעל פה בשם האריז"ל, ואף הרמ"ז תלמידו קיבלה ממנו והביאה בביאורו לזוהר פ' כי תשא דף קפ"ח ע"א, וכן הביא הרש"ש בסידורו, וכ"ה בספר תורת חכם דף ק"ל ע"ב לר' חיים די לה רוזה תלמיד הרש"ש, וכן הביאו הגר"ז בסידורו, והמקובל ר' שבתי מראשקוב בסידור האר"י.

מנהגי חודש ניסן וחג הפסח

יט. סדר קריאת קרבנות הנשיאים לחודש ניסן שהובא בספר של"ה הקדוש, זכה ונתפשט מאוד אף מן הספר חמדת ימים אודות לתפוצתו הרבה, ואמנם סדר זה חזר

ונדפס בסדורים רבים בתוספת סדר לימוד לר"ח ניסן מפרשת בגדי כהונה וכלי המשכן שהוקם בו ביום ובנביא יחזקאל סי' ל"ז, ומקור הקריאות הנז' הוא מספר חמדת ימים שציין לזה בפ"א מפסח אות י"ג.

כ. מנהג אמירת הלל השלם בלא ברכה בעת אפיית מצות מצוה בערב פסח אחר חצות, כבר ציינו רבים כי אין לו זכר בספרי הקדמונים, ומנהג זה נתפשט לראשונה מספר חמדת ימים שהפליג בפ"ה מפסח במעלת אפיית המצות מצוה בערב פסח, ואילו באות ל"ב שם כתב בזה"ל, ובקול ששון ובקול שמחה הן גומרין עליה את ההלל כדרך שהיו עושים בהקרבת הפסח בבית אלהינו כמו ששנינו שבעת שהיו שוחטים אותו היו קורין את ההלל, ואם היו גומרין אותו שנו וישלשו ועל כל קריאה היו תוקעים והיה נעשה ברנה ובצהלה, ועל כן זכר למקדש יאותה לנו לגמור את ההלל בעת עשיית מצות של מצוה אשר היא נעשית בעת ובעונה הזאת זכר לקרבן פסח עכ"ל, ואמנם ברבות הימים העתיק הגאון חיד"א את המנהג הנזכר לספרו "מורה באצבע" סימן ז' אות ר"ה עיי"ש, ואף המקובל ר' שבתי מראשקוב זצ"ל העתיקו לסידור אריז"ל שלו שכידוע ציטט לתוכו רבות מדברי החמ"י בעילום שמו. (ראה אוצר חמ"י עמו' ש"מ, שמ"א).

כא. מנהג קריאת שיר השירים אחר ליל הסדר הנדפס בסוף סדרי הגדה של פסח, מקורו מספר חמ"י פ"ו מפסח אות קט"ז, שם ציין ששמע כי המנהג הנזכר היה נהוג בתקופת האריז"ל, ואף הוסיף שם בזה"ל, וטעמא דמסתבר הוא לעורר אהבת דודים למעלה בזווגא שלים ויאחז צדיק דרכם.

מנהגי ראש השנה

כב. אמירת למנצח כו' כל העמים תקעו כף שאומרין ז' פעמים קודם תקיעת שופר, מקורו מספר חמדת ימים שהביא כן בפ"ז מחדש אלול אות צ"ז ושם כתב בזה"ל, **ומצאתי כתוב לאחד מתלמידי רבינו זלה"ה** לומר מזמור מ"ז למנצח וכו' כל העמים תקעו כף ז' פעמים, ובמזמור זה יש ז"פ אלהים וכו' ולכן צריך לאומרו ז"פ קודם התקיעה בין התוקע ובין הקהל עכ"ד. {ואכן המעיין במחזורים שנתפשטו קודם להדפסת החמ"י בשנת תצ"א יבחין כי לא נזכר בשום אחד מהן מנהג אמירת מזמור זה, עי' מחזור רומא שנת ש"א עמו' 436 באוצה"ח, ובמחזור מעגלי צדק שנת שי"ז עמו' 475, וסידור שער השמים להשל"ה הנדפס לראשונה בשנת תע"ז, ואף במחזורי זולצבאך תקנ"ד ואלטונא תקס"ד שנדפסו כיובל שנים אחר שנתפשט ס' חמ"י טרם הוזכר מנהג זה}.

כג. סדר הפסוקים יקום אלקים וכו' שנוהגין הספרדים לומר קודם התקיעות ומסודרין בראשי תיבות של שם קר"ע שט"ן המשולבין בפסוקים שראשי תיבותיהן שם הוי"ה, מקורן מספר חמדת ימים פ"ז מחדש אלול אות צ"ו.
ואמנם סדר פסוקי קר"ע שט"ן המסודרים במחזורי אשכנז בסדר אחר מהנזכר, לא נודע מקורן לבד ממה שאף עליהם צויין במחזורים שתח"י כי כן היה המנהג בעיה"ק צפת, ואין ספק כי אף הם מיסודו של ר' בנימין הלוי מייסד החמ"י שמקום מגוריו בעיה"ק צפת, ואף ידיו רב לו בייסוד סדרי קריאת פסוקים על סדר שמות הקודש כמו שיראה המעיין במקומות רבים בספרו חמ"י, אלא שבראשית ימיו סידר את פסוקי קר"ע שט"ן הנז' ומסרן לבעל השל"ה הקדוש סביבות שנת ש"ע, והרב של"ה העתיקם בתוך קונטרסי כוונות האר"י לתקיעת שופר שאותם קיבל מהרב המחבר שהיה מראשי המסדרים של כתבי האר"י, ואכן סדר פסוקים אלו נתפשט מאוחר יותר בכל קהילות האשכנזים, ואילו באחרית ימיו סידר החמ"י את השמות הנזכרים בסדר פסוקים שונה ואף הוסיף להם שילוב מקראי קודש של שם הוי"ה שאותם סידר מחדש בספרו בפ"ז מאלול אות צ"ו, ואלו נתפשטו מספרו בכל קהילות הספרדים. (עי' של"ה דפו"י מס' ר"ה דף נ"ג ע"א ד"ה אח"כ זיכני הש"י).

כד. מאמר י"ג תקוני דיקנא שבזוהר הנדפס במחזורים לאומרו קודם תשליך וכן מזמור ממעמקים שאומרין בסופו, מקורן מספר חמ"י פ"ז מחדש אלול אות ק"נ, קנ"ב.

מנהגי יום הכפורים

כה. מאמר קם ר' שמעון מהתקונים הנדפס במחזורי יום כפור לאומרו קודם "כל נדרי", מקורו מספר חמ"י פ"ב מיוכ"פ אות כ"ט - ל"א שהאריך שם בענין אמירת כל נדרי וכתב שמאחר ועת רצון היא ראוי לכוין בהתרה זו אף על השבועה שנשבע הקב"ה על הגלות, ועל כן ציין כי ראוי להעתיר בנוסח התפלה שהתפלל רשב"י ע"ז וכמובא בלשון התקונים הנזכר.

כו. מה שנוהגין בהרבה מתפוצות ישראל להקיף הבית הכנסת עם הספרי תורה אחר כל נדרי כדי לזכות את הקהל בחיבוק ונישוק הס"ת אין לו זכר בספרים, ומקורו מספר חמדת ימים שהפליג הרבה בשם האריז"ל בגודל מעלת החזקת הספרי תורה של כל נדרי שהוא תיקון גדול לעון נדרים ושבועות ופגם הברית ח"ו, ושם האריך המחבר במעלת הנישוק שלהן באותה העת, ועל כן כתב בפ"ב מיוהכ"פ אות כ"ג בזה הלשון, וגם טוב ויפה לבעל המצוה הזאת שיקיף בכל הבית הכנסת עם הספר תורה כדי לזכות את כל

הקהל שיעשו נישוק לספר תורה לפחות, ואם אפשר טוב וישר שיקיפו עם כל השבעת ספרים גם כן עכ"ד, ומרהיטת הלשון נראה כי הוא חידושו של הרב המחבר.

כז. הנוסח שנתווסף לוידוי אלקי עד שלא נוצרתי וכו' שנתפשט במחזורי הספרדים בזה"ל, **וצריך הייתי לומר שוב לא אעשה לולא כי יגורתי מהיצר הרע כי הוא מאש ואני בשר ודם ולא אוכל לו ואז אהיה מוסיף על חטאתי פשע** אבל כו', מקורו מספר חמ"י בפ"ג מיוהכ"פ אות מ"ו שציין לנוסח מתוקן זה ממה שמצא בכתבי יד ישנים, ואף חתם שם בזה"ל, והנאני הדבר יען לפי הנוסח שלנו אין קשר לדברינו. (הערת הגאון ר' שריה דבליצקי שליט"א במכתב ששלח בחדש חשון שנת תשע"א).

מנהגי חג הסוכות

כח. אמירת ספר תהלים בליל הושענא רבה, אין מקורו מהאריז"ל כ"א מהרב חמדת ימים שציין לזה בפ"ו מסוכות אות ל"ב, ומנהג זה כבר הביאו המקובל כמוהר"ר משה זכות תלמידו בתיקון ליל הו"ר המכונה "שפר התקונים" שהדפיס בשנת תי"ט ממה שקיבל מרבו ר' בנימין הלוי מצפת, וציין עליו שהוא תוספת לתיקון של קריאת המשנה תורה כפי שנהגו בעיר צפת. (עי' "שפר התקונים" ונציה תי"ט בסדר הו"ר דף ט"ז ע"ב).

כט. אמירת חביט חביט ולא ברירך בעת חבטת הערבה בהושענא רבה כמנהג הספרדים, נתפשט מספר חמדת ימים שציין לזה בפ"ו מחג הסוכות אות נ"א.

ל. אמירת מזמור השמים מספרים בתפלות שחרית שבחול המועד פסח וסוכות, ונדפס ברוב סידורי הספרדים לאומרו במקום מזמור למנצח בנגינות שאחר ה' מלך, וכן נהגו בק"ק בית יעקב בחברון, וכ"כ הבן איש חי {שנה א' פרשת ויגש אות ד'}, מקורו מספר חמדת ימים פ"ו מסוכות אות מ', ואף הרמ"ז תלמידו נהג כן כמו שציין בשמו בס' שלמי ציבור.

לא. מנהג הקהילות שעושין בימי חג הסוכות בבתי כנסיות ומדרשות זכר לשמחת בית השואבה שבמקדש, ובפרט לאלו שעושין כן בכל ימות החג, מקורו מספר חמדת ימים שהאריך בפ"ו מחג הסוכות במעלת עשייתו זכר למקדש, ומנהג זה טרם נתפשט בתפוצות ישראל קודם הדפסת הספר חמ"י לראשונה בשנת תצ"א וכפי שניכר מעדותם של באי בית מדרשו של הגאון מוילנא שציינו כי תלמידי הגר"א הנהיגו לעשות כן בבית מדרשו במוצאי יו"ט ראשון של חג, ואף הגר"ח מוולוז'ין הנהיג כן בישיבתו. (עי' לקוטי הגר"א מווילנא על סוכות עמו' תס"ט).

מנהגי חנוכה

לב. אמירת מזמור שיר חנוכת הבית אחר הדלקת נר חנוכה, מקורו מספר חמדת ימים בפ"א מחנוכה אות ל"ט שכתב לאומרו אחר סדר הפסוקים שסידר לומר אחר ההדלקה, ונימק שם טעם לאמירתו ע"פ מה שפירש בעל "עוללות אפרים" כי כל המזמור הזה נדרש על חנוכת בית חשמונאי.

תפלות וסדרי לימוד שנשתרשו בתפוצות ישראל מספר "חמדת ימים"

א. תפלת הבנים הנודעת מספר השל"ה הקדוש המיוסדת לערב ר"ח סיון, העתיקה השל"ה בתוספת דברי המוסר ושאר התפלות ששם מקונטרסי תפלות שהפיץ מחבר החמ"י בהיותו בערי אשכנז סביבות שנת ש"ע, וכפי שרמז שם השל"ה הק' בראש התפלות בזה הלשון, **אמנם כגון דא צריך אני לאודועי ולפרסם סדר התפלות שמצאתים בקונטרסים של אחד מהמדקדקים הדבקים בה' וסידר סדר ותפלה לעצמו לכל ענין המצטרך לו והכל יפה בעתו ובזה מראה כי משליך על ה' יהבו בכל ענייו** כו', עכ"ד, והתפלה הנזכרת בתוספת דברי המוסר שבה הובאה בספר חמ"י בפ"א מפרקי חג השבועות אות ט"ז בשינויים לא מעטים ואף חתם עליה המחבר בלשון ואנכי תקנתי נוסח תפלה כו' כדרך שחתם במאות התפלות שייסד בספרו, ואמנם אין שום פלא משינויי הלשון שביניהם מאחר וכתבם המחבר בשני תקופות שונות ובהפרש של כיובל שנים זמ"ז, ואולם בלי ספק ניתן להבחין במטבעות לשון רבות המורות בעליל כי שניהם יצאו ממחבר אחד. {עי' של"ה דפו"י כרך א' ח"ב דף פ"ה ע"א בחי' מס' תמיד על ענייני תפלה וקריאה בס"ת, ועי' באריכות בכ"ז להלן פי"ב ובס' אוצר חמ"י עמו' תקכ"ח - תקל"ח}.

ב. תפלת רבונו של עולם בניך בני רחומיך כו' לבעל תוקע הנדפסת במחזורי אשכנז וספרד קודם התקיעות, ייסדה הרב חמ"י בפ"ז מחדש אלול אות ק'.

ג. נוסח התפלה בסדר תשליך הנדפסת במחזורים ומועתקת מספר עבודת הקדש להחיד"א, מקורה מנוסחי התפלות שבספר חמדת ימים, ואת נוסח היה"ר של י"ג תיקוני דיקנא שבתוכה ציטט החיד"א ממה שייסד הרב חמ"י בפ"ז מחדש אלול אות ק"נ, ואילו את שאר התפלה ייסד החיד"א על פי נוסח היהי רצון שאחר התהילים שאף אותו ייסד החמ"י בפ"א מפרקי השבת אות צ"ד ומסרו בשנת תט"ז למחבר הסדור שערי ציון, וכבר העיר בעל "ויגד משה" בספרו כי אף הגר"ז מלאדי שהשמיט מסידורו נוסחאות יהי רצון ולשם יחוד וכו', הביא בסדר תשליך את נוסח היהי רצון של י"ג תקוני דיקנא הנ"ל המיוסד מהרב חמ"י.

ד. התפלה הנודעת המכונה "תפלה זכה" הנדפסת בספר חיי אדם סי' קמ"ד ס"כ לאומרה בכניסת יוהכ"פ, ייסדה החיי אדם "בחלקה האחרון" על פי נוסח התפלה שייסד החמ"י בפ"ה מיום הכפורים אות י"ג וכפי שציין שם החיי אדם מפורשות. (ראה אוצר חמ"י עמוד רפ"ד - רפ"ה).

ה. תפלת לשם יחוד קודם עשיית הכפרות הנדפסת במרבית הסדורים והמחזורים, מקורה מיסודו של החמדת ימים בפ"א מיוהכ"פ אות י"ד, אלא שבסדורי אשכנז הביאוה בהשמטת נוסחאות הקבלה שבה, והאמת כי הרוב המכריע של נוסחאות הלשם יחוד שנתפשטו בתפוצות ישראל הינם מיסודו של החמדת ימים, שהרי בכל כתבי האריז"ל אין זכר לנוסחאות מפורטות של לשם יחוד וכפי שהעיד הבן איש חי בשו"ת רב פעלים סי' א' כי בכתבי האריז"ל לא נזכר כ"א לומר לשם יחוד קודם כל מצוה, אלא שבנוסחאות המפורטות שייסד החמ"י הוכנסו ברבות השנים שינויים רבים, ועל הרוב הועתקו בהשמטת לשונות הקבלה שאין ראוי שיאמרום כ"א הבאים בסוד ה'.

ו. תפלת לשם יחוד קודם חבטת הערבה, מקורה מיסודו של החמדת ימים בפ"ו מחג הסוכות אות נ"ב ששם הביאה בתוספת כוונות ע"ד הסוד, ואף החיד"א העתיקה לספרו עבודת הקודש בשינויי לשון מעטים ונתפשטה בכל המחזורים הקדמונים של בני ספרד, ואילו בסדורי אשכנז הובאה ג"כ תפלה זו בשינויי לשון ובהשמטת לשונות הקבלה שבה וכתוב עליה לאומרה אחר חבטת הערבה.

ז. תפלת לשם יחוד קודם הדלקת נר חנוכה שנתפשטה בסידורים רבים בנוסח זה, "ובכח סגולת הדלקת מאורות נר חנוכה תחכמנו באור תורתך כו' ובזכות מתתיה כהן גדול ובניו בנצח הודך הראנו נפלאות ובאורך נראה אור" כו', מקורה מיסודו של החמדת ימים בפ"א מחנוכה אות ל"ב.

ח. תפלות לשם יחוד בנוסח השלם המיוסדות לשבת זכור ולשבת שקלים קודם הקריאה ונדפסו בסידורים הקדמונים של בני ספרד, ואף הובאה בסידור הרש"ש וכן נהגו הח"ק בישיבת בית א-ל כנדפס בס' "דרכי שלום", מקורן מיסודו של החמ"י בפ"א מפורים אות כ' ואות נ"ב.

ט. נוסחי התפלות המסודרות לקרבנות הנשיאים שאומרין בימי ניסן, מקורן מספר חמדת ימים בפ"א מפסח אות י"ט - ל"ג, שם ייסדן המחבר לכל יום ויום כנגד אותו שבט שהקריב בו ביום. {אלא שעל הרוב נדפסו כמנהג החיד"א בס' מורה באצבע ס"ז אות קצ"א שהעתיקן כמות שהן, למעט את התיבות "שאם אני עבדך משבט" וכו'} .

י. תפלה לעילוי הנשמות שאומרין ביומי ניסן הנדפסת ברוב סידורי הספרדים, מקורה מספר חמדת ימים בפ"א מפסח אות מ"ז.

יא. תפלת לשם יחוד קודם אמירת שיר השירים בערב שבת קדש הנדפסת בסידורי ספרד, מקורה מיסודו של המחבר חמדת ימים בפ"ה משבת אות ל"א.

יב. תפלות לשם יחוד קודם ג' סעודות שבת הנדפסות בסידורי ספרד, מקורם מספר חמדת ימים בפ"ח משבת אות כ' - כ"ב.

יג. תפלה לעת הוצאת ס"ת בראש חדש הנדפסת בכל הסידורים הקדמונים של בני ספרד וכן נהגו הח"ק בקהילת בית א-ל כנדפס במנהגי הרש"ש בספר "דרכי שלום", ייסדה הרב חמ"י בפ"ג מר"ח אות כ"ח.

יד. תפלה לעת הוצאת ס"ת ליום שביעי ש"פ, ייסדה הרב חמ"י בפ"א משביעי ש"פ אות מ"ז.

טו. תפלה לעת הוצאת ס"ת בחג השבועות, ייסדה הרב חמ"י בפ"ג משבועות אות צ"ה.

טז. תפלה לעת הוצאת ספר תורה בראש השנה, ייסדה הרב חמ"י בפ"ז מחדש אלול אות פ'.

יז. תפלה לעת הוצאת ספר תורה במנחה של יום הכפורים הנדפסת במחזורי אשכנז וספרד, ייסדה הרב חמ"י בפ"ח מיוהכ"פ אות י"א.

יח. תפלה לעת הוצאת ספר תורה בחג הסוכות, ייסדה הרב חמ"י בפ"ה מסוכות אות מ"ט.

יט. תפלה לעת הוצאת ספר תורה בשמיני עצרת, ייסדה הרב חמ"י בפ"ז מסוכות אות י"ט.

כ. נוסח הדרן עלך שאומרין בשמחת תורה אחר גומרה של תורה המיוסדת מקדמונים, וכן נוסח היהי רצון הארוך שמוסיפין עליו הנדפס במרבית הסידורים הספרדים וכן נהגו הח"ק בקהילת בית א-ל, מקורן מספר חמדת ימים בפ"ז מסוכות אות כ"ז - כ"ח.

כא. סדר הלימוד לליל שביעי של פסח המכונה "קריאי מועד", יסדו הרב חמדת ימים בפרקי שביעי של פסח אות ל"ז - מ"א.

כב. סדר הלימוד לחג הסוכות המיוסד לכבוד האושפיזין ומכונה "חמד אלקים", יסדו הרב חמדת ימים בפ"ה מסוכות אות ס"ג - ע"ח.

כג. סדר הלימוד לט"ו בשבט המכונה "פרי עץ הדר", יסדו הרב חמדת ימים בפ"ג מפרקי שובבי"ם, ויש להעיר כי אף מנהג אכילת הפירות בט"ו בשבט נתפשט מאוד בעקבותיו,

ואף שנמצא זכר למנהג זה בספר "תקון ישכר" המובא במג"א סי' קל"א ס"ק ט"ז, מ"מ שם לא נזכר כ"א עצם המנהג של אכילת הפירות אבל סדר אמירת שירות ותשבחות עליהן לא בא זכרו כ"א בספר חמ"י אשר ייסד שם סדר לימוד לעת אכילת הפירות ואף הנהיגו לכל החברים שעמו.

כד. סדר הלימוד לליל הברית המלוקט ממאמרי הזוהר ואשר נדפס במהדורות רבות בספר "צמח צדיק", מקורו מסדר הלימוד שייסד החמדת ימים בפ"א מפרקי שבת אות ע' - פ"ה ללמוד בליל שישי לתיקון פגם היסוד ומידת הצדיק, ושם ציין כי שמע ממורו שאם יעשו כסדר הנזכר בבית היולדת בשמונת ימי המילה ולכל הפחות ד' ימים קודם המילה יהיה הולד נאמן בבריתו ולא יפגום בו כל ימיו, ע"כ, וגם הרש"ש ובני חבורתו הביאו את הסדר הנזכר בשטר ההתקשרות שעשו ביניהם בשנת תקי"ד, ואף החיד"א הדפיס את כל הסדר הנז' בספרו "הוד ברית" לאומרו בליל הברית, ואף ב"תקון כרת" שייסד החיד"א בספרו "יוסף בסדר" סימן ב' סעיף ה' ציין ללמוד את הסדר הנ"ל לעושין תיקון כרת בליל שישי.

כה. מאמר הזוהר יומא דא מתעטרא כו' הנדפס בסידורי הספרדים לאומרו קודם קידוש בליל שבת, מקורו מספר חמ"י פ"ז משבת אות ס"ד שציין למנהג זה מחסידים הראשונים.

ואמנם ג' מאמרי הזוהר שנדפסו במרבית מסדורי אשכנז לג' סעודות שבת, גם הם מקורם ממחבר החמ"י שציין לזה בפ"ח משבת אות ע"ד ובפי"ד אות כ"ה, אלא שנתפשטו לראשונה מספר "תקוני שבת" שהביא המחבר לדפוס בעודו בחייו וכפי שאכן ציינו זאת בסידורים שתח"י, ואולם מלבד זאת נתפשט הלימוד במאמרים אלו מסדר הלימוד שייסד החמ"י לסעודות שבת וחול ונדפסו תחת השם "תקון סעודה" או "תקון השולחן", ואשר צורפו מאוחר יותר לסדרי התקונים שייסד החמ"י בספר "שערי ציון". (דפוסים מאוחרים).

לקט תפלות קדמוניות שנתפשטו לראשונה בכל תפוצות ישראל מהספר חמדת ימים

א. תפלה לתקון העון לאומרה בעת אמירת הש"ץ תפלת "ומפני חטאינו", מקורה מנוסחה שמצא הרב חמ"י במחזור קדמון בכתיבת יד והעתיקה לספרו בפ"ז מחדש אלול אות קכ"ז, ואילו הנוסח הנדפס במחזורים מיוסד מהגאון חיד"א שהוסיף על התפלה הנזכרת וכפי שהביאה בספרו כף אחת אות ז' וציין בראשה כי היא תפלה קדומה שהוסיף בה נופך משלו.

ב. תפלה המיוסדת מהאר"י להשגת רוה"ק ובנים צדיקים שאומרין בימים נוראים בעת אמירת הש"ץ איה מקום כבודו, עיקר התפשטותה מספר חמ"י שהביאה בפ"ז מחדש אלול אות קכ"ו.

ג. תפלה להוצאת ס"ת ליו"ט ראשון של פסח הנדפסת במחזורי הספרדיים ונעתקה אף למחזורי רעדלהיים, מקורה מספר חמדת ימים פ"ו מפסח אות קמ"ב, שם העיד כי היא מיוסדת מהאריז"ל.

מנהגים שנתפשטו בכל תפוצות ישראל מספר "תקוני שבת" שחיבר הרב "חמדת ימים" בשנת שע"ב

ספר "תקוני שבת" שחזר ונדפס במהדורות רבות בפרט בערי אשכנז, הינו מהספרים הראשונים שהפיץ מחבר החמ"י בערים ההם סביבות שנת ש"ע ונדפס שם לראשונה בשנת שע"ב בעודו בשנת המ"ב לחייו, וכבר נתבאר באריכות להלן פ"ז אודות חשיבותו של הספר "תקוני שבת" - קצר הכמות ורב האיכות, בהיות עיקרי המנהגים של יום השבת מהאריז"ל ערוכים ומסודרים בו אף לאלו שלא באו בסוד ה', ונוסף לזה הוכח שם בעליל כי חיבור זה סידרו מחבר החמ"י ואף צירף לו מנהגים רבים שייסד מדיליה, ואשר לגודל ענותנותו הדפיסו על שם ר' יהודה הכהן אשכנזי כדי להעלים עקבותיו, וברשימה בסמוך נסדרה רשימה מקוצרת מהמנהגים שנתפשטו בכל תפוצות ישראל מספר זה.

א. מנהג הטבילה בערב שבת טרם נתפשט בתפוצות ישראל עד להתפשטותו של הספר תקוני שבת הנדפס לראשונה בשנת שע"ב, שם רשם מחברו את מנהגי המקובלים של האר"י וגוריו, וכפי שהעיד שם מפורשות בפתח הספר "כי טבילת ערב שבת הוא מנהג שנהגו בו בני ארץ ישראל בלבד כי ארץ ישראל מכוונת כנגד שער השמים", ואמנם הרב חמ"י הוסיף שם טעם לטבילה זו מדעתו אותו נימק כלשונו מאוחר יותר אף בספרו חמדת ימים וציין בשניהם את הסגנון דלהלן, כי מאחר וקדושת שבת "היא קדש קדשים ושורש לכל הקדושות" ודאי ראוי להנהיג בה את מנהג הטבילה הנהוג בערבי הרגלים שעליה אמרו ז"ל חייב אדם לטהר עצמו ברגל. (השוה למש"כ החמ"י פ"ג משבת אות פ"ג).

ב. מנהג קריאת שיר השירים קודם קבלת שבת, מקורו מספר "תקוני שבת" שכתב אחר סדר קבלת שבת בזה"ל, ומי שהוא זריז יותר כי האיר ה' רוחו עליו יקרא שיר השירים כולה מראשה לסופה בערב שבת קודם קבלת שבת מלכתא בבגדי שבת לעורר האהבה בין דודים לעילא, (יש לציין כי במטבע לשון זו נשתמש בעל תקוני שבת אף בספרו

חמ"י פ"ו מפסח אות קט"ז לענין קריאת שיר השירים אחר ליל הסדר עיי"ש), ובהמשך דבריו שם אחר אמירת אשת חיל כתב שאם לא הספיק לומר שיר השירים בערב שבת, עדיין יוכל לתקון אם יקרא אותה מעט מעט קודם כל סעודה וסעודה עד שישלים כולה, ומטעם זה סידר שם את פסוקי שיר השירים מחולקים לג' סעודות.

ג. סדר ד' הפסוקים שסימנם יעק"ב שנדפסו בסידורים לאומרן בערב שבת למי שלא הספיק לומר שיר השירים, מקורן מספר תקוני שבת שכתב בזה"ל, ואם אין לו פנאי כו' יאמר ד' פסוקים אלו משיר השירים וסימנך יעק"ב, ואמנם ברבות הימים סידרם מייסד התקוני שבת בספרו חמ"י בסדר אחר המיוסד מר"ת שסימנם הוי"ה ואדנו"ת. (עי' חמ"י פ"ה משבת אות מ"ד).

ד. נוסח רבון כל העולמים כו' שבזכות שיר השירים אשר קריתי כו' הנדפסת בסדורים לאומרה אחר שיר השירים מקורה מספר תקוני שבת, ונדפסה שם קודם פסוקי שיר השירים כשבראשה ציין המחבר את מעלת תפלה זו וכתב **כי היא פתח פתוח להרבה פתחים סגורים** עיי"ש.

ה. סדר קבלת שבת עם הפיוט לכה דודי שייסד הר"ש אלקבץ, וכן אמירת מזמור שיר ליום השבת וה' מלך שייסד האר"י לאומרן בעת ההיא, נתפשט לראשונה בארצות אשכנז מספר תקוני שבת.

ו. אמירת "אנא בכח" אחר מזמורי קבלת שבת קודם הפיוט לכה דודי, מקורו מס' תקוני שבת. {וציין לזה בעל תקוני שבת אף בספרו חמ"י פ"ה משבת אות נ"ט}.

ז. פיוט "בר יוחאי" שייסד המקובל האלקי ר' שמעון לביא סביבות שנת ש"י ונתפשט בסדורי הספרדים לאומרו בסדר קבלת שבת או בליל שבת, מקורו ממחבר התקוני שבת שהביאו מא"י סביבות שנת ש"ע וציין כי המקובלים בארץ ישראל נוהגים לאומרו בסדר קבלת שבת על קברו של רשב"י, בציינו כי עת רצון היא להודות לפני מי שאמר "נעשה אדם בעבורו" שזכה הרשב"י וזיכה את הרבים, ואמנם על אף שעיקר התפשטותו של פיוט זה הוא מס' תקוני שבת שנתפשט מאוד בכל תפוצות ישראל, מ"מ יש להעיר כי מסרו הרב חמ"י י"ב שנים קודם לכן לר' יחיאל אשכנזי שהדפיסו בשנת ש"ס בסו"ס היכל ה' וכמפורט להלן פ"ז, ואילו בשנת שע"א מסרו החמ"י לבעל אמרי בינה הנדפס בפראג בשנת שע"א, כאשר המעיין בפרקים להלן יבחין כי גם חיבור זה יצא מתח"י.

ח. הפיוט "שלום עליכם מלאכי השרת" לליל שבת שנתפשט בכל תפוצות ישראל, מקורו מספר "תקוני שבת" שם נדפס לראשונה בשנת שע"ב מיסודו של הרב חמ"י

שהיה מייסד התפלות בדורו, וכמו שיראה המעיין שם **כי נוסח "שלום עליכם" לא נתייסד מעולם כפיוט בפני עצמו כ"א שהוא חלק מנוסח תפלה** שייסד שם המחבר, והיא התפלה הנודעת הנדפסת בכל הסדורים ומיוסדת לאומרה קודם קידוש בנוסח "רבון כל העולמים אדון כל הנשמות וכו'" שגם היא מקורה ממייסד ה"תקוני שבת", ושם האריך מייסד ה"תקוני שבת" לכתוב בראש התפלה את גודל מעלתה לכבוד המלאכים המלוין לאדם בליל שבת בבואו מבית הכנסת, ואף ציין שם **כי היא תפלה מהוללה שיש לאומרה בכוונה ובריעותא דליבא ובשמחה** , ואילו בסיום הקדמת התפלה עם פתיחת הנוסח "שלום עליכם" צויינו התיבות "**וזו היא התפלה**", וניכר מזה באופן גלוי שאינו משתמע לשני פנים כי גם נוסח זה של "שלום עליכם" הוא חלק מהתפלה הנזכרת אותו ייסד המחבר כפתיחה לתפלת רבון העולמים, ומעתה לא יפלא כי חותמו של מייסד הנוסח "שלום עליכם" בו פתח המחבר את התפלה חוזר על עצמו אף בחתימת התפלה הנזכרת בה ייסד לומר בזה"ל, "**מלאכי השלום**" "**בואכם לשלום**" "**ברכוני לשלום**" ואמרו ברוך לשולחני הערוך ו "**צאתכם לשלום**" מעתה ועד עולם.

(**יש** לציין כי נוסח "בשבתכם לשלום" המצוי בסדורי הספרדיים הוא נוסח מחודש שנתווסף בשנים מאוחרות מאוד, וכן יתר שינויים שנעשו בנוסח זה ע"י גדולי ישראל כמו מלאכי "השלום" ולא "השרת", וכן נוסח "מלך מלכי" ולא "ממלך", וכן נוסח "בואכם" ו"צאתכם" ולא "בבואכם" ו"בצאתכם" שנדפסו במהדורה המקורית של הספר תקוני שבת הנדפס לראשונה בקראקא שע"ב, ואולם מלבד זאת יש שציינו כי שורש המנהג להקדים שלום למלאכי השרת בליל שבת, כבר נמצא מעין זה בקונטרס "מנהג טוב" הנדפס מכתיבת יד לחסיד אחד מתקופת הראשונים סביבות שנת ל"ג לאלף השישי, ושם אות ל"ו העתיק מה שמצא כתוב מיסודו של ר' אהרן מרינישבורג בזה"ל, ומנהג טוב בלילי שבת כשבאין מבית הכנסת לילך מיד אצל הנרות הדלוקים לכבוד שבת ושנתברך עליהם ולעמוד נגד שתיהן ולומר, **מלאכי רחמים ושלום בואכם לשלום, בואכם לשלום, עליכם שלום, לכולכם שלום** ע"כ).

צילום נוסח שלום עליכם המכונה תפלה, בצירוף חלק מתפלת רבון כל העולמים במהדורתו המקורית כפי שנדפס לראשונה בספר תקוני שבת ד' קראקא שנת שע"ב

ט. תפלת "רבון כל העולמים אדון כל הנשמות" שנתפשטה ברוב תפוצות ישראל לאומרה קודם קידוש לרבות פסוקי כי מלאכיו, ה' ישמור כו' שבראשה, מקורן מספר תקוני שבת, ואין ספק שאף היא נתחברה ע"י מייסד ספרי התקונים ונוסחי התפלות באותם ימים הוא הרב חמדת ימים, שלעת זקנותו סביבות שנת תט"ו מסר תפלות רבות

למחבר הספר שערי ציון וכמפורט בפרקים להלן, ומובן מאליו כי על כן נדפסה תחינה מחודשת זו בספר תקוני שבת שהרי כולו יצא מתח"י. (ואמנם יש לציין כי שורות מספר מנוסח זה שאב המחבר בלי ספק מנוסחה קדמונית שהיתה נהוגה בערי אשכנז עוד מימי המהרי"ל כפי שהעיד תלמיד התרומת הדשן בספר לקט יושר {עמו' ק"ה בהוצאת מכון י-ם ועמו' 49 באוצה"ח} אודות הנוסח שהיה המהרי"ל ובנו ר' שמעון נוהגים לומר בליל שבת בזה"ל, "**משרתי אל תלווני ברחמים, וברכוני במוצאכם בביתי נר דולק והוצע בחדרי מיטתי, והשלחן סדור והחלפתי שמלותי לכבד בכל אלה ליום קדש, ובאתי אל בית אלהים להפיל תחינתי פני צור להניס אנחתי, והעדתי אשר ברא בששה כל יצור ובחר בבריתי, ושניתי ואשלש עלי כוסי בתוקף שמחתי כבחר בי וצווני לזוכרו ועטאני ביתר נשמתי, ובכן אשבות כפקדני במאמר ואתענג לירחיב נחלתי בלי מצר כבשרני נביאו, ואשיר לו עדי עת אחריתי בהרבה את ענוותנותו וחשק בהוד שירי, וזאת היא נחמתי אשר השיב למלאכיו בבקשות כנף שירה לשורר יום שבותי, ברחמיו גם אל התמימים ישבחוני אשר נבראו לשרתי, בכן אגיד גדולתו ברינה ואחכה לגאלני לעורר אהבתי, ואז אשמור לפקודיו וחקיו בלי עצב ואפלפל בדתי**" ע"כ, אלא שהמשוה נוסח זה עם תפלת רבון העולמים יבחין בעליל כי בנוסח זה אין זכר לתפלה אלא שהוא מסודר כעין בקשת ברכה מן המלאכים אחר שהכין כל צרכי השבת, ואילו בעל תקוני שבת שאב מלשונות אלו ואף הוסיף להם נוסחה ארוכה בלשון של תפלה).

י. לימוד כ"ד פרקי שבת קודם סעודות שבת וחילוקן לג' סעודות מקורו מספר תקוני שבת, ואמנם מייסד התקוני שבת בספרו חמדת ימים שציין למנהג זה בפ"ה משבת אות פ"ז בשם גורי האר"י שהיו הוגין בהן בשבת, מ"מ בפ"ה משבת אות ע"ז כתב כי מנהגו היה ללמוד כל הכ"ד פרקים בערב שבת יחד עם כל החברים ושכן ראוי לנהוג, אלא שהוסיף וציין כי אם לא יספיק הזמן ילמדם ביום השבת.

יא. מנהג אמירת יום השישי קודם הקידוש, וכן נוסח ל"ה התיבות שבברכת הקידוש מלבד ל"ה שבפסוקי ויכולו שעולין לע' תיבות, מקורם מס' תקוני שבת שדחה את גירסת הספרים שהוסיפו נוסח כי בנו בחרת כו' עיי"ש, ואף בספרו חמ"י דחה את גירסת המדפיסים הנז' כמו שיראה המעיין בפ"ז משבת אות ס"ה ס"ו.

יב. נוסח "אתקינו סעודתא" שנתפשט בכל תפוצות ישראל לזמן בכל סעודה וסעודה כל ג' הבחינות ביחד של "חקל" "זעיר" ו"עתיק" מלבד שמקדימין לכל סעודה וסעודה את הבחינה השייכת לה, מקורו מספר "תקוני שבת" ששם הדפיסו המחבר ללא מקור, ואילו בספרו חמ"י פ"ז משבת אות י"א ציין מנהג זה ממה שראה בכתבי מורו וכפי

שכתב שם בזה"ל, ומורי נר"ו כתב שצריך בכל סעודה לזמן שלשתן יחד ובעל הסעודה בראש כולם ולא סגי בזימון בחינה אחת לכל סעודה עיי"ש.

יג. מנהג אמירת "אליהו הנביא" במוצאי שבת ק"ל פעמים כמנין אליהו הנביא וי' אותיותיו לבד מכוונת ק"כ צירופיו, מקורו מספר תקוני שבת שהביאו בהעדר מקור, ואמנם בספרו חמ"י פי"ח אות ס"א ציין למנהג זה בשם מורו.

יד. תפלת "רבונו של עולם אב הרחמים והסליחות" כו' שאומרין במוצאי שבת, נתפשטה לראשונה בכל תפוצות ישראל מספר "תקוני שבת", ואמנם על אף שחלקים זעירים ממנה מיוסדים ע"פ תלמוד ירושלמי בברכות פ' אין עומדין סוף ה"ב, וע"פ מה שכתב ר' עמרם גאון בסדר הבדלה והו"ד בטור או"ח סי' רצ"ט, מ"מ המעיין שם יבחין כי חציה השני של התפלה מתיבת "ופתח לנו ה"א שערי אורה שערי אורך ימים ושנים" כו' עד סופה המיוסדת מס"ג "שערים", לא בא זכרה בתלמוד ובקדמונים למעט ספר "אורחות חיים" להר"א מלוניל שהביאה בפתיחת סדר הבדלה עם חתימתה, ואף צירף לה י' שערים בלבד מתוך ס"ג שערים המצויים בנוסחה שלפנינו, וכפי הנראה ייסדה בעל "תקוני שבת" לראשונה ע"פ המקורות הנזכרים, ובתוספת סדר השערים המסודרים בנוסח "תענו ותעתרו" הארוך שאומרין הספרדים בימי ר"ה ויוכ"פ בתוך קדיש תתקבל שאחר תפלת שחרית ומוסף, אלא שבתפלת מוצ"ש הנזכרת הוסיף המחבר י"ג שערים על נ' השערים המנויים בנוסח "תענו ותעתרו" הנ"ל, וכ"ז מלבד חילופי נוסחאות רבים שעשה בשמות השערים שכינס לתפלתו.

ואמנם בחיפוש אחר מקורו של הנוסח "תענו ותעתרו" ותקופת ייסודו, נמצא נוסח מקוצר הנרמז בטור הל' תעניות סו"ס תקע"ט כאשר בנוסח זה אין כל זכר להזכרת "שערים", ואכן בנוסח זה החזיקו קהילות הספרדים לאומרו בסדר הסליחות ובקדיש תתקבל אחר תפלת שחרית ומוסף של ר"ה ויוכ"פ כפי שניכר מדפוסי המחזורים הישנים שתח"י.

צילום נוסח תענו ותעתרו הקצר הנדפס במחזור ספרדים בקדיש שאחר מוסף יוכ"פ, ד' ונציה שנת שנ"ח

ואולם במחזורי ונציה המאוחרים סביבות שנת ת"ק והלאה נדפסו ב' נוסחאות ארוכים של "תענו ותעתרו" המיוסדים לאחר שחרית ומוסף ובהן נוסף הנוסח "ויפתח ה"א לנו כו' שערי אורה" כו', ובכל אחת מהן מצויים נ' שערים השונים בחלקם זמ"ז, ואין ספק כי כל סדר השערים הנז' היא תוספת מאוחרת מתקופת המקובלים, וכפי שניכר בעליל

מחותם ידו של החכם המקובל המצויה בנוסחאות אלו, בהן ציין כי לא יוסיף על מנין נ' שערים הללו כי הם מכוונים כנגד נ' שערי בינה.

צילום נוסחת "תענו ותעתרו" שייסד החמ"י לער"ח עם תוספת י"ב שערים, כפי שנדפסה בסדר משמרת החדש שהדפיס הרמ"ז בונציה שנת ת"כ ממה שקיבל ממחבר החמ"י

ומעתה אחר שידענו כי הנוסח הקדום ביותר של סדר השערים המצוי תח"י, הוא הנוסח של ס"ג השערים שייסד הרב חמדת ימים בספרו תקוני שבת לאומרן בתפלת רבון העולמים למוצאי שבת, שוב לא יפלא כי המעיין בנוסח "תענו ותעתרו" שסידר "מייסד התחינות" בספרו חמ"י פ"א מר"ח אות קכ"א לומר בערב ר"ח ואשר מסרה לעת זקנותו לתלמידו הרמ"ז שהדפיסה בסדר ערב ר"ח, ימצא כי גם שם ניתן לזהות את נוסחתו המקורית אותה ייסד בנוסח של פתיחת "שערים" המכוונים בראשי תיבותיהן לשם אדנו"ת במילואו, ובכללם מנה שמות "שערים" שלא נזכרו בתפלה שחיבר למוצאי שבת וכמו שייסד שם בזה"ל, ויפתח ה"א לנו ולכל עמו ישראל שערי א'רוכה שערי ל'ב טוב שערי פ'רנסה טובה שערי ד'עה שערי ל'מוד שערי ת'ורה שערי נ'דבה שערי ו'עד טוב שערי נ'חמה שערי י'שועה שערי ו'תרנות שערי ד'יצה כו'.

ואחר שנתברר כי מתחת ידו של הרב חמדת ימים יצא הנוסח המחודש של "תענו ותעתרו" לערב ר"ח כשבתוכו מצויים י"ב שערים שלחלקם אין זכר בס"ג השערים שבתפלת רבון העולמים למוצאי שבת, שוב אין לשלול כי אותו חכם מקובל שייסד את ב' הנוסחאות הארוכות של "תענו ותעתרו" לר"ה ויוכ"פ, הוא לא אחר ממחבר החמ"י שייסד גם בתוכם נ' שערים שרבים מהם לא בא זכרם בתפלת מוצאי שבת.

ומעתה אחר שנתברר כי לכל הנוסחאות הנז' המיוסדות משמות שערים המתחלפים זמ"ז יש מחבר אחד שתקופת חייו בין השנים ש"ל - תל"ה, שוב לא יפלא כי את חותם ידו ניתן למצוא אף בה' נוסחאות היה"ר שנדפסו בסידורים לאומרן בליל הו"ר אחר כל ספר וספר שבתהלים וכו', כאשר גם בתוכם מצויים נוסחאות מתחלפים של פתיחת "שערים" שחלקם לא נזכרו בתפלות הנ"ל, כמו "שערי מזל העליון" ו"שערי דרור" ו"שערי לבון עוונות" ו"שערי תקומה" וכו', ולא זו בלבד אלא שהמשוה את סדר ה"שערים" שייסד מחבר החמ"י בתפלת ערב ר"ח הנ"ל עם סדר ה"שערים" שבתפלות ליל הו"ר, יבחין בעליל כי חתימתו של אותו "מקובל" זהה ביניהם לחלוטין כאשר בשניהם הוא מייסד את שמות ה"שערים" ע"פ שמותיו ית', אלא שאת תפלת ערב ר"ח ייסד על פי שם אדנו"ת

במילואו ואילו בה' התפלות לה' ספרי תהלים הנ"ל ייסדו ע"פ שם א-ל, ושם אלקים, ושם הוי"ה במילואו, ושם צבקות וכו'.

וכיון שעל התפלות לליל הו"ר שנדפסו לראשונה בסו"ס "שפר התקונים" בונציה תי"ט, העיד המקובל ר' משה זכות כי קיבלם מרבו ר' בנימין הלוי מצפת, שוב הותרו הספקות לגבי יתר הנוסחאות המיוסדות מהזכרת "שערים", כמו נוסחאות "תענו ותעתרו" הנ"ל לר"ה ויוכ"פ, ונוסח "רבון העולמים" למוצאי שבת, שכל אלו מיוסדים מהמקובל האלוקי ר' בנימין הלוי.

טו. סדר תקון ליל שבועות וליל הו"ר מהאר"י נתפשטו לראשונה בתפוצות אשכנז מסו"ס "תקוני שבת", ואולם סדר משנה תורה המיוסד מהאר"י לליל הו"ר לא הובא שם בסדר התקון מאחר ובשנת שע"ב טרם הגיעו לידי המחבר כתבי האר"י ומהרח"ו, ומיותר לציין כי אף לגבי מנהג אמירת ספר תהילים לא נזכר שם מאומה, מאחר וייסדו הרב חמ"י בשנים מאוחרות יותר, וכפי שכתב הרמ"ז בסדר התקון שקיבל מר' בנימין הלוי בשנת תי"ט והדפיסו בסו"ס "שפר התקונים", ושם ציין כי היא תוספת מחודשת שקיבל מהרב"ל מצפת.

תפלות שנשתרשו בכל קהילות ישראל ממה שמסר מחבר החמדת ימים בשנת תט"ו לבעל ה"שערי ציון"

והוא לקט תפלות ותחינות שנתפשטו באלפי סידורים ומחזורים בכל קהילות ישראל מהספר הקדמון "שערי ציון" הנדפס לראשונה בשנת תכ"ב ואשר קודם לכן לא ראו אור, ומאז ועד היום הזה הובא ספר זה לדפוס למעלה משישים מהדורות אשר על ידם נתפשטו התחינות במרבית הסידורים והמחזורים של כל ימות השנה, וחיברו המקובל האלוקי רבי נתן נטע הנובר הי"ד ממה שקיבל מהמקובל האלוקי ומרא דארעא ישראל ה"ה ר' בנימין הלוי מחבר החמדת ימים, אשר מסר לו את מרבית התפלות והתקונים שבו בעת שפגשו ר' נ"נ בעיר ונציה בסוד שיח בבית גדולי תלמידיו ומגדולי הגאונים באיטליה ה"ה כמוהר"ר משה זכות וכמוהר"ר שמואל אבוהב מח"ס הזכרונות וכפי שרמז בהקדמת ספרו, והתפלות הללו מסרן בעל החמ"י למחבר הספר "שערי ציון" בשנויי לשון ובנוסחאות מקוצרות מאלו שייסד בספרו חמדת ימים, שעל הרוב השמיט מהן את נוסחאות הקבלה והכוונות ע"ד הסוד מכפי שייסד בספרו כדי שיהיו שוין לכל נפש ואף לאלו שלא באו בסוד ה', וברשימה להלן נלקטו התפלות שבספר "שערי ציון" הזהות למה שייסד החמ"י בספרו באריכות יתר, וכן נוסחי התפלות שבהן ניכרים

מטבעות לשון רבות מחותמו של הרב חמדת ימים. {עי' באריכות בספר אוצר חמ"י פרק ד'}.

א. תפלת יהי רצון כו' ותשלח רפואה שלימה כו' ועוברות של עמך כו' שאומרין בימות החול אחר ספר תהלים הנדפסת לראשונה בספר שערי ציון, מקורה מהתפלה שייסד החמ"י בפ"א משבת אות צ"ד לנעורים בליל שישי לאומרה אחר קריאת התהלים, ולא יפלא כי מוצאים אנו את המחבר חוזר ומזכיר את התפלה הנזכרת בפרקי יוכ"פ שבספרו ואף מייסד בה תוספת של נוסח מחודש לאומרין אותה בליל יום הכפורים, כאשר מזה ניכר בעליל כי בין התחינה הארוכה ובין התוספת הנז' יצאו ממחבר אחד. {אודות תחינה זו ראה באריכות להלן פרק י"ב, ובחמ"י פ"ד מיוכ"פ אות כ"ח}.

ב. תפלת יהי רצון שאומרין קודם לימוד המשנה תורה בליל הושענא רבה הנדפסת לראשונה בקיצור לשון בסידור שערי ציון ומשם נתפשטה לכל ספרי התקונים לליל הו"ר, מקורה מהתפלה שייסד החמ"י באריכות לשון בתוספת כוונות ע"ד הסוד קודם הלימוד בליל הו"ר. {עי' חמ"י פ"ו מחג הסוכות אות כ"ז} .

ג. תפלת יהי רצון לתיקון כרת הנדפסת בספרי התקונים ללילי שבועות והו"ר לאומרה אחר הלימוד בלילות אלו ולנעורים בלילות של שאר ימות השנה, מקורה מהתפלה שייסד החמ"י בפ"א משבת אות ק"א לנעורים בליל שישי.

ד. תפלת יהי רצון הנדפסת בסידורים לאומרה קודם הכניסה לסוכה, היא תפלה מקוצרת שקיבל מחבר השערי ציון מהרב חמדת ימים, ומקורה מהנוסח הארוך שייסד החמ"י בפ"ד מסוכות אות כ"א לאומרה קודם שיכנס לסוכה.

ה. תפלת היהי רצון הנדפסת בשערי ציון לאומרה אחר קריאת קרבנות הנשיאים בחודש ניסן, מקורה ממה שייסד החמ"י בפ"א מפסח אות י"ט לומר אחר הקריאה.

ו. נוסחת לשם יחוד קודם מעשה המצוות הנדפסת בשערי ציון, זהה לנוסחאות הלשם יחוד שייסד החמ"י בעשרות מקומות בספרו לומר קודם מעשה המצוות.

ז. נוסחאות הלשם יחוד הנדפסות בשערי ציון קודם לימוד בתורה ובנביאים ובכתובים, זהים למה שייסד החמ"י בפ"ג מחג השבועות אות פ' לומר קודם לימוד הלילה, ואילו נוסחאות הלשם יחוד הנדפסות בשערי ציון קודם לימוד משנה והלכה ומדרש וקבלה, זהים למה שייסד החמ"י בסידורו לימות החול ואשר חלקים מהסידור הגיעו בכתיבת יד לידי המקובל ר' אברהם טובייגא שהדפיסם בסידורו "חסד לאברהם" דף ע"ח - פ'.

ח. נוסחת לשם יחוד קודם עטיפת טלית הנדפסת בספר שערי ציון, מקורה מהנוסח הארוך שייסד החמ"י בסידורו לימות החול ונדפסה בסידור "חסד לאברהם" הנ"ל דף ל"ב.

ט. נוסחת לשם יחוד קודם הנחת תפלין הנדפסת בשערי ציון, מקורה מהנוסח הארוך שייסד החמ"י בסידורו לימות החול ונדפסה בסידור "חסד לאברהם" הנ"ל דף ל"ב.

י. נוסח התפלה שעושין לחולה עם שינוי השם הנדפסת בשערי ציון בהשמטת לשונות הקבלה שבה, מקורה ממה שכתב החמ"י באגרת לתלמידו ונדפס בקונטרס שני שבסוף הספר, וחלקים נוספים ממנה נדפסו בסידור חסד לאברהם הנ"ל בסדר פדיון נפש דף פ"ג.

יא. סדר "פדיון נפש" שעושין בק"ס פרוטות וכו' הנדפס לראשונה בספר "זכרון ציון" ובספרי "שערי ציון" המאוחרים, ואף הזכירו המקובל האלוקי הרש"ש בשטר ההתקשרות שעשה עם בני חבורתו בשנת תקי"ד, מלבד מה שנדפס במחזורים רבים לר"ה יחד עם סדרי המלקות וד' מיתות וקבלת נזיפה, מקורו מספר חמדת ימים בקונטרס שני אות מ"א, ואף בסידור חסד לאברהם הנזכר הביא שם שני סדרי פדיון נפש מהרב חמ"י.

יב. נוסחת יה"ר שאומרין קודם אמירת התהילים הנדפסת בספר שערי ציון, זהה לנוסחאות שייסד החמ"י בפ"ה משבת אות נ"א לומר קודם מזמורי קבלת שבת, וכן ממה שייסד שם לומר קודם קריאת שיר השירים אות ל"א. (יש לציין כי נוסח היה"ר המיוסד לאומרו ביום השבת אחר אמירת התהילים אין לו זכר בספר שערי ציון, ומאחר ונוסחתו מקוצרת מנוסח התחינה הנז' שקודם התהילים אין מוכרע כי ייסדה המחבר בפני עצמה ויתכן שנסדרה בתקופה מאוחרת יותר).

יג. ה' נוסחאות יהי רצון שאומרין בגמר כל ספר וספר שבתהילים בליל הו"ר, מקורן מהרב חמדת ימים שמסרם לעת זקנותו לתלמידו המובהק והמקובל האלוקי ר' משה זכות, עם תוספת מנהג אמירת ספר תהלים שאותו ייסד החמ"י לומר בליל הו"ר בגמר המשנה תורה ואין לו זכר בכתבי אריז"ל, והרמ"ז הדפיסם לראשונה בשנת תי"ט בתקון ליל הושענא רבה המכונה "שפר התקונים", ושם ציין כי הוא מנהג הנהוג בעיה"ק צפת שגומרין כל ספר התהלים בלילה זה אחר משנה תורה ואומרין תפלות אלו בין כל ספר וספר, ואמנם מאוחר יותר הדפיסם בעל "שם טוב קטן" בשנת תס"ו בערי אשכנז בציינו בהקדמת ספרו כי הם מועתקים מקונטרסי כתיבת יד ישנים שהגיעו לידו.

יד. תפלת יהי רצון שתשמע אנקתי ונאקתי כו' הנדפסת בסידורים לאומרה אחר ברכת כהנים, מקורה מיסודו של הרב חמ"י שמסרה לבעל השערי ציון.

טו. תפלה לחולים הפותחת בי"ג מידות כו' והמלא רחמים עליו להחלימו כו', מקורה מיסודו של הרב חמ"י שמסרה לבעל השערי ציון.

טז. נוסח התרת נדרים ומסירת מודעא לערב ראש השנה הנדפס בכל סדורי אשכנז וספרד, מקורו מיסודו של הרב חמ"י שמסרו לעת זקנותו לבעל השערי ציון בשנת תט"ז, ואולם שנים רבות קודם לכן כבר הנהיג החמ"י את הסדר הנזכר בארץ ישראל כפי שהעיד מחבר השערי ציון בספרו שכן מנהג בני ארץ ישראל, ועדות ברורה לכך שהרי השל"ה הקדוש בחיבורו ריש מס' יומא העתיק את כל הסדר הנז' כפי המנהג שראה בא"י עם עלותו בשנת שפ"ב, והוא כארבעים שנה טרם שנדפס הספר שערי ציון, או יתכן שקיבלו השל"ה כבר בשנת ש"ע בין יתר התפלות שמסר לו הרב המחבר בעת שנוכח בערי אשכנז.

יז. סדר הנוסח לקבלת נזיפה והתרתו, וסדר התרת קללות, מקורן מיסודו של הרב חמ"י שמסרם לבעל השערי ציון.

יח. סדר תקון מלקות עם נוסח הוידוי שבו, וכן סדר תקון ד' מיתות לערב ר"ה ויוהכ"פ, מקורן מיסודו של הרב חמ"י שמסרם לבעל השערי ציון.

רשימת תקונים ותפלות קדמוניות שנתפשטו לראשונה בכל תפוצות ישראל מהספר "שערי ציון", אותם קיבל מייסדו ממחבר החמדת ימים ממה שליקט מקדמונים

א. תפלת הרמב"ן לליל הזיווג, עיקר התפשטותה בתפוצות ישראל מספר שערי ציון, אלא שמסרה הרב חמ"י לבעל "מעבר יבק" כארבעים שנה קודם לכן והוא הדפיסה לראשונה בשנת שפ"ד בספרו "אשמורת הבוקר" דף ר"ל ע"א, ואולם המעיין שם ובשע"צ יבחין כי לתפלה זו נוספו סדר כ"ב פסוקים המסודרים בסדר א"ב מלבד ג' פסוקים נוספים, ויסוד אמירת פסוקים אלו אינם להרמב"ן כ"א מיסודו של הרב חמ"י שכל ספרו מלא וגדוש בסדר מקראי קדש שייסד לכל ענין וענין בפ"ע. {אודות יתר התפלות שמסר הרב חמ"י לבעל "מעבר יבק" ראה פי"ב}.

ב. סדר תקון חצות שסידר הרב"ל מכתבי האר"י עם תוספת קינות ומזמור קכ"ו ויתר מקראי קודש שהוסיף מדיליה, עיקר התפשטותו מספר שערי ציון.

ג. סדר יום כפור קטן לערב ראש חדש, נתפשט למאוד מספר שערי ציון.

ד. סדר תקון ליל שבועות וליל הו"ר מהאר"י, עיקר התפשטותו מספר שערי ציון וכן מיתר קונטרסים שהפיץ המחבר בחייו.

ה. אמירת לדוד מזמור לה' הארץ שאומרין בליל ר"ה ויוהכ"פ קודם קדיש בתרא המסוגל לפרנסה, עיקר התפשטותו מספר שערי ציון, ואילו התפלה שאומרין אחריו מקורה מספר חמ"י פ"ו מחדש אלול אות ס"ה.

ו. תפלת רבונו של עולם מלא משאלותי כו' ומחול לי כו' המיוסדת מהאריז"ל לאומרה עם סדר י"ג מידות בעת הוצאת ס"ת בראש השנה ויום הכפורים, עיקר התפשטותה מספר שערי ציון. (ראה שער הכוונות דרושי יוהכ"פ שם הובאה תחינה זו בנוסח מקוצר מאוד).

ז. תפלת רבונו של עולם מלא משאלות כו' המיוסדת מהאריז"ל לאומרה עם סדר י"ג מידות בעת הוצאת ס"ת בג' רגלים, עיקר התפשטותה מספר שערי ציון.

ח. נוסח תפלת מצלאין אנחנא כו' המיוסדת לחולי אבעבועות, מקורה מספרי שערי ציון המאוחרים.

ט. תפלה לתקון החטא שאומרין בברכת תקע בשופר, עיקר התפשטותה מספר שערי ציון.

י. תפלה לבקשת המזונות בערב ר"ח ניסן, עיקר התפשטותה מספר שערי ציון, ואולם שנים רבות קודם לכן העתיקה השל"ה הקדוש לספרו מקונטרסי כתיבת יד של מייסד התפלות שבספר שערי ציון. {עי' של"ה דפו"י ח"א עניני תפלה וקריאה בס"ת דף פ"ה ע"א}.

יא. תפלת עננו בורא עולם לעצירת גשמים מקורה מטור או"ח סי' תקע"ט, אלא ששם היא מיוסדת לש"ץ לאומרה בברכת שומע תפלה בתוך כ"ד ברכות שאומר הש"ץ בתעניות שגוזרין על הציבור, ואילו בסידורים שתח"י נתפשטה התפלה מספר שערי ציון ששם סידרה המחבר לאומרה בלי כל טופס הברכות שהביא הטור, ואולם לא נתפרש שם אם היא מיוסדת אף לש"ץ או רק ליחיד. {הערת ר' ש. א. פיש שליט"א}.

תפלות ונוסחאות שנשתרשו בתפוצות ישראל מספר "זכרון ציון"

והוא לקט נוסחאות שנתפשטו בכל תפוצות ישראל מספר "זכרון ציון" הנדפס לראשונה בפראג בשנת ת"ם, וספר זה העיד המלבה"ד בהקדמתו כי הוא כולל בתוכו נוסחאות ותפלות שנשמטו מספר "שערי ציון" הנדפס גם הוא בעיר פראג בשנת תכ"ב ממה ששלח מחבר החמ"י, והמעיין בתוכו יבחין כי שנים מהתפלות שבו באו בנוסח מקוצר מהנדפס בחמ"י, ובדיוק כפי שנהג החמ"י בנוסחי התפלות שמסר לבעל השערי

ציון שגם אותם ערך בנוסח מקוצר בהשמטת לשונות הקבלה המובאים בספרו חמ"י.
{אודות ספר זה ראה באריכות להלן פי"ב}.

א. פסוקי אל תירא, עוצו עצה, עד זקנה כו' שאומרין אחר עלינו, עיקר התפשטותן מספר זכרון ציון, ולא יפלא כי המקובל ר' מאיר פאפריש ציין גם הוא למנהג זה בעילום שם כמו שיראה המעיין בספרו אור צדיקים תקון התפלה אות פ"ד שם כתב בזה"ל, מצאתי כי הנהיגו **חכמי ארץ ישראל** לומר הג' פסוקים טרם צאתם מבית הכנסת כו'. (ואמנם כבר העיר בזה ר' מ. גולדמן שליט"א כי בט"ז או"ח סו"ס קל"ב העיד שהיה נוהג לאומרן בעת אמירת הש"ץ שים שלום, ואף הוסיף שם הט"ז כי מצא שכן נהגו חכמי פרובינצא, ובלי ספק כי מקורו של הט"ז הוא מס' מנות הלוי עה"כ במגילה פ"ג הרצים יצאו דחופים שם נכתב בזה"ל, והר"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב בביאור המאמר הזה וז"ל, מזה היו נוהגים אנשי פרובינצא לומר בכל יום בסוף תפלתם ג' אלה וכן אני נוהג ע"כ, ונמצא כי מנהג זה שהונהג בתקופת הראשונים נשתכח וחזר ונתפשט מהחיבור זכרון ציון ע"פ מנהגו של הר"י ן' שושן ע"ה, שוב העיר בזה ר' ב. מועלם שליט"א כי הגאון חיד"א בספרו צפורן שמיר סי' ב' אות ל"ה ציין למנהג זה מס' מנות הלוי ואף הוסיף שם כי כן נהג המקובל ר' משה זכות ע"ה ואף היה מצרף לזה נוסח תפלה עיי"ש, וקרוב מאוד שנהג כן הרמ"ז בהשפעת רבו החמ"י).

ב. נוסח היום יום ... בשבת שבו היו הלוים אומרין בבית המקדש שאומרין קודם שיר של יום אין לו מקור בסדורי הקדמונים, ונתפשט לראשונה מספר זכרון ציון שחידש כן ע"פ מש"כ הרמב"ן שיש מ"ע לזכור יום השבת בכל יום, ואף הוסיף לציין כי מצא בסידור האר"י כת"י שכן היה נוהג האריז"ל. (ראה זכרון ציון עמו' 16 באוצה"ח).
ואמנם יש לציין כי בסידורים הקדמונים לא נדפסו כלל מזמורי שיר של יום, (עי' רמ"א סי' קל"ג ס"ב ובמ"א שם, ובמ"ב ס"ק ט"ו, ואכ"מ), וכבר העירו בזה רבים כי סדר שיר של יום הובא לראשונה בתוך סדר לימוד לסעודה הנדפס בקונטרס "ברכת המזון" שחיבר ר' נפתלי בונציה בשנת שס"ג, ואמנם המעיין בסדר הנז' יבחין כי הוא סדר לימוד מקוצר מסדר הלימוד שייסד החמ"י בסדר "תקון השלחן" או "תקון סעודה" שגם בתוכם נדפס סדר השיר של יום, ואלו נתפשטו לראשונה סביבות שנת ש"פ ומאוחר יותר צורפו עם יתר סדרי התקונים שייסד החמ"י בספר שערי ציון {דפוסים מאוחרים}, ואין ספק כי ר' נפתלי הנז' פגש ברב חמ"י בערי איטליה כאשר בין היתר מסר לו ממשנת האריז"ל שממנה ציטט ר' נפתלי כמה פעמים לספרו.

ג. תפלת רבש"ע אתה ציויתנו כו' עם אמירת אנא בכח שנדפסו בכל הסידורים לאומרן קודם ספירת העומר, מקורם מספר זכרון ציון.

ד. תפלת יר"מ כשם שאני מבער כו' הנדפסת בכל הסדורים לאומרה בשעת שריפת חמץ, מקורה מספר זכרון ציון.

פרק ד - חותמו של הספר בתפוצות ישראל

חידת הספר ופתרונה

אחת מן החידות שנתהוו בעולם הספר התורני משכבר הימים זה קרוב לשלוש מאות שנה היא תעלומתו של מחבר הספר "חמדת ימים", כאשר מיום הגעת כתב היד לידי ר' יעקב אלגאזי זצ"ל נותר בעילום שמו וכפי שהעיד עליו הרב המהדיר בהקדמתו וכתב, "כי את קולו שמענו ואותו לא ידענו - לא ידעתי אפנה מי בעל דברים ואת שמו לא הגיד שמו ושם עירו", ואמנם לבאים בשערי הספר הולכת החידה ומתעצמת מי היא הדמות הגדולה המסתתרת מאחורי החיבור הנשגב הזה, ובפרט שמבין כתלי החיבור ניכר כי המחבר היה מרבני עירו ואף זכה להחדיר בחייו מנהגים וסדרי לימוד רבים בקרב קהילות ישראל, לבד מדברי תוכחה ודרוש שהיה אומר בקהילתו או ביתר הקהילות שנוכח בהן בעת מסעותיו כפי שהעיד במקומות רבים בספרו, ולא זו בלבד אלא שנמנה מגדולי הרבנים בעיה"ק ירושלים כפי שנראה מעדותו על המנהג שעשו רבני ירושלים על פיו להחזיק בסדר הלימוד שייסד לערב ר"ח (עי' פ"א מר"ח אות פ"ד), ועוד שהרי ציין במקומות רבים בספרו כי נהגו כדבריו רבים מהאיתנים והחברים שעמו, ובלי ספק שאם השפעתו היתה רבה כל כך אפילו על רבני עירו ודאי שעמד בראש ההנהגה באותם ימים, ויתירה מזאת כי המעיין בפרקי שבת (פי"ח אות מ"ב) יבחין בעדותו של המחבר על השפעתו אף בערי אשכנז, שם ציין כי רבים משלומי אמוני ישראל עשו כדבריו לברך על אתרוג במוצ"ש במקום שאין בשמים מצויים ע"פ סמך שמצא להן מהזוהר.

ואמנם כמה מפליא הדבר כי על אף העלם זהותו של המחבר זכה ספרו לתפוצה כה רבה באותם ימים עד שמנהגים ותפלות רבים נשתרשו על פיו בכל תפוצות ישראל, ועל אף כל ההרפתקאות דעדו עליה נשתיירו מנהגים ותפלות רבים אשר קנו שביתה בכל העדות והחוגים על אף שלא בא זכרם בקדמונים כי אם שנתחדשו על ידי המחבר או שהוא היחיד שהעלה זכרם בספרו, ולא יפלא במה שהפליגו גדולי הדורות בשבחו כי הריחו ברוח קדשם בדמות הגדולה העומדת אחורי כותלי החיבור הקדוש הזה אשר כל הקורא בו מרגיש קדושה גדולה הנפעלת בנשמתו, וכפי שאכן מוצאים אנו את הרב

המהדיר מכנה בשער הספר את הרב המחבר בתואר "שרפים עומדים", ועל כן לא ראו צורך לתור אחר זהותו של המחבר שעל הרוב היא שיחתם של יושבי קרנות.

מידת השפעתו של הספר בימים ההם ובזמן הזה

ואכן לא יפלא מה רבה היתה מידת השפעתו של הספר הקדוש הזה בכל תפוצות תבל מיד עם צאתו לאור עולם לראשונה בשנת תצ"א ע"י מרא דארעא ישראל מוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל מח"ס "שלמי ציבור" ו"ארעא דרבנן" וכו', ועל אף שנדפס מתוך כתב יד ישן נושן ונעלמה ממנו זהותו של המחבר, עם כל זה לא נמנעו גדולי ישראל לצטט ממנו בין בעניני דרוש ובין בעניני הלכה ומנהגים, ואף בעניני קבלה החזיקוהו גדולי ישראל כבר סמכא והחשיבוהו כספר הרצוף במשנת האריז"ל וכאחד מספרי הכוונות עד שרבים כינוהו כתבי אריז"ל, ועדות מובהקת לתפוצתו הרבה של הספר באותם ימים בכל קהילות ישראל, יגידו ספריהם של גאוני הדורות מארצות אשכנז עד לחכמי טורקיה ואיטליה שהרבו לצטט ממנו מיד עם צאת הספר לאור עולם, ואף חכמי תימן הרבו לצטט ממנו וכפי שנהג הגאון ר' דוד משרקי זצ"ל בספרו שתילי זיתים, וכן יתר חכמים משם שרבים מספריהם עודם בכתיבת יד ודבריהם מלאים וגדושים מדברי החמ"י.

ויתירה מזאת כי הרי הדברים ידועים ומפורסמים שהספר חמדת ימים זכה לבוא בדפוס פעמים רבות מיד עם צאתו לאור עולם בשנת תצ"א, והחל מאותה שנה עד לשנת תקכ"ד הובא לדפוס בשמונה מהדורות שמחציתם נדפסו בערי איטליה וטורקיה תחת השם חמדת "ימים" ומחציתם נדפסו בערי אשכנז תחת השם חמדת "הימים", ונמצא שתוך תקופה קצרה של כשלושים שנה זכה הספר לבוא בדפוס במספר מהדורות כה רב עד שלעומת אמצעי הדפוס שעמדו בימים ההם הדבר נדיר ביותר וכמעט לא היה בדומה לו, ולא זו בלבד אלא שמן העותקים הרבים שנשתיירו ממהדורות הספר עד ימינו ובפרט ממהדורת ונציה שנת תקכ"ג והמהדורה האחרונה שנדפסה בליוורנו שנה לאחר מכן, ניכר הדבר כי הספר הובא לדפוס בעותקים רבים ונשנים, והדבר בולט בסוגי הנייר המשתנים זה מזה באותם כרכים זהים שיצאו בתקופה אחת תחת מכבש דפוס אחד, וכל זה מעיד על הצמאון הגדול שהיה באותם ימים לספר הנחמד הלזה.

רשימת מהדורות הספר "חמדת ימים"

להלן רשימה מפורטת של מהדורות הספר חמדת ימים. מהדורה ראשונה. ג' חלקים איזמיר תצ"א - תצ"ב. מהדורה שניה. ג' חלקים קושטנדינא תצ"ה - תצ"ז. מהדורה שלישית. ג' חלקים זאלקווא תק"ב - תק"ד. מהדורה רביעית. זאלקווא תק"ו. מהדורה חמישית. ג' חלקים זאלקווא תקי"ג - תקט"ז. מהדורה שישית. זאלקווא תקכ"ג. מהדורה שביעית. ד' חלקים ונציה תקכ"ג, ויש לציין כי במהדורה זו היא הראשונה שנדפסה

בד' חלקים. מהדורה שמינית. ד' חלקים ליוורנו תקכ"ב - תקכ"ד. מהדורה תשיעית. ד' חלקים ארץ ישראל תש"ל, ונדפס ע"י הוצאת "מקור" במהדורת צילום של דפוס ונציה תקכ"ג. מהדורה עשירית. ד' חלקים דפו"ח ארץ ישראל תשס"ג - תשס"ד.

משנת האריז"ל וגוריו ואורחות חייהם בספר "חמדת ימים"

והן אמת כי לא בכדי הרבו הרבנים הגאונים בהסכמותיהם לדבר בשבח הספר הזה, מלבד עדויות המדפיסים שהעידו על התשוקה הגדולה שיש בין מבקשי הספר, וכל זה מאחר ובין כתליו כינס המחבר משנה חדשה אשר ברובה כמעט ולא ראתה אור, והיא משנתו הצרופה של האריז"ל וגוריו שרוב כתביו ומנהגיו לא הובאו מעולם לדפוס מלבד זעיר פה וזעיר שם שנדפסו טיפין טיפין בספרים שמציאותם היתה נעדרת ממשמוש היד מאחר ונדפסו במהדורות בודדות ובמעט עותקים.

ועוד שהרי רוב מנהגי האריז"ל ומשנת חסידותו על דרך הנגלה גם היא לא נדפסה בריכוז כה גדול, מאחר שרובה היתה גנוזה בין ספרי הסוד כספרי הכוונות ודומיהן, וספרים אלו על הרוב היו ספונים תחת ידי המקובלים אשר שמרום מכל משמר לבל ישלחו בהן יד אלו אשר לא באו בסוד ה' ויקצצו בנטיעות ח"ו, ועל כן לא באו הספרים הללו לדפוס כי אם בשנת תקמ"א והיא כיובל שנים לאחר צאת הספר "חמדת ימים" לאור עולם וכמאתיים ועשר שנים אחר פטירת האריז"ל שאז נדפסו הספרים פרי עץ חיים וכו', ואף בעת שנדפסו לא שמשו כי אם את נחלת היחידים אשר באו בסוד ה', ואילו הספר "חמדת ימים" אשר את רובו ערך המחבר על דרך הפשט, ודאי סידרו המחבר אף ליתר העם אשר לא באו בסוד ה', ואם כן מובן מאליו כמה עז היה הצמאון באותם ימים אשר רבים נתאוו לטעום מנופת צופו של האריז"ל וגוריו, מאחר ורוב משנתם והנהגותיהם עדיין היו נעלמים מההמון.

ועוד שהרי בספר זה שילב המחבר דברי תוכחה ומוסר שהרבה מהם ליקט מגדולי הדרשנים שבדורו והסמוכים אליו כ"בעל האלשיך" וה"עוללות אפרים" וה"שתי ידות" ומיתר ספרי היראה כ"סדר היום" ו"ראשית חכמה" וכו' אשר כל דבריהם מעוררים כל בעל נפש, וכל זה לבד מעובדות רבות מקדמונים אשר הביא המחבר בספרו ובפרט ממשנת חסידותם של האריז"ל וגוריו, ולא יפלא מה שהעידו עליו גדולי הדורות כי ספר זה רבים השיב מעון בהיות המוסרים שבו חודרים ללב פנימה ועושים פעולה גדולה באיברי האדם כמו שהעיד מוהר"ח פאלאג'י בספרו.

במהותו של ספר ומידת יחודיותו

ואמנם נקודה נוספת ובולטת בייחודיותו של הספר חמדת ימים ושינוי עריכתו מכל יתר ספרי המוסר והדרוש הוא האופן בו נהג המחבר בעריכת ספרו, כאשר כינס לתוכו

פרטים רבים מאורחות חייו והנהגותיו בקהילות הרבות בהן נוכח במאת שנות חייו, מלבד עדויות רבות על הנהגותיהם של גדולי דורו ובפרט מהאריז"ל וגוריו ומיתר גאוני ארץ ישראל, ויתירה מזאת הרבה להעיד על הנהגותיהם של גדולי ישראל מכל הארצות שבהן סובב בחייו, ובכללם מגאוני טורקיה ואיטליה עד לגאוני וחכמי אשכנז כשעל הרוב הוא מזכירם בעילום שם, ובלי ספק כי הלימוד בספר זה משרה על הלומד את אווירת הקדושה עטורת ההוד ששרתה בתקופות ההם בקרב קהילות ישראל לתפוצותיו, ובפרט מקרב דורם של גדולי וראשוני המקובלים שלמדו מפי האריז"ל והסמוכים אליו מאחר ותקופת חייו של המחבר מוקפת מכחמשה דורות החל משנת ש"ל עד לשנת תל"ו וכמפורט להלן, ודורות אלו טמנו בתוכם את כל גדולי המקובלים ותלמידיהם שקבלו מפי האריז"ל פנים אל פנים עם הגיעו לעיה"ק צפת בין השנים ש"ל עד שלהי שנת של"ב, וכ"ז מלבד הנהגותיהם של גדולי וזקני צפת וירושלים שכל הספר מלא וגדוש ממשנת חייהם, אשר זו בלבד שופכת אור על הרבה מאורחותיהם של בני הקהילות הראשונות בא"י שבמסירות נפשם באו לחסות בפלטרין של מלך.

שינוי פני הדפוסים באותם ימים

צילום מחזור למועדים ד' ליוורנו תר"ג עם תוספת תפלות מספר חמ"י ומהגאון חיד"א ואכן מדהים הדבר לראות כיצד פני הדפוסים שינו צורה החל מאותה תקופה שיצא הספר חמדת ימים לאור עולם, באשר מהדורות רבות של סידורים ומחזורים שיצאו החל מאותם שנים עד היום הזה גדלו ונתעבו בגודלם ללא היכר לקודמיהן כי מיד הועתקו לתוכם נוסחאות יה"ר ולשם יחוד שייסד המחבר לפני כל מצוה ומצוה, וכן קטעי זוהר ותוכחה לבד מדינים ומנהגים רבים שליקט המחבר או שהוסיף מדיליה, אשר כל אלו הפכו במהירות רבה לנחלת הכלל, ובכל העדות שבישראל ליקטו מן הספר אם מעט או הרבה, וברבות הזמן סידור גרר סידור ומחזור גרר מחזור עד שכמעט ולא נותר סידור או מחזור שלא נשתרבבו לתוכו בגלוי או בסתר תפלות או מנהגים מהספר חמ"י, ומיותר להאריך על סידורי ומחזורי טורקיה וליוורנו ויתר ערי איטליה אשר הוגדשו באין ספור ציטוטים מהספר חמ"י ופיוטים וכדומה שליקט המחבר בספרו מן הקדמונים, וכן בליקוט הלכות ומנהגים ודברי מוסר ותוכחה או פרטי כוונות על דרך הסוד שהועתקו לתוכן מהספר חמדת ימים.

צילום מחזורי ימים נוראים עם תוספות רבות מספר חמדת ימים ד' שאלוניקי שנת תקנ"ג וד' ליוורנו שנת תרכ"ד

ועל אף שפעמים רבות הובאו הציטוטים בהעלמת שמו מכל מקום אין בכך כל פקפוק כי המקור ששימש את המדפיסים הוא לא אחר מהספר חמ"י, והעד הגדול לכך הוא הזמן שבו החלו המדפיסים לשנות את פני הסידורים והמחזורים כמו שניתן להבחין בכל הסידורים שראו אור טרם נדפס החמ"י, ואף שמעט מזעיר ניתן למצוא בספרים אחרים מ"מ מאחר ומרבית מהדברים אין להם מקור כי אם מהספר חמ"י ובפרט שאותם ספרים היו נדירים ולא משמשה בהן יד הרבים, וודאי מן הכלל אתה למד על הפרט ובא זה ולימד על זה.

התפשטות סדרי הלימוד שנפוצו מספר "חמדת ימים"

בדומה לזה עדים אנו לתופעה נוספת שהחלה מיד עם צאת הספר חמ"י לאור עולם ועדיין נמשכת עד היום הזה, והיא הדפסת סדרי הקריאה והלימוד שייסד המחבר לימי המועדים והזמנים, אשר חלקם חזרו ונדפסו בעשרות מהדורות במאות השנים האחרונות, וכידוע כי כל הרגיל בכל חלקי הספר יבחין כי ייסד המחבר עשרות סדרי לימוד לכל מועד וזמן לימוד השייך לו ממה שליקט מתנ"ך ומש"ס וזוהר, ועל הרוב נימק המחבר בראש סדרי הלימוד את הטעם לליקוט שסידר בו על פי המדרשים שהביא בסמוך להן, ומכלל המפורסמים שבהן הוא סדר הלימוד שסידר המחבר ללמוד בסוכה לכבוד ז' אושפיזין המכונה "חמד אלקים" והוא מלוקט לכל צדיק וצדיק מפסוקי תנ"ך וזוהר מהענינים המדברים בו, וסדר לימוד זה נדפס עד ימינו קרוב לארבעים מהדורות, וכ"ז מלבד העובדה שכל מהדורה נדפסה בעותקים רבים מאוד, וכן סדר הלימוד לליל שביעי של פסח המכונה "קריאי מועד" שיסדו המחבר מתנ"ך ומש"ס וזוהר בענינים הקשורים לסוד הגאולה הנעוצה ביום הזה, לבד מלימוד השירות שבתנ"ך שייסד המחבר ושלחו בעילום שמו לבני אשכנז בעודו בחייו, וכן סדר לימוד לט"ו בשבט שייסד המחבר לומר בעת אכילת הפירות מלוקט מתנ"ך ומשנה וזוהר ומכונה "פרי עץ הדר" אשר גם סדר לימוד זה זכה לבוא בדפוס עד ימינו במהדורות רבות.

גדולי ישראל בשבח סדר הלימוד שייסד המחבר לתקון היסוד בליל שישי ולליל הברית

ובנוסף לזה הוא סדר הלימוד שייסד המחבר לתיקון היסוד בליל שישי, והוא ליקוט נכבד מזוה"ק מכל המאמרים השייכים למידת צדיק ותיקון היסוד, וציין עליו המחבר כי אם יעשו כסדר הזה בבית היולדת בימים שקודם המילה הוא מסוגל שלא יפגום הולד כל ימיו, וסדר זה חזר ונדפס במהדורות רבות בספר "צמח צדיק", בעוד שקהילות מסוימות נהגו על פי הסדר הנזכר להיות נעורים כל ליל שישי וללמוד בסדר הלימוד המיוסד שם וכמצויין בהסכמות הגאונים לספר הנזכר, ואף הגאון חיד"א בספרו "הוד ברית" (עמו' קל"ג בנדפמ"ח) ציין את כל המראי מקומות שייסד החמדת ימים בפ"א משבת לתקון

פגם הברית, ואף כתב ללמוד בסדר המובא ב"צמח צדיק" כשעל גבי שער ספר זה ציינו המדפיסים "כי שורשו פתוח אלי מים חיים מהספר הנחמד והבהיר "חמדת ימים" אשר כבר יצא טבעו בישראל", ואף הגאון מהר"י אלגאזי שהביא את הספר חמ"י לדפוס ייסד תפלה קודם תקון ליל ו' והדפיסה בראש כל כרך וכרך לומר בתחילת הלימוד הנזכר, ובתוכה הזכיר לשבח את סדר הלימוד שייסד המחבר בזה"ל, רבונו של עולם כו' ועתה אתה ה' החפץ בתשובת השבים "אינית לידינו סדר הלימוד בליל השישי והוא לתיקון היסוד וגמרנו בלבנו ובנפשינו לקיים כל הנמצא כתוב בספר" כו'. צילום שער ספר "צמח צדיק" הנדפס בליוורנו שנת תקמ"ד

המקובל האלוקי הרש"ש ובני חבורתו נוהגים בסדר הלימוד שייסד החמדת ימים ללילה הברית

ולא זו בלבד אלא שאף בשטר ההתקשרות משנת תקי"ד שחתם המקובל האלוקי הרש"ש עם בני חבורתו בישיבת אהבת שלום ובראשם זקן החבורה המהר"י אלגאזי זכר כולם לברכה, מוצאים אנו כי חתמו כל החברים בקבלה הראשונה שהתנו ביניהם לעשות את הסגולה לשמירת הולד וללמוד בבית היולדת את סדר הלימוד הנזכר שייסד החמ"י לליל שישי כפי שציין החמ"י לסגולה זו בשם מורו, וקבלו על עצמן כי כל אחד מהחברים שיוולד לו בן חייבים ג' חברים חוזר חלילה ללכת לבית אבי הבן במשך כל שבוע הבן ללמוד שם לשמירת הילד, ואילו בליל השמיני חייבים להמצא שם כל החברים יחד ללמוד שמה התיקון המסודר לליל שישי ולכוין בעד הילד הנולד ולהתפלל עליו שלא יפגום בריתו לעולם, וצא וראה מה דיברו בו גדולי הדורות ובראשם ר' דוד זכות בספרו "זכר דוד" (על עניני מילה ריש פרק ל"ג) ששם כתב לאחוז בליל הברית אך ורק בסדר הלימוד המסודר מהרב חמ"י ולא בשאר הסדרים שנסדרו על ענין זה.

סדרי הקריאה לחג הסוכות ולחדש ניסן שנתפשטו מספר "חמדת ימים"

ואף על הלימוד לחג הסוכות שייסד המחבר ומכונה "חמד אלקים", מצינו לגאוני עולם שהחזיקו בסדר זה וכפי שהעיד החיד"א על עצמו בסדר תולדותיו (עי' מעגל טוב מהדו' ליוורנו דף כ"ו ע"א) כי בימי חג הסוכות היה הוגה בסדר הלימוד "חמד אלקים", ואף הגאון בעל "מטה אפרים" (בספרו אלף למטה בגליון למט"א סו"ס תרכ"ה) רמז ללימוד הנזכר שייסד החמ"י וכתב שם שטוב לקבוע שיחה נאה בדברי תורה מענין האושפיזין כגון ביום ראשון יאמר מענין אברהם וכן שאר ימות החג דבר יום ביומו.

צא וראה כיצד הפליגו בשבחו של סדר לימוד זה כאשר בשער הספר "חמד אלקים" לחג הסוכות הנדפס בשנית בונציה שנת תקט"ז כתבו בזה"ל, ספר "חמד אלקים" לשבתו, זה שפ"ר קרא ה' שמו לחסות בטולא דמהימנותא לישראל עדתו, והוא תקון נפלא לז'

ימי חג הסוכות ז' אושפיזין עילאין דבר השוה לכל נפש יום יום כמדתו, נאצל ונשפע מספר חמדת ימים תורתו ותעודתו כו' אשר לא יעבור דתו שבטלים כל אחד ממלאכתו ויושבים איש איש בסוכתו במלאכת הקדש על עבודתו ע"כ. צילום שער חמד אלקים מונציה תקט"ז

ואמנם סדר לימוד נוסף שנתפשט מהמחבר ונדפס בכל סדורי הספרדים לבד ממה שנדפס כסדר לימוד בפני עצמו בעשרות מהדורות הוא סדר הלימוד לחודש ניסן, וסודר בתוכו קריאת הנשיאים לימי ניסן מן הקדמונים בתוספת הקריאות שהביא המחבר בספרו לבד מן התפלות שייסד בהן עם התפלה לעילוי הנשמות, ובדפוסים רבים הוסיפו בתוכו את כל הנצרך לחודש ניסן וימי העומר עם כל סדר ההגדה של פסח וכל המנהגים והתפלות הערוכים בספר חמ"י לחודש זה ונדפסו תחת השם "שכיות החמדה" או "חקת הפסח", ואמנם פעמים רבות הובאו חלקים מהסדר הנזכר בסידורים ומחזורים רבים, ואשר בלי ספק ניתן להסיק מכל זה כי הדברים נעשו בהסכמתם ועידודם של גאוני הדורות ובפרט חכמי המזרח אשר הספר חמ"י לא זז כל הדורות מתחת ידם.

פרק ה - מהות החיבור ואופן עריכתו

ספר "חמדת ימים" - הלכות - מנהגים וטעמיהם - מדרשים - מוסר ודרוש - תפלות - כוונות

טרם בואנו לדבר במהותו של הספר הקדוש "חמדת ימים" נראה כי הגדרתו לבאים בכל שעריו היא מהנמנעות בהיותו ספר שהכל בו, ואם נבוא לסווגו בין מדפי הספרים יקשה להגדירו אם לקבוע מקומו בין ספרי ההלכה או בין ספרי המנהגים בהיותו אוצר בלום של פסקי הלכות ומנהגים למאות, חדשים וגם ישנים מלוקטים מקדמונים, מלבד מנהגים רבים שהוסיף המחבר מדיליה ובפרט ממשנת חסידותו של האריז"ל וגוריו שטרם ראתה אור באותם ימים, ואף אם נבוא לייחד מקומו רק בין ספרי התוכחה והמוסר הרי שמתעלמים אנחנו מכך שהספר מלא וגדוש אף בליקוט נכבד מש"ס ומדרשים וספר הזוהר, ובכללו ליקוט מדרשים שאינם בנמצא תחת ידינו אשר ליקט המחבר לכל מועד ומועד כפי ענינו, ואף אם נחליט לייחד מקומו בין ספרי התפלות והתחינות בהיותו מלא וגדוש במאות נוסחי תפלה שייסד המחבר לכל מצוה ומצוה, מכל מקום עדיין הוא מן הנמנע מאחר והספר בלול אף בקטעי כוונות המיוסדות על דרך הסוד ממשנת האר"י, אשר עליהם ציין המחבר במפורש כי אינם ערוכים אלא לאלו שבאו בסוד ה'.

דברי המחבר על מטרת חיבורו

ואכן לאור האמור כי הספר הוא ספר ה"אשכולות" - ספר שהכל בו, ודאי בולטת מידת יחודיותו באשר סידר בו המחבר לכל שבת ומועד משנה בלולה מסדר התנהגות האדם החל מכניסת המועד ועד צאתו, הן בהלכות ומנהגי חסידות לכל רגל ורגל בפני עצמו ובפרט ממשנת האריז"ל וגוריו, והן ליקוט נכבד מספרי המדרשים ומזוהר המעוררים את נפש האדם להתבונן בגודל קדושת המועדים והזמנים, והן בעריכת נוסחאות תפלה שסידר המחבר קודם עשיית מצוות החג, וכ"ז לבד מפרקי תוכחה ומוסר שייחד המחבר למועדי וזמני השנה היורדים עד לעומקה של נפש, ואף לבאים בסוד ה' הותיר שם המחבר שארית בספרו וסידר בו כוונות ותפלות ע"ד הסוד מיוסדים על משנת האריז"ל בספר "הכוונות" הארוך אשר סידר המחבר בעצמו, כאשר מכ"ז ניכר כי טרח המחבר לקבץ הכל לכרך אחד כדי להמציא משנה סדורה לימי החגים והמועדים ביד כל מבקשי ה', ולא לחינם האריכו בשבח הספר הזה גאוני הדורות ובייחוד מה שכתב מוהר"ח פאלאג'י זצ"ל בשם זקנו בעל ה"חקרי לב" כי לא היה לו התחלת הארה של קדושה וטהרה מקדושת שבתות וימים טובים כי אם על ידי הלימוד בספר הקדוש חמדת ימים, ואף חזר והעיד שם כי כל רבני איזמיר מתאוים ללמוד בספר התורה הזה מידי חדש בחדשו ומידי שבת בשבתו והלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג. והן אמת כי כמו כן מוצאים אנו אף את הרב המחבר חותם את חלק השבת בזה הלשון, הנה נא ערכתי אל צדיק ועובד אלהים ח"י פרקין במשפטי השבת רזא דברית קדישא ח"י על האד"מה וההערות הראויות יהיו לטוטפות בין עיני איש איש מבני ישראל כי לא תשכח מפיהם, **איש אל אלהיו ידרוש דבר בעתו ולא ילך אנא ואנא לבקש את דבר ה' כי ישלים חוקי הרשום בכתב אמת כולו שלאנן ושליו** , ואל איש ישראל כי נעלם ממנו אחד ממשפטי השבת והוא לא ידע איך יהיה משפט השער ומעשהו אשר עמו - אנכי בשורה להגיד לו כדת מה לעשות, **הם זכרון לראשונים וגם לאחרונים** למען דעת כל עמי הארץ לשמור חוקיו ומשפטיו לעתים מזומנים כו' עיי"ש.

דרך המחבר בהכנת חיבורו

ואמנם דרכו המיוחדת של המחבר בעריכת חיבורו גם היא מעוררת התפעלות, ובפרט שבדרך הליקוט שעשה המחבר בספרו נהג בדרך ייחודית ונדירה ביותר מה שלא מקובל בין ספרי המלקטים, שהרי הרגיל בחלקי הספר חמדת ימים יבחין כי לבד מהליקוט הנכבד שכינס המחבר לכל רגל ומועד מכל ספרי המדרשים, הן מהמצויים תחת ידינו כאגדות שבש"ס וזוהר ותקונים ומדרש רבה ותנחומא וילקוט שמעוני ושוחר טוב, והן ממדרשים או ספרים שאינם תח"י כמדרש כונן ומעשה יהודית וכו', לבד מזאת טרח

וליקט המחבר לספרו דינים והנהגות ודברי תוכחה ומילי דחסידותא ממאות ספרי הראשונים והאחרונים ובפרט מגדולי הדרשנים בדורו כספר "עוללות אפרים" לבעל הכלי יקר, ומספר "שתי ידות" למהר"ם לונזאנו שמתוכם ליקט המחבר מעט קטעי תוכחה ודרוש, ויתירה מזאת ליקט המחבר קטעי תוכחה ומוסר מספרי גדולי וזקני צפת שהיו סמוכים לדורו, והבולטים שבהן הם "ספרי האלשיך" על התורה וספר "ראשית חכמה" לר' אליהו די וידאש וספר "סדר היום" לר' משה בן מכיר, ולא זו בלבד אלא שבענותנותו וצניעותו הוסיף ללקט אף מגדולי תלמידיו כס' "הזכרונות" לר' שמואל אבוהב ומפיוטי המקובל האלקי הר"ר משה זכות אשר שניהם שמשו ברבנות ועמדו בראש ההנהגה בקהילות איטליה בין השנים ת' - תנ"ח ואף מכתביהם ליקט המחבר ומזכירם בענוות כבוד יתירה ומכנה אותם מן "החברים".

גאוני הדורות אודות הליקוט הנכבד שבספר "חמדת ימים"

צא וראה מה שהעיד בו גאון עוזינו החיד"א זי"ע בקוצר לשונו בספרו "עין זוכר" (יעיר אוזן מערכה ג' אות א' ד"ה ומאי דמייתי) כי ספר חמ"י הוא ממה שקיבץ המחבר "אמרי יושר" מהמפרשים והאחרונים, ואף הגאון כמוהר"ר חיים פאלאג'י בספרו "כל החיים" האריך בזה וכתב בזה"ל, העוד אבי"א ח"י דנודע בשערים דספר "חמדת ימים" בנוי לתלפיות מיסוד רבותינו הקדושים חכמי התלמוד והגאונים וגדולי הראשונים והפוסקים ראשונים ואחרונים, וחומר בקודש מספר הקדוש הזוהר הקדוש והתיקונים ובעלי הקבלה, ועילא מנהון מרן הקדוש איש האלקים רבינו האר"י ז"ל ותלמידו רבינו מוהרח"ו וסיעת מרחמוהי, ובעלי הפר'שים רבינו מוהר"ם אלשיך ז"ל והנמשכים אחריו, ובעלי המוסר מגדולי הראשונים בעל "חובת הלבבות" ו"רבינו יונה", ואת אחרונים ומתוכם כעין החשמל הרב הקדוש המוכיח המישור בספר הנורא "ראשית חכמה" זכר כולם לברכה וזכותם יגן עלינו, ומאחר שהספר הבהיר הלזה חמדת ימים הנה הוא מיוסד על אדני פז ח"י ומלא ברכת ה' מכל אילין רבוותא, ואיהו גופיה גם הוא מוכיח לרבים במתק ודשן בלשונו הטהור לשון של זהורי"ת מליץ טוב הפותח יד בתשובה מפני תקנת השבים ורבים השיב מעון, כקרוא איש בספר הלזה אחד השומע ואחד הקורא יתלהב לבו ומורא ל"ו יעלה על ראשו כו', עכ"ד. (עי' ס' "כל החיים" מערכה ה' דף י"ז).

אופן הליקוט בלשון משנה סתומה

ואמנם שינוי מהותי וייחודי נהג המחבר בעריכת חיבורו שלא כדרך המלקטים, באשר שילב את דברי הנופך שהוסיף משלו בתוך דברי הליקוט שציטט מחיבורי הקדמונים וחכמי דורו, ופעמים רבות שדבריו שזורים בתוך דבריהם ופעמים שדבריהם שזורים בתוך דבריו והכל בלל כמקשה אחת עד שפעמים רבות לא ניכרת כלל חתימת ידיו של

המחבר ולא חותמם של מחברי הספרים שמהן ליקט המחבר לתוך ספרו כי אם שרמז אליהן במקומות רבים בין השיטין וכינה אותם בשמות מתחלפים כמו "כת הקודמין" או "דורשי רשומות", או שציין כי כן כתבו ה"ראשונים" או ה"מפרשים" ו"הקדמונים" וכן "חכמי המוסר" או "קמאי דקמאי" וכדו'.

ויתירה מזאת באשר על הרוב העלים המחבר במכוון את שמות המחברים וחבוריהם שמדבריהם שאב לתוך ספרו, מאחר והכין את חיבורו בלשון משנה סתומה מהטעמים שנימק בהקדמת החיבור שלדאבון לב לא הגיע לידינו אבל מצינו שמזכירה בפירוש בפרק ט"ו מפרקי שבת אות ק"ח, ושם ציין כי לבד מהטעמים שהזכיר בהקדמתו ראה לערוך חיבורו בלשון סתומה שלא להלאות את הלומד בזכרון שמות המחברים, ואמנם יתכן מאוד שנהג המחבר כדרכו של הרמב"ם שציין בהקדמתו לשמונה פרקים כי סידר את חיבורו ממה שליקט מדברי חכמים במדרשות ותלמוד וזולתם ולא ציין את שמותיהם כי פעמים שבזכרון שמותיהם ימנעו הלומדים לקבל ממי שאין רוחם נוחה הימנו, ואם בפסקי הלכה הדברים אמורים ודאי שבעניני תוכחה ומוסר שכינס המחבר לספרו יש מקום להעלים את שמות המוכיחים לבל ימנעו השומעים לקבל מבעלי השמועה ובפרט מחכמי דורו של המחבר והסמוכים לו, שמוסרם הנוקב על פרצות הדור טרם פג מלבותיהם של פריצי דורו.

ענותנותו של המחבר בגילוי דעתו על אופן עריכת חיבורו

ואמנם על אף שפני הספר נעדרים מתחת ידינו כי נעלמה ההקדמה יחד עם החלק הראשון שנתחבר לימות החול ואשר אליו מציין המחבר בחיבור שלפנינו בכשלשים מקומות ומכנהו "החלק הקודם" או "חלק החול", מכל מקום במכתב שהותיר המחבר בסוף חיבורו הודיע את אופן עריכת חיבורו בקוצר לשונו, ושם גילה דעתו בשער בת רבים כי לא עשה מאומה בחיבורו אלא שכולו זכרון מספרי הראשונים והאחרונים אשר ליקט וקיבץ בעתות הפנאי של מרבית שנות חייו, ובענותנותו התעלם כאן מכל הנופך שהוסיף משלו לתוככי חיבורו, הן בתיקון סדרי הלימוד למועדים וזמנים, והן בחיבור נוסחאות של תפלות ותחינות למאות שעל מרביתם חתם בלשון "אנכי תקנתי נוסח תפלה", וכן כל שאר המנהגים ודברי התוכחה ומילי דחסידותא שחידש מדיליה ואף על פי כן כינה המחבר את פועל ידיו בחותמם של אחרים, וכפי שאכן מצינו שנהג במרבית שנות חייו שהפיץ ממשנתו וממשנת האריז"ל ונקב עליהם את שמותיהם של חכמי דורו, וכל זה נהג מצניעות מופלאית המפליאה כל בן תמותה וכפי שיבואר להלן.

ומן הראוי לצטט כאן מה שכתב המחבר בפתיחת מכתבו הנזכר שהותיר בסוף חיבורו וז"ל שם, הנה אלה קצות דרכי בספר הזה, זאת היתה לי במדת הימים המועטים והשעות הספורות אשר נתנו תלאות הזמן מרגוע לנפשי, את קסתי נתתי בעתות הפנאי במוסרי הנפש היפה, הגדתי היום לאדם מה שיחו מראשית השנה ועד אחרית השנה חגה חדשה ושבתה, יום ליום אביע אומר לדעת מה יעשה ישראל את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, וגם פה לא עשיתי מאומה ואת אשר ישנו פה הם זכרון לראשונים וגם לאחרונים חלקם בחיים" עכ"ד, ומדבריו ניכרת בעליל מידת חסידותו וענוות דרכו של המחבר עלום השם ומעלים השמות של פרטי המחברים שעל הרוב זכר אותם בשם "כת הקודמין" ו"דורשי רשומות", או שכינה אותם בשם "חסידים הראשונים" ו"אחרונים" או "חברים" ו"איתנים" ו"קדמונים", ואף שנופך רב יצק המחבר משלו לתוך ספרו, מכל מקום לא ייחס אל עצמו מאומה וכפי שזכר במקומות רבים מחיבורו כי כל מטרתו לזכות את הרבים. דברי המחבר בחתימת ספרו

ולא יפלא כי אף המעיין במכתבו של המחבר בסיום פרקי השבת, יראה שציין המחבר גלויות כי כל חיבורו הוא זכרון לראשונים וגם לאחרונים אשר הכינו וחקרו כדי להקל על כל אישי ישראל שלא ישוטטו אנא ואנא לבקש את דבר ה' וימצאו חפצם על נקל, ומדברי המחבר ניכר כי היתה כוונתו לאסף לכל המחנות תחת קורת גג אחד מאחר וליקט דברים רבים מספרים וקונטרסים אשר באו בדפוס בעותקים ומהדורות בודדים ובקושי היו נפוצים בקרב ארצות מחבריהם - וודאי שלא ראו אור בשאר ארצות, ועל כן ייסד המחבר משנה ערוכה לימי המועדים והזמנים למען ימצא הקורא כל מבוקשו על מקומו.

ספר "חמדת ימים" הוא הליקוט הנכבד ביותר לימי המועדים

ואכן לאור האמור כי ספר "חמדת ימים" נתחבר מתוך ליקוט אדיר אשר קיבץ בו המחבר ממדרשים רבים ומספרי הקדמונים והפוסקים לבד מתוספת הנופך שהוסיף משלו, ודאי לא יפלא מה שהעיד עליו הרב המהדיר ומרא דארעא דישראל ה"ה כמוהר"ר יעקב אלגאזי זצ"ל אשר כתב עליו בסוף הקדמתו "כי אין לי מועדות אלא אלו הני ספרי דבי רב", ואף כמוהר"ר ר' חיים פאלאג'י אשר הפליג בשבח הספר הזה הדגיש בדבריו כי כל רבני עירו באיזמיר מתאוים תאוה ללמוד בספר התורה הזה מידי חדש בחדשו ומידי שבת בשבתו והלכות פסח בפסח והל' עצרת בעצרת והל' חג בחג, ואף הוסיף להעיד שם בשם זקנו בעל ה"חקרי לב" שהיה רגיל לומר כי לא היתה לו התחלת הארה של קדושת

שבת ויו"ט כי אם מלימודו בספר הקדוש הזה, ואף חזר והעיד המוהרח"פ על עצמו כי לא היתה לו התלהבות מקדושת שבתות ומועדים כי אם בלימודו בספר התורה הזה.

ספר "חמדת ימים" הוא ספרן של מועדים

ואין ספק כי מה שציינו עליו כי הוא "ספרן של מועדים" הוא משום משנתו הבלולה שאסף המחבר לתוכו מכל עניני החג, הן בהלכותיו ומנהגיו והן במדרשי החג וסדרי קרבנותיו ותפלותיו ושאר דברי תוכחה כל מועד ומועד מהענייניים היותר מיוחדים אליו, והן בעובדות והליכות ומעשה רב מקדמונים ובפרט מהאריז"ל וגוריו לבד מדברי התעוררות על מעלת החגים וקדושתן המעוררים כל בעל נפש, אשר מכל אלו ניצבת לעיני הבאים בשעריו דרך סלולה מלאה מכל טוב הארץ להכין את הנפש ולטהרה לכבוד המועדים והרגלים כי אינה חסרה דבר וכל דורש ימצא בו את מבוקשו, מי בעניני הלכות החג ומנהגיו, ומי בעניני אגדה ומוסר השייכים לכל חג וחג, לבד מתפלות שייסד המחבר קודם כל מצוה ומצוה אשר בכחן להכין את האדם קודם עשיית המצוות ולשרש מהן את ההרגל המביא למצות אנשים מלומדה.

הנהגת המחבר בליקוטו ושינויי הנוסחאות שנגרמו בכך

ולמותר לציין כי פעמים ששינה המחבר מלשונם של המחברים שמהן ציטט לתוך ספרו, ופעמים הקדים את המאוחר בדבריהם או שאיחר את המוקדם, ובמקומות רבים קיצר או ששינה מעט מלשונם, וודאי ניכר מזה בעליל כי לבד ממה שסידר את הדברים באופן זה לתועלת הנצרכת לכתיבת חיבורו מכל מקום אין מן הנמנע כי קטעים רבים ציטט על פי הזכרון, ועל כן לא יפלא כי אף בציטוטים שהביא מספר הזוהר מצויים שינויים רבים מהזוהר שתח"י שאף מזה ניכר כי כתיבתו נעשתה גם על פי הזכרון, וכעין שציין בפ"י משבת אות ח' כי לפנות בוקר יום השבת היה משנן בעל פה את מאמרי הזוהר המדברים בענין הנשמה.

ואמנם בקטעים שציטט המחבר מספר הזוהר קיים גורם נוסף לשינויי הלשונות שהביא בספרו מהלשונות המצויים במהדורות הזוהר שתח"י, מאחר והרב המחבר היה קרוב בזמן לשנת ש"ל ובלי ספק הרבה להשתמש במהדורת הזוהר הראשונה שהיתה מצויה באותם ימים והיא המהדורה שנדפסה בשנת שי"ח בעיר מנטובה, או יתכן שנשתמש בספרי הזוהר מכתיבת יד שהיו מצויים באותה עת בעירו צפת וזהים לנדפס במנטובה ואשר במהדורות אלו קיימים מאות שינויי תיבות מהזוהר המצוי תח"י, ועל כן במקומות רבים ניתן להבחין כי לשונות הזוהר שהביא החמ"י זהים למהדורה הנזכרת ולא למהדורות הזוהר המאוחרות, אלא שעל הרוב לא הערנו במהדורה זו משינויי הנוסחאות מאומה למעט אם נמצאית טעות בחילוף הגירסא או שינוי הדין וכדו'.

פרק ו - תקופת המחבר וחיבורו

גלגולו של כתב היד לידי הרב המהדיר

על סיפורו של כתב היד שהותיר המחבר, מוצאים אנו את עדותו של הרב המהדיר ומרא דארץ ישראל ה"ה ר' ישראל יעקב בן הר"ר יו"ט אלגאזי ואביו של המהרי"ט אלגאזי אשר הוציא את הספר לראשונה בעת שהותו בעיר איזמיר בשנת תצ"א, ובהקדמתו לחלק הרגלים ציין את אופן הגעת כתב היד לידו בעת ששהה בארץ ישראל טרם עלותו לעיר איזמיר, ושם העיד כי קיבל את כתב היד סביבות העיר מירון כשעלה לציונו של הרשב"י וכפי שכתב שם בזה הלשון, "אנכי בדרך נחני ה' בעלותי ההרה הר הקדש גליל העליון כו' והנה איש בא נצב לקראתי ובידו האי ספרא דבי רב ויאמר אלי לך חזק וקני חמדה גנוזה, אל תעמוד על המקח בקנין תורה מקחו מקח וממכרו", ויקץ יעקב משנתו וארא מראות אלקים נפלאות מתורתו כו', ומתוכן דבריו ניכר כי רכש את הכת"י בערי הגליל סביבות העיר מירון כאשר פגש באקראי במוכר ספרים שהציע לו לרוכשו.

זמן כתיבת החיבור וחכמי תקופתו של המחבר

ואמנם על גילו של כתב היד ניתן ללמוד ממה שכתב הרב המהדיר בהקדמתו השניה שצירף לחלק השבת, ושם ציין כי כתב היד ישן נושן והאותיות נמקו ובנס הן עומדים, ולבד מזה הוסיף וכתב בהקדמתו הראשונה שצירף לחלק הרגלים "כי מיומא דנן ולעלם" לבי באומרים לי מתי יבוא לידי כסף ושוה כסף למען תהיה זאת התורה ברחובות קריה, ומלשונו ניכר כי הכת"י הגיע לידו שנים רבות קודם שהדפיסו, לבד מהשנתים שציין שם כי בהן טרח להגיהו ולכל הפחות בשנת ת"ע שהיא כעשרים שנה קודם שהביאו לדפוס בשנת תצ"א, וכיון שהעיד כי כתב היד שהגיע לידו היה ישן נושן נראה בעליל כי התחלת כתיבתו של כתב היד קדמה לכל הפחות בכמאה שנה ויותר טרם הגיע כתב היד לידו.

ואכן בכדי לאמת הנחה זו כי תקופת כתיבתו החלה לא יאוחר משנת שנ"ה - ש"ס, ניתן לעמוד על כך בברור משמות החכמים שממשנתם ציטט המחבר לספרו או שנשא ונתן עמהם פנים אל פנים והזכירם בברכת החיים נר"ו (נטריה רחמנא וינצריה), ויש מהם ששנת פטירתם לא תאוחר משנת ש"ס, וכפי שיראה המעיין בחמ"י פ"ג מפורים אות ט"ו ששם הביא המחבר פירוש על המגילה מר' אברהם צהלון והזכירו בין החיים בברכת נר"ו, ופירוש זה הדפיסו הרב הנזכר באחרית ימיו בספרו "ישע אלקים" בונציה בשנת שנ"ז ג' שנים קודם פטירתו, והחכם הנזכר היה מנכדיו של ר' יצחק קארו דוד הבית יוסף ומתלמידי האריז"ל, ובסערת העתים גלה מעיה"ק צפת עד שהגיע לערי איטליה באחרית ימיו, שם נלב"ע בשנת ש"ס.

מחבר החמ"י נושא ונותן עם אביו של תלמיד אריז"ל סביבות שנת שנ"ה

ויתירה מזו מצינו כי הרב חמדת ימים נשא ונתן אף עם אביו של תלמיד האריז"ל סביבות השנים שנ"ה, שהרי המעיין בחמ"י בפי"ב משבת אות ד' לענין מכירת עליות בשבת, יראה שפקפק שם המחבר על המנהג ורצה לתקן בזה באופן הרחוק ממקח וממכר, והעיד שם המחבר כי כששהה בעיר ברוסה שבטורקיה נשא ונתן בזה עם רבה של העיר הוא החכם המופלג בחסידות כה"ר משה די שיגוביא נר"ו, ומכאן ניתן לעמוד בבירור כי הכירו הרב חמדת ימים בעודו בחייו סביבות שנת שנ"ה שהרי בשנת שנ"ט כבר לא היה החכם הנזכר בין החיים, ולא זו בלבד אלא שר' משה שגובייא הנזכר נתגורר בעיר צפת בשנות צעירותו עד שגלה לערי טורקיה עם בני משפחתו, ואילו ר' יוסף שגובייא בנו היה מתלמידי האר"י ור' אלישע גאליקו ור' שמואל די אוזידה וכפי שהעיד בספרו "דובב שפתי ישנים" הנדפס ע"י נכדו ר' שלמה אלגאזי בשנת תל"א, ושם הזכיר הרבה ממשנת רבותיו הנזכרים ובכלל זה העיד שם על הנהגת האריז"ל בעת הלימוד וכתב בזה"ל, ומודעת זאת כי מורי הרב החסיד מהר"י לוריא אשכנזי נר"ו כל כך הוא מזיע בישיבה בפלפול עצום, ויותר חימום יש בעיון מקיום מצוות עשה, עיי"ש.

יתר חכמי התקופה שהזכיר החמ"י בספרו בין השנים ש"ע - שצ"ט

ונוסף לכך כי המעיין בחמ"י בפ"ח משבת אות מ"ב יראה שהזכיר שם המחבר את תשובת ר' יו"ט צהלון לענין ברירה בלח שכתב על זה החכם הנזכר בתשובתו "כי אין ברירה בלח וגם את הצרעה ישלח", ואף אותו הזכיר החמ"י בברכת החיים נר"ו ואילו שנת פטירתו סביבות שנת שע"ז - שע"ט, וניכר בעליל כי ראה המחבר את תשובתו בכתיבת יד בעודו בחייו ועל כן הזכירו בברכת נר"ו, שהרי שו"ת מהריט"ץ נדפס לראשונה כשבעים וחמש שנה אחר פטירת מחברו על ידי נכדו בשנת תנ"ד.

ולבד מזה יבחין המעיין בפ"ה מפסח אות ל"ט, שם ציין המחבר כי הסכים עמו להלכה עמיתו בתורה החכם הגדול שלמה לביא הלוי נר"ו לענין מחיקת אותיות מעל גבי המצות ביו"ט שאין בזה חשש מחיקה, ואילו זמן פטירת החכם הנזכר בעל שו"ת מהר"ש הלוי היתה בשנת שצ"ה ואף על פי כן מזכירו החמ"י בברכת החיים נר"ו ואף מכנהו עמיתי בתורה, אשר ניכר מזה כי פרקים אלו כתבם החמ"י קודם לשנת שצ"ה וכי היה אז החמדת ימים לכל הפחות סמוך לגילו של מהר"ש הלוי שאם היה צעיר ממנו בהרבה לא היה מכנהו עמיתי בתורה, ונמצא שבשנת שצ"ה היה מחבר החמ"י לכל הפחות בשנת החמשים לחייו או יותר שהרי המהר"ש הלוי נפטר באותה שנה בשנת הנ"ב לחייו, ואף המעיין בפ"ג מפסח אות ה' יראה שזכר שם את דרשתו של ר' יוסף טראני בשבת הגדול ואף אותו הזכיר החמדת ימים בברכת החיים נר"ו, ואילו זמן פטירתו בשנת שצ"ט.

יתירה מזאת יראה המעיין בקונטרס שלישי שבסוף הספר אות א' וכו', שם הותיר המחבר מכתב אותו הועיד לר' יחיאל אשכנזי נר"ו, ובו סידר המחבר סגולות למגפה ע"ד הסוד ממה שהעתיק מכתבי מהרח"ו בעת היותו במצרים, ומדבריו שם ניכר כי ר' יחיאל אשכנזי שאל ממנו סגולות וסדרי לימוד לעת המגפה וכפי שנראה מדברי המחבר בהן פתח את מכתבו וז"ל, הן קדם אביעה אל קל שד-י אתחנן יאמר לצרותיכם די ושב מחרון אפו כו' ע"כ, וכיון שידענו כי ר' יחיאל אשכנזי נמנה על ראשי המשולחים מא"י לחו"ל לטובת עניי צפת וירושלים בין השנים שנ"ה - ש"ע ואף נשא קינה על מרן הבית יוסף בשנת של"ה, שוב ידענו בבירור כי שנת פטירתו בין השנים שע"ה - ש"צ, ונמצא כי על עמיתיו בתורה ומבקשי פיהו של מחבר החמ"י נמנה אף החכם הנזכר ששנת פטירתו לא תאוחר משנת ש"צ ואילו הרב חמ"י הזכיר אף אותו בברכת החיים נר"ו. (יתר פרטים אודות החכם הנזכר והכתבים שהדפיס בשנת ש"ס בספרו "היכל ה'" ממה שקיבל מהרב חמ"י, עי' להלן פ"ז ופי"ב).

דברי המחבר על חיבורו זהים לעדות הרב המהדיר

אלא שמאחר וידענו כי מנהגו של המחבר בחיבור זה היתה ללקט רבות ממשנת הקדמונים או חכמי דורו וכפי שהעיד במכתבו, מובן מאליו שלא כתב את חיבורו ברצף זמן כי אם שנמשכה כתיבתו במשך שנים רבות אשר קיבץ בו על יד על יד עד שנעשה למקשה אחת וכפי שנראה מדבריו שם בפתיחת מכתבו שכתב בזה"ל, הנה אלה קצות דרכי בספר הזה, זאת היתה לי במדת הימים המועטים והשעות הספורות אשר נתנו תלאות הזמן מרגוע לנפשי, את קסתי נתתי בעתות הפנאי במוסרי הנפש היפה עיי"ש. והן אמת כי המתבונן במכתבו הנזכר של המחבר, יבחין כי דבריו עולים בקנה אחד עם עדותו של הרב המהדיר כמוהר"ר יעקב אלגאזי זצ"ל אשר הביא את הספר חמ"י לדפוס לאחר שהגיהו שנתים ימים מתוך כתב היד, ובהקדמתו השניה שנדפסה בחלק השבת תיאר את מראה כתב היד וכתב שם בזה"ל, כל כתבי הקדש נמצא כתוב פנים ואחור מה למעלה מה למטה הגדילו התערובות והדבר צריך תלמוד למען דעת כל, כל הרוצה ליטול דברים ככתבן אינו אלא טועה כי המכתב ישן נושן והאותיות אשר תבאנה בנס היו עומדין ונמקו כל, כל מן דין גרמא לבא מן המאוחר אל הקודם כי זה חלק האדם הגדול היא היתה לראש ראשון לכל, עכ"ד, ומדבריו ניכר כי כתב היד היה כתוב בצורה מעורבת כפי שציין שהיו גליונותיו כתובים פנים ואחור, ונמצא כי דבריו מהוין מעין השלמה לעדותו של הרב המחבר שציין במכתבו כי את ספרו ליקט מראשונים ואחרונים בשעות שהניחו תלאות הזמן לנפשו, ומדברי המחבר ניכר כי כתב את חיבורו במשך

מרבית משנות חייו מעט מעט כדרך המלקטים שמאספין על יד על יד, ועל כן מובן מאליו מדוע העיד הרב המהדיר כי כתב היד היה כתוב פנים ואחור והגדילו התערובות זה בזה, שמאחר ועריכתו נעשתה בדרך של ליקוט על כן לא היתה כתיבתו רצופה כי אם שהוסיף בו המחבר במרבית שנות חייו זעיר פה וזעיר שם ממה שמצא חדשים לבקרים בספרי הקדמונים כל דבור ודבור על מקומו ומטעם זה כיסתה כתיבתו את כל הגליונות שמסביב.

תקופת חיבור הספר "חמדת ימים" בין השנים שנ"ה - ת"ל

ונמצא כי זמן כתיבתו של החיבור התחילה סביבות שנת שנ"ה כשהיה המחבר לכל הפחות בשנת הכ"ה לחייו שהרי סביבות שנה זו כבר העיד על עצמו כי נשא ונתן עם אביו של תלמיד האריז"ל, ואף הכיר את ר' אברהם צהלון בעודו בחייו שהרי הזכירו בברכת החיים ושניהם נפטרו לא יאוחר משנת ש"ס, ואילו בתוככי הספר הזכיר המחבר אף מפיוטי הרמ"ז תלמידו שאותו פגש באחרית ימיו כששהה בעיר ונציה שבאיטליה בין השנים תט"ו - תי"ט ורק באותם שנים קיבל מתלמידו את הפיוטים הנזכרים (עי' פ"א משבת אות ע"ט ואות צ"ה), ולא זו בלבד אלא שבתפלה הנוראה שערך המחבר על שבר הגלות (עי' פ"א מר"ח אות ק"ד) הזכיר המחבר את מנין שנותינו בגלות וכתב שם אלף ושש מאות ואחד שנה לחורבן ביהמ"ק, ומנין זה עולה כי כתבו המחבר בשנת תכ"ט, וכעין זה ציין המחבר אף בפ"א מפסח אות מ' בהתאוננו על מצב גלותינו וזכר שם כי חלול ה' בגלותינו הוא אלף ותר"ב שנה כו', וממנין זה עולה כי כתבו המחבר בשנת ת"ל בעת שהיה המחבר מופלג בזקנה ולכל הפחות בשנת הק' לחייו ואשר סביבות שנים אלו סיים את כתיבת חיבורו.

כתבים שהפיץ המחבר בעודו בחייו בקרב חכמי דורו

ומעתה אחר שידענו כי מחבר החמדת ימים להפלגת ענוותנותו מסר מכתביו בעודו בחייו להדפיסם בעילום שמו על ידי חכמי דורו וכפי שיובא באריכות להלן, שוב לא נוכל לאחר את גילו של כתב היד על פי השוואת דבריו למובא בספרים המאוחרים שבין שנת ת"ל - ת"ע שכיצד יטול המוקדם מן המאוחר, ובפרט שלפנינו חותם גברא רבה דקמסהיד עליה ה"ה מרא דארעא ישראל ואב"ד בירושלים כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי שהעיד כי כתב היד ישן נושן והאותיות מטושטשות לרוב יושנן, עד שמדברים אלו ניכר בעליל כי גילו של כתב היד קדם לכל הפחות מאה ושלושים שנה ויותר טרם הדפסתו בשנת תצ"א וכפי שעולה בבירור משמות החכמים הנזכרים בו בברכת החיים נר"ו, ומאחר וידענו כי מחבר החמ"י מעיד על עצמו כי היה דורש בקהל עדתו והשפעתו היתה רבה הן בארץ הקדש והן בקהילות טורקיה, ואף באשכנז נוכח מספר

שנים והנהיג שם מנהגים מסוימים כמו שציין בפי"ח משבת אות מ"ב כי רבים משלומי אמוני ישראל בערי אשכנז עשו כדבריו, א"כ בלי ספק שמסר לחכמי דורו כתבים רבים מספריו להדפיסם על שמם, וכמנהגו בסדרי התקונים שמסר בצעירותו לחכמי אשכנז סביבות שנת שע"ה, ואף לעת זקנותו הפיץ תקונים רבים בקרב חכמי איטליה כמו התקונים שמסר לר' משה זכות תלמידו ולמחבר השערי ציון סביבות שנת תט"ז כשפגש בהם בערי איטליה ואילו שמו לא נזכר בראשי התקונים כ"א ברמז בלבד.

ומעתה לא יפלא כי במקום שנמצא בספרי חכמי אשכנז קטעים הזהים לסגנון לשונו של הספר חמדת ימים או מנהגים מסוימים שנדפסו אף בספרו וניכר מלשונם כי הם מחידושי הרב המחבר, על הרוב ימצא כי דבריהם מעורבים אף ממשנת האריז"ל וגוריו שבלי ספק יצאו ממקור אחד, שכיצד הגיעו לערי אשכנז כתבי אריז"ל בשנים מוקדמות כל כך (סביבות שנת ש"ע - ת"ל) שהרי לא באו הכתבים בדפוס עד שנת תקמ"א ועד שנים אלו בקושי היו נחלת יחידים, אם לא שנניח כי חכמי אשכנז פגשו בתלמיד תלמידי האריז"ל שעסק בעריכת כתבי האר"י וידיו רב לו אף בהפצתן, והוא הביא בידו כתבי אריז"ל רבים לערים ההם וביניהם מסר את משנתו בעילום שמו.

פרק ז - סדרי תקונים שנתפשטו מהמחבר בין השנים ש"ס - ת"ל

סדר לימוד שייסד החמ"י והפיצו בשנת שע"ה בערי אשכנז עם הסכמת השל"ה הק' והכלי יקר

גילוי מדהים שנמצא בעת האחרונה עם סיום כתיבת מבוא זה ואשר על ידו נסללה הדרך לעמוד על גילוי זהותו הברורה של מחבר החמ"י, הוא סדר הלימוד שייסד המחבר לאשמורת הבוקר לאומרו אחר התקון חצות, ואף ציין לזה בג' מקומות מספרו כי ייסד סדר לימוד המכונה "תקון הלילה" שעושין לכבוד עליית השכינה לפנות בוקר (עי' פ"י משבת אות ה', ובפ"ה מפורים אות ג', ובפ"ג מר"ח אות ד'), ואילו התקון בשלמותו לא נדפס בחמדת ימים שלפנינו אלא ששלחו המחבר בעודו בחייו לכל תפוצות ישראל, ותקון זה אף נדפס במלואו בשנת תכ"ו בכמה מהדורות בעיר אמסטרדם שבהולנד תחת השם "תקון הלילה עם תקון היום", מלבד מהדורה נוספת אותה שלח המחבר לעיר מנטובה שבאיטליה באותה שנה תחת השם "תקון המדות", ואכן ברבות הימים מצאו המקובל ר' אברהם טוביינא מאלג'יר בעת שעבר בערי איזמיר וקושטנדינא שבטורקיה שבהן הנהיג החמ"י את קהילתו משך שנים רבות, והדפיסו הרב הנזכר בשלימות בסידורו "חסד לאברהם" כשציין בראשו כי מצא את ה"תקון הנזכר" מצורף עם ה"תקון חצות" בעת עוברו בארץ מלאה חכמים וסופרים שקבלה בידם כי הם מיוסדים מהרב

חמ"י. (עי' סידור חסד לאברהם דפוס מנטובה תקמ"ג דף כ"ח ע"ב, וע"ע מה שנכתב באריכות אודות תקון זה בסוף הפרק, ובקונטרס חמישי שבסוף הספר נדפסו מחדש סדר ה"תקון חצות" עם "תקון הלילה" מיסודו של החמ"י).

ספר "תקון קריאת שמע על המטה" ו"תקון אשמורת הבוקר" הנדפס בפראג שנת שע"ה

והן עתה אינה ה' לידינו "סדר תקון ק"ש על המטה מצורף עם תקון אשמורת הבוקר" מיוסד מהרמ"ק והאר"י ותלמידיו הנדפס לראשונה "בשנת שע"ה" בעיר פראג בהסכמת גאוני העיר ה"ה בעל השל"ה הקדוש ובעל הכלי יקר, ולאחר כשלשים שנה חזר המחבר והדפיסו "בשנת ת"ה" בעיר קראקא, והמעיין בסדר הנזכר סמוך לסופו (דף ס"ב ע"א - ע"ב) יבחין בסדר "תקון חצות" שהובא לראשונה לארצות אשכנז המכונה שם "תקון אשמורת", ומצורף לו "סדר לימוד המיוסד לאשמורת הבוקר" לאומרו אחר התקון חצות והוא סדר הזהה כמעט במלואו לסדר "תקון הלילה" שמצא ר' אברהם טוביינא בערי איזמיר מצורף ל"תקון חצות" כאשר על שניהם חתום כי הם מיוסדים מהרב חמדת ימים. (יש להעיר כי בספר "סדר היום" הנדפס לראשונה בחיי מחברו בשנת שנ"ט הביא סדר לימוד הנהוג באשמורת, והוא חלק זעיר ביותר מהסדר שייסד החמ"י שם).

ונמצא כי בעוד מחבר החמדת ימים היה בשנות המ' לחייו כבר הפיץ בערי אשכנז תקונים על דרך הקבלה מהרמ"ק והאריז"ל בתוספת סדרי לימוד וקריאת מקראי קודש שחידש מדעתו הרחבה כדרכו במקומות רבים בחיבורו חמדת ימים, וכפי שאכן העיד שם ר' יהודה אשכנזי המלבה"ד בראש "תקון האשמורת" כי הוא מיוסד מהאר"י עם תוספות שהוסיפו תלמידיו, אלא שבסדר "תקון הלילה" שמצא ר' אברהם טוביינא בערי טורקיה נמצאו תוספת מזמורים בתחילת הסדר ובסופו שאותם הוסיף החמ"י לסדר הנזכר ברבות הימים, והם מלוקטים מרשימת הס"ה מזמורים שאותם ייסד החמ"י בספרו בסדר "הדר המלכות" הארוך שתיקן לערב ר"ח, שאף שם נימק המחבר כי הוא מיוסד לכבוד השכינה המתעלה בראש חדש.

עדות המלבה"ד של הספר "תקוני ק"ש ואשמורת" וסדר עריכתו

אלא שבבואינו לעמוד על עקבותיו של מחבר החמדת ימים בערי אשכנז סביבות שנת שע"ה עלינו לברר את מהותו של התקון ק"ש הנזכר, והנה המעיין בשער הספר ובהקדמתו יבחין כי המביאו לבית הדפוס הוא ר' יהודה ב"ר דוד הכהן אשכנזי זצ"ל מתושבי העיר בודי"ן שציין שם מפורשות כי התקון הנזכר מיוסד משני המאורות הגדולים ה"ה הרמ"ק והאריז"ל שאותו קיבל פה אל פה מתלמידי האר"י, ואילו בראש הסדר לאשמורת הבוקר דף נ"ב ע"א הוסיף לציין כי קיבלו פה אל פה מתלמידי האריז"ל

אנשי השם לשם ולתהלה בארץ "ומה שהם הוסיפו" כו', וניכרת עדותו כי יש בתקונים הנזכרים הוספות מתלמידי האריז"ל.

ואמנם על אופן עריכת הסדר הנזכר לרבות הבאורים שבתוכו קשה לעמוד בבירור על שם מחברו, מאחר ור' יהודה אשכנזי שקיבל את התקונים הנזכרים מאחד ממקובלי ארץ ישראל לא מזכירו בשמו בשום מקום בספרו ואף לא ברמז כל שהוא כ"א שציין כי קיבלו פה אל פה מתלמידי האריז"ל, ופעמים שציין כי הסדר הנזכר הגיע לידו מגרמא שנפלה בחלקו (עי' בהקדמה ראשונה שם, וע"ע בהקדמה שניה דף א' ע"ב, ובדף ה' ע"א, ובדף י"ט ע"ב, ובדף כ' ע"א, ודף כ"ג ע"ב), ולא זו בלבד אלא שהעיד מפורשות בהקדמתו השניה דף א' ע"ב כי לא חיבר את הספר כ"א שהוסיף בו מעט ביאורים וסידר בו מראי מקומות בלבד וכמו שכתב שם בזה"ל, אמר המחבר התופר החובר חבר ביאור הלז כי הש"י אינה לידי אמרי נועם כו' משני המאורות הגדולות כו' ונפשי איותה לעלות במעלות מגדלות מרקחי אורות ומאורות "לדעת באיזה מקום בינה ומקור כל בנין וענין פתוחי חותם מספר הזוהר ומשאר ספרי הרשב"י ז"ל ומהתלמוד ומדרשים על דגלם עלי אהבה" כו', וכעין זה חזר והעיד מפורשות בראש העמוד הנזכר וכן להלן דף נ"ב ע"א עיי"ש.

ומעתה מאחר וידענו כי את סדר תקוני ק"ש על המטה ואשמורת הבוקר הנזכרים לא חיבר ר' יהודה הכהן אשכנזי, כ"א שקיבלם מאותו "מקובל אלמוני" שמסר לו את כתבי הרמ"ק והאר"י שהביא מהעיר צפת למעט ציונים ומראי מקומות שהוסיף בו המלבה"ד עם קצת ביאורים, א"כ מובן מאליו כיצד נזכרו בספר עדויות על מנהג המקובלים בני ארץ ישראל שנוהגים להתוודות קודם עוסקם בלימוד קבלה, או שמעיד על מנהג התבודדות שנוהגים אנשי מעשה בארץ ישראל, וכן מנהג שראה אצל גדולי עולם בשלוניקי שלובשים בתי ידים בעת שינתם כדי שלא יגעו בגופם בלילה, ומכל זה נראה בבירור כי עדויות אלו נכתבו ע"י אותו "מקובל נעלם" שרוב החיבור הנזכר יצא מתח"י והוא שהעיד על מה שראה בעת שהותו בא"י ובשלוניקי, שרחוק לומר כי ר' יהודה הכהן מאשכנז נוכח בארץ ישראל. (עיי"ש דף ט' ע"ב, ודף י"א ע"ב, ודף מ"ו ע"א).

מחבר החמדת ימים מסר את התקונים הנזכרים פה אל פה לידי ר' יהודה הכהן אשכנזי

ומעתה כיון שנתברר כי "סדר הלימוד לאשמורת הבוקר" שנדפס בסוף תקון אשמורת הנזכר יסדו הרב חמדת ימים, ועוד שהרי הסדר הזה נדפס בשלמותו בסידורו של ר' אברהם טובייגא שמצאו ברבות הימים בערי טורקיה כשקבלה ביד חכמי העיר שהוא מיוסד מהרב חמ"י, והיות וידענו כי הרב חמ"י נתייחד בייסוד עשרות סדרי לימוד לכל

מועד וזמן ואף ציין בכמה מקומות מספרו כי סידר סדר לימוד לאשמורת הבוקר המכונה "תקון הלילה", א"כ מובן מאליו כי אותו מקובל מארץ ישראל שפגש בר' יהודה הכהן בערי אשכנז ומסר לו פה אל פה את אותם תקונים, הוא לא אחר ממחבר החמדת ימים שהעיד על עצמו כי שהה בערי אשכנז, ואף ציין בסוף פרקי שבת כי שלומי אמוני ישראל שבערי אשכנז עשו כדבריו לענין ברכת בשמים על אתרוג בהבדלה, ואשר מזה ניכר בעליל כי בעת שהותו בערי אשכנז זכה להטביע חותם אדיר על בני הקהלה שם.
והאמת שקרוב מאוד לשער שהרב חמ"י אף פגש פנים אל פנים בגאוני אשכנז באותם ימים, ובראשם את גאוני פראג הלא הם השל"ה הקדוש והגאון כלי יקר שהסכימו בחתימת ידם על ספרי התקונים הנזכרים שמסר שם לדפוס במו ידיו, שרחוק מלהעלות על הדעת כי יסכימו חכמי הדורות בחתימת ידם על סדרי תפלות ותקונים חדשים אשר מקרוב באו ולשנות פני תבל מהנהוג מקדמת דנא בסדר ק"ש על המטה וכדו', אם לא שהכירו בגדולתו של אותו מקובל אלמוני שהביאם מארץ ישראל ואשר מפיו ראוי לקבל תוספות של מנהגים ואמירת מקראי קדש לזמני הלילה מהאר"י שבאותם ימים טרם זרח אורו בארצות רחוקות אלו, ובפרט שבין התקונים הנזכרים כינס אותו מקובל תוספות של סדרי קריאה ומקראי קדש שחידש מדיליה ולא יעלה על הדעת כי יסכימו ע"ז גאוני אשכנז בלי שהכירוהו פנים אל פנים, ולא פלא שמצינו כי במקום שציין החמ"י לגאון כלי יקר (פ"א מיוכ"פ אות כ"ד) התבטא עליו בזה"ל, ברם "זכור אותו האיש לטוב" הרב החסיד שלמה אפרים שמו היה מוכיח לקהל עדתו כו', כשממטבע לשון זו ניכר כי היה מחכמי דורו ואף הכיר מקרוב את תוקף גדולתו ונועם דרשותיו.
צילום הסכמת הגאון כלי יקר
והשל"ה הקדוש שנתנו לספר "תקוני ק"ש על המטה ותקון חצות" שחיבר החמ"י בשנת שע"ה

מחבר החמ"י מדפיס לראשונה בערי אשכנז סדר "תקון חצות" בשנת שע"ה בהסכמת השל"ה הקדוש והכלי יקר

ועתה אחר שידענו כי "סדר הלימוד לאשמורת" הנדפס שם אחר סדר ה"תקון חצות" { ושניהם מכונים "תקון אשמורת" } יצא מתח"י של מחבר החמדת ימים, א"כ מובן מאליו כי אף ה"תקון חצות" הנדפס שם בתקון האשמורת יצא מתחת ידו, ואשר אליו רמז ר' יהודה אשכנזי בהקדמותיו כי קיבל את כל התקונים הנזכרים פה אל פה מאת "החכם המקובל" שטרח להביאו מסודר מהאריז"ל עם תוספות של קינות ויתר מקראי קודש, וכן תפלה נוראה על הגלות המסודרת שם אחר התקון חצות שאותה כינה

מחברה בשם "תפלה לזיווגא דמטרוניתא" שכל אלו נדפסו שם בעילום שם מהתוספות שהוסיף אותו מקובל עלום השם מעצמו מאחר ולא נזכרו בכתבי האריז"ל, ועל כן ציין שם המלבה"ד כי התקון הזה מיוסד מהאר"י עם התוספות שהוסיפו תלמידיו. (עיי"ש בהקדמת התקון חצות דף נ"ב ע"א, ועי' בקונטרס חמישי שבסוף ס' חמ"י שם נדפס מחדש סדר התקון חצות בשלמותו כפי שהדפיס המחבר בערי אשכנז בשנת שע"ה). { על סדר "תקון קריאת כ"ו פסוקי שמו"ת" ו"תקון לימוד תנ"ך ומשנה והלכה" שנדפסו בסוף התקוני ק"ש הנ"ל יפורט להלן בתקונים שמסר אותו מקובל אלמוני לעת זקנותו לידי המלבה"ד של הספר "שערי ציון" סביבות שנת תט"ז } .

עקבותיו של מחבר החמדת ימים ב"תקון חצות" הנזכר

ולפי זה לא יפלא מה שציין החמדת ימים בספרו כי ייסד סדר "תקון חצות" לימות השבוע (עי' פ"א משבת אות צ"ח), ולבד מזה אף העיד מפורשות בג' מקומות בחיבורו כי ייסד סדר לימוד המכונה "תקון הלילה", והוא מיוסד לאומרו לראש אשמורות אחר התקון חצות ואשר אליו ציין המחבר בפרקי האשמורות של החגים והמועדים, (עי' פ"י משבת אות ה', ובפ"ה מפורים אות ג', ובפ"ג מר"ח אות ד'), וכיון שהסדר שייסד ללמוד באשמורת נמצא זהה במלואו לנדפס ב"תקון אשמורת" וכמפורט באריכות להלן שהדפיסו המחבר באחרית ימיו תחת השם "תקון הלילה", א"כ בלי ספק שכאשר ציין החמ"י כי ייסד את סדר ה"תקון חצות" ואת סדר לימוד האשמורת המכונה "תקון הלילה", כוונתו לשני הסדרים שמסר לדפוס בערי אשכנז בעודו בצעירותו בשנות הארבעים לחייו כאשר את שניהם כינה שם בשם "תקון אשמורת".

מחבר החמ"י מייסד תפלות שונות על הגלות עם ציטוט מ"פרקי היכלות"

ואכן כשנבוא לעיין בתפלה שהדפיס החכם המקובל בספר "סדר תקוני ק"ש" הנז' לאומרה אחר התקון חצות וכינה אותה "תפלה לזיווגא דמטרוניתא" (דף ס' ע"א - ס"ב ע"א), נמצא שציטט לתוכה נוסח המיוסד ע"פ מדרש המובא בפרקי היכלות בזה"ל, התר התר יוצר בראשית, סלח סלח אביר יעקב כו' למה לך איבה עם זרע אברהם אהובך, למה לך קנאה עם זרע יצחק עקדך כו', ואף שבמדרש הנ"ל לא הובא נוסח זה בלשון תפלה כלל כ"א כדברי ריצוי ולימוד זכות של מלאכי השרת על ישראל, מ"מ בחר בו החכם המקובל לייסד על פיו נוסחאות תפלה על גלות השכינה.

ומעתה לא יפלא כי כשנבוא להשוות את הנוסח הנז' עם הנוסח שהוסיף מחבר החמדת ימים לסדר הוידויים והתחנונים של מנחת ערב ר"ח נמצאם זהים זה עם זה, כשגם שם בחר מייסד התפלה בנוסח "התר התר" עם תוספת יתירה מהמדרש הנז' וציין לאומרו בסליחות היום אחר נוסח "עשה למען אברהם" כו', ומכ"ז ניכר בעליל כי שני התפלות

הנ"ל יצאו מתח"י אותו חכם שמטעם הכמוס עמו בחר בו לנוסחי תפלותיו, ולא פלא כי לעת זקנותו מסרו למקובל ר' משה זכות שהדפיסו במלואו ב"סדר משמרת החדש". (עי' חמ"י פ"א מר"ח אות קכ"א, והשוה עם "סדר משמרת החדש" ד' ונציה ת"כ דף ל"ד ע"א).

ואכן את נוסח "התר התר" הנזכר שציטט מחבר החמ"י מפרקי היכלות לנוסחי תפלותיו, ניתן למצוא אף בנוסחי התפלות שמסר ליתר חכמי דורו, וביניהם המקובל ר' אהרן ברכיה ממודינא זצ"ל בעל "מעבר יבק" ו"אשמורת הבוקר", שבין בתרי ספריו ניכרים בבירור עקבותיו של מחבר החמ"י שעליהם נאריך אי"ה להלן, ואולם הנוגע לענינינו הם שני נוסחאות תפלה על הגלות שהביא המקובל ר' אהרן ברכיה בספריו הנזכרים כשהוא מציין על אחת מהן את הלשון "תפלה הובאה מירושלים", ואילו המעיין בלשונה יבחין כי גם לתוכה בחר "מחבר התפלות הנעלם" שמאותה תקופה לכנס את הקטע "התר התר" מפרקי היכלות הנזכר, ולא זו בלבד אלא שבתפלה נוספת שהביא בספרו "אשמורת הבוקר" ציין בראשה כי היא "לזיווגא דמטרוניתא", והמשוה את נוסחתה לתפלה שנסדרה בסוף תקון חצות שבספר תקוני ק"ש הנזכר המכונה אף היא "תפלה לזיווגא דמטרוניתא" ימצאם זהים לחלוטין זע"ז כשגם בתוכה ניתן למצוא את הנוסח "התר התר" הנזכר. (עי' "אשמורת הבוקר" דפו"ר מנטובה שנת שפ"ד דף קנ"ד ע"ב, ו"מעבר יבק" מאמר א' המכונה "שפתי צדק" סוף פ"ז).

ספר "תקוני שבת" הנדפס בקראקא בשנת שע"ב

תגלית נוספת שעל ידה הולכת ומתבהרת תמונת הדברים מי הוא "המקובל הנעלם" מארץ ישראל העומד מאחרי הפצת "סדרי התקונים" הנ"ל, היא כשנעקוב אחר ספרי "תקונים" נוספים או יתר "סדרי לימוד" המיוסדים על דרך הקבלה אשר נתפשטו בתפוצות תבל בין השנים ש"ע - ת"כ, ואכן בגשתינו אל המלאכה אינה ה' לידינו את הספר "תקוני שבת" במהדורתו הראשונה הנדפס בעיר קראקא שבאשכנז בשנת שע"ב, שאף הוא מיוסד ע"פ משנת האריז"ל וגוריו שטרם ראתה אור הדפוס באותם ימים ובפרט בארצות אירופה. (שנת הדפסתו הראשונה היא בשנת שע"ב כפי שצוין בספריה בי-ם, אך ודאי לא יאוחר משנת שע"ד מאחר ובתקוני ק"ש הנדפס בשנת שע"ה כבר ציין בסופו ב' פעמים לספר "תקוני שבת" הנדפס).

וטרם נבוא לעמוד על שם מחברו מן הראוי היה לציין את חשיבותו של הספר "תקוני שבת" כפי שניכר מהתפוצה הרבה לה זכה באותם ימים כשחזר ונדפס במהדורות תכופות זל"ז בכל תפוצות אשכנז וערי איטליה, ועדות לכך היא מהדורתו של הספר

שנדפסה בעיר לובלין בשנת שפ"ב כשעל גבי השער נכתב כי היא מהדורתו הרביעית, בה בשעה שהדפסתו הראשונה קדמה לה בעשר שנים בלבד מאז שנדפס בקראקא בשנת שע"ב, ותופעה זו בלי ספק נדירה ביותר ואף יוצאת דופן לחלוטין במאת השנים הראשונות של הדפוס, ולא זו בלבד אלא שמאחר וספר זה שימש באותם ימים כעין מחזור לשבת קדש, מובן מאליו כיצד נעלם ברבות השנים היות והרבו המדפיסים לצטטו עד שנבלע כולו בתוככי הסדורים שתחת ידינו, וכפי שאכן ניכר מסידור השל"ה המכונה "שער השמים" שנדפס לראשונה בשנת תע"ז ובתוכו נדפס כל הספר "תקוני שבת" במלואו.

צילום שער ספר תקוני שבת דפוס ראשון קראקא שע"ב

טבילת ערב שבת וסדר קבלת שבת נתפשטו לראשונה בערי אשכנז מספר "תקוני שבת"

בין מנהגי היסוד שנפוצו מספר "תקוני שבת", הוא מנהג הטבילה בערב שבת שעד להתפשטות ספר זה לא החזיקו בטבילה זו כ"א בני ארץ ישראל וכפי שציין זאת מפורשות בעל "תקוני שבת" בפתיחת ספרו כשהעיד שם כי בני ארץ ישראל נוהגין לטבול בכל ערב שבת כי שם שער השמים, ואכן מנהג חשוב זה אינו המנהג היחידי שנתפשט בעקבותיו בארצות אירופה, אלא אף "סדר מזמורי קבלת שבת" עם הפיוט "לכה דודי" וב' המזמורים שאחריו ידיו רב לו בהתפשטותם בפרט בארצות אשכנז, מאחר וספר "תקוני שבת" הוא הספר הראשון בו נדפס סדר קבלת שבת עם פיוט "לכה דודי" שהגיע לראשונה בשנת שע"ב מעירו של ר"ש אלקבץ בצפת לעיר קראקא שבאשכנז ומשם נפוץ ע"פ כל הארץ, וכן הפיוט "בר יוחאי" מיסודו של ר' שמעון לביא הביאו בעל תקוני שבת עם רמזי הספירות שבו כשהוא מציין בראשו כי על אף שהמקובלים בא"י משוררים אותו על קברו של רשב"י בערב שבת, מ"מ ראוי לשוררו אף בחו"ל בסדר קבלת שבת, וכ"ז מלבד יתר המנהגים שנסדרו בספר זה כמו מנהג אמירת שיר השירים בערב שבת, או מנהג אמירת אשת חיל בליל שבת מלבד פיוטי האריז"ל לג' סעודות, וכן הפיוט הנודע "שלום עליכם" עם תפילת "רבון כל העולמים" שאומרין קודם קידוש מלבד יתר מנהגים שנתפשטו בעקבותיו ויפורטו להלן, שכל אלו נדפסו בו לראשונה באותם שנים והטביעו את חותמם בכל יתר הסידורים שנדפסו לאחר מכן בערי אשכנז.

ואף המעיין בספרי גדולי אשכנז ימצא שציטטוהו רבות וכפי שציין אליו השל"ה הקדוש ואחריו המגן אברהם והאליהו רבה ויתר גאוני אשכנז. (עי' של"ה שער האותיות אות

ק', ובמס' שבת פרק נר מצוה, ועי' מג"א סי' רע"א סק"א לענין הקדמת הקידוש קודם הלילה כדי שלא יכנס במזל מאדים, וכן בסי' רמ"ב סק"א הביאו לענין אכילת דגים בכל הג' סעודות, וע"ע במג"א סי' רע"א ס"ק כ"ב, ובסי' רצ"א סק"ט, וכן האליהו רבה הביאו בסי' רמ"ב סק"ז, ובסי' רצ"א ס"ק י"א, ובסי' רצ"ה סק"ז, וכן במ"ב סי' רצ"א ס"ק כ"א הביאו לענין שראוי לברך על היין בסעודה ג').

זהות המלבה"ד של ספר "תקוני שבת" עם המלבה"ד של הספר "תקוני ק"ש ואשמורת"

את הספר "תקוני שבת" הנדפס לראשונה בעיר קראקא שבאשכנז הביא לדפוס ר' יהודה ב"ר דוד הכהן אשכנזי שהיה מתושבי העיר בודון שבאשכנז, ולא יפלא על סמיכות הדפסת הספר " תקוני שבת" בשנת שע"ב בקראקא להדפסתו של הספר " תקוני ק"ש על המטה ותקוני אשמורת" שנדפס ג' שנים לאחר מכן בעיר פראג שאף הוא מכונה בפי מחברו בשם "תקונים", מאחר ואת שניהם הביא לדפוס מחבר אחד ה"ה ר' יהודה ב"ר דוד הכהן אשכנזי זצ"ל שאת שמו בשני הקדמות ספריו חתם בענוות דרכו "תולעת ולא איש".

עדות המלבה"ד של הספר "תקוני שבת" וסדר עריכתו

ואמנם כשנרצה לעמוד על שם מחברו של הספר "תקוני שבת" וכיצד הגיעו לידי המלבה"ד ה"ה ר' יהודה הכהן אשכנזי כתבי אריז"ל שטרם ראו אור באותם שנים, נמצא כי כמעשהו בשני כך מעשהו בראשון, וכפי שנהג בשנת שע"ה בספר "תקוני ק"ש" הנ"ל לגלות בו טפח ולכסות טפחיים על שם מחברו, כמו כן נהג ג' שנים קודם לכן בספר "תקוני שבת" שאף עליו חתם בהקדמתו כי הוא מיוסד מהאריז"ל וכי קיבלו ממקובלים גדולי עולם שהוסיפו בו ממשנתם ואילו את שמם לא זכר אפי' ברמז וכפי שציין מפורשות בפתח הספר.

וזה לשונו בהקדמתו שם, "על כן נחה שקטה רוחי בקרבי כי לא מליבי, ונעזרתי חצני לעבודת ה' בגבורים לקרבה אל המלאכה מלאכת הקדש כו' ה"ה החיבור הקדוש הנקרא בפה כל חי "תקון שבת", שם שם לו חק ונמוס לשבת מלכתא, קצר הכמות ורב האיכות "כי הקרה ואינה ה' לידי מגדולי עולם וראשם מגיע השמים" שפוני טמוני חכמות וסודות אשר אסף בחפניו כו' איש האלקי כו' בוצינא דנהורא עמיה שריא אור צח ומצוחצח רועה ישראל כמהר"ר יצחק לוריא אשכנזי זלה"ה כו', "ומצרף לזה ככסף צרוף דברים עתיקים נלקטים צו לצו קו לקו ממקובלים ראשונים אנשי השם ואחרונים" כולם ישרים למבין כו', "ועתה כי הקרה ה' מקרה טהור וקדוש ספר הנחמד ואף נעים" באתי לפני גדולי ישראל" כו' עכ"ל בהקדמה, וכן ניכר מהנכתב בשער הספר ששם צויין כי ר' יהודה

אשכנזי הביאו אל הדפוס ולא נכתב כי הוא חיברו. { את שמו המלא של החכם המקובל שמסר את הספרים "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש" לידי ר' יהודה אשכנזי ראה להלן פ"ט }. צילום עדות ר' יהודה אשכנזי בהקדמתו לתקוני שבת, בה הוא מעיד כי אינה ה' חיבור זה לידו מגדולי עולם וממקובלים אנשי שם

מחבר החמדת ימים ייסד את הספר "תקוני שבת" והדפיסו על שם ר' יהודה הכהן אשכנזי בקראקא

ומעתה מאחר ונתברר לעיל כי את ספר "תקוני ק"ש ותקוני אשמורת" שהדפיס ר' יהודה אשכנזי בפראג בשנת שע"ה קיבל בבירור מידיו של מחבר החמדת ימים שצירף לו את סדר הלימוד שייסד לתקון הלילה לאומרו אחר התקון חצות מלבד כל סדר התקון חצות שהרב חמ"י הוא שסידרו לראשונה מכתבי האר"י כפי שהעיד מפורשות בספרו, א"כ מובן מאליו כי אותו מקובל שהביא את משנת האריז"ל מצפת לערי אשכנז ומסרה פה אל פה לר' יהודה אשכנזי על מנת שידפיסם בעילום שמו, הוא שמסר לו אף את הספר "תקוני שבת" הנדפס ג' שנים קודם לכן על מנת להדפיס גם אותו בעילום שמו מאחר וכינס לתוכו תוספות רבות שהוסיף מדיליה, ועל כן לא יפלא כי כינה את שני הספרים בשם "תקונים" שהרי יצאו ממקובל אחד מא"י שהביא לו מספר תקונים בעילום שם וכפי שיפורט להלן. { על סדר "תקון ליל שבועות" ו"תקון ליל הושענא רבה" הנדפס בסוף "תקוני שבת", יפורט להלן בתקונים שמסר אותו מקובל אלמוני לעת זקנותו לידי המלבה"ד של הספר "שערי ציון" } .

מנהגים שייסד החמ"י בספרו ומסרם לבעל תקוני שבת

ואחר שנתברר כי מחבר החמדת ימים הוא שמסר את התקונים הנזכרים לידי ר' יהודה הכהן אשכנזי להדפיסם בעילום שמו, א"כ מובן מאליו שלכשנשווה את המנהגים והתפלות שבספר "תקוני שבת" לנדפס בחמדת ימים נמצאם זהים זה עם זה, עד שלמתבונן ניכר כי הספר תקוני שבת מהווה מעין תקציר למנהגים הרבים שציין מחבר החמ"י בפרקי השבת, ולא זו בלבד אלא שפעמים ניכר בעליל כי מחבר החמדת ימים רשם את מנהגיו בצורה "מקורית" כשמציין אותם בשם מורו וכדו' ואילו ב"תקוני שבת" הובאו המנהגים בצורה "סתמית".

ודוגמא לדבר הוא מה שנכתב בתקוני שבת לענין נוסח אתקינו סעודתא לזמן בכל סעודה וסעודה כל השלשה בחינות ביחד ובלבד שיקדים לכל סעודה את הבחינה השייכת לה, ומנהג זה הובא שם ללא מקור, ואילו בספר חמ"י פ"ז משבת אות י"א ציין לזה ממה שראה בכתבי מורו וכפי שכתב שם בזה"ל, ומורי נר"ו כתב שצריך בכל סעודה לזמן שלשתן יחד ובעל הסעודה בראש כולם ולא סגי בזימון בחינה אחת לכל סעודה.

ולא זו בלבד אלא שבתקוני שבת סידר את פיוטי האר"י של אזמר בשבחין וכו' לאומרן קודם הקידוש ואת נוסח למבצע על ריפתא סידר קודם ברכת המוציא, ואילו המעיין בחמ"י פ"ז משבת אות ל"ה - ל"ו יראה שציין בפירוש כי מנהג האר"י היה לומר את הפיוטים בסוף הסעודה קודם ברהמ"ז אבל לדידן ראוי להקדים את הפיוט קודם הקידוש ונימק שם טעמו בזה, ואף הוסיף וציין כי כן נהגתי וכן נהגו חבירי ושכן ראוי לנהוג, ומדבריו ניכר כי הוא שימש מקור למנהג ועל פיו החזיקו החברים במנהג זה, ואילו ב"תקוני שבת" הביא את הסדר הנזכר בהעדר מקור, וכעין זה ניתן למצוא במנהג אמירת ק"כ צירופי אליהו במוצ"ש שהובא בתקוני שבת ללא מקור ואילו בחמ"י פי"ח משבת אות ס"א הביאו בשם מורו ז"ל.

ואכן מנהגים רבים שהובאו ב"תקוני שבת" לרבות נמוקיהם ע"ד הקבלה נמצאו זהים למנהגים שהביא החמ"י בספרו, וראש לכל המנהגים הוא מנהג הטבילה בערב שבת שעד להתפשטות הספר "תקוני שבת" לא נפוץ המנהג בתפוצות ישראל מאחר והחזיקו בו בני ארץ ישראל בלבד, וכפי שניכר ממה שציין ה"תקוני שבת" שנוהגין בני ארץ ישראל לטבול בכל ערב שבת כי שם שער השמים כו' עיי"ש, ומנהג זה האריך בו החמ"י בפרקי שבת כשאת כל מקורות ה"תקוני שבת" העלה החמ"י בספרו בסדר עריכה שונה, כשאף הוסיף החמ"י וציין שם (עי' פ"ג משבת אות צ"ו) כי במנהג הטבילה נוהגים עוד היום בארץ ישראל, כשמזה ניכר בעליל ששניהם יצאו ממחבר אחד שסידר משנתו בשני תקופות שונות, ולא זו בלבד אלא שאת כל סדר הטבילה והרחיצה בחמין המובא ב"תקוני שבת" הביא החמ"י בספרו באריכות יתר בפ"ג משבת אות צ"ח - ק"ב.

וכן מנהג אמירת קבלת שבת שיוצאין חוץ לעיר המובא ב"תקוני שבת", האריך בו החמ"י בספרו בפ"ה משבת אות מ"ז, וכן מנהג לבישת בגדי לבן בשבת, וכן מנהג אמירת אנא בכח אחר מזמורי לכו נרננה שנדפס ב"תקוני שבת" הביאו החמ"י בפ"ה משבת אות נ"ט כשמלשונו שם ניכר כי הוא יסדו, וכן מנהג אמירת שיר השירים בערב שבת המובא ב"תקוני שבת" האריך בו החמ"י כשהוסיף בו ברבות הימים את מעלת אמירתו בציבור מה שלא נזכר ב"תקוני שבת" ואשר על פיו נתפשט המנהג לאומרו בציבור, ויתירה מזאת שהרי מלשונו של ה"תקוני שבת" בטעם קריאתה ניכר שם בעליל מטבע לשונו של מש"כ החמ"י בפ"ה משבת אות ל' כי ראוי לקרות כולה מראשה לסופה קודם קבלת שבת מלכתא בבגדי שבת לעורר האהבה בין דודים לעילא, כאשר בלשון זו משתמש החמ"י במקומות רבים בספרו.

וכן מנהג קריאת כ"ד פרקי שבת ביום השבת שהובא בס' תקוני שבת ואילו החמ"י ציין לזה בפ"ה משבת אות ע"ז שכן נהג עם כל החברים לאומרן בע"ש, ואף הוסיף וציין כי אם לא יספיק הזמן ילמדם ביום השבת, וכן מנהג אמירת אשת חיל קודם הקידוש בליל שבת שהובא ב"תקוני שבת", ואילו המעיין בחמ"י בפ"ז משבת אות ט' יבחין כי מלשונו ניכר שהוא יסדו, ולא פלא כי שניהם דיברו בלשונות זהים בטעם ייסודו כמו שיבחין המשוה דבריהם, וכ"ז מלבד סדר התיבות בברכת הקידוש שהאריך בו החמ"י שם בפ"ז אות ס"ה - ס"ז והובא בסגנון זהה ב"תקוני שבת", וכן מש"כ ב"תקוני שבת" להקדים לקדש היום קודם שיפגע במזל מאדים, האריך בו החמ"י בפ"ה משבת אות ד' ובפ"ז אות ח'.

עקבותיו של המחבר "חמדת ימים" בספר "תקוני שבת"

ומעתה מאחר ונתברר כי את הספר "תקוני שבת" ייסד מחבר החמדת ימים, מתבהרת והולכת תמונת הדברים כשמוצאים אנו את הרב חמ"י מעיד בספרו בפ"ז משבת אות ט"ז בזה"ל, ועודני עסוק בחבורי זה לזכות בו את הרבים האלהים אינה לידי פיוטי הרב זלה"ה שיסד לכל סעודה וסעודה של שבת להיות כל איש שור"ר בביתו מידי שבת בשבתו כו' ולמען לא יחסר כל בו בחבור זה אביאנו אל בית חמדתי לזכות את נפשך ותעלוזנה כליותיך ואבאר יושר אמרותיו פה לתשוקת המשכילים כו' עכ"ל, ומעדות החמ"י ניכר כי היה מהראשונים שהגיעו פיוטי האריז"ל לידו והוא שגרם להתפשטותם באותם ימים בקרב חכמי ארץ ישראל ועד לתפוצות אשכנז כשהדפיסם במהדורות חוזרות ונשנות בספרו "תקוני שבת" הנדפס בערים ההם, שהרי לא יעלה על הדעת שיעמוד לפנינו מחברו של ספר כמאה שנה לאחר התפשטות הפיוטים בכל תפוצות תבל ויחוק על ספרו "כי אינה אותם ה' לידו", אלא שמלשון זו ניכר בעליל כי הפיוטים המה חדשים מקרוב באו ואינה אותם ה' לידו סמוך לשנת ש"ע בהיותו ראש המסדרים של כתבי האר"י ומהרח"ו כפי שיפורט להלן, ועל כן לא פלא שהיה מהראשונים שהגיעו פיוטים אלו לידם.

ועתה אחר שהוכח מעל כל ספק כי חיבור זה יצא מתח"י של מחבר החמ"י, מובן מאליו כי את סגנון מליצתו הייחודית שציין בעל תקוני שבת ניתן למצוא כמו"כ אף בפרקים שהותיר בספרו חמ"י, עדות לכך הוא מה שכתב התקוני שבת בראש הפיוט לליל שבת וז"ל, וישורר בנעימות קול "קול לו קול אליו" כל אחד ואחד כו', ואילו בספרו חמ"י הוא חוזר ומשתמש בסגנון מליצה זו ב' פעמים לענין אמירת כל דכפין בליל הסדר כמו שיראה המעיין בפ"ה מפסח אות נ"א, ואילו בפ"ו מפורים אות מ"ג הוא חוזר על לשון

זו בשלישית, ולא זו בלבד אלא שהוסיף להשתמש בתיבות אלו גם בלשון הלצה כמו שיראה המעיין בפ"א משבת אות מ"א בדברו על קדושת יום השישי ושם כתב בזה"ל, קדושת יום השישי אשר הוא כולל בו כל הה' ימים כל לו כל אליו עיי"ש.

דוגמא נוספת לכך הוא מטבע הלשון בו ציין החמ"י בפ"ג משבת אות פ"ג את חובת הטבילה בערב שבת ושם כתב בזה"ל, וזה בכל הימים וכל שכן בערב שבת על דרך שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל, וקל וחומר לקדוש ה' מכובד מכל ימים שבת לה' קדש קדשים ושורש לכל הקדושות, ואילו לכשנבוא להשוות לשון זו עם מש"כ בעל "תקוני שבת" במעלת הטבילה בערב שבת ימצא את מחברו חוזר ומשתמש בלשון מקורית זו כי השבת היא שורש כל הקדושות וראוי להנהיג בה חובת הטבילה בק"ו מטבילת הרגלים.

נוסחי תפלות מחודשות בספר "תקוני שבת" - נוסחי תפלות מחודשות בספר "חמדת ימים"

ואמנם מלבד זהותם של המנהגים המחודשים שבספר תקוני שבת עם המנהגים שייסד הרב חמ"י בספרו, עלינו לעמוד על תופעה מחודשת של ייסוד נוסחי וידויים ותחינות שנדפסו לראשונה בשנת שע"ב בספר תקוני שבת, ואילו בספר חמדת ימים שראשית כתיבתו החלה כבר באותם ימים סמוך לשנת ש"ס שוב אנו עדים לתופעה של מחבר המייסד לראשונה נוסחי וידויים ותחינות למאות, דוגמא לדבר הם נוסחי הוידוי שנסדרו בספר תקוני שבת לטבילת ערב שבת ולטבילת בעלי תשובה, וכן תפלת שלום עליכם עם נוסח רבון העולמים לליל שבת, וכן נוסח רבון העולמים למוצאי שבת שאת חלקה הניכר סידר בעל תקוני שבת מדיליה וכמפורט לעיל פ"ג, ועל אף שכל אלו לא בא זכרם בספר חמ"י מ"מ ידים מוכיחות כי ממעיין אחד הם נובעים, שהרי לייסוד תפלות מעין אלו לא נמצא זכר במאות השנים שלפניו ושלאחריו.

זהות נוסח התפלה שאחר שיר השירים בספר תקוני שבת עם התפלות שבספר חמדת ימים

ולא זו בלבד אלא שבנוסח התפלה שייסד בעל תקוני שבת לאומרה אחר קריאת שיר השירים בערב שבת ניכרים בעליל לשונותיו הברורים של מחבר החמדת ימים שאת לשונותיה הייחודיים ניתן למצוא מפוזרים בין עשרות הנוסחאות שייסד החמ"י בספרו וכמפורט בסמוך.

להלן לשונות התפלה שייסד החכם המקובל בספרו "תקוני שבת" לאומרה בע"ש אחר שיר השירים, וזהותם עם עשרות התפלות שייסד החכם המקובל בספר "חמדת ימים".

א. רבון כל העולמים יהר"מ יאו"א שבזכות שיר השירים כו' ובזכות פסוקיו ובזכות תיבותיו ובזכות אותיותיו ובזכות נקודותיו ובזכות טעמיו ובזכות שמותיו וצירופיו ורמזיו וסודותיו הקדושים והטהורים הנוראים היוצאים ממנו, ואכן את מטבע לשון זו ניתן לזהות עם נוסחי התפלות שייסד החמ"י בפ"א משבת אות צ"ד, ובפט"ז משבת אות כ"ט, ובפ"ד מראש חדש אות י"ד, ובפ"ג מחנוכה אות מ"ב, ובפ"ז מסוכות אות כ"ח. (יש להעיר כי מטבע לשון זו מצויה גם בפתיחת היה"ר המיוסד לאחר אמירת התהילים, ולא יפלא שהרי תחינה זו נדפסה לראשונה בספר "שערי ציון" שאת רובו ייסד המקובל האלקי ר' בנימין הלוי, וכיון שספר "תקוני שבת" ייסד גם אותו ר' בנימין הלוי וכמפורט להלן פ"ט, א"כ מובן מאליו זהותם של הלשונות זע"ז).

ב. שתהא שעה זו שעת רחמים שעת הקשבה שעת האזנה ונקראך ותענינו נעתיר לך ותעתר לנו שיהיה עולה לפניך, ואכן מטבע לשון זו ניתן למצוא שחוזרת על עצמה אף ביתר התפלות שייסד החמ"י בספרו כמו שיראה המעיין בפ"א משבת אות צ"ג, וכן בפ"א מפורים אות נ"א, וכן בפ"א משביעי של פסח אות ל"ח, ושם אות מ"ה, וכן בפ"א משבועות אות ט"ז.

ג. כאילו השגנו כל הסודות הנפלאות והנוראות אשר הם חתומים וסתומים בו, ואכן את מטבע לשון זו ניתן לזהות עם נוסחי התפלות שהותיר החמ"י בפ"ה משבת אות ל"א, וכן בפ"א מר"ח אות ס"ט, וכן בי"ג תפלות הנשיאים שבפ"א מפסח אות י"ט - ל"ג, וכן בפ"א משביעי ש"פ אות מ"ה, וכן בפ"ג משבועות אות פ', וכן בפ"ז מחדש אלול אות ק"נ.

ד. ונזכה למקום שהנפשות ורוחות ונשמות נחצבות משם וכאילו עשינו כל מה שמוטל עלינו להשיג, ואכן את מטבע לשון זו ניתן לזהות עם נוסחי התפלות שהותיר החמ"י בפ"א משבת אות ק', ובפ"ה מיוכ"פ אות י"א.

ה. ותהיה עם לבבינו ואמרי פינו בעת מחשבותינו ותפלתינו ועם ידינו בעת מעבדינו, ואכן מטבע לשון יחודית זו ניתן למצוא אף אותה בנוסח התפלה שייסד החמ"י בפ"ד מיוכ"פ אות ל"ג. (ואמנם גם ביתר התפלות שייסד בעל תקוני שבת ניכרים מטבעות לשון רבים הזהים לנוסחי תפלותיו של הרב חמ"י בספרו, כמו נוסח השערים שבתפלת רבון העולמים למוצ"ש וכו', ועי' לעיל פ"ג).

ועל פי כל האמור תשוב חרב התמיהה הרבתית לנדנה, שהרי ידענו בבירור כי מחבר החמ"י שליקט רבות מספרי הקדמונים אל ספרו לא נמנע מלהזכירם בשמותיהם פעמים רבות, ואף במקומות שהעלים את שמותיהם מן הטעמים שכתב בהקדמת הספר, מ"מ ברובם ככולם של הציטוטים הוא מזכירם בכינויים רבים כמו "קמאי דקמאי" או "חכמי

המוסר" ו"דורשי רשומות" וכדו', ואילו כאן התמיהה זועקת כיצד ליקט לספרו מנהגים ערוכים ומסודרים בספר נפוץ ביותר באותם ימים המכונה "תקוני שבת" ששימש כעין המחזור ליום שבת קדש עד שמנהגים רבים ממנו איבדרו בסדורים רבים ואעפ"כ אינו מזכירו החמ"י בשום מקום ואפילו ברמז, ולא זו בלבד אלא שכאשר הוא רושם את המנהגים שבס' "תקוני שבת" כמו אמירת שיר השירים בערב שבת וכן אמירת אנא בכח בסדר קבלת שבת או אשת חיל בליל שבת וכו' וכו', הוא מביאם בצורה סתמית ומקורית הנראית לקורא כי הם מיסודו של מחבר החמ"י בעצמו.

ואולם לאור האמור כי כל הספר "תקוני שבת" נתייסד על ידי מחבר החמ"י בעודו בשנת המ' לחייו, שוב תחזור ותתהפך אותה "תמיהה רבתית" ל"ראיה רבתית", כי על כן לא ציין מחבר החמ"י לספר זה שהרי לא ליקט "מתוכו" כי אם שליקט "אל תוכו", ודי למבין אשר יש איתו נפש היפה.

(ואמנם מה שציין בתקוני שבת לקדש על היין בסעודה שלישית ואילו בחמ"י פי"ז משבת אות כ' - כ"א כתב שע"ד האמת אין לקדש כ"א לברך עליו תוך הסעודה, אין בזה שום פלא מאחר ואת התקוני שבת מסר החמ"י להדפיסו סביבות שנת ש"ע כשהיה בשנות המ' לחייו ואילו את כתיבת הספר חמ"י סיים לעת פטירתו סמוך לשנת ת"ל, ואולם יש להעיר כי מדברי הפוסקים שציטטו דין זה בשם התקוני שבת ניכר שנחלקו בדבריו אם בכוונתו לקדש בראש הסעודה או לברך על היין תוך הסעודה כפי שציטטו המ"ב סי' רצ"א ס"ק כ"א, ודבריו צ"ע שהרי המעיין בתוכו יראה כי ציין בפירוש לקדש על היין קודם סעודה ג', וקרוב מאוד שלא היה הספר תח"י).

עקבותיו של מחבר הספר "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש ואשמורת" בספר "היכל ה'" הנדפס בונציה שנת ש"ס

עקבות נוספים של החכם המקובל עלום השם מא"י שייסד את הספר "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש ואשמורת" בין השנים שע"ב - שע"ה, ניתן למצוא כבר בשנת ש"ס בספר היכל ה' שחיבר ר' יחיאל אשכנזי שהיה באותם ימים שליח מצוה לטובת עניי צפת וירושלים, ואילו בסוף ספרו הביא ליקוטי כתיבות ממקובלים עלומי שם, כאשר בין היתר הוא מדפיס לראשונה את הפיוט בר יוחאי ומציין בראשו לאומרו בקבלת שבת, ומלבד זאת הוא מדפיס שם את סדר הלימוד לליל שבועות כשהוא מציין בראשו שהוא מיוסד מהאר"י, ולא זו בלבד אלא שסמוך לזה הדפיס את קינת "בהיכלך שמיר ושית" המיוסדת על שממות ההיכל כשהוא מציין לאומרה באשמורת הבוקר אחר מזמור על

נהרות בבל, ואילו בסמוך לזה הביא נוסח תפלה לקונן על החורבן המיוסדת מפסוקי גלות ונחמה. (עי' היכל ה' דפו"ר ונציה ש"ס דף מ"ד ע"א - מ"ו ע"ב).
צילום שער ספר היכל ה' משנת ש"ס עם הפיוט בר יוחאי הנדפס כאן לראשונה בדף מ"ד ע"ב
ומעתה אחר שידענו כי את כל הלקוטים הנזכרים חזר אותו מקובל עלום שם והדפיסם מאוחר יותר בספר "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש", א"כ שוב לא נותר ספק כי כל הליקוטים שהביא בעל היכל ה' הזהים לנדפס בספרים הנזכרים נמסרו לו מאותו מחבר עלום שם ש"במקריות מוחלטת" שם לו למטרה להפוך לנחלת הכלל את הפיוט בר יוחאי בקבלת שבת, ואת סדר חצות, וסדר לימוד ליל שבועות, כאשר את הפיוט בר יוחאי לקבלת שבת שמסר לבעל היכל ה' הוא חוזר ומדפיס בשנת שע"ב בספרו "תקוני שבת", וכן את רשימת האזהרות לשבת שסידר בעל היכל ה' בדף מ' ע"א כינה בראש העמוד בשם תקוני השבת, ואילו בספר תקוני שבת הנדפס בשנת שפ"ב נדפסה בסופו רשימה נוספת של אזהרות לשבת כאשר גם אותה כינה מייסדה בשם תקוני השבת, וכן את סדר הקריאה לליל שבועות הנדפס בסו"ס היכל ה' הוא חוזר ומדפיס בסו"ס "תקוני שבת", וכל זה מלבד קינת בהיכלך שייסד על החורבן שאותה הוא חוזר ומדפיס בשנת שע"ה בספרו "תקוני ק"ש וחצות המכונה תקון אשמורת", כשהוא מצרף לו את כל סדר התקון חצות שהגיע לידו מכתבי האר"י, מלבד סדר קריאת מקראי קודש של פסוקי גלות ונחמה שייסד בעל "תקוני ק"ש", שגם הם נסדרו בקצרה בתוך נוסח התפלה על החורבן שבסו"ס היכל ה' ונדפסו סמוך לקינה הנזכרת.
ויתירה מזו שהרי המשווה את נוסח התפלה על החורבן המובאית בספר היכל ה' עם התפלה שסידר בעל "תקוני ק"ש ואשמורת" בסוף סדר תקון חצות המכונה שם "תפלה לזיווגא דמטרוניתא", יבחין בעליל כי שניהם יצאו ממחבר אחד, ודוגמא בולטת לכך היא מטבע הלשון הייחודית בה נשתמש אותו חכם מקובל שידיו רב לו בייסוד נוסחי תפלות וכדו', כאשר בשני הנוסחאות הנזכרות הוא מכנה את השכינה בלשון זו, "ואז תזכור העניה הנצבת מרגלותיך רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה", עיי"ש.

עקבותיו של מחבר החמדת ימים בספר "היכל ה'" לר' יחיאל אשכנזי

ואכן כשנבוא לזהות את שמו של החכם המקובל שמסר לבעל היכל ה' את נוסחי הפיוטים והתפלות עם המקראי קודש הנזכרים, שוב נמצא את זהותו המובהקת של מייסד התפלות בספרו חמדת ימים, שהרי בספר היכל ה' הביא שם נוסח וידוי ארוך

לאומרו בכל יום להכנעת היצר, ואילו בתוכו מצויים לשונותיו המובהקים של הרב חמ"י בנוסחי התפלות שייסד, עדות לכך הוא הנוסח שהביא שם בעל היכל ה' בסוף הוידוי וז"ל, "ויצאו מים חיים ממעין הנמשך מלובן העליון דרך רחובות הנהר אל קו האמצעי מיכין לבועז נהר פלגיו" כו', ואילו כשנשוה לנוסח מחודש זה את תפלותיו של הרב חמ"י שתיקן בספרו נמצאם זהים בעליל זל"ז, כמו שניכר מהתפלה לתקון כרת שייסד החמ"י בפ"א משבת אות ק"א לאומרה בליל שישי וביתר הלילות שניעור בהן וזה לשונה, ואם גרמו חטאתינו כו' ויצאו מים חיים מלובן העליון דרך רחובות הנה"ר לקו האמצעי נהר פלגיו ישמחו עיר האלהים לטהרינו מכל פשעינו, ע"כ, וכמו"כ ניתן למצוא את החמ"י מייסד תפלה נוספת בלשון זו בקונטרס ראשון שבסוף ספרו אות ט' עיי"ש.

סדר תקון חצות שהפיץ הרב חמ"י בין השנים ש"ס - תי"ט

ואולם מאחר וידענו כי מחבר החמ"י העיד בפ"א משבת אות צ"ח כי הוא שסידר את סדר התקון חצות, א"כ מובן מאליו כי על עקבותיו של הרב חמ"י בספר היכל ה' ניתן להצביע גם מקינת בהיכלך שהובאה שם בתוספת תפלה ומקראי קדש על החורבן, שהרי גם אלו מיסודו של הרב חמ"י כפי שניכר מעדותו הנז' ועל כן לא בא זכרם בכל כתבי האר"י שלפנינו, אלא שאת הסדר הנזכר לחצות מסר לבעל היכל ה' בשנת ש"ס בעודו בשנת השלשים לחייו טרם שהגיעו לידו כתבי אר"י ועל כן לא הזכיר שם את מזמורי כאיל"ה כ"א את מזמור על נהרות בבל בתוספת קינה ותפלה עם פסוקים שייסד מדיליה, ואילו בספר תקוני ק"ש ואשמורת שהדפיס ט"ו שנים לאחר מכן על שמו של ר' יהודה אשכנזי, ניכר שכבר הגיעו לידו מעט מכתבי האר"י ועל כן הביא את כל סדר המזמורים לחצות שייסד האר"י מלבד תוספות רבות שהוסיף החמ"י מדיליה, כמו קינת בהיכלך הנזכרת, ובתוספת קינת על היכלי המיוסדת מקדמונים, וכ"ז מלבד סדרי פסוקים של גלות ונחמה שסידר שם באריכות יתר, ואילו לעת זקנותו כשמסר את התקון חצות לחכמי אשכנז בהן פגש בעת היותם בונציה כמו בעל השערי ציון והרמ"ז תלמידו ויתר חכמי איטליה, הוסיף לסדר התקון קינה נוספת הפותחת ב"בורא עד אנה יונתך" כו' כפי שקיבל ממנו בעל "זאת חוקת התורה", כאשר את שמו הוא רומז בראשי הבתים של הקינה. (יש לציין כי סדר התקון חצות שהדפיס הרב חמ"י בשנת שע"ה בספר תקוני ק"ש, נדפס במלואו בקונטרס חמישי שבסוף החמ"י).

מכתבו של מחבר החמדת ימים אל ר' יחיאל אשכנזי

ואחר שעמדנו על עקבותיו של הרב חמ"י בנוסחי התפלות שהובאו בסו"ס היכל ה', שוב לא יפלא ששלח מחבר החמ"י את קונטרסי תפלותיו לונציה עם ר' יחיאל אשכנזי

שליח א"י להדפיסם בסוף ספרו היכל ה', שהרי ידענו בבירור כי את ר' יחיאל אשכנזי הכיר הרב חמדת ימים מעירו צפת כפי שניכר מהאגרת שהועיד עבורו בקונטרס שלישי שבסו"ס חמ"י, שם הוא כותב לו אודות המגפה שפרצה בעירו, והמעיין בתוכן האגרת יבחין כי מלשונה ניכר שר' יחיאל אשכנזי שהיה מרבני העיר צפת הפציר במחבר החמ"י שישלח לו סגולות ותפלות להינצל ממגפה ממה שהיה מצוי בידו מכתיבת ידו של מהרח"ו, ועל כן מובן מאליו ששלח עמו החמ"י מעט קונטרסים מנוסחי תפלותיו כדי לזכות בהן את הרבים. (ראה להלן את קונטרס תקוני השבת מר' אברהם הלוי וקונטרס תקוני התשובה שנדפסו אף הם בשנת ש"ס בונציה ע"י מחבר החמ"י בסו"ס קיצור ראשית חכמה).

ספר "אמרי בינה" הנדפס בפראג בשנת שע"א, ועדות המלבה"ד אודות שם מחברו

חיבור נוסף בו נמצאו שוב עקבותיו של אותו מקובל אלמוני שמסר את הספר "תקוני שבת" לידיו של ר' יהודה אשכנזי, הוא הספר "אמרי בינה" שנדפס לראשונה בשנת שע"א בעיר פראג ע"י החכם ר' ישששכר בער מקרעמניץ זצ"ל, ואכן ספר זה הוא חיבור המיוסד על ביאור המילות הזרות שבספר הזוהר מלבד רשימת מראי מקומות לכל המעשיות שבספר הזוהר שהביא המחבר בסוף הספר, ואמנם על אף שבשער הספר ציינו המדפיסים כי יסדו וגם חיברו האלוף התורני ר' ישששכר בער מקרעמניץ, מ"מ המעיין בהקדמת המחבר יראה שהעיד שם גלויות כי רובו של החיבור נמסר אליו רשום בכתב מאיזה גאוני ארץ הקדש שבאו מעיה"ק "צפת" ואת שמם הוא לא מזכיר שם אפילו ברמז.

צילום הקדמת ר' ישששכר בער מקרעמניץ זצ"ל בעל ה"אמרי בינה" בה הוא מעיד כי קיבל את הספר מחכמים עלומי שם מעיה"ק צפת

התפשטותו של הפיוט "בר יוחאי" בתפוצות ישראל ומקור אמירתו בערב שבת

ואמנם כדי לעמוד על שמו של אותו מקובל אלמוני שמסר את הספר "אמרי בינה" לידיו של ר' ישששכר בער מקרעמניץ זצ"ל סביבות שנת ש"ע, ניתן לזהות בבירור מהפיוט שהדפיס הרב הנזכר בראש ספרו ממה שייסד המקובל האלקי ר' שמעון לביא סביבות שנת ש"י לכבודו של רשב"י והוא הפיוט הנודע "בר יוחאי", כאשר בראש הפיוט מציין ר' ישששכר בער כי שיר זה "הובא מארץ הקדושה", ואילו בספר "תקוני שבת" שנדפס גם הוא בערי אשכנז ע"י המקובל האלמוני כשנה לאחר שנדפס הספר "אמרי בינה" הנז', גם שם ניתן להבחין בפיוט "בר יוחאי" שהובא שם בדיוק כפי שנדפס בס' "אמרי בינה" ובספר "היכל ה'" בצירוף רמזי הספירות שבו, ויתירה מזאת כי המעיין בראש הפיוט הנדפס ב"תקוני שבת" יראה שציין שם המלבה"ד אודותיו פרטים נוספים שלא

נדפסו ב"אמרי בינה", ובין היתר כתב כי שמע מאביו ומחכמים גדולים שבאו מארץ הקדושה כי נוהגים לשוררו כל ערב שבת בסדר קבלת שבת על קברו של הרשב"י וזכותו יגן בעדינו ובעד כל ישראל כי לו נאה להודות בהלל ושבח לפני מי שאמר נעשה אדם בעבורו שזכה וזיכה את הרבים, והוסיף עוד וציין שם כי שמע מאנשי השם שבאו מארץ הקדושה כי מי שבא בסוד ה' ראוי לשוררו אף בחוץ לארץ, וכאשר נתחקה אחר התפשטות המנהג לאומרו בליל שבת כנדפס בסידורי הספרדים, בלי ספק נמצא כי מקורו מספר "היכל ה'" ובפרט מספר "תקוני שבת" שנתפשט למאוד תוך שנים ספורות בהרבה מערי התפוצות.

עקבותיו של מחבר ה"תקוני שבת" בספר "אמרי בינה"

ומעתה אחר שמוצאים אנו את אותו פיוט חוזר ונדפס בשני חיבורים תכופים זל"ז כששניהם מעידים כי קבלוהו ממקובל "עלום שם" מארץ ישראל, מוכח בעליל כי שניהם קיבלוהו מאותו חכם שבא מארץ הקדושה ועל כן שניהם ציינו בראש הפיוט את הלשון "הובא מארץ הקדושה" ולא הזכירו שמו אפילו ברמז, ואמנם היות ובעל "תקוני שבת" ציין בספרו פרטים נוספים אודות הפיוט הנזכר שלא הביאם בעל ספר "אמרי בינה" הנדפס שנה קודם לכן, מוכח בעליל כי קיבל את הפיוט מידיו של אותו חכם ולא העתיקו מספר "אמרי בינה" וכפי שאכן ציין שם מפורשות כי קיבלו מ"גאוני ארץ הקדושה", ועל כן לא יפלא כי בסו"ד שם רמז בעל ה"תקוני שבת" כי לאח"ז מצא שכבר נדפס הפיוט הנז' כאשר בלי ספק כוונתו לספר "אמרי בינה".

ונמצא כי אחר שנתברר שאותו מקובל אלמוני מצפת נוכח בערי אשכנז סביבות שנת ש"ע ומסר שם את הספר "תקוני שבת" להדפיסו על שמו של ר' יהודה אשכנזי, שוב נוכל להחליט כי אף הספר "אמרי בינה" גם הוא יצא מתחת ידי אותו חכם כיון שבשניהם מצויים עקבות זהים מאותו חכם שמסר לשני המחברים הנזכרים את הפיוט בר יוחאי, והיות וידענו כי בספר "אמרי בינה" מצויים עקבות ברורים של מייסד ה"תקוני שבת", שוב אין לשלול כי אכן כל החיבור כולל ביאורי מילות הזוהר שבו יצא מתחת ידו, כאשר בשניהם מתנוססת חתימתו הנעלמת של האיש "הנעלם" תחת הכותרת "הובא מגאוני ארץ הקדושה שבאו מעיה"ק צפת".

מחבר הספר "תקוני שבת" מוסר ספרו לדפוס במהדורות שונות לכמה מחכמי אשכנז

את הספר "תקוני שבת" שייסד מחבר החמדת ימים ע"פ משנת האר"י בצירוף תוספות שהוסיף מדיליה, הדפיס לראשונה על שם ר' יהודה הכהן אשכנזי בעיר קראקא בשנת שע"ב ואילו בשנת שפ"ב כבר הובא לדפוס במהדורתו הרביעית, ואמנם מהמהדורות שנשנו בזה אחר זה בערים שונות באשכנז כמו לובלין וקראקא, ניכר כי בעת שהותו

של המחבר בערים ההם סביבות שנת ש"ע מסר את הספר אף ליתר חכמי אשכנז ע"מ שידפיסום בעילום שמו, ודבר זה מוכח מעל כל ספק שהרי במהדורות הבאות נוספו בסוף הספר מעט הוספות שנשמטו מהמהדורה הראשונה ואף הם הובאו מהמקובל מא"י, וכיצד הגיעו תוספות אלו לידי המדפיסים אם לא שקבלום מידיו של אותו חכם מקובל מעה"ק צפת שסידר במו ידיו את כל הספר.

ר' חיים באכנר זצ"ל מח"ס "אור חדש" חוזר ומדפיס את הספר "תקוני שבת" עם הוספות מהחכם המקובל מא"י

ואכן המעיין במהדורת הספר "תקוני שבת" שנדפסה בעיר קראקא בשנת ת' (או סמוך לה, ועי' בספריית אוצרות התו' שציינו עליה כי היא חסרה ש"ד) יבחין כי נדפסה בסופה תוספת של תפלת בריך שמיה המובאת בזוהר ומוגהת על פי אליהו הנביא ז"ל ממה שמסר לאריז"ל, והרב המלבה"ד כתב עליה ביאור בנגלה ובנסתר כשחתם בסופה הק' חיים באכנר, ומעתה כיון שידענו בעליל כי תוספת זו נשמטה ממהדורות הספר הראשונות ואף היא הובאה מארץ ישראל ע"י החכם המקובל עלום השם וכפי שהעיד ר' חיים באכנר בראשה כי התפלה המוגהת "הובאה מירושלים", (ואשר בסגנון לשון זו חתם המקובל הנעלם במרבית התקונים שנאספו עד כה וכן בתפלות נוספות שיפורטו להלן, וכע"ז עי' בקינות שבתקון חצות שנדפסו בשערי ציון כשע"ג נכתב "קינה הובאה מירושלים", או לחלופין נכתב עליהן "קינה שנהגו לאומרה קצת מחסידי א"י" כפי שמסרם החכם המקובל בתקון חצות שהדפיס בונציה בשנת תי"ט בספר "זאת חקת התורה"), א"כ מובן מאליו כי לידיו של ר' חיים באכנר הגיע הספר "תקוני שבת" במהדורה שונה עם מעט הוספות.

אופן הגעת כתבי האר"י לידי מחבר הספר "אור חדש"

אלא שקשה להחליט אם ר' חיים באכנר קיבלו מידיו של המחבר בעצמו מאחר והדפיסו סביבות שנת ת' והיא כשלושים שנה לאחר שנוכח המחבר בערי אשכנז, ויתכן מאוד כי בעת נוכחותו של החכם המקובל בערי אשכנז מסרו לידי רבותיו של ר' חיים באכנר כמו ר' ישראל גינז או המקובל הגדול ר' ליב מפרילוק שאותם זכר בספרו "אור חדש", וברבות הימים הביאו ר' חיים באכנר לדפוס כפי שקיבלו מרבותיו, או יתכן כי המחבר עצמו חזר שוב לערי אשכנז סביבות שנת ת' כשהביא לשם את ספרי ה"כוונות" ו"דרושים" ו"לקוטים" שאותם סידר סמוך לשנת ש"צ, ומעתה לא יפלא כיצד הגיעו לידי ר' חיים באכנר זצ"ל קטעים רבים מכתבי האר"י שאותם ציטט בספרו "אור חדש" על הלכות ברכות הנדפס לראשונה בשנת תל"א, שהרי הוכח בבירור כי פגש בחכם המקובל מא"י שמסר לו את הספר "תקוני שבת" להדפיסו על שמו או שנשלח ע"י רבותיו להדפיסו,

ומאחר וספר תקוני שבת מיוסד ממשנת האר"י עם התוספות של החכם המקובל על כן מובן מאליו כי בד בבד קיבל ממנו כתבים רבים אף מיתר כתבי האר"י.
ואכן דוגמא ברורה לסדר השתלשלות כתבי האר"י אצל רבותיו של ר' חיים באכנר זצ"ל ניתן למצוא ממה שהביא בהקדמת ספרו "אור חדש" בשם מורו כי הפוטר עצמו בברכת שהכל ה"ז בור שקללוהו חכמים (ע"ש דף ו' ע"ב- ז' ע"א), ואילו המעיין בכתבי החכם המקובל בספרו "חמדת ימים" יראה שכתב לשון זו מילה במילה ממה שהעתיק מכתיבת ידו של האריז"ל וכמש"כ בזה"ל, וראיתי במכתב יד ההקדש רבינו האר"י זלה"ה שהפוטר עצמו בברכת שהכל הרי זה בור שקללוהו חכמים ז"ל (עי' פ"ג משובבי"ם אות ל"ח), ואמנם מאחר ור' חיים באכנר זצ"ל הדפיס במו ידיו את הספר "תקוני שבת" שייסד הרב חמדת ימים ע"פ משנת האריז"ל וגוריו, א"כ מובן מאליו כי הוא ציטט שמועה זאת ממורו ממה שקיבל ממחבר החמ"י שבלי ספק הביא עמו כתבי אריז"ל נוספים שאותם מסר לחכמי אשכנז, אלא שבכתבי מורו היו הדברים רשומים בהעדר מקור ועל כן לא ציין זאת בשם האר"י, משא"כ החכם המקובל אשר שימש מקור לשמועה זו ציין זאת בספרו חמדת ימים עם תוספת המקור אליו ציין ממה שראה בכת"י קדשו של האר"י, וכפי שאכן נהג במקומות רבים בספרו לצטט מכתיבת ידם הקדושה של הני תרי אריוותא האר"י ומהרח"ו שאת כתביהם ראה במו עיניו כשנקרא לסדרם סביבות שנת ש"צ.

רשימת "תקוני שבת" לר' אברהם הלוי שנוספה למהדורות המאוחרות של הספר "תקוני שבת"

הספר "תקוני שבת" שחזר ונדפס במהדורות תכופות מאוד זו לזו נמצא עם הוספות מעטות שנשמטו מהמהדורה הראשונה, ואשר בלי ספק אף הם יצאו מאותו מקובל אלמוני מעיה"ק צפת כמו שיראה המעיין במהדורתו הרביעית שנדפסה בעיר לובלין בשנת שפ"ב, ובסופו נדפסה רשימת י"ב תקונים לשבת המיוסדים מר' אברהם הלוי ברוכים שהיה מגורי האריז"ל ומתושבי העיר צפת, ורשימה זו הביא אותו חכם מא"י לאשכנז וציין בראשה כי כבר נדפסה בספר "ראשית חכמה הקצר" באריכות עם טעמים ע"ד הקבלה ואילו כאן העתיק רק את פשוטי הדברים בלבד, ואף במהדורתו הראשונה של הספר "תקוני שבת" ציין המחבר לרשימה זו סמוך לנוסח בואי כלה דף ה' ע"א עיי"ש, ואכן מהדורה זו והבאים אחריה היתה לנגד גדולי הפוסקים כהמג"א והאליהו רבה שציינו את מעלת אכילת דגים בכל ג' סעודות שבת מה שלא נזכר במהדורתו

הראשונה של הספר "תקוני שבת" משנת שע"ב, כ"א שהעתיקו מנהג זה מהנדפס בסיום הספר "תקוני שבת" במהדורותיו המאוחרות ממה שדרש ר' אברהם הלוי מצפת.

זהותו של מחבר "תקוני השבת" מר' אברהם הלוי עם מחבר הספר "תקוני שבת" להאר"י

ומעתה אחר שידענו כי את רשימת תקוני השבת המקוצרת מהנהגותיו של ר' אברהם הלוי הביא לדפוס אותו חכם מקובל שמסר את הספר "תקוני שבת" הארוך לחכמי אשכנז סביבות שנת ש"ע, א"כ מובן מאליו כי הוא שרשם את הנהגותיו של ר' אברהם הלוי ממה ששמע בבית מדרשו בצפת והוא שלחם לדפוס לעיר ונציה בשנת ש"ס בעודו בשנות השלשים לחייו להדפיסם בסוף ספר "ראשית חכמה הקצר", וידים מוכיחות לכך הוא השם שבחר אותו מחבר לרשימה קצרה זו כאשר כינה אף אותה בשם "תקוני שבת", והיות ור' אברהם הלוי מעולם לא ערך רשימה זו אלא שנרשמה ע"י חכם עלום שם מבית מדרשו שציין בראשה כי היא מיוסדת ע"פ מה שהיה דורש הרב הנזכר, א"כ מובן מאליו כי אותו חכם שחזר והדפיס את הרשימה הנזכרת בספרו "תקוני שבת" להאר"י בשנת שפ"ב ואף ציין אליה במהדורתו הראשונה בשנת שע"ב, הוא שנקב את אותו שם "תקוני שבת" לרשימה קצרה זו.

ומיותר לציין כי את הנהגתו של החכם המקובל בשנת שע"ב להעלים שמו מחיבורו "תקוני שבת", מוצאים אנו אף בהדפסת סדר ה"תקוני שבת הקצר" בשנת ש"ס שגם שם העלים את עקבותיו, כאשר מכל זה ניכר בבירור כי מיד מחבר אחד יצאו שני סדרים אלו, אלא שבראשית ימיו סמוך לשנת ש"ס שלח לדפוס את הרשימה הקצרה ממה שדרש ר' אברהם הלוי, ואילו לאחר מכן סמוך לשנת ש"ע ערך את ה"תקוני שבת הארוך" ובו הוסיף תוספות רבות ממשנתו וממשנת האריז"ל והדפיסו לראשונה בשנת שע"ב, ואין פלא כי שנים סמוכות לאחר מכן מוצאים אנו שחזר וצירף לספרו את רשימת ה"תקוני שבת" הקצרה שהדפיס בצעירותו מר' אברהם הלוי מאחר והוא חיברה.

חדושי "החכם המקובל" שנוספו לרשימת התקונים מר' אברהם הלוי

ואמנם המעיין ברשימת "תקוני שבת" המיוסדת מר' אברהם הלוי שנדפסה בסוף ספר "תקוני שבת" השלם (אוצה"ת מהדורת לובלין שפ"ב), יבחין כי בראשה נכתב שהיא רשימה מקוצרת מהנדפס לראשונה בסוף "ראשית חכמה הקצר", ולכאו' המשווה ביניהם יבחין בתוספת דברים שלא בא זכרם ברשימה המפורטת של תקוני ר' אברהם הלוי שנדפסה לראשונה ב"ראשית חכמה הקצר", ודוגמא לדבר הוא הטעם לאכילת דגים בכל ג' סעודות שבת שנכתב שם סמוך לתקון י"ב, ונתפרש שם הטעם משום שהדג אין לו עפעפים ועיניו פתוחין תמיד והוא רמז לקב"ה שעיניו פקוחות אל יראיו להשגיח

עליהם ברחמים, ואילו המעיין ב"תקוני שבת" שנדפסו בסוף ספר "ראשית חכמה הקצר" יבחין שאין שם זכר לטעם זה כ"א שהובא שם נימוק אחר ע"ד הסוד, וכן בתקון י' ישנה תוספת על הנדפס במקור, ומכ"ז ניכר כי תוספות ושינויים אלו הם מאותו חכם מקובל עלום השם.

והאמת שהמתבונן באופן עריכת הרשימה של התקונים המקוצרים שנדפסו בסו"ס "תקוני שבת" (דפוס לובלין שנת שפ"ב), יבחין מיד כי יש בהם תוספות ברורים מהחכם המקובל ששזר דבריו סמוך לרשימת התקונים ששמע מר' אברהם הלוי כשניתן לזהותם בפני עצמם כשהם מוקפים בסוגריים, ומעתה לא יפלא כיצד שינה המעתיק את טעם אכילת הדגים בג' סעודות שבת על שמו של ר' אברהם הלוי כשברשימה הנדפסת לראשונה בונציה שנת ש"ס נזכר משמו טעם אחר לגמרי, מאחר ומנהג זה נדפס מוקף בסוגריים לאחר תקון י"ב שהוא התקון המסיים את רשימת התקונים של ר' אברהם הלוי, וניכר מזה בעליל כי כל מנהג זה של אכילת דגים בג' סעודות שבת לא יצא כלל מפי ר' אברהם הלוי וכפי שצויין שם בראש הרשימה כי נעתקו לכאן תקוני שבת שדרש ר' אברהם הלוי עם פרפראות ששמע מהאריז"ל, ומזה מובן מאליו כי רק רשימת י"ב התקונים עם הפרפראות ששמע מהאר"י מיוחסות אליו ואילו הנכתב שם בסיום התקונים קודם רשימת הפרפראות הוא מהחכם המקובל שערך את הרשימה הנזכרת והוסיף שם את משנתו כשהיא מוקפת בסוגריים, ועל כן כשרשם מנהג זה בדפו"ר נימק מדעתו טעם ע"ד הסוד, ואילו כשחזר והדפיסו בספר "תקוני שבת" נימק בו טעם ע"ד הנגלה שהוסיף מדעתו על אף שלא בא זכרו בדפו"ר.

עקבותיו של המחבר "חמדת ימים" ברשימת "תקוני השבת" של ר' אברהם הלוי

ומעתה אחר שנתברר כי מהדורת הספר "תקוני שבת" הנדפסת לראשונה בשנת שע"ב ממשנת האר"י, היא מהדורה מורחבת של אותו חכם שערך את רשימת ה"תקוני שבת" לר' אברהם הלוי שנדפסה י"ב שנים קודם לכן בונציה שנת ש"ס, א"כ היות והוכח כי מחבר הספר "תקוני שבת" הוא לא אחר מבעל החמדת ימים, ודאי מובן מאליו כי בבואינו לזהות את עקבותיו במשנתו של החכם המקובל שהוסיף דבריו סמוך למנהגי ר' אברהם הלוי נמצאם זהים זע"ז.

ודוגמא לדבר הוא מנהג אכילת הדגים בג' סעודות שבת שהוכח בבירור כי אינו מר' אברהם הלוי, ואילו המעיין בספר חמדת ימים (עי' פ"ח משבת אות ל"ג, ופי"ז אות כ"ב) יבחין כי מלשונו של המחבר שם ניכר כי אכן הוא ששימש מקור לייסוד מנהג זה, ולא זו בלבד אלא שאף הוסיף ונימק שם טעם אכילתן משום שהדגים אין להם גבינים

ורומזים לעינא פקיחא, והטעם הזה לא נזכר כלל בתקוני שבת לר' אברהם הלוי שנדפסו במהדורתם המורחבת ב"ראשית חכמה הקצר" כ"א שנדפס במלואו במשנתו של החכם המקובל שחזר והביאם לבית הדפוס בסוף "תקוני שבת" השלם הנדפס בלובלין שנת שפ"ב.

ויתירה מזאת כי המעיין בתקוני שבת שם דפוס לובלין שפ"ב יבחין כי סמוך למנהג אכילת דגים בכל סעודות השבת הובא מנהג נוסף לקרוא שיר השירים בע"ש מן המנחה ולמעלה בבגדי שבת ואם לא הספיק יקרא ד' פסוקים שראשי תיבותיהן יעקב, והמעיין שם יבחין כי אף מנהג זה צויין שם כשהוא מוקף בסוגריים, וניכר מזה כי אף הוא לא יצא מר' אברהם הלוי כ"א מהחכם המקובל, ומעתה לא יפלא כי לכשנשווה מנהג זה עם הנדפס בחמ"י (פ"ה משבת אות ל') נמצאם זהים כלשונם זע"ז כששניהם מנמקים בלשון ייחודית ביותר את טעם קריאתה "כדי לעורר אהבת דודים למעלה", ולא זו בלבד אלא שאף סדר אמירת ד' פסוקים למי שלא הספיק לומר שיר השירים הובא בחמ"י (פ"ה משבת אות מ"ד), אלא ששם סידר המחבר סדר פסוקים המיוסדים מר"ת הוי"ה ואדנות ממה שחידש לעת זקנותו, ואילו כשהביא את התקוני שבת לדפוס בשנת המ' לחייו ייסד לזה סדר פסוקים המיוסדים בר"ת יעקב, ולא יפלא שהרי בייסוד סדרי פסוקים של ר"ת מעין אלו ניכר כי היה החמ"י יחיד בדורו וכפי שאכן נהג במקומות רבים מחיבורו.

מעשה חסידותו של ר' אברהם הלוי בהקדמת תקוני השבת שבסו"ס קצור ראשית חכמה ד' ונציה ש"ס

והאמת שהמעיין בפתיחת "תקוני השבת" שרשם החכם המקובל מר' אברהם הלוי יבחין בהקדמת המלבה"ד שם שסיפר במעלת חסידותו של ר' אברהם הלוי שהיה אפוטרופוס גדול לשבת לעורר ולזרז את העם שיכינו הכנותיהם לכבוד שבת, והמתבונן בחמ"י (עי' פ"ב משבת אות י"ז, ופ"א מר"ח אות י"ג) יבחין שהביא דברי חסידות אלו כלשונם מילה במילה, ולא זו בלבד אלא שהוסיף בזה אריכות יתר מהנדפס בהקדמה הנזכרת, כאשר כל רואה יבחין בעליל כי אין כאן העתקת לשון בלבד כ"א מחבר אחד שרשם את הדברים באריכות ובקצרה, ולא יפלא כי אף את חתימת הקדמתו שם חתם בלשון, הרחמן יתן חלקנו עם שומרי שבת כהלכתו אכי"ר, כאשר במטבע לשון זו חתם מחבר החמ"י שנים מפרקי השבת שבספרו. (עי' סוף פט"ו וסוף פי"ז בפרקי שבת).

ומעתה מובן מאליו מדוע בהקדמת המלבה"ד של תקוני השבת מר' אברהם הלוי נכתב כי הם תקוני שבת שייסד ר' אברהם הלוי עם פרפראות ששמע מהאר"י, ומלשון זו ניכר כי הקטעים שנסדרו שם עם סיום רשימת התקונים עד ד"ה פרפרת (עי' סוף "ר"ח הקצר"

ד' ונציה ש"ס בדף י"ז ע"ב עד דף י"ט ע"א) הם אינם מר' אברהם הלוי כ"א תוספות מהחכם המלבה"ד, וכפי שאכן ניכר בבירור כי שני המנהגים הנזכרים שנסדרו שם עם סיום התקונים, כמו אכילת דגים בג' סעודות ואמירת שיר השירים, שניהם נדפסו מאוחר יותר בסוף ספר "תקוני שבת" כשהם מוקפים בסוגריים. (עי' תקוני שבת דפוס לובלין שפ"ב).

קונטרס "תקוני התשובה" מהאריז"ל הנדפס בונציה שנת ש"ס

תקון נוסף שנדפס אף הוא ממקובל עלום שם, הוא קונטרס "תקוני התשובה" ממה שדרשו גורי האר"י משמו עם תוספת "נוסחי תפלות ווידויים" לבעלי תשובה, והקונטרס הנזכר נדפס אף הוא סמוך לרשימת "תקוני השבת" שבסוף הספר "ראשית חכמה הקצר" הנז' הנדפס בונציה שנת ש"ס כששניהם מכונים בשם "תקונים", והמעיין בפתיחתו יבחין בהקדמת הרמ"ע מפאנו ע"ה שציין שם כי כבר נדפס קונטרס מעין זה בשבוש רב (כוונתו לנדפס בספר "מרפא לנפש" בשנת שנ"ה כפי שציין הרמ"ע בהקדמתו ל"תקוני התשובה" הנדפס במהדורא בתרא בסו"ס "עמק קשיטה" ובס' "עמק המלך" עיי"ש), וכיון שנתבקש לסדר את התקון הנזכר בהגהה מושלמת על כן סידרו בסדר מחודש עם תוספות כפי שמצא בקונטרסים מתוקנים שבאו לידו "בעילום שם".

עקבותיו של מחבר הספר "תקוני שבת" בקונטרס "תקוני התשובה"

ואכן כשנרצה לעמוד על עקבותיו של מחבר קונטרס זה, ודאי שבהתבוננות ראשונה ניכר כי רגלים לדבר שמחברו הוא לא אחר ממחבר הקונטרס הנדפס בסמוך לו המכונה "תקוני שבת" מר' אברהם הלוי, שלבד מסמיכותם זל"ז מוצאים אנו כי שניהם ניקבו בשם אחד המכונה "תקונים", ולא זו בלבד אלא ששניהם נמסרים לדפוס ממקובל "עלום שם" שאסף את מה ששמע מגורי האריז"ל, ובלי ספק כי כ"ז אומר דרשני.

ואמנם מאחר ובפרק י"ז מ"תקוני התשובה" הנז' מצויה תפלת וידוי לבעל תשובה עם קבלת ד' מיתות, ותפלה זו נמצאית כלשונה בסדר טבילת ערב שבת שסידר בעל "תקוני שבת" השלם הנדפס בקראקא שנת שע"ב לבד מכוונות נוספות הזהים זע"ז, (יש לציין כי תפלה זו לא הובאה בתקוני התשובה של ר' אברהם צהלון שנדפסה בשנת שנ"ה בשם "מרפא לנפש"), א"כ מוכח בעליל כי ממחבר אחד יצאו כל אלו התקונים, ובשנת ש"ס שלח "אותו חכם עלום שם" ע"י הרמ"ע מפאנו את הקונטרסים שרשם ממה ששמע מגורי האריז"ל בתוספת נוסח התפלה שייסד מעצמו וכינה אותם "תקוני התשובה" מהאר"י, ואף צירף לזה את הרשימה של מנהגי השבת שדרש ר' אברהם הלוי שאף הוא היה מגורי האריז"ל וכינה גם אותה בשם "תקוני השבת ", ואילו בהגיעו לאשכנז י' שנים לאחר מכן סביבות שנת ש"ע מסר שם מספר קונטרסים המכונים גם

הם בשם "תקונים", וביניהם הספר "תקוני שבת" במהדורה מורחבת המיוסדת ממשנת האריז"ל, כשהוא חוזר ומצרף למהדורותיו הנוספות את מהדורתו הראשונה והמקוצרת של "תקוני השבת" שייסד ממנהגי ר' אברהם הלוי ואשר אותה שלח י"ב שנים קודם לכן סביבות שנת ש"ס להדפיסה בסו"ס "ראשית חכמה הקצר".

"תקון מוצאי שבת" הנדפס באמשטרדם בשנת ת"י

עקבות נוספים לאותו מקובל עלום שם שנוכח בערי אשכנז סביבות שנת ש"ע והפיץ "סדרי תקונים" המיוסדים ע"פ משנת האריז"ל עם תוספות שחידש משלו, הוא "תקון מוצאי שבת" הנדפס לראשונה באמסטרדם שנת ת"י ע"י ר' יצחק בן המקובל האלקי ר' אלעזר פערליש זצ"ל מפראג כשהוא מודיע בהקדמתו כי מצאו בגנזי אביו, וכאשר נבוא להשוותו עם הספר "תקון שבת" הנדפס בעיר קראקא ל"ח שנים קודם לכן נמצאם זהים זע"ז, שהרי בהקדמתו ציין המלבה"ד כי תקון זה מהווה מעין השלמה לספר "תקון שבת" הנדפס מקדמת דנא, אלא ששם נדפס "סדר קבלת שבת" ע"פ האר"י ואילו בתקון זה נדפס "סדר מוצאי שבת" ע"פ האר"י, ולא זו בלבד אלא שהמעיין בתוכו (עמו' 7 באוצה"ח) יראה שהביא שם פירוש לפרשת הקטורת בנגלה ובנסתר המסוגלת לאומרה במוצ"ש, ואילו בראש הפירוש ציין כי מצאו בגנזי אביו "ממקובל אחד מתלמידי גורי האריז"ל" שאת שמו לא זכר אפי' ברמז, ובדיוק כפי שנהג המלבה"ד שקיבל את ה"תקוני ק"ש על המטה" ו"תקוני שבת" ממקובל אלמוני שאת שמו העלים במכוון.

ספר "תקוני שבת" וזהותו עם הספר "תקון מוצאי שבת"

ויתירה מזאת כי המשווה בין סדר מוצאי שבת הנדפס בסוף ספר "תקוני שבת" לנדפס ב"תקון מוצאי שבת" יבחין כי הם זהים זע"ז, ובשניהם נדפסה לראשונה תפלת "החל עלינו את ששת ימי המעשה" כו' לאומרה במוצ"ש כשהיא מיוסדת בחלקה הזעיר ע"פ הירושלמי בברכות, אלא שבתקוני שבת הדפיסה בלשון הקדש ואילו בתקון מוצ"ש ציין שכבר נדפסה בתקוני שבת ועל כן לא חזר להדפיסה בלשון הקודש כ"א בלשון אשכנז, וכן מנהג אמירת ק"ל פעמים "אליהו הנביא" במוצ"ש עם ק"כ צירופיהם וסודן וכן סגולת פרשת הקטורת עם סדר סעודת מלוה מלכה שכל אלו נסדרו בשניהם כשתוכנם זהה זל"ז.

ומעתה כיון שניכר בעליל כי גם סדר זה הובא ע"י אותו "מקובל עלום שם" שידיו רב לו בהפצת סדרי "תקונים" לכל ענין וענין, א"כ מובן מאליו כי הוא לא אחר ממחבר החמדת ימים שעקבותיו ניכרו בגלוי בהפצת "סדרי תקונים" בערי אשכנז ובראשם ספר "תקוני ק"ש על המטה" ו"תקוני שבת" ששניהם נדפסו ע"י ר' יהודה הכהן אשכנזי שהעיד כי קיבלם ממקובל נעלם, וכיון שנמצא בתוכו סדר לימוד שייסד הרב חמ"י לאשמורת

הבוקר מלבד סדר התקון חצות ששם שגם הוא נסדר על ידו כפי שהעיד החמ"י בספרו, א"כ מוכח בעליל כי מתחת ידו יצאו כל יתר התקונים הנזכרים.
ואמנם אין פלא בכך שסדר "תקון מוצאי שבת" הובא באיחור של ל"ח שנים מאז שנוכח המחבר בערי אשכנז שם מסר לדפוס את הספר "תקוני שבת", מאחר ור' יצחק פערליש שהביאו לדפוס העיד מפורשות כי מצאו בין כתבי אביו המקובל זצ"ל, וניכר מדבריו כי התקון הנזכר כבר היה מצוי באשכנז בכתיבת יד שנים רבות קודם להדפסתו וכפי שהעיד מפורשות בשער הספר כי התקון הזה נמצא מקדמת דנא אצל יחידי סגולה, ועל כן לא יפלא כי נמצאו בו עקבות ברורים ממחבר החמ"י שהביא בספרו את סגולת כוונת ק"כ צירופי אליהו בשם מורו כשמדבריו ניכר כי הוא המקור הראשון למנהג זה, וכן יתר פרטי מוצ"ש וסעודת מלוה מלכה שהובאו שם בסגנון זהה למה שכתב החמ"י בספרו.

ספר "תקוני המועדים" הנדפס בפיורדא שנת תפ"ה ועדותו של המלבה"ד החפץ בעילום שמו

ספר נוסף שעליו ניתן להצביע בבירור כי חלקו הניכר נתייסד מכתביו של החכם המקובל מא"י אשר ייסד "סדרי תקונים" רבים החל משנת ש"ס, הוא הספר "תקוני המועדים" שנדפס לראשונה בעיר פיורדא שבאשכנז בשנת תפ"ה ע"י "החפץ בעילום שמו", ואכן מספר זה ניכר כי נתייסד לימי החגים והמועדים ע"פ קבלת האריז"ל בתוספת נופך של דינים ומנהגי חסידות ותוכחה מאת הרב המחבר, מלבד מאמרי זוהר רבים אותם ליקט המחבר לכל רגל ורגל בפני עצמו כשהם מתורגמים ללשון אשכנזית, אלא שציין המחבר בשער ספרו כי ייסדו מליקוט שמצא בכל ספרי הקודש ומ "ספרי מוסר ישנים" ומספר "של"ה" ו"קני חכמה" ו"חסד לאברהם".

עקבותיו של מחבר ה"חמדת ימים" בספר "תקוני המועדים"

והנה כאשר נבוא לעמוד על אותם "ספרי מוסר ישנים" שעליהם ציין בעל "תקוני המועדים" כי ייסד מהן את ספרו, אין ספק כי ספר המוסר הראשון שאותו נוכל לזהות עם ספר זה הוא הספר חמדת ימים שנתחבר על החגים והמועדים בין השנים ש"ס - ת"ל, כאשר חלקים נכבדים של הספר זהים בעליל למה שערך החמ"י בספרו, ולא זו בלבד שמרבית מקטעי הזוהר ויתר הדינים וההנהגות שנסדרו בספר זה זהים לחלוטין לקטעי הזוהר והמנהגים שסידר החמ"י בספרו לכל חג וחג מענינו כפי שיפורט להלן, אלא שבספר זה סידר המייסד נוסחי תפלות כמו תפלה קודם אגד הלולב, ותפלה קודם כניסה לסוכה, ותפלה קודם הלימוד בליל שבועות, ותפלה קודם טבילת הרגלים, וכל אלו נדפסו במלואם בספר חמ"י עם תוספות או מעט שינויי לשון, כאשר בתוכם ניכרים בבירור לשונותיו היחודיים של מחבר החמ"י שייסד את תפלותיו בלשונות של

קבלה, אלא שבספרו סידר את התפלות בנוסח ארוך לבאים בסוד ה' כאשר הוא חותם עליהם את הלשון "אנכי תקנתי", ואילו בספר "תקוני המועדים" מצויים אותם נוסחאות בהשמטת לשונות הקבלה.

רשימה מקוצרת לזהותו של ספר "תקוני המועדים" עם פרקי הספר "חמדת ימים" סדר אמירת תהלים בליל הו"ר אחר משנה תורה וה' נוסחי היהי רצון שאומרין אחר ה' ספרי תהלים בלילה זה נדפסו בתקוה"מ דף פ"ד ע"א, ומנהג זה מקורו מספר חמ"י פ"ו מסוכות אות ל"ב. (וכבר העיד בזה הרמ"ז בסו"ס "שפר התקונים" כי מנהג זה בתוספת ה' תפלות אלו מיוסדים ממורו ורבו ר' בנימין הלוי מצפת ואינם מהאריז"ל). תפלה קודם כניסה לסוכה נדפסה בקיצור לשון בתקוה"מ דף ס"ט ע"ב, והובאה באריכות יתר ע"ד הקבלה בס' חמ"י פ"ד מסוכות אות כ"א. תפלה לומר בעת אגד הלולב נדפסה בתקוה"מ דף פ"א ע"א, והובאה בס' חמ"י פ"ה מסוכות אות ח' בשינויי לשון. תפלה קודם הלימוד בליל שבועות נדפסה בתקוה"מ דף מ"א ע"א, והובאה באריכות בחמ"י פ"ג משבועות אות פ'. תפלה אחר הלימוד בליל שבועות לתקון כרת נדפסה בתקוה"מ דף נ"ח ע"ב, והובאה באריכות בחמ"י פ"א משבת אות ק' ק"א. תפלה קודם הטבילה ברגלים נדפסה בקיצור בתקוה"מ דף ל"ט ע"א, והובאה באריכות יתר בחמ"י פ"א מיו"ט אות ל"א, וכ"ז מלבד הקדמת התפלה הנזכרת שנדפסה אף היא בחמ"י פ"ב משבועות אות י"א. מאמר הזוהר לליל שבועות שהביא בעל תקוה"מ דף נ"ד ע"ב הובא בחמ"י פ"ג משבועות אות מ"ג. מאמר הזוהר לר"ה שהביא בעל תקוה"מ דף ס"א ע"ב הובא בחמ"י פ"ז מחדש אלול אות י"ב. מאמר הזוהר שהביא בעל תקוה"מ דף ע"ב ע"א לענין צדקת העניים בחגים ומאמר הזוהר בזה, האריך בו הרב חמ"י בפ"ג מסוכות אות י"ד ע"פ מאמר הזוהר הנז'. כל סדר מאמרי הזוהר לליל הו"ר שציין בעל תקוה"מ דף צ"א ע"א - צ"ח ע"ב, הביאם הרב חמ"י בפ"ו מסוכות אות י"ג, י"ד, כ"ט.

נוסחי התחינות שבספר "תקוני המועדים" וזהותם עם ספר "שערי ציון"

ומעתה לא יפלא מדוע לא ציין בעל "תקוני המועדים" כי ליקט את נוסחי תפלותיו מהספר הנודע "שערי ציון", כאשר מראשית הדפסתו בשנת תכ"ב עד להדפסת הספר "תקוני המועדים" שיוצא לראשונה בשנת תפ"ה חלפו ס"ג שנים בהן חזר ונדפס הספר "שערי ציון" במהדורות חוזרות ונשנות, וכ"ז מלבד העובדה שמרבית מנוסחי התפלות שבו איבדרו בכל הסידורים והמחזורים שנדפסו בימים ההם, ואמנם למשוה את נוסחי התפלות שבשניהם ימצא תשובתו בצידו, מאחר וגם בתפלות הזהות שבשניהם מצויים שינויי לשון לא מעטים, כאשר מזה ניכר בחוש כי בעל "תקוני המועדים" לא ייסד

את תחינותיו מהספר "שערי ציון" כ"א שהגיעו לידיו קונטרסי תפלות שהותיר מייסד ה"שערי ציון" בערי אשכנז שנים רבות קודם לכן, ומובן מאליו כיצד נפלו בהן שינויי לשון ותוספות מעטות שהרי נכתבו ע"י הרב המחבר בתקופות שונות.

ואחר שנתברר כי למייסד "תקוני המועדים" הגיעו נוסחאות מחולפות מבעל "שערי ציון" הזהות כמעט במלואן זל"ז, א"כ מובן מאליו כיצד הגיעו לידו נוסחי תחינות "מחודשות" שלא בא זכרם בספר התחינות "שערי ציון", כמו תפלה לטבילה שקודם הרגלים הנדפסת ב"תקוני המועדים" דף ל"ט ע"א, וכן תחינה שנדפסה שם בדף מ"א ע"ב בנוסח "אתה בחרתנו" לאומרה קודם הלימוד בליל שבועות, ובלי ספק העתיקם בעל "תקוני המועדים" מאותם קונטרסי התחינות שהגיעו לידו מכתיבות יד של בעל ה"שערי ציון".

ויתירה מזאת שהרי נתברר להלן כי בעל "שערי ציון" שייסד את ספרו מנוסחי תפלות ותחינות, מכנה את שבעת השערים שבספרו בשם "תקונים", ואילו בחתימת ספרו הוסיף לציין כי קיבלם מפי תלמיד תלמידי האריז"ל "עלום השם", וא"כ שוב אין צל של ספק כי אף הספר "תקוני המועדים" הנדפס גם הוא ב"עילום שם" יצא מתחת ידו של מייסד ה"שערי ציון" מאחר ותפלותיו זהים זל"ז, ומובן מאליו מדוע לא ציין בהקדמתו כי ליקט מספר שערי ציון מאחר ושניהם יצאו ממחבר אחד, ונמצא כי ספר "תקוני המועדים" הנדפס ממקובל "עלום שם" מא"י מהוה מעין השלמה לספר "תקוני שבת" הנדפס גם הוא ממקובל "עלום שם" שבא מא"י, ואף הוא כולל בתוכו נוסחי תחינות מחודשות של מייסד התפלות בדורו, כמו תפלת רבון העולמים קודם קידוש ליל שבת, ותפלת רבון העולמים שאחר שיר השירים וכו', וכ"ז מלבד סגנון הכתיבה ע"ד קבלת האריז"ל הזהה בשניהם זו לזו.

ספר "תקוני המועדים" - זהותו עם ספרי ה"תקונים" - והשלמתו לספר "תקוני שבת"

ומעתה אין פלא מדוע לא ציין בעל "תקוני המועדים" את שמו על גבי חיבורו כ"א שהאריך לבאר בהקדמתו את מעלת המעלים שמו מחיבוריו, שהרי מאחר ונתברר כי ייסד את ספרו מקונטרסי תפלות והקדמות שהגיעו לידו מאת החכם המקובל "עלום השם" ומייסד התפלות בספר "שערי ציון", א"כ מובן מאליו מדוע לא נטל עטרה לעצמו ובענוותנותו העלים שמו מהחיבור על אף שהוסיף בו נופך רב משלו, שהרי חותמו של החכם המקובל מייסד סדרי התקונים ניכרת מכל חלקי חיבורו, ועל כן לא יפלא כי שמו של החיבור הנזכר כונה בשם "תקונים" כאשר ניכר מזה כי גם שמו של החיבור יצא מתחת ידיו של אותו חכם מייסד "סדרי התקונים" הרבים המפורטים לעיל ולהלן,

אלא שאת קונטרס "תקוני המועדים" הותיר המחבר בכתיבת יד בעילום שם בהיותו בערי אשכנז סביבות שנת ש"ע יחד עם הספר "תקוני שבת" כששניהם מהווים השלמה מוחלטת זל"ז, ואילו בשנת תפ"ה הגיע הקונטרס לידיו של החכם החפץ בעילום שמו שהעלה אותו על מזבח הדפוס בתוספות רבות של דברי מוסר ותוכחה מלבד תרגום אשכנזית שצירף לכל הספר. (יש לציין כי חלק ניכר מס' "תקוני המועדים" אינו תח"י, ובלי ספק כי ניתן לזהות בו עקבות נוספים הזהים לשערי ציון ולחמ"י).

"תקון סדר הטבילה" עם "סדר תפלת הדרך" הנדפס בלובלין שנת שע"ו

תיקון נוסף המהוה חוליה נוספת בשרשרת התקונים שהובאה מארץ ישראל אל ערי אשכנז ע"י החכם המקובל עלום השם סמוך לשנת ש"ע, הוא "תקון סדר הטבילה" שנדפס בעיר לובלין בשנת שע"ו כשעל גביו לא נזכר שם מחברו אפי' ברמז ולא פרטי שנת הדפסתו ואף נדפס בהעדר הקדמה, והמעיין בתוכו יבחין מיד בעקבותיו של אותו "חכם מקובל עלום שם" שייסד שם סדר טבילה לבעלי תשובה עם תפלות ע"ד הסוד. (יש להעיר כי בעותק זה המצוי בספריית אוצה"ח נכרך בסופו סדר תפלת הדרך שהובא לדפוס מאוחר יותר בפראג בשנת ת"א ואינו מגוף הספר).

אלא שמאחר והוחזקנו כי באותם שנים נוכח מקובל עלום שם שבא מארץ ישראל אל ערי אשכנז והפיץ שם סדרי תקונים המיוסדים ע"ד הקבלה, א"כ מובן מאליו כי לכשנשוה את "תקון הטבילה" הנזכר עם סדר הטבילה בע"ש הנדפס בפתח הספר "תקוני שבת" הנ"ל נמצאם זהים לחלוטין זע"ז בכל סדר הוידויים וקבלת ד' מיתות ששם הערוכים בנוסח של תפלה, למעט תוספת זעירה שהוסיף המחבר מהנוגע לטבילת בעל תשובה כגון נוסח אמר ר"ע אשריכם ישראל וכדו', ועל אף שסדר הטבילה בספר "תקוני שבת" נסדר לערב שבת, מ"מ המעיין שם דף ב' ע"א יראה שכתב כי תקון הטבילה הנזכר ראוי לבעל תשובה לעשותו כל ימי השבוע, אלא שמאחר ומן הנמנע לעשותו אף בשאר הימים על כן לכל הפחות בערב שבת שהוא עת רצון צריך לכלול גם טבילת התקון לבעל תשובה עם טבילת שבת, עיי"ש.

ומכל זה ניכר בבירור כי אף תקון זה יצא מתח"י של המקובל הנעלם מארץ ישראל שמסר לדפוס את ה"תקוני שבת" עם יתר התקונים הנזכרים כשאת כולם נקב בשם "תקונים" או "סדרים" ואף שקד עליהם בכל התוקף לבל יזכר שמו על גבי משנתו הצרופה, ועל כן לא יפלא כי אף המעיין ב"סדר תפלת הדרך" הקצר שנדפס שם באמצע התקון (עמו' 33 באוצה"ח) יבחין כי בראשו נכתב כי הוא סדר תפלת הדרך שנסדר "מחכמי ארץ ישראל" שאת שמם לא זכרו המדפיסים אפי' ברמז. { על סדר תפלת הדרך ויתר סגולות לשמירה

שנדפסו בתקון טבילה הנזכר עמו' 33 - 24 באוצה"ח, יפורט להלן ב"סדר תפלת הדרך" שמסר אותו מקובל אלמוני לעת זקנותו לידי המלבה"ד של הספר "שערי ציון" } .

"סדר פטום הקטורת" הנדפס בפראג בשנת שע"ה

סדר נוסף שאף אותו הביא המקובל הנעלם אל ערי אשכנז סמוך לשנת ש"ע, הוא "סדר פטום הקטורת" הנדפס בעיר פראג באותה תקופה שמסר שם לדפוס את הספר "תקוני ק"ש על המטה ותקוני אשמורת" שנדפס שם לראשונה בשנת שע"ה, וכמובן שאף סדר זה נדפס בעילום שם ואינו יוצא מכלל סדרי ה"סדרים" או סדרי ה"תקונים" שהובאו לדפוס באותה תקופה כשעל כולם חתום "שמו הנעלם" של "האיש עלום השם" שהגיע מארץ ישראל, ואף בראש הסדר הנזכר מופיעה סגנון הלשון הנעלמת כי "הובא מארץ ישראל מצורף עם יתר תחינות", ואכן סדר זה חזר ונדפס שם אף בשנת ש"ץ לבד ממהדורה נוספת בשם "סדר מעשה הקטורת" שאף היא הובאה לדפוס בשנת שע"ח בעיר פראג, וקרוב מאוד שאף סדר זה זהה לסדר הנזכר, אלא שלעת עתה כל אלו אינם בהישג יד.

"תקון השלחן" הנדפס בלובלין ודעסוי בין השנים שע"ה - ת"י

תקון נוסף שהביא החכם המקובל אל ערי אשכנז באותם שנים הוא "תקון השלחן", ותקון זה נמצא בסדר דומה תחת השם "תקון סעודה" בסו"ס "שערי ציון" המאוחרים, כשניכר בעליל כי אף הוא יצא מתח"י של אותו מחבר ששלחו בשני תקופות לערים שונות, ותקון זה הוא סדר המיוסד ללמוד על השלחן קודם הסעודה ואחריה, ובתוכו פרשת המן ושירת הים המחולקים לכל יום ויום מימות השבוע, לרבות שיר של יום עם משנה וגמרא וזוהר וכו', והובא לדפוס במהדורות שונות אף בערי אשכנז כמו העיר לובלין ודעסוי סביבות שנת ש"פ - ת"י, ומאוחר יותר נדפס באמסטרדם בשנת תפ"ג ושוב חזר ונדפס בריגייו שבאיטליה בשנת תק"ע, ואין פלא כי המהדורות הראשונות שנדפסו באשכנז בחיי המחבר נמצאו חסרים שנת דפוס כשהצד השוה בכולן שנדפסו בעילום שם, וכ"ז נעשה בלי ספק מרצונו של המחבר שחזר על הנהגה זו בתקונים נוספים שהפיץ כמו "תקון סדר הטבילה" שנעדר שנת הדפסה כדי לטשטש את עקבותיו, וכפי שאירע לספר הזכרונות שנשלח ע"י מחברו בעילום שם מערי איטליה לפראג להדפיסו על ניר מטושטש כמו שציין החיד"א בערכו.

מהדורת "תקון השלחן" שהדפיס המחבר לראשונה בשנת שס"ג בונציה בתוך "סדר ברכת המזון" הקצר לר' נפתלי

ואמנם מהדורה מוקדמת של סדר לימוד זה, ניתן למצוא שהביא מייסד התקונים שנים רבות קודם לשנת ש"פ בסדר "ברכת המזון" שהדפיס ר' נפתלי בעיר ונציה בשנת שס"ג,

כאשר המעיין שם ימצא את פסוקי אז ישיר מחולקים לימות השבוע מלבד פסוקי פרשת המן, ובלי ספק שאת הסדר הנז' קיבל ר' נפתלי מהחכם המקובל מארץ ישראל שהיה יחיד בדורו בייסוד סדרי לימוד או תקונים מתיקונים שונים לכל מועד וזמן בפ"ע, ולא פלא כי בסדר זה ציטט ר' נפתלי במקומות לא מעטים מכתבי האר"י ומספר כנפי יונה שטרם נתפשטו בשנים מוקדמות אלו, ומאחר ור' נפתלי לא נוכח מעולם בא"י אין ספק כי העתיקם מקונטרסי האר"י שקיבל מחכם מקובל מא"י שבין היתר צירף אותו מקובל לכתבים אלו סדרי קריאה שחידש מדיליה, ומעתה מובן מאליו מדוע ציין ר' נפתלי בשער הספר כי הוסיף לו את "תקוני השלחן", מאחר ומהדורה זו היא המהדורה הראשונה של ספר "תקוני השלחן" שיצא לאור שנים ספורות לאחר מכן סביבות שנת ש"פ.

סדר אמירת שיר של יום נשמט מהסדורים הקדמונים ונדפס לראשונה בסדר הלימוד לסעודה

ומעתה לא יפלא כי המשוה את "סדר ברכת המזון" הנזכר לספר "תקון השלחן", יראה כי בשניהם ייסד המחבר את אמירת שיר של יום בסדר הלימוד לסעודה, שכידוע לא נהגו הקדמונים לאומרו על סדר התפלה ועל כן אין לו זכר בסידורים הקדמונים מלבד הקונטרסים הנזכרים ששם נדפסו לראשונה מזמורי השיר של יום כמו שהעירו בזה בסידור ר' שבתי סופר עיי"ש, ולא זו בלבד אלא שאת נוסח היום יום ... בשבת שבו היו הלויים אומרים בבית המקדש שאומרין בכל יום קודם המזמור, אין לו מקור מלבד הספר "זכרון ציון" שייסד לאומרו ע"פ מה שחשב הרמב"ן את זכירת השבת בכל יום למצות עשה, ואף הוסיף לציין כי מצא כן בכתבי האר"י.

סדר "תקון השלחן" ו"תקון סעודה" - וזהות מחברם עם מייסד התקונים והתפלות שבספר "שערי ציון" ו"זכרון ציון"

ועפ"ז מובן מאליו מדוע מחבר סדר "תקון השלחן" שייסד בתוכו את אמירת מזמורי שיר של יום, הוסיף לציין בראשו לומר היום יום ... בשבת כו' כמו שנהג בעל הספר "זכרון ציון", מאחר ונתברר להלן פי"ב כי כל הספר "זכרון ציון" מהוה השלמה לספר "שערי ציון", וכיון שבסדרי התקונים שבספר "שערי ציון" הובא סדר "תקון סעודה" כשהוא זהה ברובו לסדר "תקון השלחן" (ראה "שערי ציון" דפוסים מאוחרים), א"כ מוכח בעליל כי מתחת ידו של מחבר אחד יצא הספר "תקון השלחן" וספר "שערי ציון". (עוד בענין שיר של יום עי' רמ"א סי' קל"ג ס"ב ובמ"א שם, ובמ"ב ס"ק ט"ו).

מחבר החמדת ימים מעיד בספרו כי ייסד סדר המכונה "תקון הסעודה"

ואחר שנתברר להלן כי הספר "שערי ציון" נתחבר ברובו ע"י מחבר החמ"י כאשר הוא מכנה את כל השערים שבו בשם תקונים, א"כ לא יפלא כי המעיין בספר חמ"י ימצא כיצד ציין המחבר מפורשות לסדר זה כשאף אותו הוא מכנה בשם "תקון הסעודה" וכמו שזכר בפ"ג משובבי"ם אות ד' שם העיד כי סידר סדר זה בחלק הקודם.

"תקון שלשה משמרות" הנדפס בפרנקפורט שנת תמ"ח

תקון נוסף שנדפס בעיר פרנקפורט שבאשכנז בשנת תמ"ח הוא "תקון ג' משמרות" ולעת עתה אינו בהישג יד, וכפי הנראה הוא התקון ג' משמרות הנדפס ב"שערי ציון" דפוס איטליה והוא מדרש הנעלם על איכה המקונן על החורבן, ובעל התקונים ייסד לאומרו סמוך לתקון חצות, וברבות הימים חזר ונדפס מתורגם ללשון אשכנזית ע"י מרת לאזה אשת ר' יעקב ב"ר מרדכי, שנקל לשער כי היא שתרגמה אותו מלשון הקדש ללשון אשכנז.

יתר "סדרי תקונים" שנדפסו ברבות השנים

להלן רשימה קצרה של סדרי התקונים שנפוצו בין השנים ש"פ - תפ"ו שכפי הנראה חיברם מייסד התקונים והביאם לערי אשכנז סביבות שנת ש"ע, ולעת עתה אינם בהישג יד.

סדר קבלת שבת הנדפס בלובלין שנת ש"פ, וקרוב מאוד כי הוא זהה לסדר קבלת שבת הנדפס ב"תקון שבת" שעד להדפסתו הראשונה בשנת שע"ב בעיר קראקא טרם נתפשט סדר זה בארצות אשכנז. - תקון אמן והוא תקון תשובה למי שלא ענה אמן ונדפס בפראג שנת תכ"ח. - תקון ליל שביעי של פסח הנדפס באמסטרדם שנת תפ"ו.

"מייסד התקונים" מוסר לעת זקנותו מספר תקונים לחכמי איטליה להדפיסם בעילום שמו

את עקבותיו של מייסד התקונים בערי אשכנז סביבות שנת שע"ב, מוצאים אנו אף בערי איטליה כארבעים שנה לאחר מכן כשנקלע לעיר ונציה אותו חכם מקובל מארץ ישראל ששמו הנעלם הולך לפניו, ושם בא בסוד שיח עם תלמידו הנאמן והמקובל האלקי ר' משה זכות שהיה באותם שנים מגדולי וגאוני איטליה ואשר קיבל ממנו סולת נקיה ממשנת האריז"ל בין השנים תט"ו - תי"ט, והוא קיבל מאותו מקובל מא"י מספר תקונים להדפיסם בעילום שמו.

"מייסד התקונים" מדפיס סדרי תקונים על שמו של המקובל ר' משה זכות מגאוני איטליה

ואכן באותם שנים מוצאים אנו את המקובל ר' משה זכות מביא לדפוס כמה ספרים המכונים "תקונים" או "סדרים", וביניהם "תקון לליל שבועות והו"ר" הנדפס בונציה

שנת תי"ט וכינה אותו "שפר התקונים", וכן ספר "תקון שובבים" הנדפס במנטובה שנת תל"ד, וכן "סדר משמרת החדש" שהביא הרמ"ז לדפוס בונציה שנת ת"כ, לבד מ "תקון חצות" שהדפיס הרמ"ז בתוך ספר "קיצור חובת הלבבות" בשלהי שנת תט"ו ואף חזר והדפיסו בראש "סדר משמרת החדש" הנזכר כשבראשו הוא מציין כי קיבלו ממסורת של כת קודמין ותיקון סופרים אשר סודר מרבנן קשישי וקדישי דארעא דישראל, ומכל זה ניכר כי אותו "מקובל נעלם" שהפיץ את התקונים בערי אשכנז בשנת הארבעים לחייו שב והדפיס סדרי תקונים בערי איטליה בהיותו זקן וישיש בהיותו בקירוב שנת הפ"ה לחייו ועל כן ציין הרמ"ז כי תיקן תקונים אלו מרבנן קשישי וקדישי שבארץ ישראל, ואמנם על אף שבשערי התקונים העלים הרמ"ז את שמו של מייסד התקונים ומסדרן מ"מ בהקדמתו ל"סדר משמרת החדש" וכן בהקדמת ה"תקון חצות" ציין מפורשות את שמו של החכם המקובל שמסר לו את התקונים הנזכרים וכפי שיפורט להלן.

"מייסד התקונים" מדפיס סדרי תקונים בספר "טוב הארץ" שחיבר המקובל ר' נתן שפירא

ואמנם את סדרי התקונים שנדפסו בערי איטליה בשנת תי"ט ע"י מייסד התקונים, מוצאים אנו שמסרם שם לדפוס מיד עם הגיעו לערים ההם בשנת תט"ו, כשהתקון הבולט שבהן הוא "סדר תקון חצות" שייסד ע"פ האר"י עם תוספות שהוסיף משלו, ואותו טרח להפיץ ביתר שאת בכל דרך אפשרית החל משנת שע"ה כשהדפיסו לראשונה באותה שנה בספר "סדר תקוני ק"ש על המטה" הנ"ל ועד לאחרית ימיו, ועדות לכך הוא ספר "קצור חובת הלבבות" שנדפס בונציה שלהי שנת תט"ו כשבסופו מוצאים אנו "סדר תקון חצות" שמסר ר' משה זכות להדפיסו ממה שקיבל ממייסד התקונים שאותו מזכיר שם בשמו המלא וכפי שיפורט להלן, וכעין זה מוצאים אנו את מייסד התקונים חוזר ומדפיס את סדר ה"תקון חצות" בשנת תי"ט בספר "זאת חקת התורה" שחיבר המקובל ר' אברהם חזקוני ממה שמסר לו הרמ"ז.

ונוסף לכך מוצאים אנו את "סדר תקון חצות" חוזר ונדפס באותה שנה בספר "טוב הארץ" שחיבר המקובל ר' נתן שפירא בעת שהותו בעיר ונציה בשנת תט"ו ממה שקיבל מר' משה זכות שקיבלו במסורת ממייסד התקונים שבא מא"י, ולבד מזאת צירף שם ר' נתן שפירא שני תקונים נוספים שאותם מסר לו הרמ"ז ע"פ החכם המקובל והם "תקון ליל שבועות" ו"תקון ליל הושענא רבה".

צילום שערי הספרים "טוב הארץ" ו"קצור חובת הלבבות" שנדפסו עם תוספת "תקונים" בונציה שנת תט"ו, וצילום שער "זאת חקת התורה" מונציה שנת תי"ט

"מייסד התקונים" מוסר תקונים רבים לעת זקנותו לר' נ"נ הנובר מייסד הספר "שערי ציון"

בין החכמים שפגשו באותו מקובל מארץ ישראל שהפיץ לעת זקנותו סדרי תקונים בעיר ונציה שבאיטליה ע"י תלמידו הרמ"ז בין השנים תט"ו - תי"ט, מוצאים אנו עקבות נוספים ממה שהפיץ בקרב יתר חכמי איטליה כשהבולט שבהם הוא המקובל ר' נ"נ הנובר שלמד מפי ר' חיים הכהן תלמיד מהרח"ו, ובעת עוברו בעיר ונציה שבאיטליה בשנת תט"ז הגיע לבית מדרשו של ר' משה זכות ושם פגש באותו חכם מקובל מעה"ק צפת כשהוא בסוד שיח עם תלמידו הרמ"ז ור' שמואל אבוהב, ובאותה עת קיבל ממנו תקונים רבים שמרביתם נדפסו מקדמת דנא בערי אשכנז ור' נ"נ הנזכר ליקטם לקובץ אחד והביאם לדפוס לראשונה בשנת תכ"ב בעיר פראג כשקרא אותם בשם "שערי ציון".

עדות המלבה"ד של הספר "שערי ציון" על מייסד התפלות והתקונים שבספרו

ואכן את עדותו של ר' נתן נטע מחבר השערי ציון אודות מייסד התפלות שבספרו, מוצאים אנו באופן גלוי בחתימת ספרו, שם ציין כי את כל התקונים שבו קיבל מתלמיד תלמידי האריז"ל, ואף בהקדמת הספר הוסיף לציין כי את כל התקונים שבספרו תיקן מפי סופרים חכמי ארץ ישראל אשר מימיהם אנו שותין, והמתבונן יבחין כי מטבע לשון זו זהה בבירור עם התקונים הנ"ל שנדפסו כיובל שנים קודם לכן בערי אשכנז שאף עליהם נכתב כי נמסרו מחכמי ארץ ישראל או שנדפסו בהעלם זהות מוחלטת.

צילום שערי הספר "שערי ציון" הנדפס לראשונה בפראג שנת תכ"ב, ובשנית באמסטרדם שנת תל"ב

רשימת י"ג תקונים שנדפסו בספר "שערי ציון"

ואמנם שונה הספר "שערי ציון" מכל יתר התקונים הנזכרים שבהן הדפיס המחבר כל תקון ותקון בפ"ע או שפעמים צירף להם שנים ושלשה תקונים בלבד, ואילו למייסד ה"שערי ציון" שאותו פגש לעת זקנותו מסר תקונים רבים להדפיסם בחיבור אחד, ולא עוד אלא שאף הוסיף ומסר לו תקונים שחידש ברבות הימים ולא נדפסו מעולם, וכמו שיראה המעיין במפתח ה"שערי ציון" שבו נסדרו ז' שערים הכוללים בתוכם י"ג סדרי תקונים ואלו הם.

א. תקון חצות. **ב**. תקון הנפש ותפלות לאחר חצות לילה. **ג**. תקון תפלות קודם הלימוד וקיום המצוות. **ד**. תקון קריאת כ"ו פסוקי שמו"ת מהאריז"ל. **ה**. תקון לימוד תנ"ך ומשנה והלכה הנקרא "חק לישראל". **ו**. תקון ק"ש על המטה. **ז**. תקון ערב ראש חדש. **ח**. תקון ז' באדר. **ט**. תקון מלקות ולבישת שק. **י**. תקון ליל שבועות וליל הושענא רבה. **יא**. תקון

התרת נדרים, וסדר תפלת הדרך ויתר סגולות מהרמב"ן והאריז"ל. **יב**. תקון סעודה. **יג**. תקון שלשה משמרות. (ב' תקונים אלו נדפסו בשע"צ דפוסי ונציה).

זהות התקונים הנדפסים באשכנז עם התקונים הנדפסים ב"שערי ציון"

ומעתה אחר שידענו כי חותמו של המקובל מארץ ישראל מופיע בכל סדרי התקונים שהובאו לדפוס בין השנים ש"ס - תכ"ב כאשר כולם יצאו מתח"י של אותו "חכם נעלם", א"כ מובן מאליו מדוע סדרי התקונים זהים בחלקם זע"ז מאחר ויצאו ממחבר אחד שטרח להפיצם בכל דרך אפשרית, ולפ"ז לא יפלא כיצד חזר והדפיס המלבה"ד של הספר "שערי ציון" סדרי תקונים שחלקם כבר נתפרסמו כיובל שנים קודם לכן בעיר פראג שבה נדפס הספר תקוני ק"ש בשנת שע"ה, ואילו בהקדמת ה"שערי ציון" שנדפס אף הוא לראשונה בשנת תכ"ב בעיר פראג לא ציין זאת אפילו ברמז, ומכל זה ניכר בעליל כי את התקונים הללו קיבל מחבר השערי ציון ממחבר התקונים בעצמו לעת זקנותו, וכפי שציין שם בפירוש כי תיקן תקונים אלו מפי סופרים חכמי א"י ועל כן לא ציין כי חלק נכבד מהתקונים כבר נדפסו קודם לכן.

ודוגמא לדבר ניתן להבחין ב"סדר תקוני ק"ש על המטה" הנדפס לראשונה בשנת שע"ה בפראג כשבתוכו נדפס סדר תקון חצות המכונה שם "תקון אשמורת", ואילו בסופו נוסף "תקון קריאת כ"ו פסוקי שמו"ת מהאר"י" עם "תקון סדר לימוד תנ"ך ומשנה והלכה לכל יום" המכונה חק לישראל, ואכן את כל ד' תקונים אלו חזר המחבר להדפיסם באחרית ימיו בספר "שערי ציון", כשאת "תקון ק"ש על המטה" ניתן למצוא שם בשער חמישי למעט חלק הביאורים שבהן האריך בספר תקוני ק"ש הנז', ואילו את סדר ה"תקון חצות" הנדפס בתקוני ק"ש ניתן למצוא בשער ראשון שבשערי ציון, וכן את "תקון קריאת כ"ו פסוקי שמו"ת" עם "תקון לימוד תנ"ך ומשנה והלכה לכל השנה" ניתן למצוא בשערי ציון שער רביעי.

וכעין זה ניתן להבחין ב"תקוני שבת" שבסופו הדפיס המחבר בקצרה את "תקון ליל שבועות ותקון ליל הו"ר" כפי מנהג המקובלים בא"י ואף ציין זאת בשער הספר, ואילו בערוב ימיו חזר והדפיסם עם שינויים מסוימים בשער שביעי שבספר "שערי ציון" יחד עם יתר התקונים שמסר למייסדו, כשהצד השוה שבהן שבשניהם כינה את הסדרים הללו בשם "תקונים" מה שלא נזכר כינוי זה בשום מקום מכתבי האריז"ל. (ואמנם אין פלא כלל שבסדר תקון ליל הו"ר הנדפס בסוף התקוני שבת אין זכר לסדר לימוד משנה תורה המיוסד מהאריז"ל ואילו בשערי ציון הביאו, מאחר ואת התקוני שבת הנדפס בשנת שע"ה הביא הרב המחבר אל ערי אשכנז בשנים מוקדמות מאוד סביבות שנת

ש"ע, ובאותם שנים טרם ערך את כתבי האר"י שכפי הנראה פגש בהן לראשונה כשנקרא לסדרם סמוך לשנת ש"צ, ואילו עד לשנים ההם הגו מקובלי א"י בקונטרסים מפוזרים כפי שהעיד הר"ם פאפריש בהקדמתו לעץ חיים, ובאלו לא נמצא זכר לסוד קריאת משנה תורה בלילה זה).

ואכן על דרך זו ניתן למצוא ב"תקון מוצאי שבת" שהביא בתוכו סגולה לשמירה משם היוצא מפסוקי בראשית, וסגולה זו חזר המחבר והדפיסה בסוף "תקון תפלת הדרך" שבספר שערי ציון, וכמו כן ניתן למצוא ב"תקון סדר הטבילה" שהדפיס בתוכו סדר תפלת הדרך ע"ד הקבלה עם סגולות לשמירה ע"פ הרמב"ן, ובערוב ימיו חזר והדפיסו בסוף שער שביעי שבספר "שערי ציון", וכן סדר לימוד לסעודה שנדפס בפ"ע בשם "תקון השלחן" ובאחרית ימיו חזר המחבר והדפיסו בסוף ספר "שערי ציון" ושם הוא מובא בסדר אחר כעין הסדר הראשון, כשניכר בעליל כי שניהם יצאו ממחבר אחד שכינהו שם "תקון סעודה", וכן ניתן למצוא ב"תקון ג' משמרות" הנדפס בלשון אשכנזית בפפא"מ שנת תמ"ח, ואף הוא נדפס במלואו בסוף התקונים שבספר "שערי ציון" בלה"ק. (יש להעיר כי תקון סעודה ותקון ג' משמרות אינם בשערי ציון דפו"ר כ"א שנוספו בדפוסי ונציה שכפי הנראה שלח לשם המחבר את הספר במהדורה מורחבת עם תוספת מעט תחינות שלא בא זכרם בשערי ציון דפו"ר ושני).

זהותו של "מחבר התקונים" עם מחבר הספר "חמדת ימים"

ועתה אחר שנתברר למעלה כי המלבה"ד של הספר "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש על המטה עם תקון אשמורת" קיבל את החבורים הללו ממחבר החמדת ימים ע"מ להדפיסם בעילום שמו, וכפי שניכר מסדר התקון חצות המכונה שם "תקון אשמורת", מלבד סדר הלימוד הנדפס שם לאומרו בגמר התקון חצות ששניהם מיסודו של הרב חמ"י שציין להם בספרו כי הוא ייסדם, ואף כינה את סדר הלימוד הנז' בג' מקומות בספרו בשם "תקון הלילה", וכן המנהגים שהובאו באופן סתמי בספר "תקוני שבת" נמצאו זהים למנהגים שבספר חמ"י כשבחלקם ניכר כי הוא המקור להם או שציין עליהם כי הם מיסודו של מורו, ועל פי זה מובן מאליו כי כל יתר התקונים הנזכרים שיצאו מתחת ידי אותו חכם עלום שם הוא לא אחר ממחבר החמדת ימים, שהרי נתברר כי כל החיבורים הללו מקבילים זה עם זה ואף נושאים שם אחד המכונה "תקונים" או "סדרים", כשעל כולם חותמו של אותו חכם אלמוני החותם בלשון "הובא מארץ ישראל", אלא שבשנת ש"ע בהיותו בשנת הארבעים לחייו הביא את התקונים הנזכרים אל ערי אשכנז, ואילו באחרית ימיו כששהה בונציה שבאיטליה בין השנים תט"ו - תי"ט ריכז תקונים רבים

מהתקונים הנ"ל זע"ז ומסרם לידי המקובל ר' נ"נ הנובר מחבר ה"שערי ציון" שידפיסם בעילום שמו, וכפי שאכן ניתן למצוא בהקדמתו של החכם הנזכר שנשתמש באותה מטבע לשון הנזכרת בתקונים שנדפסו כארבעים שנה קודם לכן בערי אשכנז, כשציין שם מפורשות " כי תיקן תקונים אלו מפי סופרים חכמי ארץ ישראל אשר מימיהם אנו שותין".

רשימת כ"ד סדרי תקונים שציין ה"חמדת ימים" בספרו

ועל כן לא יפלא כי המעיין בספר חמדת ימים ימצא את מטבע הלשון "תקון" שגורה על לשונו של המחבר בכל פינות הספר, ואף את סדרי הלימוד המיוסדים מהאריז"ל כמו סדר הלימוד לליל שבועות וליל הו"ר או תקון כרת שבכל כתבי האר"י לא נמצא זכר לסדרים אלו בשם "תקון" ואילו מחבר החמ"י כינה אותם בשם "תקון", ולא זו בלבד אלא שבמקומות רבים ייסד המחבר סדרי לימוד לכל זמני השנה וכינה אותם בשם "תקונים", בדיוק כפי שכינה אותם המלבה"ד של הספר "שערי ציון" בהקדמתו כשציין שם כי תיקן תקונים אלו מפי חכמי א"י, וכן את מפתחות הספר סידר בשם "תקונים".

להלן רשימת סדרי הלמוד שציינם מחבר החמדת ימים בשם תקונים. **א**. תקון חצות שסדרתי לשאר הלילות. **ב**. תקון נשמת כל חי. **ג**. תקון הלילה. **ד**. תקון הדר מלכות. **ה**. תקון פגם הברית. **ו**. תקון זיו שד-י. **ז**. תקון שז"ל. **ח**. תקון משמרת החדש. **ט**. תקון שובבי"ם. **י**. תקון מאה ברכות. **יא**. תקון פגם היסוד. **יב**. תקון קל לתשושי כח. **יג**. תקון כ"ד תעניות. **יד**. תקון ראש המטה. **טו**. תקון קדוש ידים. **טז**. תקון הסעודה. **יז**. תקון הפירות לט"ו בשבט. **יח**. תקון למודי ה' לחנוכה. **יט**. תקון הנצחים שקיבל ממנו מורו וקבען בבית מדרשו. **כ**. תקון המנורה המסוגל למגפה. **כא**. תקון המתוקן מאריז"ל לשבועות. **כב**. תקון ליל הושענא רבה. **כג**. תקון פגמי המלכות. **כד**. תקון ליל הו'.

עקבותיו של מחבר ה"חמדת ימים" ב"תקוני התפלות" שבספר "שערי ציון"

ואמנם את עקבותיו הגלויים של מחבר החמדת ימים בספר "שערי ציון", ניתן לגלות מנוסחי התפלות שמסר החכם המקובל מא"י למחבר ה"שערי ציון" שאותם ריכז ר' נ"נ הנובר בשער ג' שבספרו תחת הכותרת "תקון תפלות", והנה הרגיל בספר חמדת ימים יודע כי בכל פינות הספר הניח המחבר נוסחאות תפלה ולשם יחוד לפני כל עשיית מצוה או מנהג, וכן בסדרי הלימוד שייסד לכל מועד וזמן כתב המחבר נוסח תפלה לומר קודם הלימוד או אחריו, וכמובן שבתפלות שהותיר המחבר בספרו שמספרם קרוב למאתיים נוסחאות, לא נמצא להם זכר בספרים שקדמו לו וכפי שאכן מעידה חתימתו של המחבר בראש כל תפלה ותפלה שעליהן חתם את הלשון "ואנכי תקנתי נוסח תפלה".

ולא זו בלבד אלא אף את התפלות שהעיד עליהן החמ"י כי הם מיוסדות מקדמונים, על הרוב לא נמצא זכרם בשום חיבור שקדם להדפסת הספר חמ"י לבד מהחיבור "שערי ציון" שאף הוא העיד בהקדמתו ובחתימת ספרו כי את כל תקוני התפלות שבספרו קיבל מהחכם המקובל מא"י שהיה תלמיד לתלמידי האריז"ל, ומכל זה ניכר כי מחבר החמ"י שתיקן תפלות בעושר, הוא שאסף במאת שנות חייו נוסחאות תפלה מקונטרסים שמצא בקרב חכמי דורו או בקונטרסי כתיבת יד מקדמונים ויחידי סגולה שניסחו תפלות אלו לעצמן ולא נדפסו מעולם, ואילו הרב המחבר שחיפש אחר תפלות מעין אלו כינס את הנוסחאות שישרו בעיניו לתוככי חיבורו כדי לזכות בהן את הרבים, ועל כן מובן מאליו מדוע לא ציין מחבר השערי ציון כי ליקט את נוסחי התפלות מספרים קדמונים כ"א שציין על כולם כי קיבלם מתלמיד תלמידי האריז"ל, מאחר וממחבר אחד קיבל את כל נוסחי התפלות שבספרו. (על ספר "שם טוב קטן ו"אמתחת בנימין" יעוי' להלן).

ואולם מלבד נוסחי התפלות שבספר שערי ציון הגדושות בעשרות לשונות שייסד מחבר החמ"י בנוסחי התפלות שבספרו, ניתן למצוא כי שני תקונים שלמים שנסדרו בספר שערי ציון העיד בהן מחבר החמ"י כי הוא חיברם, ומהן הוא סדר "תקון חצות" שהובא בראש הספר שערי ציון וכן "תקון סעודה" שנדפס אף הוא מאוחר יותר בסוף סדרי התקונים שבו, ואילו בספר חמ"י העיד עליהן המחבר מפורשות כי הוא ייסדם וכמו שיראה המעיין בפ"א משבת אות צ"ח ובפ"ג משובבי"ם אות ד'.

מחבר ה"שערי ציון" - אנכי "קבלתי" נוסחי תפלות - מחבר ה"חמדת ימים" - אנכי "תקנתי" נוסחי תפלות

ומאחר ולפנינו נמצאית עדות מפורשת ממחבר ה"שערי ציון" כי את תקוני התפלות שבספרו קיבל מן החכם המקובל, ואילו בספר חמדת ימים שתחילת כתיבתו החלה סביבות שנת שנ"ה והיא כס"ז שנה טרם נדפס לראשונה הספר "שערי ציון" בשנת תכ"ב, ציין המחבר בראשי התפלות כי הוא ייסדם וכפי שניכר ממרבית התפלות שייסד שעליהן חתם בלשון "ואנכי תקנתי נוסח תפלה", שוב אין להטיל ספק כי מחבר התפלות שבספר "שערי ציון" הוא לא אחר ממחבר החמדת ימים שהיה יחיד בדורו בניסוח תפלות ארוכות של נוסחי תחינות ולשם יחוד מפורטים לכל מצוה ומצוה, ועל כן לא יפלא כי בנוסחאות הלשם יחוד שבספר "שערי ציון" מוצאים אנו עשרות מלשונותיו היחודיים של מחבר החמ"י, אלא שבנוסחאות הלשם יחוד שתיקן החמ"י בספרו מצויים נוסחאות ארוכות המיוסדות ע"פ כוונות האר"י מאחר ואותם ייסד לבאים בסוד ה', משא"כ בנוסחאות הלשם יחוד שמסר למייסד ה"שערי ציון" מוצאים אנו את אותם

נוסחאות "לשם יחוד" בנוסח מקוצר כשעל הרוב נשמטו מהן נוסחאות הקבלה, שכפי הנראה ביקש המחבר להעלימן מאחר וייסד את עיקר התקונים שב"שערי ציון" אף לאלו שלא באו בסוד ה'. (דוגמאות וצילומים רבים לכך נדפסו באוצר חמ"י פ"ד, וראה להלן פי"ב אודות השמטות השערי ציון אותם שלח המחבר לאשכנז ונדפסו מאוחר יותר תחת השם "זכרון ציון").

מחבר התקונים שולח לאמסטרדם בשנת תכ"ו סדר לימוד לאשמורת הבוקר המכונה "תקון הלילה" עם "תקון היום"

תגלית מדהימה שתחתום את פרשיית הדברים אודות "תקופתו המוקדמת" של כתיבת הספר חמדת ימים, לבד מגילוי עקבותיו של החכם המקובל עלום השם שייסד את כל התקונים הנזכרים ואף טרח בהפצתן החל משנת ש"ס עד סביבות שנת תכ"ו, הוא התקון הנוסף שנמצא זה עתה המכונה "תקון הלילה" עם "תקון היום", כאשר על אחת ממהדורות הספר שנדפסה בשנת תכ"ו בשם "תקון המדות" ומפורטת להלן נכתב כי זכור לטוב מי ששלח את התקון הלז אל כל תפוצות ישראל, ומעדות זו שוב עולה וניצבת לנגד עינינו חתימתו הנעלמת של אותו מקובל עלום שם, וכ"ז מלבד עצם העובדה שמתבררת מעדות זו כי מחבר הסדר כבר היה זקן בימים שהרי כבר היה מפורסם בהרבה מתפוצות ישראל שקיבלו על עצמם לנהוג על פיו כסדר הנזכר.

ואמנם על אף שבשער הספר נכתב "כי בא לידינו מארץ ישראל", כשמלשון זו ניכר בעליל שגם תקון זה יצא מתחת ידי אותו חכם עלום השם מארץ ישראל כפי שמופיע במרבית מהתקונים הנזכרים, מכל מקום יוצא דופן הוא התקון הנזכר בהיותו חתום בחותמו של המחבר חמדת ימים, ומובן מאליו כי על ידי זה נוכל להיוודע בבירור כי אכן ידו של מחבר החמדת ימים היתה בייסוד כל התקונים עלומי השם שנדפסו בין השנים ש"ס עד לשנת תכ"ו, ובכללם רשימת "תקוני השבת" שהדפיס המחבר בשנת ש"ס בעודו בשנת הל' לחייו, וכן את הספרים "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש" שנדפסו בשנת שע"ב ושע"ה בהיות המחבר בשנות המ"ב לחייו, וכן את יתר התקונים שהפיץ לעת זקנותו בקרב חכמי איטליה סביבות שנת תט"ז כשהיה המחבר בשנת הפ"ו לחייו, כשבראשם אנו מוצאים את מחבר ה"שערי ציון" שאף הוא ערך ספרו בסדרי "תקונים" רבים כשעל כולם הוא מציין כי קיבלם מפי סופרים חכמי א"י, ונוסף לזה שני התקונים האחרונים המכונים "תקון הלילה ו"תקון היום" שאף אותם שלח המחבר בשנת תכ"ו בעודו זקן וישיש מארץ ישראל לעיר אמסטרדם ואיזמיר וכפי שיפורט בסמוך.

מחבר החמדת ימים מייסד לראשונה סדר "תקון חצות" ע"פ האר"י

טרם נבוא לעמוד על פרטי התקונים שייסד המחבר ל"חצות הלילה" ו"לאשמורת הבוקר", עלינו לדלות את הפרטים שציין מחבר החמ"י בספרו אודות התקונים הנזכרים, ומן הראוי היה להאריך מעט בציטוטי המחבר כדי להוציא מלבם של "החוזים בכוכבים" אשר נגה עליהם אור "אשמורת הבוקר" בעיצומו של "חצות לילה", ועירבבו טוב ברע עד שדימו כי "תקון הלילה" שייסד הרב חמדת ימים היא מהדורה מחודשת של "תקון חצות" שאותה חידש המחבר כדי להמציא תחליף ל"תקון חצות" המיוסד מקדמת דנא ח"ו, כאשר כל הרואה אותו אומר "**שבתאי**" הוא ולא "ברקאי", על כן מן הראוי היה להקדים לכאן את דברי המחבר בזה כדי להוציא מלבם של צדוקים שאפילו בתורה שבכתב לא שלחו ידם.

והנה המעיין בחמ"י בפ"א משבת אות צ"ח יראה שכתב שם המחבר בזה"ל, ונראה לי לענין חצות לתקון הלילה הזה וגם "**בתקון חצות שסידרתי לשאר הלילות**" הוא בכל מקום ומקום כו' ע"כ, ונמצא כי לפנינו עדות מפורשת של המחבר **כי ייסד סדר** "**תקון חצות**" לאומרו בחצות הלילה לקונן על החורבן, וכפי שאכן האריך המחבר רבות אודות חשיבות אמירת התקון חצות כמו שיראה המעיין בריש פ"א מר"ח, וכן בפ"ב מחדש אלול אות כ"ב עד סוף הפרק עיי"ש, ועל כן טרח כאן המחבר להוכיח את שיעור הזמן של חצות הלילה המשתנה לפי האקלים של כל מקום ומקום, כשבא להוציא מדעת הסוברים כי את שיעור החצות חושבין לעולם אחר שש שעות מתחילת הלילה בין בקיץ ובין בחורף עיי"ש.

ואכן סדר תקון חצות זה שסידר מחבר החמ"י ע"פ כוונות האר"י, הדפיסו המקובל ר' אברהם טוביינא בסידורו בתוספת נוסחאות "לשם יחוד" ממה שמצא בקרב חכמי טורקיה כשהם מעידים בפניו כי קבלה בידם שהוא מיוסד מהרב חמדת ימים, ויתירה מזאת שהרי כבר נתברר למעלה כי את סדר "תקון חצות" הראשון שנסדר ע"פ האר"י, ייסדו הרב חמ"י עם תוספות רבות שהוסיף מדיליה ומסרו סביבות שנת הארבעים לחייו לידי ר' יהודה אשכנזי שהדפיסו בעיר פראג בשנת שע"ה, ואילו לעת זקנותו מסרו לבעל השערי ציון ולתלמידו הרמ"ז שהפיצו בקרב גאונים רבים מחכמי איטליה. (יש לציין כי בקונטרס חמישי שבסוף הספר נדפסו מחדש שני סדרי ה"תקון חצות" שייסד הרב חמ"י ע"ד הנגלה וע"ד הסוד).

מחבר החמ"י מייסד סדר "תקון לאשמורת הבוקר" המכונה "תקון הלילה"

ואמנם המעיין **בפרקי אשמורת** של שבת ור"ח ופורים שהותיר מחבר החמדת ימים בספרו, יבחין בתקון נוסף שאליו ציין המחבר ואף העיד מפורשות כי הוא חיברו, ותקון

זה הוא סדר לימוד המיוסד **לאשמורת הבוקר** ומכונה בפי המחבר "**תקון הלילה**" וכמו שכתב בפ"י משבת אות ה' בזה"ל, כי על כל אלה הבעל נפש היפה אל יעזוב מנהגו הטוב לעמוד על נפשו **באשמורת השבת** כאשר יוכל שאת ברוב ששונים "**לקשר לילה ליום**" וילמוד מה שחננו ה' האל יתברך, ואף על פי דאינו יכול ללמוד לאור הנר לא ימנע מפני כך לקום וילמוד בעל פה מה שיודע **ובפרט בסדר המסודר אצלנו ל**"**תקון הלילה**" לכבוד "הדר המלכות" להכין אותה ולסעדה ולהעלותה להתרפק עם דודה אשר הוא חביב מאד בעת ההיא ע"כ.

ואף המעיין בפ"ג מר"ח אות ד' יראה שציין שם לתקון הנזכר בזה"ל, כי על כל אלה אף המיקל על עצמו בלילות הקיץ מלעמוד לראש אשמורות, לו בכח יגבר איש התמים להיות זריז ונשכר לעמוד **באשמורת יום החדש** רב הקדש להגות **בסדר** "**תקון הלילה**" **אשר סידרנו** ליקר ולתפארת האחת האהובה כמו שביארנו את סודו בספר חמדה גנוזה, ולא יעבור מלהגות בו אשר הוא חביב מאד **להכין אותה ולסעדה בעת עלותה להתרפק עם דודה אחר כך בתפלה** .

ואף המעיין בפ"ה מפורים אות ג' יראה שציין המחבר לתקון זה בזה"ל, כי על כל אלה אף המיקל על עצמו לבלתי היות **משומרים לבוקר** ביתר הימים, לו בכח יגבר איש התמים להיות זריז ונשכר לאשר ולקיים את זאת **באשמורת** אור לי"ד או לט"ו ולהגות **בסדר** "**תקון הלילה**" **אשר סדרנו** לכבוד "הדר המלכות" להכין אותה ולסעדה, ובסיום המזמורים קודם פרשת העקדה יוסיף מזמור סי' ז' שגיון לדוד, ומזמור כ"ב למנצח על אילת השחר, ומזמור ל' מזמור שיר חנוכת וכו', ומזמור קכ"א שיר למעלות אשא עיני, ומזמור קכ"ד שיר המעלות לדוד לולי ה' וכו' ע"כ.

וכמובן שלכל רואה ניכר בעליל כי "תקון הלילה" שייסד החמ"י הוא תקון נפרד לגמרי מ"תקון חצות" כאשר על שניהם מציין המחבר כי הוא סידרם, אלא שאת ה"תקון חצות" סידר המחבר לקונן על הגלות מיד בחצות הלילה, ואילו את "תקון הלילה" ייסד המחבר לאשמורת הבוקר לכבוד השכינה שיש לה עילוי בעת ההיא, ועל כן ציין בשנים מהמקומות הנזכרים כי תקון זה מיוסד לכבוד "הדר המלכות", בדיוק כפי שציין המחבר את שבח סדר הלימוד שייסד לערב ר"ח שגם אותו כינה סדר "הדר מלכות" לכבוד השכינה שיש לה עילוי בעת ההיא. (יש לציין כי בקונטרס חמישי שבסוף הספר נדפס מחדש כל סדר הלימוד המכונה "תקון הלילה").

סדר "תקון הלילה" שנמצא משנת תכ"ו זהה לתקון שנמצא בערי טורקיה כשהוא מיוחס למחבר החמ"י

והנה סדר "תקון הלילה" הנזכר שעליו ציין החמ"י כי הוא יסדו, נמצא במלואו בקונטרסים ששלח המחבר בעילום שם באחרית ימיו מא"י אל ערי אמסטרדם ומנטובה בשנת תכ"ו תחת השם "תקון הלילה" או "תקון המדות", כשהם מצורפים עם תקון קריאה שייסד המחבר לכל יום ויום המכונה "תקון היום" וכפי שנכתב שם בראשי הדפים, ואילו בשער הספר נכתב כי הוא "תקון לקרוא בכל לילה ולילה ובכל יום ויום". צילום שער "תקון הלילה" עם "תקון היום" הנדפס באמסטרדם שנת תכ"ו עם חתימת ר' בן ציון ב"ר יעקב עטלינגר נר"ו בעל ה"ערוך לנר"

ואולם על אף שעל תקון זה לא נכתב שמו של מחבר החמ"י, מ"מ כתב ידו יוצא עליו מפורש ממקום אחר, שהרי את הסדר הנזכר שלח המחבר למקומות נוספים לבד מהעיר אמסטרדם שבהולנד ומנטובה שבאיטליה וכפי שאכן ניכר מהקונטרס שהגיע כתשעים שנה לאחר מכן לידי המקובל ר' אברהם טוביינא בעת שעבר בערי טורקיה סביבות שנת תק"י והוא הדפיסו בסידורו "חסד לאברהם" (עי' ד' מנטובה תקמ"ג דף כ"ח ע"ב), והמעיין בסדר הלימוד שהדפיס שם לאשמורת יבחין כי הוא זהה במלואו לסדר שהובא ב"תקון הלילה" הנדפס באמסטרדם ומנטובה בשנת תכ"ו למעט ד' פרקי תהלים שנשמטו מכתב היד שהגיע לידי ר' אברהם טוביינא, ומאחר והרב הנזכר הודיע שם גלויות **כי חכמי העיר שבה עבר העידו בפניו שקבלה בידם שסדר זה מיוסד מהרב חמדת ימים** , א"כ ידענו בעליל ללא שום פקפוק כי אף "תקון הלילה" שנשלח מחכמי א"י לעיר אמסטרדם בשנת תכ"ו יצא מתח"י של מחבר החמדת ימים **שהרי שני הסדרים זהים לחלוטין זע"ז** .

המזמור שהוסיף המחבר ל"תקון הלילה" זהה למזמור שהוסיף לעת זקנותו בסוף סדר "תקון חצות"

ויתירה מזאת כי המעיין בסדר "תקון הלילה" שהדפיס ר' אברהם טוביינא בסדורו ע"פ התקון המיוסד מהרב חמ"י שמצא באיזמיר, יבחין שציין שם החמ"י לומר בסוף התקון מזמור קכ"ו, ואילו בסדר "תקון הלילה" ששלח החמ"י לאמסטרדם בשנת תכ"ו נדפס כל הסדר במלואו בהשמטת הפרק הנזכר, ואולם המעיין שם בסוף הספר עם סיום "תקון היום" יבחין שהוסיפו שם המדפיסים את מזמור קכ"ו הנזכר לאומרו בסיום תקון הלילה, כשציינו בראשו כי תוספת פרק זה נשלח אליהם עם סיום ההדפסה ע"י "**אגרת חדשה מקרוב באה**" , ומכ"ז ניכר בבירור כי שני התקונים הזהים יצאו ממחבר אחד שהוסיף ברבות הימים את המזמור הנזכר לסדר התקון שייסד, אלא שאת הסדר שהגיע

לאמסטרדם שלח המחבר שנים ספורות טרם ששלחו לעיר איזמיר ועל כן נשמט ממנו המזמור הנזכר שכפי הנראה הוסיפו המחבר מאוחר יותר.
ואמנם את שייכותו של מזמור קכ"ו הנזכר שהוסיף המחבר מאוחר יותר לתקון הלילה, ניתן לזהות עם סדר התקון חצות שסידר המחבר בעצמו, כאשר בסדר תקון חצות שהדפיס בצעירותו בשנת שע"ה בסוף "סדר תקוני ק"ש" לא הביא מזמור זה, ואילו בתקון חצות שהפיץ המחבר לעת זקנותו בערי איטליה בין השנים תט"ו - תי"ט מוצאים אנו שהוסיף את המזמור הנזכר בסוף סדר התקון חצות בצירוף פרק ראשון ממסכת תמיד, כאשר מכ"ז ניכר כי מזמור זה אינו מגוף התקון חצות אלא שהוא מסדר הלימוד שהנהיג לעשות אחריו, ועל כן מובן מאליו מדוע צירפו המחבר מאוחר יותר לסדר הלימוד שייסד לאשמורת הבוקר וכינהו "תקון הלילה", היות ומזמור זה שייכותו לסדר הלימוד הנז' והוסיפו המחבר לסדר זה רק לעת זקנותו סביבות שנת תט"ו. (עי' בתקון חצות הנדפס בסו"ס "קצור חובת הלבבות" ד' ונציה תט"ו, ובס' "זאת חקת התורה" ד' ונציה תי"ט, ובס' "שערי ציון" ד' פראג תכ"ב).

זהותו של מייסד "תקון הלילה" עם מחבר הספר "חמדת ימים"

ואכן על עצם יחוסו של סדר "תקון הלילה" למחבר הספר חמדת ימים העירו זה מכבר כי אין להטיל פקפוק כל שהוא, מאחר ובפ"ה מפורים אות ג' ציין המחבר לתקון זה כנזכר לעיל, ושם כתב **כי אחר אמירת המזמורים קודם פרשת העקידה יוסיף מזמורים השייכים ליום הפורים** כמו מזמור על אילת השחר בצירוף יתר מזמורים המתוקנים להודיה על הנסים והישועות, ומאחר וב"תקון הלילה" הנדפס באמסטרדם שנת תכ"ו וכן בתקון שנמצא בידי בעל ה"חסד לאברהם" **נדפסו המזמורים קודם פרשת העקידה** , א"כ ידענו בבירור כי אכן לתקון זה הפנה מחבר החמדת ימים בג' מקומות מספרו.

ר' אברהם טובייאנא מדפיס סדר "תקון חצות" בתוספת נוסחאות לשם יחוד שסידר החמ"י

ואולם תקון נוסף העיד בעל החסד לאברהם כי מצא בידם של חכמי איזמיר, והוא סדר "תקון חצות" המיוסד מהאר"י שגם אותו סידר החמ"י כשצירף לו כוונות ע"ד הסוד עם נוסחאות לשם יחוד שייסד, וכפי שאכן העידו בפניו חכמי טורקיה כי תקון זה קבלה בידם שסידרו הרב חמ"י, ולא פלא שמצא החכם הנזכר את סדר "תקון הלילה" מצורף ל"תקון חצות" מאחר ושניהם מיוסדים לאחר חצות הלילה, אלא שאת סדר התקון חצות מקדימין לחצות ואילו את סדר הלימוד שהביא שם ר' אברהם טובייאנא בראש התקון חצות, הוא הסדר המיוסד לומר באשמורת הבוקר אחר התקון חצות, ועל כן הוא מיוסד מפרשת עקידה ופרשת המן ופרשת עשרת הדברות שכל אלו הובאו בשו"ע סי' א' ס"ה

לאומרן בהשכמה , אלא שמחבר החמ"י הוסיף לסדר זה סדר קריאה מפרשת היראה ופ' התשובה ופסוקי אחות לנו קטנה שבשה"ש ופסוקי קמו בניה שבאשת חיל וכו' לרבות אמירת ט"ו מזמורים **המיוסדים על השכינה ועל מלכות בית דוד** , כשהמעיין בהם יבחין כי רשימת מזמורים זו היא רשימה מקוצרת מסדר ס"ה המזמורים שייסד לומר בסדר "הדר המלכות" המיוסד לכבוד השכינה המתעלית בערב ר"ח.

(יש להעיר כי מה שקרא ר' אברהם טובייגא לשני התקונים בשם "תקון חצות", משום ששניהם מיוסדים לאחר חצות הלילה לאומרם זה אחר זה, ובדיוק כפי שמסרם המחבר לחכמי אשכנז בעודו בצעירותו בשנת שע"ה וקרא את שני התקונים הללו בשם "תקון אשמורת" כשהוא כולל בתוכו את ה"תקון חצות" עם סדר הלימוד הנזכר המכונה בפי החמ"י "תקון הלילה" המיוסד לאשמורת, ואמנם מאחר וידענו כי את התקון הלז קיבל ר' אברהם טובייגא מחכמי איזמיר מכת"י ישן וכפי שהעיד שם מפורשות "שקבלה בידם" שהוא מיוסד מהרב חמ"י, על כן לא יפלא שנתחלף סדר התקונים והקדימו את "תקון הלילה" ל"תקון חצות", שבלי ספק היא טעות שנפלה בכתב היד והמעתיק ציטטם כמות שהם כששני התקונים סמוכים זל"ז ומכונים "תקון חצות", ואמנם המעיין בהקדמת המחבר הנדפסת בראש סדר "תקון המדות" ששלח בשנת תכ"ו לעיר מנטובה שהיא מהדורה זהה בדיוק לסדר "תקון הלילה" הנז', יראה שביאר שם המחבר מפורשות **כי זמן אמירת תקון זה הוא אחר חצות לילה קודם קדרותא דצפרא** ועל כן קרא שמו "תקון המדות" כי סגולת תקון זה "**לייחד מידת לילה במידת יום**" עיי"ש, וע"ע שכן הזכיר מפורשות בציינו לתקון זה בספרו חמ"י פ"י משבת אות ה' שם כתב "**כי מעלתו לקשר לילה ביום**").

סדר "תקון הלילה" ששלח החמ"י בשנת תכ"ו בתפוצות ישראל, זהה לסדר שמסר לחכמי פראג בשנת שע"ה

ואכן את ייסוד אמירת "תקון הלילה" סמוך ל"תקון חצות" כפי שהביא ר' אברהם טובייגא בסידורו מיסודו של החמ"י, מוצאים אנו כבר בשנת שע"ה בספר "תקוני ק"ש על המטה" שנדפס באשכנז ע"י ר' יהודה הכהן אשכנזי ממה שמסר לו מקובל מא"י עלום שם, ובסופו נדפס סדר "תקון חצות" המכונה "תקון אשמורת", ואילו בסיומו הובא סדר לימוד לאשמורת הזהה במלואו לסדר "תקון הלילה" שייסד המחבר חמ"י כשהוא כולל בתוכו את פרשת עקידה, ופרשת מן, ופרשת עשרת הדברות שנזכרו בשו"ע, ואליהם צירף לומר את פרשת היראה, ופרשת התשובה, ופסוקי שירת עלי באר שבפרשת חקת המדברים בשבח תורה שבע"פ, ופסוקי אחות לנו קטנה שבסוף שה"ש, ופסוקי קמו

בניה שבפסוקי אשת חיל וכו', וכבר נתברר למעלה כי גם תקונים אלו שיצאו מתח"י המקובל עלום השם הוא לא אחר מהרב חמ"י שהביא לערי אשכנז לראשונה את סדר התקון חצות המיוסד מהאריז"ל עם תוספות של פסוקים וקינות שייסד מדיליה, ולתקון זה צירף אף את סדר הלימוד שייסד לאשמורת הבוקר והדפיסם שם בעילום שמו, אלא שהיות ואת התקונים הנזכרים מסר המחבר בצעירותו בעודו בשנת המ' לחייו, על כן לא הביא שם את סדר המזמורים שייסד לומר בתחילת התקון מאחר וייסדן בשנים מאוחרות יותר.

סדר "תקון היום" ששלח מחבר החמדת ימים לאמסטרדם בשנת תכ"ו

סדר תקון נוסף ששלח מחבר החמדת ימים מא"י לעיר אמסטרדם ומנטובה בשנת תכ"ו מצורף ל"תקון הלילה" הנ"ל, הוא סדר למוד המכונה "תקון היום" שאותו ייסד המחבר לאומרו בסוף היום קודם שינטו צללי ערב, כאשר בסדר זה סידר לומר את פסוקי מעשה בראשית מחולקים לכל יום ויום דבר יום ביומו, { והאמת שסדר קריאה פסוקי בראשית כבר הביא המחבר בעודו בשנת המ' לחייו בפתיחת סדר הלימוד לאשמורת שהדפיס בעיר פראג בשנת שע"ה בסו"ס "תקוני ק"ש" הנ"ל } , ואילו בסמוך לזה סידר לקרוא פסוקי עשרת הדברות שבספר דברים היפך מתקון הלילה ששם נסדרו פסוקי הדברות שבפרשת יתרו, ואחר מכן ייסד לקרוא את פסוקי התוכחה שבפרשת האזינו עם פרשיות הקרבנות מריש פרשת ויקרא עד במדבר סיני שבפרשת צו, וסמוך לזה סידר לקרוא פסוקי נחמות מהנביאים, ובסיומן ציין לומר את פסוקי אשת חיל, ואילו בסמוך נדפסו ו' פרקים של מסכת אבות שסידר המחבר ללמוד בכל יום ויום פרק אחד כנגד שבעת ימי השבוע ואילו ליום השבת ייסד לומר פרק אחד ממס' ד"א זוטא, ובסופו הובאה תפלה על גלות ישראל ועל משיח בן דוד, כשחלק ניכר מתפלה זו כבר מסר החמ"י ארבעים שנה קודם לכן לבעל "מעבר יבק". (עי' "מעבר יבק" מאמר א' המכונה "שפתי צדק" סוף פ"ז תחת הכותרת "תפלה שלוחה מירושלים", ואמנם על אודות תפלה זו עי' משנ"כ להלן תחת הכותרת "עם הארץ" כו').

ואכן את הסדר הנזכר ניתן לזהות בבירור עם מחבר הספר חמדת ימים, מאחר ותקון זה המכונה "תקון היום" נדפס מצורף ל"תקון הלילה" וניכר שמשלימין זה את זה, והיות ועל "תקון הלילה" נמצא כי מחבר החמ"י ציין אליו מפורשות בג' מקומות בספרו כי הוא חיברו כנ"ל, שוב אין להטיל ספק כי אף "תקון היום" יצא מתח"י, ועוד שהרי פסוקי הגאולה שנסדרו ב"תקון היום" זהים לחלוטין לסדרים שייסד החמ"י ללמוד אחר מנחה של שבת, או לסדר הלימוד שייסד לערב ר"ח, וכן לסדר הלימוד שייסד לליל שביעי

של פסח שבכל אלו האריך המחבר לבאר כי הם זמני רצון להעתיר על הגאולה, ואילו פסוקי הגאולה שייסד החמ"י לומר ב"תקון היום" הם מעט מזעיר מהסדרים הנזכרים, ולא זו בלבד אלא אף התפלה שנדפסה שם בסיום התקון להעתיר על גלותן של ישראל, ניכרים בה בבירור לשונותיו של מחבר החמ"י, כשחלקים ממנה ייסד המחבר בתפלה שקודם תקון ליל שישי ובתפלה שבסוף סדר הקריאה המיוסדת לאחר מנחה של שבת. (עי' פ"א משבת סוף אות צ"ג, ושם פט"ז אות כ"ט, ועי' בקונטרס חמישי שבסוף הספר שם נדפס מחדש כל סדר הלימוד המכונה "תקון היום").

מחבר החמ"י מכנה סדר קריאה נוסף בשם "תקון היום"

סדר נוסף של תפלות וכוונות ע"ד הסוד שערך החמ"י וכינה אף אותו בשם "תקון היום", הוא סדר קריאת כ"ו פסוקי שמו"ת שייסד האר"י לכל יום ויום עם סדר הקריאה מנ"ך ומשנה וגמרא המכונה בפי כל "חק לישראל", ואליו צירף החמ"י נוסחאות ארוכות של לשם יחוד עם תחינות ע"ד הסוד שלא נדפסו בספרו כ"א שציין עליהן בחמ"י פ"א משבת אות ל"ז כי הוא ייסדן עיי"ש, ואכן ברבות הימים הגיעו נוסחאות אלו לידי המקובל ר' אברהם טובייאנא שהדפיסם בסידורו "חסד לאברהם" מקונטרסים שהותיר המחבר בסידורו לימות החול, והמעיין שם יבחין בנוסחאות שלמות שייסד החמ"י לסדר לימוד זה כשהוא מכנהו בראשו בשם "תקון היום". (סדור חס"ל דפוס מנטובה תקמ"ג דף ע"ו ע"א).

ואולם מאחר ונתברר מעל כל ספק כי סדר "תקון הלילה" שנדפס מצורף ל"תקון היום" יצא מתח"י מחבר החמדת ימים, א"כ מובן מאליו כי אף סדר "תקון היום" הנ"ל המיוסד מפסוקי בראשית ודברות שבמשנה תורה עם פסוקי קרבנות ונחמות וכו', גם הוא יצא מתח"י שהרי שניהם נדפסו בשער אחד כ "תקון קריאה לכל לילה ויום", ועל כן לא יפלא כי אף בסדר קריאת ה"חק לישראל" מוצאים אנו את מחבר החמ"י מצרף לו נוסחאות לשם יחוד מפורטות ע"ד הסוד כשאף אותו הוא חוזר ומכנה באותו מטבע לשון שנקב לסדר הקריאה הנ"ל שייסד לכל יום ויום בשם "תקון היום", מאחר ושני הסדרים הנזכרים יצאו ממחבר אחד ועל כן נקב לשניהם שם אחד.

סדר "פסוקי הנחמות" שייסד החמ"י ב"תקון היום", זהים לסדר שמסר החמ"י למחבר ה"שערי ציון" בשנת תט"ז

ומעתה אחר שנתברר כי רובו של הסדר הנזכר המכונה "תקון הלילה" הנדפס לראשונה בשנת תכ"ו, כבר נדפס ע"י מחבר החמדת ימים בעודו בצעירותו בספר "תקוני ק"ש ואשמורת" **בשנת שע"ה בהסכמתם של הכלי יקר והשל"ה הקדוש** , א"כ נקל לשער

כי אף את סדר "תקון היום" שנדפס בשנת תכ"ו מצורף ל"תקון הלילה", כבר הפיצו המחבר שנים רבות קודם לכן בקרב חכמי דורו.

ואכן לא יפלא כי עשר שנים קודם לכן מוצאים אנו את רובו של הסדר הנזכר המכונה "תקון היום" נדפס גם הוא בספר הקדוש "שערי ציון", כשבהקדמת הספר מציין ר' נ"נ הנובר הי"ד כי **קיבל את כל התקונים שבספרו ממקובל נעלם מארץ ישראל** , והמעיין שם בפתיחת ה"תקון לערב ראש חדש" יבחין בסדר לימוד לערב ר"ח שנהגו בא"י, ואילו פסוקי הקרבנות עם פסוקי הנחמות שהובאו בתוכו, נסדרו בדיוק כפי הסדר שייסד החמדת ימים בסדר "תקון היום" שאותו שלח מאוחר יותר לעיר אמסטרדם בשנת תכ"ו. אלא שבסדר שייסד החמ"י לכל יום ויום וכינהו "תקון היום", הוסיף בו המחבר פסוקי "מעשה בראשית" דבר יום ביומו לבד מפסוקי הקרבנות שבפרשת ויקרא, ועליהם הוסיף פסוקי "עשרת הדברות" שבמשנה תורה ו"פסוקי תוכחה שבפרשת האזינו", שאת כל אלו ניכר שייסד המחבר כדי לחזק את יסודי האמונה והיראה ומעמד הר סיני בכל יום ויום וכפי שנתבאר טעם סדרי הקריאה שב"תקון הלילה" שייסד המחבר בצעירותו בשנת שע"ה בספר "תקוני ק"ש" הנ"ל, ועל כן צירף בו אף את עיקרי האמונה בתורה שבע"פ המבוארים בפרקי אבות וחילק פרקיו לכל יום ויום מימות השבוע.

ומעתה מובן מאליו טעמו של המחבר שצירף לתקון קריאה זו אף את פסוקי הנחמות לאומרן בכל יום ויום בכדי לקבוע בלב ישראל את יסודי האמונה בגאולה המעותדת מלבד טעמים הכמוסים עמו, ואמנם סדר קריאת פסוקים אלו ששלח מחבר החמ"י בשנת **תכ**"**ו** אינו סדר מחודש שייסד לקרוא בכל יום שהרי יודעים אנו בבירור כי את הסדר הזה מסר המחבר למייסד ה"שערי ציון" כבר בשנת **תט**"**ז** לאומרו בערב ר"ח, אלא שמאחר וערב ר"ח הוא עת רצון להעתיר על הגאולה יותר משאר ימים וכמו שהאריך החמ"י בספרו בפ"א מפרקי ר"ח עיי"ש, על כן ייסד בו פסוקים רבים מפסוקי הנחמות של הנביאים כשהם מסודרים בו בדיוק כפי הסדר המובא בתקון הקריאה שייסד לכל יום, וכמו כן מוצאים אנו ב"סדר משמרת החדש" שהדפיס מחבר החמ"י ע"י תלמידו ר' משה זכות כשהוא כולל סליחות ווידויים לערב ר"ח ואילו בראשו נדפס סדר תקון חצות, ועל אף שתקון חצות ענינו לכל יום ויום, מ"מ מאחר וערב ר"ח יותר מסוגל להעתיר על הגאולה על כן הדפיס בראשו סדר תקון חצות.

סדר "פסוקי הנחמות" שייסד החמ"י ב"תקון היום" וב"תקון ער"ח", זהים לסדר הנדפס ב"פרי חדש"

ומעתה לא יפלא כי את פסוקי הנחמות שייסד החמ"י בסדר "תקון היום" ומסרו לבעל השערי ציון ב"תקון ערב ר"ח", ניתן למצוא במלואו בספר "פרי חדש" חלק או"ח סי' תי"ז ממה שציטט שם מכתבי ר' יצחק בואינו שהיה מדייני ירושלים ואף הותיר את ספרו "שלחן מלכים" בכתיבת יד אשר לא זכה לבא בדפוס עד היום הזה, והמחבר הנזכר אסף לספרו מנהגים רבים ממנהגי ירושלים שהיו נהוגים בה באותם ימים ואף קיבל עליו הסכמות מרבני ירושלים וחברון וצפת בשנת **תנ"א** שהזכירוהו שם בתואר "**מר קשישא**" אלא שלא הספיקה לו השעה ונפטר סביבות שנת תנ"ה. (עי' בפר"ח שם שהזכיר דברי הר"י בואינו בתואר ז"ל ואילו הפר"ח נלב"ע בשנת תנ"ח, ועי' מקבציאל כ"ד עמו' 325 שם ציינו כי כתה"י של הספר "שלחן מלכים" נמצא בב' העתקות במאגר כתה"י בי-ם, וע"ע בפתיחת קונטרס "סנסן ליאיר", שם ציטט החיד"א את סדר פסוקי הנחמות הנז' שהביא הפר"ח לער"ח, וכתב שיש לציבור לאומרן בעת שמתענים בעת צרה).

וזה לשון הפרי חדש שם ממה שהעתיק מכתבי הר"י בואינו, נהגו פה ירושלים תוב"ב שביום משמרת ר"ח מאריכין בתפלות ותחנונים על אורך גלותינו ואח"כ מתקבצים יחידי סגולה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקורין קודם חצות פרשת ויקרא אל משה כו' ובישעיה ס' ב' מן נכון יהיה כו' ע"כ, ומדבריו ניכר כי מנהג זה נתפשט בעיר הקדש ירושלים לא יאוחר משנת **תט"ז** שהרי באותה שנה מוצאים אנו את מייסד התקון מא"י שוהה בעיר ונציה כשהוא מוסר את סדר הלימוד הנזכר לידי מחבר השערי ציון כפי מנהג ארץ הקדושה, ובלי ספק כבר הפיצו המחבר בעה"ק ירושלים שנים רבות קודם לכן, ועל כן לא יפלא שעל סדר לימוד זה מוצאים אנו את עדותו של מייסד התקונים בספרו "חמדת ימים" כשהוא מציין "**כי בסדר הלימוד שייסד לערב ר"ח אחזו בו כל יושבי אדמת הקדש האיתנים**" . (עי' פ"א מר"ח אות פ"ד).

ואמנם המשוה בין סדר הלימוד לערב ר"ח המובא בשערי ציון לסדר המובא בפרי חדש לער"ח, יבחין כי בסדר המובא בשערי ציון נשמטו מסוף התקון פסוקי אשת חיל שבסוף משלי וכן לימוד מס' אבות, ואילו בפרי חדש הובאו בסדר זה פסוקי אשת חיל ומשניות אבות בדיוק כפי שנסדר בסוף סדר "תקון היום" ששלח החמ"י לתפוצות ישראל מאוחר יותר בשנת תכ"ו ובכללם קהילות אמסטרדם ומנטובה וכפי שאכן הביאם החמ"י בסדר הלימוד הארוך שהותיר בפרקי ר"ח שבספרו, כשמכ"ז ניכר בעליל כי כל אלו הסדרים

יצאו ממחבר אחד שסידר את כל התקונים הנזכרים בתקופות שונות עם שינוים קלים, כשפעמים הוסיף על הראשונים ופעמים גירע.

עם הארץ עשקו עושק וגזלו גזל כו' (יחזקאל כ"ב כ"ט)

ואולם על אף שנודענו בבירור כי **בשנת שע"ה** כבר נדפס רובו של התקון המכונה "תקון הלילה", ואילו עד **שנת תט"ז** כבר נדפס רובו של התקון המכונה "תקון היום", מ"מ בגשתינו אל המלאכה חשכו עינינו בראותינו את שני התקונים הללו כיצד נפלו שלל לידים זדוניות של אנשי הכת המשיחית שפרצה בין השנים **תכ"ה - תכ"ח** , ולא די בכך שהעיזו לגזול את התקונים אל חיקם ולאמץ את אמירתם על ידי המון העם התמים שנפלו לרשתם, כאשר כל מטרתם להגדיל את התקוות המדומות במשיחם הנבזה ע"י קריאת פסוקי נחמות המבשרים את פעמי הגואל, אלא שהפליגו רשעותם בכך שחרטו את סמלי מנהיגם המתועב בראשי התקונים הנזכרים, שכמובן לא מצאו סדרי לימוד יותר נאותים להכנת הקרקע וביסוס הציפייה ל"גועלם המגועל" יותר מאשר סדרי הלימוד שייסד החמ"י יובל שנים קודם לכן, בהיותם מיוסדים מפסוקי הנחמות שבנביאים ומפסוקי תהלים שעליהם נימק המחבר כי הם מיוסדים על עליית השכינה העולה להתרפק על דודה, וכיון שהמזמורים הללו מדברים בגילוי שכינתו ית' ע"י בנין בית המקדש וחזרת מלכות בית דוד, על כן מובן מאליו כמה חביבים היו סדרי התקונים הנזכרים בעיני מאמיני הכת הארורה עד שנפלו לידיהם כפרי בשל לעשות בו ככל העולה על רוחם, ובדיוק כפי שעוללה מלכות השמד בדורינו למיליונים מאחינו בית ישראל שפרקה עול מלכות שמים מעליהם ע"י הגשמת כל תקות הגאולה ופסוקיה המדברים חזון על ביאת ציון וירושלים, ולא לחינם עומדים אותם "זרזירי" הממלכה החטאה של ימינו ומתחקים במלוא המרץ אחר תולדות חייו וקורותיו של אותו "עורב" משנת תכ"ה כי מצא "מין את מינו" וחוזר וניעור.

בדומה לזה עדים אנו לסדרי תקונים נוספים אשר שמשו באותם ימים כר נרחב להגדלת הציפיות של המון העם בגואלם המגועל, כמו סדר תקון חצות ויתר סדרי תקונים של תשובה ומלקות שהפכו באותם ימים מנחלת היחידים לנחלת הכלל, בחושבם בתמימותם כי ע"י זה יקרבו את הקץ וימעטו את חבלי יסוריו, ואטו היעלה על דעת מאן דהוא לבוא ולהטיל דופי בסדרי תקונים אלו ודומיהן בגין שמושם של ההמון הנלהב בתקונים קדושים אלו אשר נתייסדו מקדמת דנא ע"י גדולי המקובלים.

ואמנם היות ונתברר כי סדר פסוקי הנחמות שב"תקון היום" נדפסו במלואן בספר הקדוש "שערי ציון" כבר **בשנת תכ"ב** , ועוד שהרי המקובל ר' נ"נ הנובר מחבר השערי

ציון העיד בהקדמתו כי קיבל את הסדר הנזכר בעודו בונציה **בשנת תט**"ז , ומכאן מוכח בעליל כי למייסד הסדר הנזכר לא היה שום זיקה לכת המשיחית ח"ו, שהרי התפרצותה של התנועה הארורה החל לראשונה בשלהי שנת תכ"ה ואילו בשנת תכ"ב טרם נשמע קולה, ועל אחת כמה וכמה כי בשנת תט"ז כאשר הגיע התקון הנזכר לידיו של מחבר השערי ציון טרם עמדו על דעתם מקימי התנועה מאחר ובאותה שנה לא מלאו לנביאם העזתי כי אם ט' שנים בלבד.

צילום סדר "פסוקי הנחמות" שנדפסו בסדר הלימוד לערב ראש חדש, אותו מסר מייסד החמ"י לבעל השערי ציון בשנת תט"ז ונדפס לראשונה בפראג שנת תכ"ב

ומעתה מובן מאליו כיצד הגיע הסדר הנזכר לידי **בעל הפרי חדש** שהעתיקו במלואו ממנהגי ירושלים שכתב הר"י בואינו ז"ל, שהרי מאחר **והר"י בואינו נמנה מעמיתיו של ר' יעקב ששפורטש ומגדולי המתנגדים לאנשי הכת המשיחית באותם ימים** , ודאי לא היה מעתיק לספרו את התקון הלז אם לא הכירו שנים רבות טרם שנגזל לאמתחתם של הכת המשיחית. (עי' קובץ זכרון "זכור לאברהם" שנת תשנ"ה עמו' צ"א).

והן עתה אחר שידענו כי אנשי הכת עוללו לתקון זה כפי העולה על רוחם ושרבבו לראשו את דמויות התיעוב של גועלם, א"כ שוב לא נוכל להסיק כי את התפלה על הגאולה שנדפסה בסופו צירף אליו מחבר החמ"י שהיה המייסד של התקון הלז, ועל אף שחלקים רבים מתפלה זו מצויים בספרו, מ"מ יתכן מאוד שגם אותה צירפו אנשי הכת בהיותה מפורסמת בתפוצות ע"י המחבר שנים רבות קודם שעלו ההזיות בראשם, אלא שבראותם את מעלת התקון שעל ידו יוכלו להגדיל את הציפיה במשיחם בחרו לצרף לו גם את התפלה הנזכרת, וידים מוכיחות לכך שהרי בתקון ששלח החמ"י באותה שנה לעיר מנטובה בשם "תקון המדות" הנדפס בסמוך כשהוא זהה במלואו ל"תקון הלילה" **אין זכר לתפלה זו** , ודי למבין.

מחבר החמ"י שולח את "תקון הלילה" עם "תקון היום" למנטובה בשנת תכ"ו בשם "תקון המדות"

מהדורה נוספת של "תקון הלילה" עם "תקון היום" ששלח מחבר החמדת ימים לתפוצות הגולה בעילום שמו, הוא סדר "תקון המדות" שהביא ר' משה בן ציון בורגי זצ"ל לדפוס בעיר מנטובה בשנת תכ"ו, ואכן המעיין בסדר תקון זה יבחין בעליל כי הוא זהה לחלוטין לסדרי התקונים המכונים "תקון הלילה" ו"תקון היום" אותם שלח המחבר בשנה זו לעיר אמסטרדם (למעט סדר המשנה שסידר לשבת, שבסדר "תקון היום" ציין לומר פרק ממסכת ד"א זוטא ואילו ב"תקון המדות" סידר לומר פ' יציאות השבת), ואמנם מהדורה

זו עודפת על חברותיה בהיות שאליה צירף המחבר הקדמה שלא נדפסה בתקונים הנזכרים ובה האריך לבאר ע"פ הזוהר את מעלת עסק התורה באשמורת הבוקר ואף ציין שם מפורשות בזה"ל, סדר ותקון חצות לילה וחצות יום קטון הכמות ורב האיכות, כקטן כגדול הולכים בדרך שי"חו, לא ייעפו ולא ייגעו לתקן ולייחד מדת לילה ביום ומדת יום בלילה למתק הדינין השולטים באמרו בלילה קודם קדרותא דצפרא וביום קודם שינטו צללי ערב ויפנה לערוב כו' ע"כ, ואשר מדבריו מתבאר הטעם לייסוד אמירת תקונים אלו בכדי לייחד מידת לילה ביום ומידת יום בלילה ועל כן נימק שם מפורשות כי זמן אמירת "תקון הלילה" הוא בסוף הלילה קודם שמתחיל היום להאיר ואילו זמן אמירת "תקון היום" הוא בעת שהיום נוטה לערוב, ועפ"ז מובן מאליו מדוע כינה המחבר סדר זה בשם "תקון המדות" מאחר ועיקר ייסודו לייחד מידת לילה ביום ומידת יום בלילה.

ואולם על השפעתו הגדולה של מייסד התקונים באותם ימים, ניתן לעמוד מגודל ההיקף של התפשטות התקון הנזכר בקרב תפוצות ישראל, כשלנגד עינינו ניצבים מהדורות רבות של סדרים אלו המכונים "תקון הלילה" ו"תקון היום", כששנים מהם נדפסים באמסטרדם שבהולנד בשנת תכ"ו, וכ"ז לבד ממהדורה נוספת שנדפסה באותה שנה במנטובה שבאיטליה תחת השם "תקון המדות", ואילו מהדורה נוספת שלח המחבר לערי טורקיה סביבות השנים ההם כאשר שנים או שלשה דורות לאחר מכן הגיע תקון זה לידי המקובל ר' אברהם טוביינא שהדפיסו בסידורו "חסד לאברהם" מתוך כת"י שמצא אצל חכמי טורקיה שהעידו בפניו כי קבלה בידם שהוא מהרב חמ"י, ולא זו בלבד אלא שאת עיקר הסדר שסידר החמ"י לתקון הלילה מוצאים אנו ששלח בעודו בצעירותו בשנת המ' לחייו סביבות שנת ש"ע לערי אשכנז והדפיסו שם על שם ר' יהודה הכהן אשכנזי בספר "סדר תקוני ק"ש ואשמורת" בשנת שע"ה בעיר פראג.

ועל פי זה מובנת מאליה עדות המדפיסים שהביאו את ספר "תקון המדות" לדפוס וציינו בשער הספר כי הוא סדר שנהגו שארית ישראל לאומרו אחר חצות הלילה והיום, ואף בהקדמת התקון ציינו כי מחבר הסדר שלח אותו לכל תפוצות ישראל, כשמדבריהם ניכר בעליל כי במנהג זה החזיקו יראים ושלמים שנים רבות קודם שהדפיסוהו במנטובה בשנת תכ"ו וכפי שהוכח בבירור כי רובו של סדר "תקון הלילה" כבר הדפיסו מחבר החמ"י בעיר פראג בשנת שע"ה, ואילו סדר "תקון היום" שנתייסד ברובו מפרשיות הקרבנות ופסוקי נחמות, כבר נהגו לעשותו שנים רבות קודם לכן בעה"ק ירושלים בכל ערב ר"ח וכפי שנמצא בספר "פרי חדש" מעדותו של הר"י בואינו, ואילו מחבר החמ"י שהעיד בפרקי ר"ח כי האיתנים שבא"י נהגו לעשות את הסדר שייסד לערב ר"ח, מסרו

באחרית ימיו למחבר השערי ציון בשנת תט"ז כשפגש בו בעיר ונציה בעת שנקלע לשם החמ"י בשליחות מצוה לטובת עניי א"י.

סדר "תקון המדות" וחתימתו הנעלמת של מייסדו

ומעתה לא יפלא מה שציינו המדפיסים בהקדמת התקון הלז בזה"ל, ברם זכור לטוב ואפריין נמטייה למי ששלח אל כל נפוצות ישראל סדר ותקון חצות לילה וחצות יום קטון הכמות ורב האיכות כקטון כגדול הכל הולכים בדרך שי"חו לא ייעפו ולא ייגעו כו' ע"כ, ומדבריהם ניכרת בבירור דרכו העיקבית של מייסד התקונים אותה מצאנו לאורך כל מאת שנות חייו של המחבר החל ב"תקוני התשובה" ו"תקוני השבת" מר' אברהם הלוי שהביא לדפוס בשנת ש"ס בהיותו בשנת הל' לחייו, ועד לתקונים שמסר למחבר השערי ציון בשנת תט"ז בעת היותו בשנת הפ"ו לחייו, כשאת כולם מעטרת דמות נעלמת של חכם מקובל מא"י המכנה את כל סדריו בשם "תקונים", ואילו תקון זה המכונה "תקון הלילה והיום" או "תקון המדות" שאותו שלח המחבר בכל תפוצות ישראל באחרית ימיו בהיותו בשנת הצ"ו לחייו, גם הוא נמצא חתום בחותמו של "מכוסה הבדים", והדברים זועקים דרשני.

שער ספר "תקון המדות" הנדפס במנטובה שנת תכ"ו עם צילום ההקדמה בה נמצאית חתימתו הנעלמת של מייסד התקון וטעם הייסוד לאמירתו

"תקון שיעור קומה" וחתימתו הנעלמת של מייסדו

תקון נוסף ששלח מייסד התקונים לקהילות איטליה בעילום שם הוא "תקון שיעור קומה", אותו ייסד כנגד כל אבר ואבר מאברי האדם וסוד רמיזתן למעלה ע"פ פסוקי תנ"ך ודברי הזוהר והתקונים, ואילו בראש הסדר כתב בזה"ל, " תקון שיעור קומה" וכל העושה אותו כתיקונו מובטח לו שהוא בן עוה"ב ונקרא ידיד יה ע"כ, ואמנם על אף שסדר תקון זה כפי הנראה לא נדפס בחיי מחברו כ"א שהופץ בחייו בכתבי יד, מ"מ ברבות הימים נתגלגל סדר התקון לידם של מדפיסי העיר ליוורנו שבאיטליה והם הדפיסוהו לראשונה בשנת תקכ"ד בין יתר ההוספות שהוסיפו לספר חמדת ימים ח"ד סוף פ"ה מעשי"ת דף ע"א עמוד א', ואילו בראש סדר התקון ציינו המדפיסים "כי לא נודע מי מקדושים יסדו".

צילום פתיחת "תקון שיעור קומה" מהנדפס בתוספות לחמ"י ד' ליוורנו שנת תקכ"ד ח"ד דף ע"א ע"א

זהותו של מייסד ה"תקון שעור קומה" עם מחבר הספר חמדת ימים

ואמנם לרגיל בסדרי הלימוד ונוסחי התפלות של מחבר החמ"י, לא יפלא כיצד סיבבה יד ההשגחה להדפיס את התקון הנזכר בדיוק בספר "חמדת ימים" בה בשעה שמידיעת המדפיסים נעדר שמו של מייסד התקון וזהותו עם מחבר החמ"י, ואולם המעיין שם בסדר התקון יבחין בעליל בסגנון לשונו הייחודי של מחבר החמ"י, כאשר בראש התקון נסדרה תפלה הפותחת בנוסח "לשם יחוד" מפורט המיוסד משמות הוי"ה כדרכו של המחבר בכל חלקי חיבורו לייסד נוסחאות תפלה ולשם יחוד בראש סדרי הלימוד שבספרו, וכ"ז לבד מעצם סדר הלימוד המיוסד כנגד כל אבר ואבר ע"פ פסוקי תנ"ך ולימודי זוהר ותקונים כדרכו של מחבר החמ"י בייסוד עשרות סדרי לימוד מעין אלו שהותיר בספרו לכל מועד וזמן בפ"ע.

ואכן שנים רבות לאחר מכן מוצאים אנו את הסדר הנז' חוזר ונדפס תחת השם "שיעור קומה" בעיר ליוורנו בשנת תק"צ ע"י החכם המקובל ר' יוסף קורקוס, שפתח את כל ציוני המראי מקומות המקוצרים שהובאו ב"תקון שיעור קומה" הנדפס לראשונה בתוספות שבספר חמדת ימים ח"ד ד' ליוורנו שנת תקכ"ד, ואילו הרב הנזכר חזר והדפיס את כל סדר הפסוקים ומאמרי הזוהר במלואם, כאשר בשער הספר הוא מציין כי יותר ראוי להגות בו בימי השובבי"ם ובימים נוראים. (יש לציין כי סדר זה המכונה "שיעור קומה" חזר ונדפס לאחרונה במהדורה מחודשת, ואמנם תקון זה הוא סדר קריאה שייסד החמ"י מפסוקי תנ"ך וזוהר ותקונים המכוונים כנגד איברי האדם, ואין לו שייכות עם ספר "שיעור קומה" הנדפס מהרמ"ק שהוא ביאור ע"ד הסוד בערכי הקבלה ובאיברי האדם).

סדר לימוד לל"ג בעומר המכונה "הלולא רבא" וחתימתו הנעלמת של מייסדו

סדר לימוד נוסף שנמצא אף הוא בעילום שם, הוא סדר לימוד המתוקן לליל ל"ג בעומר לכבוד הלולא דרשב"י והוא מלוקט ממאמרי זוהר ותקונים המדברים בשבחו של רשב"י, וסדר זה הובא לראשונה לדפוס בעיר איזמיר בשנת תקי"ד ובשנת תקע"ט נדפס בשנית עם תוספות רבות מחכמי הזמן, אך הצד השוה שבהן כי בשניהם נשמט שם המייסד של הסדר הנזכר.

זהותו של מייסד הסדר "הלולא רבא" עם מחבר הספר חמדת ימים

ואולם כשנרצה לעמוד על שמו של מייסד הסדר, אין ספק כי שוב ניכרים בו בבירור עקבותיו של מחבר הספר חמדת ימים שהותיר בספרו עשרות סדרי לימוד מעין אלו המיוסדים ע"פ הזוהר והתקונים, אותם ייסד לכל מועד וזמן בפני עצמו כמו סדר הלימוד שייסד לליל שישי לתקון פגם הברית הנדפס בס' צמח צדיק, או סדר הלימוד שייסד לער"ח ולר"ח וכו' שכל אלו מיוסדים ממראי מקומות שציין החמ"י לספרי הזוהר.

ואמנם יתירה מזאת ניתן להבחין בראש הסדר הנז' בנוסח לשם יחוד מקוצר בצירוף נוסח לשם יחוד ארוך שסידר מחבר הסדר לומר בתחילת הלימוד בל"ג בעומר עם לשונות קום בוצינא קדישא כו' קום טינרא תקיפא כו' קום אילנא רבא כו', וכמובן שלרגיל בעשרות נוסחי הלשם יחוד שייסד החמ"י בספרו יבחין בעליל בלשונותיו היחודיים של המחבר שכמעט ולא הותיר בספרו סדר לימוד שלא הקדים בראשו נוסח לשם יחוד שתיקן לכל מועד וזמן לפי ענינו, ולא זו בלבד אלא שאם נבוא לעמוד על מקורה של נוסח התפלה שנדפסה בסיום האידרא זוטא בסדר הנז' לל"ג בעומר (ראה הלולא רבא ד' ליוורנו תקע"ט דף מ"א ע"ב), נמצא שסידר שם מייסד הלימוד נוסח תפלה הפותחת בלשון, הדרן עלך האדרא זוטא כו' עם נוסח יהר"מ כו' ויעמוד לנו זכות רשב"י הרמוז בכתר ור"א הרמוז בחכמה כו', ואילו כשנבוא להשוות נוסח מקורי זה לנוסח התפלה שתיקן החמ"י לומר בסיום האידרות אותם ציין ללמוד בליל יוכ"פ (עי' חמ"י פ"ד מיוכ"פ אות ל"ג), נבחין כי נוסח התפלות זהה בעליל זל"ז מלבד שינויים קלים ותוספת שהוסיף המחבר למחילת העון בליל יוכ"פ.

נוסח התפלה שייסד החמ"י לליל יום כפור

הדרן עלך האידרא רבה או זוטא והדרן עלך דעתך עלך האידרא רבה או זוטא ודעתן עלך, לא נתנשי מינך האידרא רבה וזוטא ולא נתנשי מינך לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי, ג' פעמים, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אומנותינו בעולם הזה ויהיו עמנו לעולם הבא, רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בריה ור' אבא אשר אור נשמתם יונקת משלש ראשונות מדותיך העליונות, ורבי יהודה איש החס"ד ורבי יצחק אזור בגבורה ורבי יוסי בר יעקב הדור בתפארת ור' חזקיה בנצח ורבי ייסא בהו"ד ור' חייא בצדיק יסוד עולם ורבי יוסי במלכותך מלכות כל עולמים, וזכותם וזכות תורתם וקדושתם יעמוד לנו שתמחול ותסלח לכל חטאתינו ועונותינו ופשעינו ביום הכפורים הזה ביום סליחת העון הזה, ותחזירנו בתשובה שלימה לפניך ותכונן את לבבנו ליראתך ולאהבתך תמיד כו', ותפתח לנו שערי אורה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד נפלאות מתורתך כמו שנאמר גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ותהיה עם לבבנו ואמרי פינו בעת מחשבותינו ועם ידינו בעת מעבדינו, ואת צמח דוד מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח אכי"ר.

נוסח התפלה מס' "הלולא רבא" לל"ג בעומר

ולא זו בלבד אלא שבסוף נוסחת הלשם יחוד הארוך שבפתיחת הלימוד, תיקן המחבר לומר נוסח **רבון עלמין אנת הוא מגלה עמיקתא** כו', ומאחר ונוסח זה נדפס במלואו בשנת תצ"ו בעיר קושטא בספר "קריאי מועד" עם חותמו של מחבר החמ"י ועל אף שלא נדפס נוסח זה בספרו, א"כ שוב מוכח מעל כל ספק כי אכן ידו של מחבר החמ"י בכל סדר הלימוד הנזכר לרבות כל נוסחאות הלשם יחוד שבתוכו, ולא פלא כיצד נדפס ספר זה לראשונה בעיר איזמיר, מאחר והרב חמ"י הנהיג שם את בני קהילתו שנים רבות טרם חזרתו לארץ ישראל ובלי ספק הותיר שם את הסדר הנז' בכתיבת יד.

(ועי' מש"כ הגאון חיד"א בספרו צפורן שמיר אות רכ"ג, שם ציין לסדר לימוד זה בכותבו בזה"ל, ויש מי שנהג לעשות לימוד בליל ל"ג לעומר בי עשרה ללמוד **שבחי רשב"י המפוזרים בזוהר ואדרא זוטא** , והוא מנהג יפה).

"עשה שבעים תקונים יקרים מפנינים"

וטרם צאתנו משערי התקונים הנזכרים, מן הראוי לציין כי מאחר וידענו בבירור שמחבר החמדת ימים הפיץ קונטרסים רבים בעודו בחייו, הן בעניני נוסחאות של תפלות ולשם יחוד שייסד קודם עשיית המצוות, והן בעניני דרושים וכוונות ע"ד הסוד, והעולה על כולנה הם סדרי לימוד ותפלות רבים שהפיץ המחבר בחייו וכינה את רובם בשם "תקונים" כשהצד השוה שבהן שכולם נדפסו ב "עילום שם" בתוספת נוסחי תחינות מחודשות, אם כן מובן מאליו כי הקונטרסים הנזכרים שנמצאו בדרך "אקראי" עם כלות הכנת הספר לדפוס, אינם אלא מעט מזעיר ממה שאכן הפיץ המחבר בחייו בקרב חכמי דורו, ולא זו בלבד אלא שנקל לשער כי תקונים רבים נפוצו בכתיבת יד לרגל קשיי ההדפסה של אותם ימים ואלו ודאי שאינם בהישג יד, ובלי ספק שעם חלוף הימים יהיה ניתן לזהות כתבים נוספים הזהים לסגנון לשונו של המחבר בספרו חמדת ימים, ואילו ספרי התקונים שנאספו עד כה ישמשו לבאים בשערי מבוא זה כסימני דרך בלבד לזהות את יתר סדרי הלמוד ותקוני התפלות עם כל יתר ה"תקונים הנעלמים" שהפיץ המחבר בחייו - כשיעלה הרצון מלפני מי שעינו אל יראיו, ותן לחכם ויחכם עוד.

פרק ח - עקבות החכם הנעלם בספרי חכמי דורו

תמצית כ"ז תקונים שנדפסו מה"חכם הנעלם" בעילום שמו

ואמנם כשנבוא לחבר את שרשרת התקונים שנאספו עד כה מהחכם המקובל "עלום השם", נמצא כי התקון הראשון שהדפיס בעילום שם הוא קונטרס "תקוני התשובה", ומ"תקוני התשובה" נסע ל "תקוני שבת" הקצר, ומ"תקוני שבת" נסע ל "תקוני ק"ש על המטה" מהרמ"ק ומהאריז"ל, ומ"תקוני ק"ש" נסע ל "תקון חצות" מהאריז"ל המכונה

"תקון אשמורת", ומ"תקון חצות" נסע ל "תקוני שבת" הארוך, ו"מתקוני שבת" נסע ל "תקון מוצאי שבת", ומ"תקון מוצאי שבת" נסע ל "תקוני המועדים", ומ"תקוני המועדים" נסע ל "תקון סדר הטבילה", ומ"תקון סדר הטבילה" נסע ל "סדר פטום הקטורת", ומ"סדר פטום הקטורת" נסע ל "תקון ג' משמרות", ומ"תקון ג' משמרות" נסע ל "תקון השלחן", ומ"תקון השלחן" נסע ל" תקון הנפש ותפלות לאחר חצות לילה" שבספר "שערי ציון", ומ"תקון הנפש" נסע ל" תקוני תפלות קודם הלימוד ומעשה המצוות" שבספר "שערי ציון", ומ"תקוני תפלות" נסע ל "תקון קריאת כ"ו פסוקי שמו"ת" שבספר "שערי ציון", ומ"תקון קריאת כ"ו פסוקי שמו"ת" נסע ל "תקון לימוד תנ"ך ומשנה והלכה" שבספר "שערי ציון", ומ"תקון לימוד תנ"ך ומשנה והלכה" נסע ל "תקון ערב ראש חדש" שבספר "שערי ציון", ומ"תקון ערב ראש חדש " נסע ל "תקון ז' באדר" שבספר "שערי ציון", ומ"תקון ז' באדר" נסע ל "תקון מלקות ולבישת שק" שבספר "שערי ציון", ומ"תקון מלקות ולבישת שק" נסע ל "תקון התרת נדרים" שבספר "שערי ציון", ומ"תקון התרת נדרים" נסע ל "סדר משמרת החדש", ומ"סדר משמרת החדש" נסע ל "תקון ליל שבועות וליל הו"ר" המכונה "שפר התקונים", ומ"שפר התקונים" נסע ל "תקון שובבים", ומ"תקון שובבים" נסע ל "תקון הלילה", ומ"תקון הלילה" נסע ל "תקון היום", ומ"תקון היום" נסע ל "תקון המדות", ומ"תקון המדות" נסע ל "תקון שיעור קומה", ומ"תקון שיעור קומה" נסע לסדר "הלולא רבא", ומסדר "הלולא רבא" נסע לכל יתר "התקונים הנעלמים" שטרם נודע מקומן, ומה"תקונים הנעלמים" פרח לו האיש הנעלם - ועלה לעולם הנעלם - של ההוא טמיר ונעלם.

עקבותיו ה"נעלמים" של "החכם הנעלם" ביתר ספרי חכמי דורו

ואולם הנהגת הסתתרותו של "החכם המקובל" לא באה לידי ביטוי בסדרי התקונים הנזכרים בלבד, אלא חוזרת על עצמה כמעט בכל המקומות בהם נמצאו עקבותיו של אותו חכם בספרי חכמי דורו, ודוגמא לדבר הוא בעל השל"ה הקדוש שהעתיק לספרו מספר תפלות מקונטרסיו של אותו חכם ואילו את שמו הוא לא מזכיר אפי' ברמז כפי שיפורט להלן, למעט מה שציין כי מצא את התפלות בקונטרסי המדקדק הדבוק תמיד בה' שייסד תפלה לכל ענין וענין בפני עצמו או שציין במקו"א כי מצא ממנו סדר נאה, ולא זו בלבד אלא אף בעל כנסת הגדולה שהשיג על תירוצו של "אותו חכם" בסוגיא בברכות דף ח' הזכירו שם בעילום שם בציינו כי שלח אליו חד צורבא מרבנן מהעיר איזמיר, ואף הגאון חכם צבי שהעתיק לגליונות השו"ע שלו את התירוץ הנזכר מהקונטרס ששלח אותו חכם על הסוגיא בברכות, לא הזכירו בשמו כ"א שציין כי

בעוברו דרך אנדרנפולי ראה את כתב ידו של "אותו חכם", ואף הוסיף שם החכם צבי וציין כי יודעים אנו באותו חכם שאדם גדול בתורה היה, ומדבריו ניכר שהכיר מקרוב את תוקף גדלותו של אותו חכם ואעפ"כ נמנע מלהזכירו בשמו. (עי' כנה"ג או"ח סי' קמ"ו, ועי' אוצר חמ"י עמו' קכ"ז - קנ"ט).

ויתירה מזאת מוצאים אנו כי כשהדפיס "אותו חכם" את הספר "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש ואשמורת" בערי אשכנז בין השנים שע"ב - שע"ה, מסרם לדפוס על שמו של ר' יהודה הכהן אשכנזי להדפיסם בעילום שמו, ואילו הרב הנזכר לא ציין את שמו של ה"חכם הנעלם" אפילו ברמז כ"א שהעיד בהקדמתו ל"תקוני שבת" כי הקרה ואינה ה' לידו ספר זה מגדולי עולם שראשם מגיע השמים, וכמו כן נהג הרב הנזכר בספרו השני שקיבל מאותו חכם מקובל "עלום שם" המכונה "סדר תקוני ק"ש על המטה", שגם שם ציין בהקדמתו כי קיבלו פה אל פה מתלמיד האר"י, או שציין כי הקרה ה' לפניו ספר זה מגרמא שנפלה בחלקו, ולא זו בלבד אלא אף כשמסר את חיבורו על ביאורי המלות הזרות שבזוהר בהיותו בערי אשכנז באותם שנים, העלים ממנו את עקבותיו לחלוטין בהדפיסו את הספר על שמו של ר' ישששכר בער מקרעמניץ שכינהו "אמרי בינה".

וכעין זה ניתן למצוא אצל יתר חכמי דורו שקיבלו ממנו נוסחי תפלות כאשר כולם מציינים פה אחד כי העתיקום מפי סופרים ומפי ספרים חכמי א"י, וכפי שכתב בעל "מעבר יבק" בהקדמות ספריו שהביא לדפוס בין השנים שפ"ד - שפ"ו ומפורטים להלן, או שציין כי תפלה זו הובאה מירושלים, ואכן במטבעות לשון אלו השתמשו גם יתר החכמים שהדפיסו את נוסחי תפלותיו, וכמו שציין בעל ה"שערי ציון" בהקדמתו כי תיקן את התקונים שבספרו מפי סופרים חכמי א"י אשר מימיהן אנו שותין, או שפעמים הוסיף וציין כי תפלה זו נשאלה מן השמים ע"י החכם המקובל שבא מא"י וכנדפס שם בראש התפלה לבעלי תשובה, וכמו כן נהג "אותו חכם" בנוסח היה"ר שייסד לומר אחר ספר תהלים ומסרו לראשונה לבעל ה"שערי ציון" בשנת תט"ו בעת היותו בונציה בבית מדרשו של הרמ"ז, ואילו בשנת תכ"ד מוצאים אנו ששלחה שוב בעילום שם מא"י אל קהילת פיורדא שבאשכנז כשבראשה נדפסה הכותרת תחינה הובאה מירושלים וכפי שיפורט להלן פי"ב.

ולא זו בלבד אלא אף בספרים שהדפיס "אותו חכם" על שם תלמידו הנאמן ר' משה זכות לא נזכר שמו כלל, כמו שניכר מ"סדר התקון חצות" ו"תקון ליל שבועות והו"ר" שסידר מהאר"י שאותם אף מסר הרמ"ז ליתר גאוני איטליה להדפיסם בעילום שם מייסדן, ואמנם פעמים גילה בהן הרמ"ז טפח וכיסה טפחיים כמו שנהג ב"סדר משמרת החדש"

וב"סדר תקון שובבים" שם העיד הרמ"ז בהקדמתו או באמצע סדר התקון כי קיבלו מרבו, ונוסף לזה יש לציין כי אף ביתר הספרים שהביא "אותו חכם מקובל" לונציה ניכרת הנהגת צניעותו המפליאה כל רואה, כאשר הוא מוסר שם לדפוס את הספר "זוהר חדש" עם תוספת תיקונים ומדרש הזוהר על רות שלא נדפסו מעולם ממה שמצא מוגה מכת"י של האריז"ל בביתו של מהר"ם די לונזאנו בירושלים, וגם שם ציין החכם מהר"י חמיץ בהקדמתו כי מצא את הספר הנזכר אצל האיש שטרח והביא לפני המקובל ר' משה זכות הרבה מכתבי האריז"ל עד שהשיג ממנו הרמ"ז את תורתו, וכמו כן חזר המהר"י חמיץ עמיתו של הרמ"ז לנהוג בחיבורו הנוסף שהביא אותו מקובל לונציה, והוא ספר ההגהות מכת"י של הרמ"ק והאר"י על ספרי הזוהר והתקונים המכונה "דרך אמת" והדפיסו הרב הנזכר בספרו "אור נוגה", כאשר גם שם הוא מעלים את שמו של אותו חכם בתכלית ההעלם ורק בסוף הקדמתו הוא מציין לשמו, ושוב מהדהדת באוזנינו שתיקתם הזועקת של הרבה מחכמי דורו שבצורה מכוונת נמנעו מהזכרת שמו של אותו חכם עלום שם כאשר מכל זה ניכר בעליל כי על פי ציוויו נהגו כן.

עקבותיו הנעלמים של "החכם הנעלם" בכתבי היד שהותיר בערי אשכנז ונדפסו לאחר פטירתו

ואמנם תופעה זו חוזרת וניצבת לנגד עינינו גם ביתר הכתבים של "אותו חכם" שחזרו ונדפסו עשרות שנים אחר פטירתו ע"פ כתבי יד שהותיר בעודו בחייו אצל חכמי אשכנז כאשר נוכח שם בין יתר מסעותיו, וביניהם כתבי התוכחה שהגיעו לידי ר' יהודה ליב פוחוויצ'ר, אותם כינס לספריו "דעת חכמה" ו"קנה חכמה" ו"דרך חכמה" שהדפיס בין השנים תמ"ב - תנ"ב, וכן פירושו של "אותו חכם" על ספר תקוני הזוהר שהגיע מאוחר יותר לידי המקובל ר' צבי חאטש בעל "חמדת צבי" הנדפס בשנת תס"ו, שאף הוא העיד מפורשות בסוף הקדמתו כי ליקט לפירושו "חמדת צבי" על התקונים תילי תילים מפירושי המקובלים, וכן עניני קבלה מעשית שהגיעו לידיו מכתביו של "אותו חכם מארץ ישראל" והדפיסם ר' צבי חאטש בשנת תנ"ז בספרו "דרך ישרה", כשאף שם הוא מציין בשער הספר כי כולו מלוקט מכתבי אר"י ומכתבי קדמונים שאת שמם הוא לא מציין אפי' ברמז, וכן עניני תפלות ומנהגים וכוונות לימים נוראים שהדפיס ר' בנימין בינישׁ הכהן בספרו "שם טוב קטן" בשנת תס"ו ע"פ קיבוצי כתבי יד ישנים שמצא באשכנז כפי שציין מפורשות בהקדמתו, וכ"ז לבד מספר "אמתחת בנימין" שהדפיס ר' בנימין בינישׁ הכהן זצ"ל מאוחר יותר בשנת תע"ו כשאף הוא מכיל חלקים מספר "שם טוב קטן", לרבות תפלות רבות לכל ימות השנה בתוספת ענינים רבים מקבלה מעשית,

שאף אותם ליקט מפי סופרים ומפי ספרים כפי שציין שם בשער הספר ואילו את שמם הוא מעלים בתכלית. (רשימה מפורטת על ספרים אלו נכתבה להלן פי"ב).

פרק ט - מייסד התקונים הנעלם הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי

זהותו של המקובל הנעלם מייסד סדרי ה"תקונים"

ומעתה אחר שנאספו סדרי התקונים והתפלות הנזכרים, כשהצד השוה בכולם היא חתימתו הנעלמת של החכם המקובל מארץ ישראל ששלחם לתפוצות תבל החל משנת שע"ב עד סביבות שנת תכ"ו ואשר כינה את כולם תחת השם "תקונים", עלינו לברר כעת את שמו של אותו חכם על פי מה שנכתב באחד מהתקונים שמסר לעת זקנותו בעיר ונציה בשנת תט"ו, ועל אף שכבוד א' הסתר דבר מ"מ במקום שיש לחוש לכבוד שמים אין חולקין כבוד לרב, וכבר תלו ז"ל דבר גדול באמירת דבר בשם אומרו, ועוד שהרי כבוד גדול יש כאן אף לרב ועל כן אין למנוע מלחוק שמו עלי ספר.

המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מצפת מייסד לראשונה את "סדר תקון חצות" בשנת שע"ה

ואכן בין כל יתר התקונים שנאספו עד כה, מצוי תקון נוסף שאף אותו הדפיס מחבר התקונים בעילום שם במהדורות רבות, והוא "סדר תקון חצות" שסידר ע"פ האריז"ל עם תוספת של מזמורים ופסוקי תנ"ך וקינות שהוסיף מדיליה ואשר הביאו לראשונה לדפוס לערי אשכנז בשנת שע"ה בספר "סדר תקוני ק"ש ותקוני אשמורת", ואמנם על אף שחזר והדפיסו בעילום שם גם לעת זקנותו בעת שנוכח בעיר ונציה שבאיטליה כפי שניכר מהתקון חצות שמסר לבעל ה"שערי ציון" ולבעל "זאת חקת התורה" ובעל "טוב הארץ" בין השנים תט"ו - תי"ט וכמפורט למעלה, מ"מ באחת ממהדורות ה"תקון חצות" שהפיץ אותו חכם מיד עם בואו מא"י לעיר ונציה בשלהי שנת תט"ו מוצאים אנו את שמו המלא חתום בראש התקון, וכפי שנכתב בראש "סדר התקון חצות" שבסוף ספר "קיצור חובת הלבבות" שהדפיס הרמ"ז תלמידו בעיר ונציה בשנת תט"ו ושם נכתב בזה"ל, הא לכם זרע קדש "סדר תקון חצות" מתוקן ומקובל מהרב הישיש החסיד והעניו כמהר"ר בנימין לוי נר"ו אשר מסרו פה אל פה אל החכם השלם נאה דורש ונאה מקיים כמהר"ר משה זכות נר"ו כאשר הוא קבלו במסורת ברית ואמת מתלמידי האר"י זלה"ה אשר יצק מים על ידיהם.

צילום שער "תקון חצות" הנדפס בונציה בשנת תט"ו בסו"ס "קצור חובת הלבבות" עם שמו של מסדר התקון, הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מצפת נר"ו

התפשטות סדר תקון חצות בין חכמי איטליה בשנת תט"ו ע"י ר' בנימין הלוי

והן עתה אחר שנתברר בעליל כי שמו של מסדר התקון חצות הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מצפת שסידרו ע"פ כתבי האר"י עם תוספות פסוקים וקינות שהוסיף מדיליה, א"כ מובן מאליו כי אף המקובל ר' נ"נ הנובר שהדפיס בשנת תכ"ב בראש ספרו "שערי ציון" את סדר התקון חצות הנזכר וציין בהקדמתו כי קבלו מפי סופרים חכמי א"י, בלי ספק כוונתו למקובל האלקי ר' בנימין הלוי מצפת, שהרי ידענו בבירור כי ר' בנימין הלוי הוא שהביא להתפשטותו של סדר התקון חצות אצל יתר המקובלים באיטליה באותם שנים, כמו המקובל ר' אברהם חזקוני והמקובל ר' נתן שפירא שהדפיסו בספריהם "זאת חקת התורה" ו"טוב הארץ" את סדר התקון חצות שקיבלו מהמקובל ר' משה זכות שקיבל את התקון הלז מרבו המובהק ר' בנימין הלוי, ויתירה מזאת שהרי המקובל ר' נ"נ הנובר מעיד בהקדמת ספרו "שערי ציון" את כל סדר השתלשלות הקבלה בערי איטליה, ושם הוא מציין מפורשות כיצד פגש בר' בנימין הלוי בשנת תט"ו בעת שנקלע לבית מדרשו של ר' שמואל אבוהב ור' משה זכות בונציה, ונמצא כי באותה שנה שמסר ר' בנימין הלוי לתלמידו הרמ"ז את סדר התקון חצות להדפיסו בסו"ס "קצור חובת הלבבות" הנדפס בשלהי שנת תט"ו, מוצאים אנו גם את עדותו של ר' נ"נ הנובר שאף הוא חוזר ומעיד כי בשנת תט"ו ותט"ז פגש בר' בנימין הלוי בבית מדרשו של ר' משה זכות בונציה.

המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מייסד הספר "תקוני ק"ש ואשמורת"

ואחר שנתברר כי ר' בנימין הלוי הוא שסידר לראשונה את "סדר התקון חצות" כמפורט בשער הסדר הנדפס לעת זקנותו, א"כ שוב ידענו בבירור כי אף סדר התקון חצות הנדפס לראשונה בערי אשכנז בשנת שע"ה בסו"ס "תקוני ק"ש על המטה ותקוני אשמורת", בלי ספק כי נתייסד אף הוא ע"י המקובל ר' בנימין הלוי, כאשר מתוקף היותו מסדר הכתבים הנאמנים של כתבי האר"י ומהרח"ו היה מהראשונים שראו את סדר התקון חצות שנהג בו האריז"ל, והוא שהביאו אל ערי אשכנז בעודו בגיל המ' לחייו והדפיסו על שמו של ר' יהודה הכהן אשכנזי עם תוספות רבות של קינות ויתר מקראי קדש שהוסיף ר' בנימין הלוי מדיליה, ועל כן לא יפלא כי בראש התקון חצות שם ציין ר' יהודה אשכנזי כי הוא מיוסד ע"פ האר"י עם תוספות שהוסיפו תלמידיו. (מה שכינה ר' יהודה אשכנזי את ר' בנימין הלוי כתלמיד האר"י על אף שהרב"ל קיבל את משנתו מתלמידי האר"י, אין בכך שום פלא מאחר ובשנים ההם רבים מתלמידי האר"י היו עדיין בחיים וטרם נתפשט הכינוי תלמיד תלמידי האר"י, וד"ל).

ומעתה כיון שידענו שאת סדר התקון חצות הנדפס בשנת שע"ה בסוף ספר תקוני ק"ש ייסד ר' בנימין הלוי, א"כ שוב אין להטיל ספק כי אותו מקובל נעלם שהביא מהעיר צפת לאשכנז את כל יתר הספר תקוני ק"ש על המטה ותקוני אשמורת, הוא לא אחר מר' בנימין הלוי מצפת שהכין את סדר הק"ש על המטה בסדר מחודש ע"פ משנת הרמ"ק והאר"י עם יתר תוספות שהוסיף מדיליה, והוא שצירף לסדר זה את התקון חצות שהדפיס בסופו וכינהו תקון אשמורת.

המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מייסד הספר "תקוני שבת"

ואולם חידה נוספת העומדת בעינה קרוב לארבע מאות שנה תבוא על פתרונה בשורות אלו, כאשר רבים תהו מיד מי יצא הספר הנודע "תקוני שבת" שנתפשט לראשונה בערי אשכנז בשנת שע"ב, ויתירה מזאת יש לברר כיצד זכה ספר זה למהדורות כה רבות עד שנשכח זכרו בהיות עיקרי המנהגים שבו חוזרים ונדפסים בתוככי הסידורים של כל תפוצות ישראל עד ימינו אנו, כמו סדר קבלת שבת ואמירת שיר השירים ותפלת רבון העולמים עם סדר שלום עליכם וכו' וכמפורט לעיל פ"ג ופ"ז, עדות לכך הוא סדור "שער השמים" מבעל של"ה הקדוש שנדפס ע"י צאצאיו כמאה שנה לאחר מכן בשנת תע"ז כאשר ספר "תקוני שבת" חוזר ונדפס בו במלואו.

אך בהיות וידענו כי המביא לבית הדפוס של הספר "תקוני שבת" הוא לא אחר מהמלבה"ד של הספר "תקוני ק"ש ואשמורת" הנזכר, כאשר שניהם חוזרים ונדפסים בהפרש של ג' שנים בלבד זמ"ז ונקובים שניהם בשם אחד המכונה "תקונים", א"כ שוב אין להטיל ספק כי אותו מקובל מא"י שמסר את הספר "תקוני ק"ש ואשמורת" לידי ר' יהודה אשכנזי הוא שמסר לו אף את הספר "תקוני שבת", ולא פלא שבשניהם ציין המלבה"ד לזהותו של חכם אחד "נעלם" שהביא עמו באמתחתו תכריך כתבים ממנהגי המקובלים מא"י ובלי ספק כוונתו למקובל האלוקי ר' בנימין הלוי, שהרי נתברר בעליל כי את הספר "תקוני ק"ש" ייסד ר' בנימין הלוי שהרי נדפס בתוכו סדר התקון חצות שעל ייחוסו לרב"ל אין שום פקפוק, וא"כ שוב ידענו כי אף הספר "תקוני שבת" יצא מתחת ידו של הרב"ל, ועל כן לא יפלא מה שציין המלבה"ד בשני הספרים כי קיבלם מחכם נעלם מא"י, שבלי ספק עשה זאת על פי ציוויו של הרב"ל שבענוותנותו מסר לו את שני הספרים על מנת שידפיסם בעילום שמו.

המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מייסד התקונים שבספר "שערי ציון"

ואחר שנתברר כי ר' בנימין הלוי לעת זקנותו פגש במייסד ה"שערי ציון" בעיר ונציה והוא שמסר לו את סדר התקון חצות שהדפיס בראש ספרו, א"כ שוב אין להטיל ספק כי ר' בנימין הלוי הוא שמסר לו את כל יתר התקונים שהדפיס בעל "שערי ציון" בספרו

וכמו שהוכח למעלה, שהרי "תקון ק"ש על המטה" ו"תקון כ"ו פסוקי שמו"ת" ו"תקון חק לישראל" ו"תקון ליל שבועות והו"ר" שנדפסו בספר "שערי ציון", הדפיסם ר' בנימין הלוי כבר בשנת שע"ב ושע"ה בערי אשכנז בספר "תקוני שבת" ובספר "תקוני ק"ש ואשמורת", וכיצד חוזר ומדפיסם מחבר ה"שערי ציון" בלי לציין כי תקונים אלו נתפשטו בערי אשכנז כיובל שנים קודם לכן.

ואולם מאחר וידענו כי ממחבר אחד יצאו כל סדרי התקונים הנזכרים החל משנת שע"ב, שוב לא יפלא מדוע לא הזכיר זאת מחבר ה"שערי ציון" כיון שאת כל ספרו המכונה בשם "תקונים" קיבל מאותו מחבר הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי שחזר ומסר לו את התקונים שהדפיס בצעירותו בסו"ס "תקוני שבת" ובסו"ס "תקוני ק"ש", אלא שברבות השנים הוסיף הרב"ל לתקונים הנזכרים תוספות רבות שאותם מסר למחבר השערי ציון לעת זקנותו כאשר הוא מצרף לו תקונים נוספים שלא נדפסו, כמו תקוני התפלות שבו יחד עם שאר התקונים המפורטים לעיל פ"ג ופ"ז, וכ"ז מלבד תחינות המיוסדות מהאריז"ל שלא באו בדפוס מעולם ומסרם הרב"ל לראשונה לידי המלבה"ד של הספר שערי ציון, שבלי ספק יש להניח כי נוסחאות אלו הגיעו לידי הרב"ל מתוקף היותו המסדר הראשון של כתבי האר"י ומהרח"ו.

מחבר ה"שערי ציון" רומז בהקדמתו לשמו של ר' בנימין הלוי

ואמנם מה שלא ציין בעל השערי ציון בהקדמתו כי קיבל את סדר התקון חצות מהמקובל ר' בנימין הלוי, אין בכך שום פלא שהרי עמדנו למעלה על הנהגתו העיקבית של ר' בנימין הלוי להעלים שמו בתכלית ההעלם וכפי שניכר מ"סדר תקון חצות" שמסר להדפיסו בערי אשכנז בשת שע"ה ב"סדר תקוני ק"ש", כאשר אף בצעירותו נמנע מלרשום את שמו על סדר התקון והדפיסו על שמו של חכם אחר מחכמי אשכנז.

ואולם על אף שמחבר השערי ציון העלים את עקבותיו של מייסד התקונים שבספרו בציינו כי את כל התקונים שבו קיבל מחכמי א"י, מכל מקום למביני רמ"ז המעיינים בהקדמתו ניתן להבחין בחוש כיצד ייחס את כל התקונים שבספרו למקובל האלקי ר' בנימין הלוי, שהרי מלבד מה שחתם את ספרו כי את תקוני התפלות שבו קיבל מתלמיד תלמידי האריז"ל כאשר כינוי זה הולם את ר' בנימין הלוי שלמד מפי גורי האר"י כמצויין בשער התקון חצות הנזכר, מלבד זאת הרי כתב בהקדמתו בזה"ל, והתעה ה' אותי מארץ מולדתי גולה אחר גולה עד בואי אל ארץ איט"ליאה אל עיר מלאה חכמים וסופרים ושמה ליגור"א היושבת על שפת הים כו', והביאני המלך חדריו מאן מלכי רבנן הוא הוא החסיד העניו הרב הכולל כמהר"ר שמואל אבוהב נר"ו, ואיש כערכי אלופי ומיודעי דודי

ורעי הרב הכולל המקובל הנאמן כמהר"ר משה זכותא נר"ו אדון כל הארץ אשר כל טוב הארץ בידם ולא מנעו הטוב ממני, ומצאתי שם איש זקן ונשוא פנים החסיד והעניו הרב הכולל המקובל אלקי כמהר"ר בנימין הלוי מצ"פת תוב"ב נר"ו ולמדתי מכולם במישור אי"סור כולל, ואי"סור מוסיף על זאת שהעתקתי מהם עץ החיים והגהות הזוהר ותיקונים וזוהר חדש כו' ע"כ.

ומדבריו ניכר כי בא לרמוז על חבילת הכתבים אותה קיבל מר' בנימין הלוי ועל כן הוא מכנה אותה אי"סור כולל שהוא תרגום חבילה הנקראית "איסורייתא" בלשון ארמי, ולא לחינם הניח את סימון הגרשיים על תיבת איסו"ר כשמלשונו ניכר כי בא לרמוז דבריו בלשון מליצה, וכוונתו לכל סדרי התקונים שהדפיס בספרו "שערי ציון" מלבד התקון חצות שנדפס בראש הספר, אלא שבמכוון העלים ר' נתן נטע את תוכנה של אותה חבילת כתבים שקיבל מר' בנימין הלוי שבלי ספק נהג זאת על פי ציוויו של ר' בנימין הלוי שלאורך מאת שנות חייו העלים את שמו מכל הכתבים שהפיץ עד לאחרית ימיו.

ר' בנימין הלוי מדפיס את הגהות האר"י לספרי הזוהר על שם החכם ר' יוסף חמיץ

ולא זו בלבד אלא אף בתכריך הכתבים הנוסף אותו הזכיר שם מחבר השערי ציון בסמוך לר' בנימין הלוי, מוצאים אנו שחוזר ומציין כי למד מכולם במישור כו', ואי"סור מוסיף על זאת שהעתקתי מהם עץ החיים והגהות הזוהר ותיקונים וזוהר חדש, ואף כאן זועקת שתיקתו הבולטת של מחבר השערי ציון בהתייחסו לכתבים שהביא עמו ר' בנימין הלוי, שהרי הר"י חמיץ מעמיתיו של ר' משה זכות שהביא לדפוס את הגהות הזוהר והתקונים וזוהר חדש בספר "דרך אמת" שהדפיס בראש ספרו "אור נוגה", העיד מפורשות בהקדמתו שם כי ר' בנימין הלוי הוא שהביא את הגהות הזוהר מכתיבת ידו של האר"י, ואילו בהקדמת מחבר השערי ציון מוצאים אנו כי התעלם לגמרי מאיזכור זה ולא כתב זאת כ"א ברמז בלבד, בציינו סמוך לר' בנימין הלוי כי למד מכולם במישור אי"סור כולל, ואי"סור מוסיף על זאת שהעתקתי מהם את ההגהות לספרי הזוהר והתקונים, ובלי ספק שכוונתו להגהות שהביא עמו ר' בנימין הלוי מא"י מועתקות מכתיבת ידו של האר"י, אלא שלגודל ענוותנותו של ר' בנימין הלוי המכונה בפי מחבר השערי ציון "החסיד העניו" לא הרשהו לציין זאת בשמו, ולא זו בלבד אלא שהוסיף לציין את הלשון "העתקתי מהם" כשמדבריו ניכר כי הוא מייחס את ספרי ההגהות הנזכרים לשאר החכמים אותם מנה בפתיחת הקדמתו שם, ועל כן לא יפלא כי כשהביא ר' בנימין הלוי לדפוס את הגהות האר"י לספרי הזוהר המכונה "דרך אמת" חזר והעלים את שמו והדפיסם על שמו של החכם מהר"י חמיץ שהיה מעמיתיו של הרמ"ז.

ר' בנימין הלוי מדפיס ביאור למילות הזוהר על שמו של ר' יששכר בער מקרעמניץ ומהר"י חמיץ זצ"ל

ומעתה אחר שנתברר לעיל פ"ז כי ר' בנימין הלוי הוא שהביא את הספר "אמרי בינה" לאשכנז, אשר בו ביאר את המילות הזרות שבזוהר והדפיסו על שמו של החכם ר' יששכר בער מקרעמניץ בפראג שנת שע"א, א"כ מובן מאליו מדוע הודיע ר' יוסף חמיץ בהקדמתו לספר "דרך אמת" (המכונה "אור נוגה") כי בחלקו השני של הספר יצרף את הספר "יודעי בינה" שהוא כולל ביאור המילות הזרות שבספרי הזוהר מלבד ביאור ענינים רבים שבו, ואף הוסיף וציין בהקדמתו שם כי הוא מיוסד מכמה קדמונים ומספר "אמרי בינה" שהדפיס ר' יששכר בער מקרעמניץ יובל שנים קודם לכן.

ובלי ספק כי לא במקרה בחר החכם מהר"י חמיץ לחזור ולהדפיס בספרו את כל הספר "אמרי בינה", שהרי כבר הודיע גלויות בשלהי הקדמתו שם כי את הגהות האר"י לספרי הזוהר שנדפסו בראש הספר "יודעי בינה" ומכונים "דרך אמת" ייסדו מהגהות האריז"ל שאף אותם הביא ר' בנימין הלוי מצפת, ועל כן מובן מאליו מדוע צירף לו אף את הספר "אמרי בינה" שהרי כבר נתברר כי חיבור זה גם הוא יצא מתח"י ר' בנימין הלוי שהדפיסו יובל שנים קודם לכן בעיר פראג על שמו של החכם ר' יששכר בער מקרעמניץ, וכפי שציין שם החכם הנז' בהקדמתו כי רובו של הספר "אמרי בינה" נמסר לו רשום בכתב אמת מגאוני ארץ הקדושה שבאו מעיה"ק צפת.

ספר "יודעי בינה" שביקשו ר' י"ב מקרעמניץ והמהר"י חמיץ זצ"ל להדפיסו וזהותם זע"ז

ואולם הספר "יודעי בינה" שכתב המהר"י חמיץ בשער ספרו "אור נוגה" כי יש בכוונתו להדפיסו מצורף לספר "דרך אמת", יש לציין כי ספר זה לא זכה המהר"י חמיץ להשלים מלאכת הדפסתו כי רובו ככולו אבד ונשרף טרם גמר ההדפסה, וכפי שציין החיד"א ב"מעגל טוב" השלם אחר שר' בנימין הלוי יעץ שלא להדפיסו, ולא נשתייר ממנו כ"א חלקו הראשון של הספר מהגהות האר"י על הזוהר המכונים "דרך אמת".

ואמנם יש להעיר כי הספר "יודעי בינה" שציין עליו ר' יוסף חמיץ כי הוא מבאר את המילות הזרות מלבד ענינים זרים שבספר הזוהר, כבר נדפס חלק ממנו יובל שנים קודם לכן בספר "אמרי בינה" שהביא ר' יששכר בער מקרעמניץ לדפוס בשנת שע"א ואף הוא השתמש בסגנון לשונו של בעל ה"אור נוגה" בציינו בשער ספרו כי בא לבאר את המילות הזרות שבספרי הזוהר, ויתירה מזאת הודיע שם בראש ספרו "אמרי בינה" כי בכוונתו להדפיס חיבור גדול המבאר את הענינים הזרים שבספרי הזוהר ומכונה "יודעי בינה", אלא שציין בהקדמות יתר ספריו כי לא היו בידו מעות להדפיסו, (עי' הקדמת הס' "מקור חכמה", "יש שכר", "פתחי יה"), ומדבריו שם ניכר כי הספר "אמרי בינה" שקיבל את

רובו מהחכם מצפת אינו אלא מעט מזעיר מהספר "יודעי בינה" שאף עליו ימים יגידו מי חיברו, ולא לחנם קרא שמו "אמרי בינה" כי הוא מעט אמרים מהספר הגדול הנקרא "יודעי בינה", ואכן רבות יש להעיר אודות חיבור זה והחיבור "מקור חכמה" על הזוהר שהביא לדפוס ר' ישששכר בער מקרעמניץ בדיוק ימים ספורים קודם שהדפיס את הספר "אמרי בינה" שקיבל מהחכם הנעלם מצפת ואכ"מ.

ר' בנימין הלוי מדפיס לראשונה תוספות לספר "זוהר חדש" על שמו של מהר"י חמיץ

ספר נוסף שנשא ר' בנימין הלוי באמתחתו מארץ ישראל באחרית ימיו וגרם להתפשטותו, הוא ספר "זוהר חדש" אותו הביא מא"י ממה שמצא בגנזי מהר"ם די לונזאנו כשהוא מוגה בכתיבת ידו של האריז"ל, ובעת שהותו אצל תלמידו המובהק ר' משה זכות בונציה בין השנים תט"ו - תי"ט הותיר בידו את הספר הנזכר בכת"י, כאשר שנים ספורות לאחר מכן מוצאים אנו את ר' משה זכות שולח לדפוס את הספר הנזכר על שם עמיתו כמוהר"ר יוסף חמיץ אשר הזיל כסף מכיסו להוצאות הדפוס, ואכן בספר זה שנדפס שם בשנת תכ"ג הוסיף ר' בנימין הלוי תוספות חדשות ממדרשי הזוהר על המגילות מלבד מאמרי התקונים שלא באו בדפוס מעולם, לרבות הגהות חדשות שמצא עליו מכתיבת ידו של האר"י.

אך כמובן שגם בספר זה לא לקח ר' בנימין הלוי עטרה לעצמו כ"א שמסרו לתלמידו הרמ"ז והוא הדפיסו שנים ספורות לאחר מכן ע"י עמיתו המהר"י חמיץ שציין בהקדמת הספר את שמו של ר' בנימין הלוי בהסוואה מוחלטת וכפי שכתב שם את ייחוסו של הספר בזה"ל, ולולי שכל אלה פעל אל שנמצא שלם בסדר והגהות מהאר"י זלה"ה, והיה האוצר הזה טמון וגנוז בבית הרב הותיק כמוהר"ר מנחם די לונזאנו זצוק"ל כי לו שת"י ידו"ת בכל חכמה, ובראותי הדרו העירני ה' להביאו אל הדפוס, יען מצאתיו בכל תיקוניו בבית נאמן "משה", האיש שטרח והביא לפניו הרבה מכתבי האר"י זלה"ה ביתר שאת עד שהשיג משה בדורו ז' ה כ' וחו ו' גבורתו ת' ורת אלקים בקרבו כו', ומדבריו ניכר בבירור כיצד רומז לרבו המובהק של ר' משה זכות הוא ר' בנימין הלוי שמסר לתלמידו הרמ"ז רבות מתורת האר"י ומכתביו ואעפ"כ אינו מזכירו כ"א ברמ"ז.

ר' בנימין הלוי מדפיס קיצור מספר הכוונות שחיבר, על שמו של המקובל ר' אברהם חזקוני זצ"ל

על ענוותנותו המופלגת של ר' בנימין הלוי ניתן לעמוד מחיבורו הנוסף אותו הדפיס על שמו של המקובל ר' אברהם חזקוני מקראקא שהביאו לדפוס בשנת תי"ט בונציה תחת השם "זאת חקת התורה", וצירף אליו הגהות מהרמ"ז מלבד הסכמתו של ר' בנימין הלוי שהפליג שם אודות דיוקו של המחבר שטרח ללקט לספרו כוונות אריז"ל ע"פ כתיבות

מדוייקות, ואף הוסיף שם הרב"ל וציין כי ספר זה הוא קיצור לספר "הכוונות" הארוך שנסדר מהאריז"ל, ואין ספק כי כל הקורא תוכן הקדמה זו תסמרנה שערותיו מהפלגת צניעותו של ר' בנימין הלוי, שהרי את ספר "הכוונות" הארוך ידענו בבירור מעדותו של הר"מ פאפריש בהקדמתו לעץ חיים כי ר' בנימין הלוי בעצמו יסדו בין ג' הספרים שסידר מכתבי האריז"ל המכונים "לקוטים", "דרושים", "כוונות", ואילו בהסכמתו של ר' בנימין הלוי לספר "זאת חקת התורה" שהוא קיצור הכוונות השכיחות שנלקטו מספרו הארוך, מוצאים אנו שהעלים את זהותו בתכלית כשהוא מדפיסו על שמו של המקובל ר' אברהם חזקוני, והוא פלאי.

פרק י - "חמדת ימים" אותו קרא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי

"את קולו שמענו ואותו לא ידענו"

(מתוך הקדמת הר"י אלגאזי לספר חמ"י)

ומעתה אחר שעמדנו על שמו של מייסד סדרי התקונים, כשהתקון הבולט שבהן הוא "**סדר תקון חצות**" שהדפיס לראשונה בשנת שע"ה בהיותו בערי אשכנז ואילו לעת זקנותו חזר והדפיסו בסו"ס "קצור חובת הלבבות" בונציה שנת תט"ו כאשר חותם שמו נמצא בראש התקון, שוב סרו ענני הערפל אשר כיסו מאות בשנים על הספר הקדוש "חמדת ימים" בהיות שם מחברו נעלם בתכלית ההעלם החל מראשית הדפסתו של הספר אותו ההדיר מרא דארץ ישראל כמהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל מתוך כתב היד שמצא סביבות העיר צפת והדפיסו לראשונה בשנת תצ"א באזמיר, כאשר אף הרב המהדיר מציין לזה בהקדמת הספר בזה"ל, "**כי את קולו שמענו ואותו לא ידענו - לא ידעתי אפנה מי בעל דברים ואת שמו לא הגיד שמו ושם עירו**" .

מחבר ה"חמדת ימים" מעיד בספרו כי סידר את "סדר התקון חצות"

צילום דברי מחבר החמדת ימים בפ"א משבת אות צ"ח, שם העיד כי הוא שסידר את סדר התקון חצות

והנה המעיין בספר חמדת ימים פ"א משבת אות צ"ח לענין "סדר תקון היסוד" שייסד לליל שישי, יראה שהעיד שם הרב המחבר כי הוא שסידר את סדר ה"תקון חצות" וכפי שכתב שם בזה"ל, ונראה לי לענין חצות לתקון הלילה הזה **וגם "בתקון חצות שסידרתי לשאר הלילות**" , הוא בכל מקום ומקום לפי היום והלילה של אותו אקלים, והנסיון יוכיח שקריאת הגבר השחור הנזכר בזוהר מעיד על זה שהוא ברגע חצות לילה בכל אקלים ואקלים לפי ערך של אותו אקלים ולפי ערך הזמן בקיץ ובחורף עכ"ל.

זהותו של מחבר החמדת ימים "מסדר התקון חצות" עם המקובל האלקי ר' בנימין הלוי "מסדר התקון חצות"

והיות ונתברר כי התקון היחיד מבין סדרי התקונים שנמצא חתום בחותם מסדרו, הוא "**סדר תקון חצות**" שנדפס בסו"ס "קצור חובת הלבבות" בונציה שנת תט"ו עם חתימתו של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי אשר סידרו ע"פ האר"י עם תוספות שהוסיף מדיליה, שוב הותרו כל הספקות בהתייחס לשמו של מחבר החמדת ימים, שהרי לפנינו עדותו של הרב חמדת ימים כי הוא שסידר את "סדר התקון חצות", וכיון שידענו **כי תקון זה נסדר ע"י המקובל האלקי ר' בנימין הלוי** , שוב אין להטיל ספק כי אף הספר "חמדת ימים" יצא מתחת ידו.

צילום שער "סדר תקון חצות" שייסד ר' בנימין הלוי, כפי שנדפס בשנת תט"ו בונציה בסו"ס "קצור חובת הלבבות", ולצידו צילום שער "תקון לחצות" מכתיבת ידם של תלמידי הרמ"ז באטליה סביבות שנת ת"כ, כשעל גביו ציינו את נוסח השער הנדפס לצידו, וכי מסדר התקון הוא המקובל הישיש ר' בנימין הלוי מצפת נר"ו שמסרו פה אל פה לחכם הכולל כמהר"ר משה זכות נר"ו. (כת"י זה מצוי בספריה בי-ם בין כתבי הרב"ל, "תקון חצות" צירוף 141 ס' 2682, ומוסקבה גינזבורג 720).

לשונו היחודית של ר' בנימין הלוי בשער התקון חצות וזהותה עם הספר חמדת ימים

ועתה אחר שנתברר בעליל כי ספר חמדת ימים יצא מתח"י של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי שסידר לראשונה את סדר התקון חצות מהאריז"ל, א"כ לא יפלא כי אף את סגנון לשונו הייחודי שהותיר ר' בנימין הלוי בשער התקון חצות ניתן לזהות בבירור עם ספרו חמ"י, שהרי המעיין בשער התקון חצות הנזכר יראה שכתב שם הרב"ל בזה"ל, ואשרי איש ירא את ה' אשר נשאו לבו להתעורר "ולהשתתף בפרק השותפין העליונים" אבלי ציון המצוינים למעלה כאשר הפליגו מאוד בספר הזוהר כו', והנה המתבונן בסגנון לשון זו יבחין כי כוונתו לדברי הזוהר שהאריך במעלת המתאבל על חורבן ירושלים וכתב שנעשה שותף למלאכי מרום המתאבלים אף הם על החורבן, ולזה רמז כאן המחבר בנועם מליצותיו לפרק השותפין שבמס' ב"ב וכתב כי אשרי מי שנשאו לבו להשתתף "בפרק השותפין" העליונים.

והנה כאשר נבוא לעיין במה שכתב הרב חמ"י בפ"א מר"ח אות ט"ז, נמצא שהאריך שם המחבר במעלת המתאונן על אריכות הגלות והחורבן ובסוף דבריו ציין גם הוא את המליצה הנזכרת בכותבו שם בזה"ל, וכאלה רבים ונכבדים בכל דור ודור "נשא לבם אותם להתעורר ולהשתתף בפרק השותפין העליונים אבלי ציון המצויינים למעלה", ואשרי אנוש יעשה זאת גם בדורות אחרונים האלה על חלול שמו הגדול המחולל בקרב

הגוים ועל הסתר סוכת דוד עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ ויצא כנגה צדקה וכו' ע"כ.

מחבר החמדת ימים מעיד בספרו כי חיבר את ספר ה"ליקוטים" להאריז"ל

איזכור נוסף על ידו ניתן לזהות את שמו של מחבר החמדת ימים באופן ברור עם המקובל האלקי ר' בנימין הלוי, הוא מה שהעיד בפנינו מחבר ה"חמדת ימים" אודות ספר "הלקוטים" שחיבר מכתבי האריז"ל, כמו שיראה המעיין בחמ"י פ"א משובבי"ם אות מ"ג שם ציין המחבר את מנהגו בימי השובבי"ם לאסוף אליו כל חרד והיו הוגים בתקונים שבזוהר באימה ובקדושה, ונוסף לזה העיד שם המחבר כי ביתר היום היו הוגים בדרושי כתבי האריז"ל בסוד יסוד ומלכות אשר אספתי בספר "הלקוטים" אשר לי עכ"ד, ונמצא כי לפנינו עדותו של מחבר החמ"י כי חיבר את ספר "הלקוטים" של האריז"ל, ואשר הוא אחד מג' הספרים שנסדרו בימים ההם מכתבי האריז"ל המכונים, ספר "הכוונות" וספר "דרושים" "וספר לקוטים". (יש לציין כי דברי החמ"י הנז' נדפסו בדפו"ר ובכל ז' המהדורות שאחריו, למעט מהדורתו המחודשת והאחרונה שנדפסה בשנת תשס"ד העולה על כולנה בחסרון של שורות למאות ושגיאות לאלפים, מלבד משלוח היד ששלחו בקטע הנזכר כאשר בקשו לתקן וקלקלו כמו שיראה המשוה מהדורה זו לכל המהדורות שלפניו).

צילום דברי החמ"י בפ"א משובבי"ם, שם העיד כי סידר את ספר "הלקוטים" להאריז"ל

זהותו של הרב "חמדת ימים" מחבר ספר "הלקוטים" עם המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מחבר ספר "הלקוטים"

ומאחר וידענו בבירור כי ג' ספרים אלו נסדרו על ידי המקובל האלקי ר' בנימין הלוי נקרא לסדר את כתבי המהדורא קמא של האר"י ומהרח"ו סמוך לשנת ש"ץ, וכפי שציין המקובל ר' מאיר פאפריש תלמידו של המקובל האלקי מהר"י צמח בהקדמתו לספר "עץ חיים", שם העיד כי ג' ספרים אלו נסדרו ע"י ר' בנימין הלוי שהיה אז מהדיינים הגאונים שבארץ ישראל (עי' הקדמת "עץ חיים" דפו"י ד"ה לכן), א"כ שוב לא נותר ספק על זיהויו המוחלט של מחבר הספר "חמדת ימים" עם המקובל האלקי ר' בנימין הלוי, מאחר והרב חמ"י מעיד מפורשות כי הוא שחיבר את ספר "הלקוטים" להאר"י, וכבר נתברר כי ספר זה הוא אחד מג' הספרים הנזכרים שחיבר ר' בנימין הלוי.

צילום הקדמת הר"ם פאפריש, בה העיד כי ר' בנימין הלוי סידר את ספר "הליקוטים"

ומעתה היות וידענו כי סידור ג' הספרים הנ"ל נעשה ע"י ר' בנימין הלוי בין השנים שפ"ה - ש"צ, נמצא כי בעודו בגיל הנ"ה לחייו כבר נמנה ר' בנימין הלוי על גדולי המקובלים בדורו ועל כן נבחר לעמוד בראשי המסדרים של ספרי האר"י ומהרח"ו שבהן

הגו המקובלים בני דורו, וכפי שעולה מעדותו של המקובל האלקי ר' יעקב צמח שהיה מעמיתיו של ר' בנימין הלוי ומסדר המהדורא בתרא של כתבי האריז"ל, והוא ציין בהקדמתו לספרו "קול ברמה" כי ספר "כוונות", ו"דרושים", ו"לקוטים" הנם מהספרים הידועים אצל החברים.

זהותו של מחבר החמ"י בליקוט "כוונות" האר"י עם המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מחבר ספר "הכוונות"

צילום ממכתבו של החמדת ימים בסוף ספרו,

בו הוא מציין כי טרח ללקט כוונות מדויקות מכתבי האר"י

ומעתה לא יפלא מה שהרבה החמ"י להעיד במקומות רבים בספרו כי ליקט לספרו כוונות מרבינו האריז"ל ומהרח"ו ממה שמצא מכתיבת ידם הקדושה ולא מיתר הכוונות שהיו בידי המקובלים אשר בהן נפלו שגיאות רבות לרוב ההעתקות, ומדבריו ניכר כי טרח בחייו לאסוף כוונות המיוסדות על פי האר"י ממה שהגיע לידו מכתיבת ידי האר"י ומהרח"ו בעצמם, ועדות זו מקבילה אף היא לעדותו של הר"מ פאפריש כי ר' בנימין הלוי חיבר את ג' הספרים של האריז"ל במהדורא קמא ובכללם ספר "הכוונות", ונמצא כי מלבד ספר "הלקוטים" שנקב החמ"י מפורשות כי הוא חיברו מוצאים אנו רמזים ברורים כי חיבר אף את ספר "הכוונות" כפי שניכר ממה שזכר במקומות רבים מספרו. (עי' פ"ו מפסח אות קכ"ה, ושם אות ק"מ, ובפ"ב מעומר אות י', ובפרט בפתיחת מכתבו שבסוף ספרו וביתר מקומות).

דיוקו של מחבר החמדת ימים אחר כתבי האריז"ל המדוייקים - דיוקו של ר' בנימין הלוי אחר כתבי האריז"ל המדוייקים

ויתירה מזאת שהרי עדותו הנזכרת של מחבר החמדת ימים כי טרח להעתיק כוונות מדוייקות מכתבי האר"י ומהרח"ו בעצמם ולא מהכוונות הפזורות בין יתר המקובלים, עולה בקנה אחד עם הידוע לנו אודות המקובל ר' בנימין הלוי שטרח לסדר את כתבי האר"י מהכתבים היותר מדוייקים, וכפי שהעיד ר' בנימין הלוי בהסכמתו לספר כוונות הקצר שסידר המקובל ר' אברהם חזקוני מתוך ספר הכוונות הארוך שחיבר ר' בנימין הלוי בעצמו והדפיסו בענותנותו על שמו של ר' אברהם חזקוני בעיר ונציה שנת תי"ט תחת השם "זאת חקת התורה", ושם כתב ר' בנימין הלוי בהסכמתו בזה"ל, האמנם אלם לי צד"ק וכל שכן בדברים שהם כבשונו של עולם כבשים ללבושיך, אך רע"ה ראיתי עוני עמי רבו כמו שרבו מאד אשר העתיקו והדפיסו ספרים לאין קץ אשר לא ניתנו להיכתב ובכמה טעויות ושיבושים מלא כמושים, והנה לעת כזאת האיר אל עבר פני ממזרח

שמש צדקה מרפא לנפש טהורה זאת חקת התו"רה הוא קיצור ספר הכוונות הארוך של האר"י זלה"ה כו'.

ולא זו בלבד אלא שכל משנתו של המקובל האלוקי ר' משה זכות בתורת האריז"ל הוא ממה שקיבל פה אל פה מהמקובל ר' בנימין הלוי בעת שהותו בונציה בין השנים תט"ו - תי"ט, ועליו העיד החיד"א ("שם הגדולים" ערך ר' משה זכות) כי למד עמו ר' משה זכות חכמת האמת וקיבל ממנו "סולת נקיה", ואף בקונטרס אחרון לאות ק' בערך "קבלה" כתב שם החיד"א בזה"ל, וראיתי בכתבי הרב הרמ"ז שהוא היה נזהר לקרות שום ספר קבלה כ"א כתבי האר"י זצ"ל כפי אשר קיבלם מרבו מה"ר בנימין הלוי שהיה קרוב לגורי האר"י.

ומעתה אחר שנתברר למעלה כי ר' בנימין הלוי בעודו בשנת הל' לחייו כבר הפיץ כתבי קבלה בעולם, כאשר בשנת ש"ס הדפיס את קונטרס "תקוני התשובה" מהאר"י עם נוסחאות תפלה שהוסיף מדיליה, ולא זו בלבד אלא שבשנת המ"ה לחייו הביא לראשונה את "סדר התקון חצות" שסידר ע"פ האריז"ל לעיר פראג שבאשכנז לבד מיתר הקונטרסים שהפיץ באותם ימים וכמפורט למעלה, א"כ שוב לא יפלא מדוע ר' בנימין הלוי הוא שנקרא מאוחר יותר לעמוד בראש המסדרים של כל כתבי האר"י, שמאחר ובידו היו מצויים קונטרסים מדוייקים מכתבי האר"י מלבד תוקף גדולתו כאשר בשנת הנ' לחייו כבר נמנה מגדולי הדיינים בארץ ישראל ואולי אף שנים רבות קודם לכן, על כן מובן מאליו מדוע נקרא לעמוד בראש מסדרי הכתבים.

פרק יא - עקבות ר' בנימין הלוי בספר חמדת ימים

עקבותיו של ר' בנימין הלוי מייסד ה"שערי ציון" בספר "חמדת ימים"

ואמנם אחר שנגלו הראיות החותכות לשמו של מחבר הספר "חמדת ימים", וכי אכן חיבור זה יצא מתחת ידו של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי, מעתה נוכל לזהות בו עקבות נוספים כאשר אף מהן הולכת ומתגלית דמותו הגדולה של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי.

וראשית כל מן הראוי היה לעמוד על ייחודיותו של מחבר הספר "חמדת ימים", בייסוד סדרי לימוד ונוסחאות רבות של לשם יחוד לבד מנוסחי תפלה ותחינות, כאשר בדבר זה לא נמצא לו אח ורע לא במאות השנים שלפניו ולא בדורות הקרובים שבאו אחריו לבד מהספר "שערי ציון", ומאחר ונתברר כי רובו ככולו של הספר "שערי ציון" ייסדו המקובל ר' נ"נ הנובר ממה שמסר לו ר' בנימין הלוי בשנת תט"ו כשפגש בו בעיר ונציה, וכמו שהודיע בסוף ספרו כי קבלו מהחכם המקובל תלמיד תלמידי האריז"ל,

ואף בהקדמת הספר רמז מפורשות לשמו של ר' בנימין הלוי בכותבו כי קיבל מאיתו חבילה של כתבים מלבד ההגהות על ספרי הזוהר והתקונים, וא"כ שוב נוכל לחזור ולזהות את עקבותיו של המקובל ר' בנימין הלוי בכל פינות הספר "חמדת ימים", כאשר במרבית מנוסחי התפלות שבו בולטים אותן עשרות מטבעות לשון יחודיות של מחבר התפלות שבספר "שערי ציון", אלא שברוב נוסחי התפלות המקבילים זל"ז ניכר כי מסרם ר' בנימין הלוי לבעל ה"שערי ציון" בנוסח מקוצר מאוד מכפי שסידרם בספרו "חמדת ימים" מאחר והשמיט מהן את כוונות הסוד אותם כינס בספרו חמ"י לבאים בסוד ה', ומשא"כ בספר "שערי ציון" שנתייסד ברובו אף לאלו שלא באו בסוד ה', ועל כן לא יפלא שהעלים מהן מחבר התפלות את נוסחי הקבלה.

מסעותיו של מחבר הספר "חמדת ימים"

ואולם עקבות נוספים אותם הותיר מחבר החמ"י בספרו, המקבילים גם הם בצורה יוצאת דופן עם מקומות מגוריו ויתר מסעותיו של ר' בנימין הלוי במאת שנות חייו, הם שמות הערים אותם זכר מחבר החמדת ימים במקומות רבים בספרו בציינו את מסעותיו ומקומות מגוריו, ודוגמא לדבר היא עדותו של המחבר בפי"ב משבת אות ד' על פגישתו בר' משה שיגובייא בעיר ברוסה שבטורקיה, וכן בפ"ט אות פ"ח משבת שם ציין את המנהג שראה בקושטנדינא לענין אופן החופה שנהגו בני העיר, ואף בפ"ב מיו"ט אות נ"ב חזר החמ"י והעיד כי בהיותו בעיר קושטאנדינא שבטורקיה הראוהו פסק ארוך שכתב המהרי"ט בענין גרם כיבוי ביו"ט, ואילו בפי"ח משבת אות מ"ב מוצאים אנו את נוכחותו של המחבר אף בערי אשכנז וכפי שניכר מעדותו שם על המנהג שעשו על פיו רבים משלומי אמוני ישראל שבאשכנז, וכן המעיין בפט"ו משבת אות מ"ד יראה שהעיד שם המחבר על פירצת השבת שראה בעת היותו בערי אשכנז ועל התוכחה שהיה דורש שם בקהל רב אודות פירצה זו, וכ"ז מלבד מנהגים רבים שציטט המחבר לספרו מהנהוג בארצות אשכנז על אף שלא בא זכרם בשום ספר, כשבלי ספק לא נתוודע להם הרב המחבר אם לא שראה מנהגים אלו מקרוב בעת שהותו בערים ההם, וכמו שציין החמ"י בפ"ה משבת אות כ"ט על מנהג הנהוג בקצת מקהילות אשכנז שיוצאין לקבל את השבת בכלי זמר.

ונוסף לזה מוצאים אנו את עדותו של המחבר בפי"ח משבת אות י"ד על נוכחותו גם בעיר ונציה שבאיטליה, שם הוא מזכיר את עמיתו בתורה המקובל ר' משה זכות מונציה ואת השפעתו על הרמ"ז ובני ישיבתו שם להחמיר בשקיעה כר"ת, ולא זו בלבד אלא שבפ"ה מפסח אות ל"ט מונה הרב חמ"י את המהר"ש הלוי כעמיתו בתורה, ומדבריו ניכר כי

הכירו מבית מדרשו שבשאלוניקי מקום מגוריו של המהר"ש הנזכר בעל שו"ת מהר"ש הלוי, ועל כן לא יפלא כי המעיין שם בפ"ג אות כ"ז יראה שהמחבר חוזר ומעיד על נוכחותו בעיר שאלוניקי שביון, ואילו את נוכחותו של הרב חמ"י בארץ ישראל ובפרט בירושלים עיה"ק, מיותר לציין מאחר והזכיר זאת המחבר פעמים לא מעטות, מלבד מה שהעיד המחבר על השפעתו בקרב האיתנים שבארץ הקודש שהחזיקו בסדר הלימוד שהנהיג לערב ר"ח כמו שציין בפ"א מר"ח אות פ"ד, וכעין זה בפ"א משובבי"ם אות מ"ו, וכ"ז מלבד המנהגים הרבים אותם ציין המחבר בספרו מהנהוג בירושלים ובצפת שבלי ספק לא היו מגיעים לאוזנו אם לא שהכירם מקרוב, ועל כן לא יפלא מה שהרבה המחבר לספר על עובדות ומנהגים רבים מגורי האר"י שמקום מושבם בעיה"ק צפת, והיות ורבים מעובדות והנהגות אלו לא נזכרו בשום מקום מוכח בעליל כי הכירם הרב חמ"י מקרוב.

ואמנם את נוכחותו של המחבר אף במצרים ניתן לראות במקומות רבים בספרו כשמציין לכתיבת ידם של האר"י ומהרח"ו, בהם עיין בעת שסידר את כתביהם במצרים וכמו שציין לזה בפ"א מפסח אות ל"ד ובקונטרס ג' אות א' וביתר מקומות, ובלי ספק שכל קורא מסעות אלו תגדל תמיהתו מיהו זה ואיזה הוא שהספיק בתנאי הימים ההם להיות נוכח בעיירות כה רבים הפזורים בכל קצוות תבל.

מסעותיו של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי ועקבותיהם בספר "חמדת ימים"

ואמנם אחר שנוכחנו בעליל כי מייסדו של הספר חמדת ימים הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי, שוב לא יפלא בהיות הערים הנזכרים שמנה החמ"י עולים בקנה אחד עם מסעותיו הרבים של ר' בנימין הלוי שטרח כל חייו לחזר בערים רבות אחר כתבי האר"י היותר מדוייקים, ואשר מהן סידר מאוחר יותר את ג' הספרים הנכבדים המכונים "כוונות", "דרושים", "לקוטים", וכ"ז מלבד סדרי התקונים שסידר ע"פ האר"י כמו תקון ק"ש על המטה, ותקון חצות, ותקון ליל שבועות והו"ר וכו' שגם אותם סידר הרב"ל ואף טרח להפיצם בכל דרך אפשרית ע"י קונטרסים רבים שהפיץ בעת מסעותיו בכל רחבי תבל, ויתירה מזאת שהרי המקובל ר' בנימין הלוי שעמד באותם ימים בראשי הדיינים שבא"י נתמנה מתוקף גדולתו להיות משולח לטובת עניי א"י וכפי שציין זאת החיד"א מפורשות בערך תלמידו הרמ"ז, שם הוסיף וכתב כי ר' בנימין הלוי נקלע לונציה כשהיה בשליחות מצוה לטובת עניי א"י, ואמנם על אף שאת שליחות זו עשה ר' בנימין הלוי לעת זקנותו בשנת תט"ו בעודו בשנת הפ"ה לחייו, מ"מ אין ספק כי הוחזק בשליחויות אלו שנים רבות קודם לכן.

ואכן בבואינו לזהות את מסעותיו של ר' בנימין הלוי עם מסעותיו של מחבר החמדת ימים מוצאים אנו זהות מוחלטת ביניהם, שהרי את נוכחותו של הרב"ל בערי ברוסה וקושטנדינא שבטורקיה ידענו ממה שכתב עמיתו בתורה המקובל מהר"י צמח בהקדמתו לספר "קול ברמה", שם הוא מציין כי שלח את חיבוריו לחכם השלם והדיין המצויין ר' בנימין הלוי מקושטנדינא, ואילו את נוכחותו בעיר איזמיר שבטורקיה ידענו מכהונתם של ממשיכי דרכו הלא הם ר' שלמה הלוי בנו ונכדו ר' בנימין הלוי שנמנו על גדולי הרבנים באיזמיר בין השנים תל"ה - ת"פ ואף מקום מנוחתם בבית החיים שם, וכ"ז מלבד הקונטרס ששלח הרב"ל מהעיר איזמיר לבעל הכנסת הגדולה בישוב הסוגיא בברכות דף ח' ע"א, ושם מזכירו הכנה"ג בעילום שמו בציינו, "שלח לי חד צורבא מרבנן מהעיר איזמיר " (עי' כנה"ג או"ח סי' קמ"ו).

ואילו את נוכחותו של הרב"ל בערי אשכנז ידענו מהתקונים הרבים שהפיץ שם בעודו בצעירותו סביבות שנת ש"ע, כשהבולט שבהם הוא ספר "תקוני שבת" הנדפס שם לראשונה בשנת שע"ב, מלבד "סדר תקון חצות" שהדפיס שם לראשונה בסו"ס "סדר תקוני ק"ש על המטה" בשנת שע"ה, ועל תקונים אלו אין להטיל ספק שמא לא יצאו מתח"י הרב"ל שהרי את "סדר תקון חצות" הנדפס בשנת שע"ה מוצאים אנו חוזר ונדפס כארבעים שנה לאחר מכן כשעליו חתום כי ר' בנימין הלוי סידרו ע"פ האר"י, ואמנם מלבד התקונים הרבים שהדפיס שם הרב"ל בעילום שם ניתן למצוא את כתביו בין חכמי אשכנז וכפי שעולה מהקדמתו של ר' נפתלי ב"ר דוד בספרו "בן דוד" שהדפיס בשנת תפ"ט באמסטרדם, שם ציין המחבר בהקדמתו כי בא לידו כתב יד ממוהר"ר בנימין הלוי בעצמו שהעתיק את פירוש האריז"ל לספרא דצניעותא מכתיבת ידו של מהרח"ו ממש, ומאחר וכתיבות ידו של הרב"ל נמצאו בערים ההם שנים רבות לאחר מכן, ידים מוכיחות כי אכן שהה שם הרב"ל מספר פעמים בעת מסעותיו ואף הותיר שם העתקים מכתבי הקבלה שנשא עמו.

ואולם את נוכחותו בערי איטליה ידענו מ"סדר התקון חצות" הנז' שחזר ומסרו לעת זקנותו יחד עם שאר תקוני תפלות למייסד ה"שערי ציון" וליתר חכמי איטליה כשנקלע בשנת תט"ו לעיר ונציה בשליחות מצוה לטובת עניי א"י שם שהה עד שנת תי"ט, ועוד שהרי את כל משנת האר"י שקיבל המקובל ר' משה זכות מונציה ידענו שלמד שם מפי המקובל האלקי ר' בנימין הלוי שמסר לו סולת נקיה מכתבי האר"י בין השנים תט"ו - תי"ט וכמו שציין זאת מחבר השערי ציון בהקדמתו והחיד"א בשה"ג בערך תלמידו הרמ"ז, ואמנם על נוכחותו של הרב"ל בירושלים ובצפת סביבות שנת ש"פ מיותר לציין

כפי שהזכירוהו המקובל ר' מאיר פאפריש בהקדמתו לעץ חיים, ואף בעל קורא הדורות ציין כי ר' בנימין הלוי נוכח בצפת ובירושלים ואחר מכן יצא לחוץ לארץ.
ואמנם את חזרתו של הרב"ל לעת זקנותו לארץ ישראל אחר ששימש ברבנות בעיר איזמיר שבטורקיה, מוצאים אנו בעדותו של הרמ"ז תלמידו שציין בראש הסכמתו של הרב"ל לספר "זאת חקת התורה" כי ר' בנימין הלוי הוא "מרא דארעא קדישא", ואף הרב"ל עצמו חותם שם כי הוא נע ונד ג' שנים מארץ הקדושה, ואמנם את מקום מושבו של הרב"ל לעת זקנותו קבע בעיר מולדתו צפת וכפי שהעיד זאת מפורשות ר' נ"נ הנובר מחבר ה"שערי ציון" בהקדמת ספרו שם הוא מזכירו בזה"ל, ומצאתי שם איש זקן ונשוא פנים החסיד והעניו הרב הכולל המקובל אלקי כמהר"ר בנימין הלוי מצ"פת תוב"ב נר"ו כו', ועל כן לא יפלא מה שציין הרב המהדיר כמהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל בהקדמתו לספר חמדת ימים, כי את כתב היד של הספר חמ"י רכש סביבות העיר צפת.

עדויותיו של מחבר החמדת ימים על תלמידי האריז"ל

ועל פי האמור לא יפלא כיצד העיד הרב חמדת ימים על עובדות רבות מחכמי דורו של הבית יוסף כשמרבית מהם אף נמנים על גורי האר"י, בה בשעה שחלק ניכר מעובדות אלו לא בא זכרם בשום מקום, ואמנם כיון שנתברר כי אכן ספר זה נתחבר ע"י המקובל ר' בנימין הלוי שיצק מים על ידי תלמידי האר"י א"כ מובן מאליו כיצד מנה החמ"י עובדות רבות מהאר"י וגוריו או מיתר חכמי התקופה ההיא שהרי הכירם מקרוב ולמד מפיהם, כמו ר' יעקב מסעוד, ור' יצחק הכהן, ור' אברהם הלוי ברוכים, ור' יוסף טיטיצאק, ור' מרדכי מסכנות, ור' אברהם גלאנטי, ור' ישראל נג'ארה, ור' יהודה משען, ור' משה משולם, ור' יעקב אבולעפיא, והר"י פינטו, ור' יוסף מאטלון, ור' אברהם מונסון זכר כולם לברכה.

השפעת מחבר החמדת ימים על המקובל ר' משה זכות זצ"ל ובני ישיבתו בונציה בין השנים תט"ו - תי"ט

ואולם דרך נוספת לעמוד על עקבותיו של ר' בנימין הלוי בספר חמדת ימים, היא ממה שכתב החמ"י בפרק י"ח משבת אות י"ד לענין תוספת מחול על הקדש, ושם מעורר המחבר לנהוג במוצאי שבתות כשקיעת ר"ת, ואף הוסיף לציין שם כי בהיותו בונציה שלח קונטרס על ענין זה לעמיתו בתורה החכם הותיק והמקובל הר"ר משה זכות נר"ו ולבני ישיבתו ועלימו תטוף מילתי וכל בני הישיבה שם התחילו לנהוג כדבריו להחמיר כשקיעת ר"ת, ומדברי החמ"י ניכר כי היתה לו השפעה גדולה על ר' משה זכות ובני ישיבתו עד שעל פיו שינו בני הקהילה את מנהגם.

ובלי ספק שהשפעה הכרעתית מעין זו רחוק מלהעלות על הדעת שנגרמה על ידי חכם מחכמי ישיבת הרמ"ז ובני קהילתו, אם לא שנניח כי נעשתה על ידי מורו ורבו המובהק של הרמ"ז אשר ממנו קיבל את כל משנת האריז"ל הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי, והוא שהביא מנהג זה לקהילה שבונציה כשנקלע לשם בשליחות מצוה באותם שנים, וכעדותו המפורשת יותר של מחבר השערי ציון שהעיד בהקדמת סידורו כי פגש בסוד שיח של ר' בנימין הלוי עם ר' משה זכות ור' שמואל אבוהב בבית מדרשם שבעיר ונציה בשנת תט"ו ותט"ז וציין שם בזה"ל, והביאני המלך חדריו מאן מלכי רבנן הוא הוא החסיד העניו הרב הכולל כמהר"ר שמואל אבוהב נר"ו ואיש כערכי אלופי ומיודעי דודי ורעי הרב הכולל המקובל הנאמן כמהר"ר משה זכותא נר"ו אדון כל הארץ אשר כל טוב הארץ בידם ולא מנעו הטוב ממני, ומצאתי שם איש זקן ונשוא פנים החסיד והעניו הרב הכולל המקובל אלקי כמהר"ר בנימין הלוי מצ"פת תוב"ב נר"ו ולמדתי מכולם במישור אי"סור כולל ואי"סור מוסיף כו'.

מחבר החמדת ימים מדפיס ע"י הרמ"ז "סדר משמרת החדש" הזהה לסדר שבספרו

ואמנם ראיה מבוססת יותר להניח כי אכן מחבר החמדת ימים היה מרבותיו המובהקים של ר' משה זכות, ניתן למצוא בספרי התקונים שהביא הרמ"ז לדפוס בדיוק באותם שנים שנוכח אצלו רבו המובהק ר' בנימין הלוי מצפת אשר מסר לו את תורת האריז"ל ואף שלח לדפוס על ידו מספר תקונים מיסודו של האר"י בתוספת נופך משלו, וביניהם תקון ערב ר"ח המכונה "סדר משמרת החדש" הכולל בתוכו תקון חצות בתוספת סדר לימוד לערב ר"ח, והוא סדר מקוצר המלוקט מסדר הלימוד הארוך שייסד החמ"י ליום זה, ואף סדר התחינות שהדפיס שם הרמ"ז ליום זה זהה ממש לסדר שייסד החמ"י לתענית ערב ר"ח במנחה, ולא זו בלבד אלא שעל תקון זה העיד הרמ"ז בפה מלא כי לא הוא יסדו כי אם שהוא מיוסד מרבנן קשישי וקדישי דארעא דישראל, הוא הזקן והישיש ונשוא פנים זוהר החסידות וטוהר הפרישות הרב המקובל הנאמן ר' בנימין הלוי "והוא עיקר ואני עמו טפלה" להשגיח בהדפסתו כי הוא מנהג ותיקין בארץ הקודש, וכשנבוא לעיין בספר חמ"י נמצא שהמחבר מעיד על עצמו בבירור כי בסדר הלימוד שייסד לערב ר"ח בו אחזו כל יושבי אדמת הקודש האיתנים. (עי' פ"א מר"ח אות פ"ד).

ויתירה מזאת שהרי בשער הסדר הנזכר ובהקדמתו נימק הרמ"ז את היסוד לאמירת תחינות ווידוים אלו בערב ר"ח, והמשווה את הקטעים הנזכרים עם הנכתב בחמ"י ריש פ"א מר"ח יבחין כי הם קטעים "מקוצרים" ממה "שהאריך" החמ"י בספרו ואף זהים לו מילה במילה מלבד המליצות החדות בהן הרבה החמ"י להשתמש בפרקים ההם

וביתר מקומות בספרו, וודאי לא יעלה על דעת "בעלי הדעת" כי המאריך נטל מן המקצר כי אם להיפך, ואף בהקדמה לתפלת הגלות המכונה שם "תפלה לעניי" (סדר משמרת החדש מהדו' ונציה ת"כ דף ל"ח ע"ב) ניכר כי קטעים רבים בתפלה זו פזורים בתפלה הנוראה על הגלות שהביא החמ"י בספרו (פ"א מר"ח אות ק"ד) וציין עליה כי ליקט וביירר בה נוסח מתוקן מכמה נוסחאות קדמוניות, ואף העיד שם החמ"י (אות ק"ח) כי נהג לאומרה יחד עם כל החברים יצ"ו על קברי הצדיקים בעיה"ק ירושלים כל ערב ר"ח וכל יקר ראתה עינם, ומעתה לא יפלא כי כשהגיע מחבר החמ"י לעיר ונציה ומסר לרמ"ז את סדר הלימוד והתחינות שייסד לער"ח, צירף לסדר זה אף את קטעי התפלות שהיו מלוקטות בידו מן הקדמונים ומתוכן ביירר הרמ"ז את נוסחתה, ועל כן אף בהקדמת התפלה השתמש הרמ"ז בלשונות ברורים שמקורן מילה במילה ממה שכתב החמדת ימים שם בסיום התפלה, ואף שחותמו של הרמ"ז מופיע בהקדמת התקון מ"מ אין בכך שום פלא שהרי הוא העיד שם גלויות כי כל הסדר הלז מיוסד ממורו הרב"ל והוא אינו אלא כמשגיח בהדפסתו. (עיי"ש אות ק"ה).

ולאור האמור לא יפלא כיצד הגיעו כתבי חמדת ימים לידי המקובל ר' משה זכות בונציה כאשר כתב היד של הספר חמ"י נמצא בערי הגליל שבארץ ישראל סביבות העיר צפת סמוך לשנת תס"ה והיא כארבעים וחמש שנה אחר שהדפיס הרמ"ז את הסדר לערב ר"ח הנזכר בשנת ת"כ, ואמנם מאחר ועל סדר זה העיד ר' משה זכות מפורשות כי קיבלו מהמקובל ר' בנימין הלוי מהעיר צפת אם כן מובן מאליו כיצד הגיעו לרמ"ז כתבי החמדת ימים שהרי מחברו הוא לא אחר מר' בנימין הלוי שלימד את הרמ"ז באותם שנים סולת נקיה ממשנת האריז"ל, ואף הדפיס על ידו מספר סדרי תקונים וביניהם "סדר משמרת החדש" הנזכר המהווה מעין קיצור לנמצא לפנינו בפרקי ר"ח שבספר חמדת ימים ואשר עליו חתם הרמ"ז כי ר' בנימין הלוי ייסדו, ולא פלא שהעיד שם הרמ"ז את עדותו של החמ"י בספרו כי בלימוד שייסד אחזו בו כל יושבי אדמת הקודש, שהרי מאחר וציין כי ר' בנימין הלוי ייסדו אם כן מובן מאליו מה רבה היתה השפעתו על יושבי ארץ ישראל שהרי שימש באותם ימים כמרא דארץ ישראל וכפי שציין עליו הרמ"ז תלמידו בראש הסכמתו של ר' בנימין הלוי לספר "זאת חוקת התורה".

מחבר החמדת ימים מדפיס ע"י הרמ"ז "תקון שובבים" ובו דרוש מספרו

ואכן מלבד התקון לערב ר"ח שהדפיס ר' בנימין הלוי ע"י תלמידו הרמ"ז, מוצאים אנו תקונים נוספים שמסר לדפוס על ידו ובכללם "תקון שובבי"ם" שאף עליו ציין הרמ"ז בתוכו (מהדו' ונציה תע"ו דף ט' ע"א) כי חלק ממנו קיבל מר' בנימין הלוי, ומאחר וציטט

שם הרמ"ז דרוש ארוך בטעם ימי השובבי"ם וסגנון לשונו זהה מילה במילה למש"כ מחבר החמ"י בפרקי השובבי"ם, א"כ אין מקום לפקפק כי אכן החיבור חמדת ימים יצא מתחת ידי המקובל ר' בנימין הלוי אשר מסר את אותו דרוש בצירוף הייחודים מהאר"י לידי תלמידו הרמ"ז להדפיסו, ועל כן העיד שם הרמ"ז בפירוש כי קיבל חלק מהתקון הנזכר מרבו ר' בנימין הלוי. צילום שער "תקון שובבים" ד' מנטובה תל"ד

מחבר החמדת ימים מדפיס ע"י הרמ"ז "תקון ליל שבועות והושענא רבה"

וכעין זה נהג הרמ"ז בתקון ליל שבועות והושענא רבה שהדפיס בשנת תי"ט וכינהו "שפר התקונים", ואף בתוכו (דף ט"ו ע"ב - ט"ז ע"ב) הובאו קטעים שלמים שתוכנם זהה לנכתב בחמ"י בהקדמת סדר הלימוד לליל הו"ר, מלבד מליצות חדות המיוחדות לסגנון לשונו של החמ"י ופזורות בכל חלקי ספריו, וכיון שהרמ"ז קיבל את התיקון הנזכר מר' בנימין הלוי כפי שאכן רמז לזה גלויות בספרו "שפר התקונים" דף ט"ז ע"ב בציינו שם כי בא לידו תוספת תקון לליל הו"ר הנהוג בעה"ק צפת ששם נוהגין לקרות אחר משנה תורה את כל ספר תהלים, א"כ אין ספק שכוונתו לרבו ר' בנימין הלוי מעה"ק צפת שממנו קיבל את כל משנת האריז"ל ובין היתר מסר לו את התקון לליל הו"ר בקריאת המשנה תורה וכוונותיו ע"ד הסוד המיוסדין מהאריז"ל, וכ"ז לבד מהתוספת שהוסיף ר' בנימין הלוי לסדר הלימוד וכתב שיש לגמור אחריו את כל ספר תהלים, ועל כן לא יפלא כי בספר חמ"י פ"ו מסוכות אות ל"ב מוצאים אנו את מנהג אמירת התהלים בליל הו"ר כשמלשונו שם ניכר כי הוא המייסד למנהג זה, וכל זה מאחר ומחברו הוא לא אחר מר' בנימין הלוי שמסר זאת בעודו בחייו לרמ"ז תלמידו כשפגש בו באחרית ימיו בעיר ונציה.

ר' בנימין הלוי מדפיס ע"י הרמ"ז הגהות האר"י על ספרי הזוהר המכונה "דרך אמת"

והעולה על כולנה הוא ספרי ההגהות על הזוהר והתקונים שהביא עמו ר' בנימין הלוי לעיר ונציה ממה שמצא מכתיבת גאוני ארץ ישראל ובראשם הגהות האריז"ל בכתיבת ידו, והוא מסרם לרמ"ז שהביאם לדפוס ע"י החכם ר' יוסף חמיץ וקראו "דרך אמת" (אור נוגה), ובסוף הקדמתו שם ציין כי קיבלם מר' בנימין הלוי, ואכן כשנבוא להשוות עדות זו עם עדותו של ר' נ"נ הנובר מחבר השערי ציון נמצאם עולים בקנה אחד זע"ז, כאשר אף ר' נ"נ הנובר בהקדמתו מציין שם כי קיבל רשות מר' בנימין הלוי להעתיק את ספר "עץ החיים" ו"הגהות על הזוהר ותקונים וזוהר חדש" שהביא עמו ר' בנימין הלוי מעה"ק צפת.

והנה המעיין בהקדמת הרמ"ז שנדפסה בסוף ספר "דרך אמת" הנזכר, יבחין כי האריך שם הרמ"ז בגדולת האריז"ל ומהרח"ו אשר בלי ספק קיבל את המסורת הזו כלשונה

ממי שמסר לו את כל משנת האריז"ל מרישא ועד גמירא ואשר ממנו קיבל את כל הספר "דרך אמת" המצורף, הוא הוא מורו ורבו המקובל האלקי ר' בנימין הלוי שבין יתר כתבי האריז"ל שנשא מארץ הקודש הביא עמו אף את הגהות האר"י על ספרי הזוהר הנקרא "דרך אמת" שהוא החלק הראשון מהספר "אור נוגה" שהדפיס ר' יוסף חמיץ.

מכתבו של החמדת ימים וזהותו עם הקדמת הספר "דרך אמת" הנזכר

ומעתה לא יפלא כי שורות שלמות הנמצאות שם בהקדמת הרמ"ז בתוספת כנויים ומליצות נשגבות על מעלת האריז"ל ומהרח"ו, ימצאם המעיין במכתבו הפרטי שהותיר מחבר החמדת ימים בחתימת ספרו וחלקם אף חוזרות ונשנות בין שאר כתלי החיבור, וכל זה מאחר והספר חמ"י יצא מתח"י המקובל האלקי ר' בנימין הלוי ועל כן מובן מאליו כי את ההקדמה לספר "דרך אמת" שעליה חתם הרמ"ז גם היא ממעשה ידיו של מו"ר ר' בנימין הלוי אשר חרט שם את מטבעות הלשון שבהן נשתמש במכתב שהותיר בסוף ספרו חמ"י, שהרי ידענו בעליל כי מתחת ידו יצא החיבור "דרך אמת" כולו, ואם כן מובן מאליו שגם הקדמת החיבור היא מפועל ידיו ולכל הפחות בחלקה, אלא שלרוב צניעותו של ר' בנימין הלוי הסתיר פעולתו ביתר שאת וחתם שמו בחותם תלמידו, וכפי שנהג הרב"ל ביתר התקונים הנזכרים לעיל אותם הפיץ בערי אשכנז בעודו בצעירותו כמו ספר "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש" שאת שניהם הדפיס בעילום שם ונתכסה בגלימתו של ר' יהודה אשכנזי, ולא זו בלבד אלא שבדרך זו חזר והדפיס את כל יתר התקונים שמסר לתלמידו הרמ"ז כשהתקון הבולט שבהן הוא התקון לערב ר"ח הנזכר שגם שם חתם הרמ"ז בהקדמתו בלשונות ומליצות חדות שמקורן ממטבעות הלשון שבספר חמדת ימים, ואף הוסיף לציין שם כי ר' בנימין הלוי עיקר בהכנת התקון ואילו הוא טפל לרבו בהכנתו לדפוס.

ואמנם את אימות הדברים ניתן להוכיח ממה שציין שם בעל ההקדמה כי את הגהות הזוהר על ד' חומשי תורה הם בודאי מכתיבת ידי האריז"ל מלבד ההגהות לספר שמות שעליהם ציין כי "לבי בספק ספיקא" מתהפך אם הם מגווית האריז"ל או מיתר קדמונים, וצא וחשוב כיצד יעלה על הדעת שיעיד כן הרמ"ז בשם עצמו אלו מההגהות מיוחסות לאריז"ל ואלו מהן מיוחסות לחכמים אחרים אם לא שקיבל כן במסורת נאמנה ממי שמסר לו את כתב היד, ומאחר ויודעים אנו בבירור כי את כל הספר קיבל מר' בנימין הלוי רבו שהביאו מעיה"ק צפת (כמצויין בהקדמת החכם ר' יוסף חמיץ שבראש הספר שהזכירו שם בדרך רמז ובעילום שמו) והוא שמסר לרמ"ז את ספרי ההגהות הללו בין יתר כתבי האר"י שהביא לפני תלמידו, א"כ מובן מאליו כי אף את ההקדמה כתב ר'

בנימין הלוי, אלא שהרמ"ז תלמידו שטרח בהדפסת הספר והגהתו סידר את ההקדמה מחדש ויצק אף מלשונו לתוך לשון רבו כפי שנהג בהקדמת התקון לערב ר"ח, וכל זה בכדי לטשטט את עקבות רבו להפלגת צניעותו וענותנותו וכפי שהזכירו הרמ"ז באגרותיו כשמכנהו שם "שמעתי מצנועים מופלאים" (עי' אגרות הרמ"ז אגרת ו'), ומעתה לא יפלא כיצד הותיר הרמ"ז את חתימתו בסוף ההקדמה שבלי ספק עשה כן על פי צוואת רבו הרב"ל.

אחרית ימיו של ר' בנימין הלוי בצפת - הגעת כתב היד לידי מהר"י אלגאזי סביבות העיר צפת

ומעתה אחר שידענו כי אכן החיבור חמדת ימים יצא מתח"י המקובל הנאמן כמוהר"ר בנימין הלוי שהיה מרא דארץ ישראל באחרית ימיו ומקום מגוריו באותם ימים היה בעה"ק צפת, א"כ ודאי נמצאית הנחה זו עולה בקנה אחד עם עדותו של הרב המהדיר כמהר"ר ישראל יעקב אלגאזי שהביא את הספר לדפוס מתוך כת"י ישן נושן, ובשער החמ"י על הרגלים וכן בהקדמתו שם גולל את מאורע הספר והעיד שם כי בעת עלותו ההרה "הר הקדש" גליל העליון בא איש נצב לקראתו ובידו כתב היד של הספר חמ"י והציע לו לקנותו, ומדבריו ניכר כי בעת שעלה על ציון הרשב"י המכונה בלשונו "הר הקדש גליל העליון" רכש את כתב היד סביבות העיר צפת שהיתה מקום מגוריו של הר"י אלגאזי בראשית ימיו, ולאור האמור אין בכך שום פלא באשר היא היתה עירו של ר' בנימין הלוי שנוכח שם באחרית ימיו כמפורט בהקדמת הספר "שערי ציון", ומובן מאליו מדוע כתב היד נמצא סמוך למקום מגוריו של מחברו.

מחבר החמדת ימים והשפעתו על ר' שמואל אבוהב זצ"ל

תגלית נוספת השופכת אור על מחבר החמדת ימים וכי אכן ניתן לזהותו עם ר' בנימין הלוי, היא השפעתו של מחבר החמדת ימים על ר' שמואל אבוהב מחבר ספר "הזכרונות" שהיה מגדולי הגאונים בקהילות איטליה ומראשי מנהיגיה יחד עם עמיתו בתורה כמהר"ר משה זכות בין השנים ת' - תנ"ח, ומן הדברים הבולטים ביותר להשפעתו של מחבר החמ"י על ר' שמואל אבוהב הוא סדר הלימוד לז' באדר יום פטירת משה רבנו שהנהיג ר' שמואל אבוהב בבית מדרשו שבונציה, ולדבר זה כבר העירו כי המעיין בסידור "שערי ציון" יבחין בסדר לימוד לז' באדר המכונה תקון ז' באדר, והוא אחד מהתקונים שמסר ר' בנימין הלוי לבעל השערי ציון כפי שהעיד ר' נ"נ הנובר בהקדמתו כי תיקן את התקונים שבספרו מפי המקובל שמארץ ישראל תלמיד תלמידי האריז"ל ואשר שמו נרמז באמצע הקדמתו שם כי הוא ר' בנימין הלוי מצפת, והמעיין בסדר לימוד

הנזכר יבחין כי הביא שם את מה שנהגו בארץ ישראל בתוספת סדר הלימוד שהוסיף ר' שמואל אבוהב בבית מדרשו שבונציה. (עי' שע"צ ד' אמסטרדם תל"א דף מ"ז ע"א).

מחבר החמדת ימים מוסר למהר"ש אבוהב סדר לימוד ליום ז' באדר

והנה הרגיל בספר חמ"י יודע כי אחד מן הדברים הבולטים בהנהגתו הייחודית של המחבר היא בהיותו מייסד סדרי לימוד לכל מועדי וזמני השנה, ובין סדרי הלימוד שנתפשטו מספרו בתפוצות ישראל הוא סדר הלימוד שייסד המחבר לימי חג הסוכות לכבוד ז' אושפיזין ונדפס במהדורות רבות תחת השם "חמד אלקים" או "למודי חמד" שעליו חתם המחבר בלשון "אנכי תקנתי" סדר לימוד לז' ימי החג, ואם נבוא להשוות את סדר הלימוד הנדפס בשערי ציון ממה שהוסיף ר' שמואל אבוהב בבית מדרשו ליום פטירת משה נמצא שהוא זהה כמעט במלואו למה שייסד החמדת ימים ליום האושפיזין של משה (עי' פ"ה מסוכות אות ע"א), ומאחר וחתם עליו מחבר החמ"י כי הוא יסדו ודאי לא יעלה על הדעת כי קיבלו מר' שמואל אבוהב, ועוד שא"כ מהיכן נטל הרב חמ"י עוד ששה סדרי לימוד אותם ייסד ליתר ימי האושפיזין, וודאי הדעת נותנת כי הרב חמ"י הוא ששימש מקור לסדר הלימוד הנזכר ממה שסידר לימי האושפיזין, ובלי ספק כי ממה שסידר לחג הסוכות ביום האושפיזין של משה מסר לר' שמואל אבוהב לעשותו אף בז' באדר, ואילו מה שציין ה"שערי ציון" כי בבית מדרשו של ר' שמואל אבוהב הוסיף נופך משלו, אין בכך שום פלא שיתכן מאוד כי אכן קיבלו ר' שמואל אבוהב מר' בנימין הלוי שהיה ראש וראשון בייסוד סדרי לימוד מעין אלו ואף הנהיגם הר"ש על פיו בבית מדרשו שבונציה, ואילו מחבר ה"שערי ציון" שנקלע לונציה אחרי בואו של ר' בנימין הלוי לשם ראה את הסדר הנהוג בבית מדרשו של מהר"ש ועל כן ייחס את הסדר אליו.

מהר"ש אבוהב לומד מפי ר' בנימין הלוי בונציה

ומעתה לא יפלא כיצד פגש ר' שמואל אבוהב במחבר החמדת ימים שאת מרבית מימיו חי בארץ ישראל ובעה"ק צפת ששם נמצא חיבורו ואילו ר' שמואל אבוהב לא עלה מעולם לארץ ישראל, ולאור האמור כי ר' בנימין הלוי הוא מחברו של הספר חמ"י ודאי נמצא הפתרון לחידה זו, שהרי המקובל האלקי ר' נ"נ הנובר העיד בהקדמתו ל"שערי ציון" כי בהגיעו לונציה שבאיטליה פגש בהני מלכי רבנן ה"ה מוהר"ר שמואל אבוהב ומוהר"ר ר' משה זכות ועמם הזקן והישיש ונשוא פנים החסיד והעניו הרב הכולל המקובל אלוקי כמוה"ר בנימין הלוי מצפת נר"ו, ונמצא כי לפנינו עדות מפורשת על השפעתו של ר' בנימין הלוי בקרב גאוני איטליה בעת שנוכח שם בין השנים תט"ו - תי"ט ובראשם ר' שמואל אבוהב שהיה מגדולי הגאונים שם, ומאחר ור' בנימין הלוי נוכח

בבית המדרש הנזכר ודאי מובן מאליו כיצד הגיע סדר הלימוד אותו ייסד הרב"ל בספרו חמ"י ליום האושפיזין של משה - אל בית מדרשו של המהר"ש אבוהב שבלי ספק הרב"ל הוא שמסרו למהר"ש אבוהב תלמידו ועל פיו נהגו לאומרו אף ביום ז' אדר, או יתכן שהמהר"ש אבוהב קיבל מהרב"ל את כל סדר הלימוד שייסד לז' ימי חג הסוכות ואילו ר' שמואל אבוהב בחר להנהיג את סדר לימוד האושפיזין של משה אף ליום ז' באדר.

בעל חמדת ימים הוא הקדמון ביותר שמזכיר את שמו של מהר"ש אבוהב כמחבר ספר "הזכרונות"

ואכן תגלית נוספת על השפעתם של מחבר החמדת ימים ור' שמואל אבוהב זה על זה, ניתן להוכיח ממה שליקט מחבר החמדת ימים לספרו כמה קטעי הלכה ודברי תוכחה מספר "הזכרונות", ובפרק ו' מפורים אות מ"ו הוסיף וציין עליו כי חיברו החכם החסיד כמה"ר שמואל אבוהב נר"ו, ועל אף שספר הזכרונות נדפס בעילום שם מחברו בעיר פראג בשנת ת"ח, מכל מקום שנים רבות שימש הספר את גאוני הדורות שהרבו לצטט ממנו בדברי הלכה כבעל מג"א וכנה"ג ויתר פוסקים ועל אף שנעלם מהן שם מחברו, אלא שאת הפתרון לחידה זו רמז הגאון חיד"א כמאה וחמשים שנה לאחר הדפסתו, בציינו כי בספר "לקט הקמח" לר' משה חאגיז על ד"ח שו"ע הנדפס בין השנים תנ"ז - תע"א וכן בספר "שמש צדקה" הנדפס בשנת תק"א ייחסו את ספר הזכרונות לר' שמואל אבוהב שלגודל ענותנותו שלח את ספרו ממדינת איטליה לאשכנז להדפיסו בהעלמת שמו ממנו.

ומאחר שמהר"ש אבוהב העלים זאת אף מבני משפחתו, א"כ הדברים תמוהים מהיכן נודע למחבר החמדת ימים שם מחברו כשאת ספרו חמדת ימים סיים סמוך לשנת תל"ו טרם נודע שם מחברו של ספר "הזכרונות", ורחוק לומר כי חכמי איטליה ידעו מזהותו של המחבר שהרי ר' ישראל לינגי שהיה מחכמי איטליה באותם ימים שנוכח שם הרב"ל, מרבה להזכיר בכתביו את ספר הזכרונות בעילום שם מחברו.

ואולם מאחר וידענו כי מחבר החמדת ימים ה"ה ר' בנימין הלוי שנוכח בונציה בין השנים תט"ו - תי"ט והשפיע רבות על חכמי העיר ובני קהילתם ובראשם ר' משה זכות ור' שמואל אבוהב כמפורט בהקדמת ה"שערי ציון" הנזכרת, א"כ לא יפלא שר' שמואל אבוהב גילה את אוזן רבו ר' בנימין הלוי כי הוא שחיבר את ספר הזכרונות, ואילו חכמי ארץ ישראל ובכללם ר' משה חאגיז שהיה מרבני ירושלים סביבות שנת תמ"ה וידע את ייחוסו של מחבר ספר הזכרונות, אין מהנמנע ששמע זאת לאחר שחזר ר' בנימין הלוי לארץ ישראל בשנת תי"ט, וכיון שבאותם ימים היה ר' בנימין הלוי מרא דארץ ישראל בלי

ספק נתגלגלה השמועה על ידו לפתחם של חכמי דורו בדבר חשיבות ספר "הזכרונות" וגדולת מחברו.

פגישתו של ר' שמואל אבוהב בר' בנימין הלוי בין השנים ש"פ - ת"י

ואחר שנתברר כי את ר' בנימין הלוי הכיר ר' שמואל אבוהב שנים רבות קודם לשנת תט"ז, שהרי פגש בו בשליחויותיו החוזרות ונשנות שעשה הרב"ל מהעיר צפת אל ערי איטליה עוד בשנת ש"פ - ת"י לטובת עניי א"י, וכפי שאכן מזכירו ר' שמואל אבוהב באגרת שכתב בשנת שצ"ט, וכ"ז מלבד מה שציין באגרות נוספות אודות המעות ששלח עם הרב"ל לא"י מהנדבות שנאספו מקהילות איטליה, א"כ שוב לא יפלא כי גילה את אוזנו של הרב"ל עוד טרם ששלח את הספר לדפוס בשנת ת"ח, ויתירה מזאת שהרי ר' בנימין הלוי היה מבאי ביתו של ר' שמואל אבוהב עוד בחיי אביו ר' אברהם, שהרי בשנת שצ"ב הקים ר' אברהם אבוהב את היכל "מדרש אבוהב" בצפת כאשר הוא מעמיד בראשה את ר' בנימין הלוי ור' יהודה קריספין שהיו מגדולי הגאונים בצפת שנשתלחו יחדיו לערי איטליה לטובת עניי א"י ואותם כבר הכיר שנים רבות קודם לשנת שצ"ב עת בה ייסד את בית המדרש, ומעתה מובן מאליו כי את הרב"ל פגש ר' שמואל אבוהב בבית אביו עוד בהיותו רך בשנים שהרי זמן לידתו של מוהרש"א סביבות שנת ש"ע, ומאחר ור' שמואל אבוהב לא יצא לערי אשכנז לאחר שנת ת' אלא ששלח את ספרו לפראג בשנת ת"ח להדפיסו על ידי שליח, שוב לא יפלא אם ישער המשער כי אכן ר' בנימין הלוי אשר פקיע שמיה בהדפסת חיבוריו בעילום שם, הוא שנשלח על ידו לערי אשכנז להדפיס את ספר "הזכרונות" בעילום שם מחברו מאחר ועשה לשם את דרכו פעמים לא מעטות בתוקף היותו משולח בשליחות מצוה לטובת עניי צפת וסביבותיה. (ראה אגרות ר' שמואל אבוהב בס' דור אחד בארץ עמודים ק"ט, קפ"ט, רט"ז).

חתימת שערים בעת נעילת שער

אחר שנתבררה זהותו המוחלטת של מחבר הספר "חמדת ימים" עם המקובל האלקי ר' בנימין הלוי, מן הראוי היה לרכז את כל הפרטים המעידים על כך תחת קורת גג אחד למען ישמשו כסימני דרך ליוצאים משערי הספר הזה.

א. הוא ר' בנימין הלוי שייסד את ה"סדר לתקון חצות" ע"פ האר"י - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהעיד בספרו כי סידר את ה"סדר לתקון חצות".

ב. הוא ר' בנימין הלוי שסידר את ספר ה"ליקוטים" להאריז"ל - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהעיד בספרו כי חיבר את ספר ה"ליקוטים" להאריז"ל.

ג. הוא ר' בנימין הלוי שסידר את ספר ה"כוונות" להאריז"ל - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהעיד במקומות רבים בספרו כי ליקט את כוונות האר"י מהכתבים היותר מדויקים.
ד. הוא ר' בנימין הלוי שסידר את כתבי המהדורא קמא של כתבי האר"י ומהרח"ו מהכתבים היותר מדוייקים, ואשר בלי ספק סידרם מ"הכתבים המקוריים" שכתב האר"י ומהרח"ו, וכמו שהעידו חכמי דורו כי קיבלו מהרב"ל את ההגהות שכתב האר"י בכתיבת ידו לספרי הזוהר - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהעיד בספרו כי ראה את סידורו של מהרח"ו בכתיבת ידו, ואת גליונות מהרח"ו לספרי הזוהר שלו, וכ"ז מלבד מה שהעיד מחבר החמ"י כי העתיק לספרו כוונות ממה שמצא בכתיבת ידם של האר"י ומהרח"ו בעצמם, וכמו שציין מספר פעמים בספרו את הלשון "ובמכתב יד ההקדש האריז"ל מצא כתוב" או שציין כי "במכתב יד ההקדש מהרח"ו מצא כתוב".
ה. הוא ר' בנימין הלוי שקיבל ר' משה זכות מפיו סולת נקיה מתורת האריז"ל ומכתביו - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהעיד כי בהשפעתו קיבל ר' משה זכות ובני ישיבתו לשמור את שקיעת רבינו תם ואף מכנהו כאחד מן החברים.
ו. הוא ר' בנימין הלוי שר' שמואל אבוהב למד מפיו יחד עם ר' משה זכות - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהיה הראשון שידע מזהותו של ר' שמואל אבוהב כמחבר ספר "הזכרונות" בעודו בחייו, על אף שידיעה זו נעלמה מבני משפחתו.
ז. הוא ר' בנימין הלוי שמסר נוסחאות רבות של תפלה ונוסחאות לשם יחוד למייסד השערי ציון - והוא מחבר הספר חמדת ימים שייסד בספרו מאות נוסחאות של תפלה ולשם יחוד, כשמרבית מהנוסחאות שבספר שערי ציון זהות לנוסחאות שבספר חמ"י, ועל הרוב הביאם בעל שערי ציון בנוסח מקוצר מהנדפס בחמ"י.
ח. הוא ר' בנימין הלוי שסידר נוסחי תפלות מחודשות בכל סדרי התקונים שחיבר - והוא מחבר הספר חמדת ימים שגדש את ספרו במאות נוסחי תפלות מחודשות.
ט. הוא ר' בנימין הלוי שסדרי "תקונים" רבים שהפיץ בעילום שם נתפשטו על ידו "בכל תפוצות ישראל" בין השנים ש"ס - ת"ל, כמו "תקוני שבת הקצר" שהדפיס מר' אברהם הלוי ברוכים, וכן "תקוני שבת השלם" שהדפיס מהאר"י עם תוספת הרבה נופך משלו, וכן י"ג התקונים שמסר בעילום שמו בשנת תט"ו למייסד ה"שערי ציון" וכו' וכו', - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהעיד בספרו כי ייסד סדר לימוד לאשמורת הבוקר המכונה "תקון הלילה", ואף סדר זה נמצא ששלחו המחבר באחרית ימיו סביבות שנת תכ"ו "בעילום שם" לאמסטרדם שבהולנד ולמנטובה שבאטליה ולאיזמיר שבטורקיה

תחת הכותרת "תקון הלילה" או "תקון המדות", ואילו בראשו נמצאית עדות המדפיסים כי הוא נתפשט "בכל תפוצות ישראל", וודאי לא יעלה על הדעת כי היה סדר התקון מתפשט בתפוצות תבל לולי שהכירו גדולי הקהילות ההם מקרוב בתוקף גדלותו ואת משנתו הסדורה לייסד סדרי "תקונים" מקדמת דנא.

י. הוא ר' בנימין הלוי שלמד מפי גורי האר"י - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהביא בספרו את משנתם של גורי האר"י, מלבד עדויות ועובדות רבות על הנהגותיהם שלא בא זכרם בשום ספר.

יא. הוא ר' בנימין הלוי שייסד אמירת פסוקים לסדרי התקונים והתפלות שסידר, כמו אמירת כ"ב פסוקים שהוסיף לתפלת הרמב"ן המיוסדת ללילל הזיווג ומסרה לבעל "אשמורת הבוקר" ובעל ה"שערי ציון", וכן סדר ע"ב פסוקים שצירף לתפלה שייסד לומר עם הגוסס ומסרו לבעל השל"ה הקדוש, וכן סדר הפסוקים שהוסיף ר' בנימין הלוי לסדר התקון חצות שסידר בשנת שע"ה ולא בא זכרם בכל כתבי האר"י - והוא מחבר הספר חמדת ימים שסידר סדר פסוקים במקומות "אין ספור" מחיבורו לכל ענין וענין בפ"ע.

יב. הוא ר' בנימין הלוי שנוכח בצפת, ובירושלים, ובערי טורקיה, ובאשכנז, ובערי איטליה, - והוא מחבר הספר חמדת ימים שהעיד בספרו עדויות רבות על גאוני צפת, ועל נוכחותו בירושלים, ובערי טורקיה, ואשכנז, ואיטליה, ומצרים.

יג. הוא ר' בנימין הלוי שרבים משנותיו חי בעיה"ק צפת עד לאחרית ימיו - והוא מחבר הספר חמדת ימים שנמצא כתב ידו סביבות עיה"ק צפת כעדות הר"י אלגאזי.

יד. הוא ר' בנימין הלוי שכל ימי חייו הפיץ את כל חיבוריו "בעילום שמו" - והוא מחבר הספר חמדת ימים שנמנה אף הוא בין "יחידי הדורות" ש"העלימו שמם" מחיבוריהם.

טו. והוא ר' בנימין לוי בן ר' מאיר לוי ששמו ושם אביו נמצאו רמוזים בכל חיבוריו הרבים אותם כינה בשם "תקונים", כמו "תקון שבת", "תקוני התשובה", "תקון חצות", "תקון הלילה", "תקון היום", י"ג תקונים שבספר "שערי ציון" וכו' וכו', שהרי מנין התיבה "תקון" עולה תקנ"ז עם הכולל בדיוק כמנין שמו ושם אביו "בנימין (מלא) לוי בן מאיר לוי" - והוא מחבר הספר חמדת ימים שציין בספרו לעשרות סדרי לימוד שייסד תחת השם "תקונים" ובכללם ציין לשנים מהסדרים הנזכרים כמו "תקון חצות" ו"תקון הלילה".

טז. והוא ר' בנימין לוי בן ר' מאיר לוי ששמו ושם אביו נמצאו רמוזים בחיבורו "חמדת ימים" שעולה מנינו תקנ"ב, ומספר זה נמצא מכוון למנין שמו ושם אביו "בנימן (חסר)

לוי בן מאיר לוי" עם מספר ה' התיבות. (יש להעיר כי תיבת בנימן עיקר כתיבתה ביו"ד אחת כפי שנזכרה קנ"א פעמים בתנ"ך ביו"ד אחת וט"ז פעמים בלבד בב' יודי"ן).

פרק יב - כתבים ונוסחי תפלות שהפיץ המחבר בקרב חכמי דורו

קונטרסי תפלות שהפיץ הרב חמדת ימים בין השנים ש"ס - שע"ה

את עקבותיו המוקדמים ביותר של מחבר החמדת ימים בספרי חכמי דורו, ניתן למצוא בספר היכל ה' הנדפס לראשונה בשנת ש"ס בונציה ע"י שליח צפת וירושלים הוא החכם ר' יחיאל אשכנזי, כאשר בין יתר הליקוטים שהביא בסוף ספרו מכתבי המקובלים, הביא נוסח וידוי לאומרו בכל יום ובתוכו ניכרים לשונות ברורים מנוסחי התפלות שייסד החמ"י בספרו וכמפורט לעיל פ"ז, ולא זו בלבד אלא שאת נוסחי התפלות שלו ניתן לזהות גם בקונטרס "תקוני התשובה" הנדפס גם הוא בונציה שנת ש"ס בסו"ס קיצור ראשית חכמה, כשבתוכו מצוי נוסח וידוי הזהה בעליל לנוסחתו של הוידוי שסידר החמ"י בסדר הטבילה שבספרו "תקוני שבת" אותו הביא לראשונה לדפוס אל ערי אשכנז בשנת שע"ב, ואמנם מלבד זאת ניתן לזהות את נוסחי תפלותיו המחודשות שכינס לספרו "תקוני שבת", כמו תפלת רבון העולמים שאחר שיר השירים, וכן תחינת רבון העולמים שקודם קידוש לרבות נוסח שלום עליכם שייסד שם בפתיחת התפלה הנז', ולא זו בלבד אלא שבספר "תקוני ק"ש" שהביא לדפוס באשכנז בשנת שע"ה מצויה נוסחה של תפלה על הגלות בסוף סדר התקון חצות שגם היא מיסודו של החמ"י שציין בראשה כי היא "תפלה לזיווגא דמטרוניתא".

השל"ה הקדוש מצטט לספרו נוסחי תפלות מקונטרסיו של מייסד התפלות בדורו

תגלית נוספת על עקבותיו המוקדמים של מחבר החמ"י סביבות השנים ש"ע - ש"פ, הם התפלות שהפיץ באותם ימים בין חכמי דורו, כשהבולט שבהן הוא הגאון הגדול בעל של"ה הקדוש שציטט לספרו כמה נוסחאות תפלה מקונטרסיו של מייסד התפלות בדורו, כמו שיראה המעיין בספר של"ה שכתב בזה"ל, אמנם כגון דא צריך אני לאודועי ולפרסם סדר התפלות שמצאתים בקונטרסים של אחד מהמדקדקים הדבקים בה' וסידר סדר ותפלה לעצמו לכל ענין המצטרך לו והכל יפה בעתו ובזה מראה כי משליך על ה' יהבו בכל ענייו וזה לשונו ע"כ, ומלשונו ניכר כי מכאן ואילך הוא ציטוט שהעתיק השל"ה מילה במילה מאותם קונטרסים עד סיום ארבעת התפלות שם. (עי' ס' של"ה דפו"י ח"א ענייני תפלה וקריאה בס"ת דף פ"ה ע"א).

מייסד התפלות שבספר "שערי ציון" מוסר נוסחי תפלות לשל"ה הקדוש סביבות שנת ש"ע

ואולם טרם שנבוא לעמוד על שמו הנעלם של מייסד התפלות אותו ציין השל"ה בעילום שם, עלינו לעמוד על עקבותיו של החכם המקובל מא"י שהפיץ באותם ימים את נוסחי תפלותיו במשך מאת שנות חייו בכל תפוצות תבל בעילום שמו, כאשר בעודו בצעירותו סביבות שנת הל' לחייו מוצאים אנו את עקבותיו של אותו חכם נעלם מביא לונציה בשנת ש"ס את רשימת "תקוני השבת" שסידר ע"פ ר' אברהם הלוי בצירוף קונטרס "תקוני התשובה" מהאר"י כשבתוכו חיבר סדר וידוי ד' מיתות בנוסח של תפלה, ומאוחר יותר הדפיסו באריכות בסדר טבילת ערב שבת שערך בקונטרס "תקון סדר הטבילה" ובספרו "תקוני שבת" שהביא לראשונה לערי אשכנז סביבות שנת ש"ע, וכ"ז לבד מנוסח "רבון כל העולמים" שאף אותו ייסד שם לומר אחר שיר השירים, ואילו בשנת תט"ז כשכבר היה זקן וישיש בגיל הפ"ו לחייו מסר נוסחי תפלות רבות לבעל ה"שערי ציון" כאשר אף הם נדפסים שם בעילום שמו.

ומעתה אחר שנתברר למעלה כי מייסד התפלות שבספר "שערי ציון" הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מצפת שלעת זקנותו בשנת תט"ז מסרם למחבר ה"שערי ציון" כשפגש בו בבית מדרשו של הרמ"ז בונציה, א"כ שוב לא נותרו ספיקות כי גם השל"ה הקדוש פגש בו בערי אשכנז סביבות שנת ש"ע בעודו בשנת המ' לחייו ומקונטרסיו העתיק השל"ה את נוסחי התפלות הנזכרות, שהרי שנים מתוך ד' התפלות שציטט השל"ה מקונטרסיו של מחבר התפלות נמצאו זהות לתפלות שנדפסו מאוחר יותר בספרי "שערי ציון" המאוחרים, וא"כ הדברים אומרים דרשני מהיכן הגיעו לידי השל"ה הקדוש נוסחי תפלות מספר "שערי ציון" שראשית הדפסתו ל"ג שנים לאחר פטירת השל"ה. (פטירת השל"ה בשנת שפ"ט ואילו ס' שערי ציון נדפס לראשונה בשנת תכ"ב).

ואולם כיון שידענו בבירור כי מייסד התקונים שבספר "שערי ציון" מסר כבר בראשית ימיו סדרי תקונים ותפלות רבים, א"כ לא יפלא שפגש בו השל"ה הקדוש בעת שהגיע החכם הנעלם לערי אשכנז בעודו בצעירותו סביבות שנת ש"ע, וכפי שנתברר למעלה שהחכם המקובל הדפיס שם את ספרו "תקוני שבת" ו"תקוני ק"ש" על שמו של חכם אחר מחכמי אשכנז עם הסכמתם של הגאון כלי יקר והשל"ה הקדוש, ובלי ספק לא היו סומכים גאונים אלו את ידיהם על ספר קבלה זה ללא שהכירו את מחברו הנעלם פנים בפנים, ובפרט שבספר זה נדפסו לראשונה בערי אשכנז סדר "תקון חצות" שסידר

ר' בנימין הלוי ע"פ האר"י, לבד מסדר "ק"ש על המטה" שנסדר שם בסדר מחודש לגמרי ע"פ הרמ"ק והאר"י עם התוספות של אותו חכם עלום שם.
ומעתה מובן מאליו כיצד הגיעו לבעל השל"ה הקדוש תפלותיו של מייסד ה"שערי ציון" כשהם נדפסים בשינויי לשון קלים מהנדפס ב"שערי ציון" שלפנינו, (וכמו שיראה המשוה את נוסח תפלת הפרנסה לחדש ניסן ותפלה למעוברת שהביא שם השל"ה עם הנדפס ב"שערי ציון" המאוחרים), ואמנם מאחר וידענו כי השל"ה הקדוש העתיקם מקונטרסיו של מייסד התפלות כיובל שנים קודם ששלח לדפוס את הספר "שערי ציון", שוב אין פלא על שינויי הלשונות שביניהם שבלי ספק נעשו ע"י אותו מחבר שסידר את נוסחאותיהן בשני תקופות שונות בחייו, כאשר חותם ידו של אותו מחבר בולטת בעליל בשני הנוסחאות הנזכרים.

תפלת השל"ה לערב ר"ח סיון מקורה ממחבר החמדת ימים

בין ארבעת התפלות שהעתיק שם השל"ה מקונטרסי מייסד התפלות, היא התפלה לחינוך הבנים לאומרה בערב ר"ח סיון, וכבר נתברר בארוכה בספר אוצר חמ"י כי מקורה של תפלה זו היא מיסודו של מחבר החמדת ימים שסידרה בפרקי חג שבועות בנוסח ארוך יותר ממה שמסר לבעל השל"ה הק', לרבות דברי הקדמת התפלה שציטט שם השל"ה בלשון "ולבי אומר שעת רצון לתפלה זו" כו' שגם היא נעתקה מילה במילה ממה שכתב שם החמ"י בראש התפלה, ואמנם על אף שינויי הלשון הרבים שבין שני הנוסחאות, ניכר בעליל כי שניהם יצאו ממחבר אחד שסידרם בשני תקופות שונות בחייו כשבשניהם הוא מציין לומר בסוף התפלה את מזמור אשרי כל ירא ה' כו', ולא זו בלבד אלא אף את תפלת הפרנסה שהעתיק שם השל"ה לערב ר"ח ניסן מקורה ממחבר החמ"י שהעתיקה לספרו בריש פ"א מפסח בנוסח דומה על פי נוסחה קדמונית שהגיע לידו. (עי' חמ"י פ"א משבועות אות י', י"א, ט"ז, ועי' אוצר חמ"י עמו' תקכ"ח - תקל"ז, שם הוכח בעליל כי שגו דברי המשערים שתפלות אלו נתייסדו מר' שבתי סופר וכפי שהעירו מפורשות בדבריהם שם).
ואולם מאחר ותפלת הפרנסה לערב ר"ח ניסן וכן התפלה לאשה מעוברת שהעתיק השל"ה מקונטרסי מייסד התפלות נמצאו מאוחר יותר בספר "שערי ציון", א"כ שוב ידענו בבירור כי השל"ה הקדוש פגש במחבר ה"חמדת ימים" בעודו בצעירותו, שהרי נתברר למעלה כי מייסד התפלות שב"שערי ציון" הוא לא אחר ממחבר ה"חמדת ימים" והוא שמסר את התפלות שבספרו בנוסח מקוצר למחבר ה"שערי ציון", כאשר בראשם של התפלות נמצאית חתימתו המובהקת של מחבר החמ"י שחתם בראשי תפלותיו את

הלשון "אנכי תקנתי נוסח תפלה", ואילו מייסד ה"שערי ציון" חותם את ספרו כי את כל תקוני התפלות שבו קיבל ממקובל מארץ ישראל תלמיד לתלמידי האר"י.
אלא שהמעיין בהקדמת הספר "שערי ציון" יבחין כי בה הוא רמז את שמו המלא של מייסד התפלות, בציינו שם כי קיבל חבילת כתבים מהחכם הזקן ונשוא פנים החסיד והעניו הרב הכולל והמקובל האלקי כמהר"ר בנימין הלוי נר"ו מצפת, אלא שלגודל ענותנותו של הרב"ל לא הרשה למחבר השערי ציון לציין מפורשות מה העתיק מחבילת הכתבים הראשונה שמסר לו, עד שלנגד עינינו נגלו כתבי ה"שערי ציון" יוצאים ממקום אחר בחתימתו הגלויה של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי מצפת כפי שנדפס בשער ה"תקון חצות" שהדפיס הרמ"ז תלמידו בשנת תט"ו בסו"ס "קיצור חובת הלבבות" הנ"ל, ואילו בעל "שערי ציון" חוזר ומדפיס את התקון חצות הנז' בראש ספרו בעילום שם בציינו כי הוא מיוסד מפי חכמי א"י אשר מימיהן אנו שותין.

השל"ה הקדוש מצטט מקונטרסיו של מחבר החמדת ימים סדר ע"ב פסוקים עם תפלה לגוסס

קונטרס נוסף שקיבל השל"ה הקדוש מידיו של מחבר החמדת ימים, הוא סדר שהעתיק השל"ה לספרו ריש מסכת פסחים דפו"י דף ד' עמודה ד' וציין עליו בזה"ל, עוד מצאתי סדר נאה איך יתנהגו עם החולה כשמתחיל לגסוס כו', ובתוכו ייסד בעל הקונטרס קריאת מזמורים בצירוף ע"ב פסוקים המדברים בענין הבטחון בה', ואילו בסמוך לזה ייסד נוסח תפלה מקוצרת לשכיב מרע, כאשר בסופה חתם השל"ה את הלשון עד כאן מצאתי.
והנה כאשר נרצה לעמוד על שמו של בעל הקונטרס הנזכר, אין ספק כי מייסדו הוא לא אחר ממחבר החמדת ימים שהיה יחיד בדורו בייסוד תפלות למאות מלבד סידור קריאת מקראי קדש לכל עת וזמן בפני עצמו, וכפי שהעיד השל"ה מפורשות בהקדמת התפלות שהעתיק מקונטרסי החמ"י כשבכללם תפלת הבנים הנודעת לער"ח סיון ושם ציין השל"ה בזה"ל, אמנם כגון דא צריך אני לאודועי ולפרסם סדר התפלות שמצאתים בקונטרסים של אחד מהמדקדקים הדבקים בה' וסידר סדר ותפלה לעצמו לכל ענין המצטרך לו והכל יפה בעתו ובזה מראה כי משליך על ה' יהבו בכל ענייו ע"כ.
ומעתה אחר שידענו בבירור כי מחבר החמ"י מסר מקונטרסי תפלותיו לבעל השל"ה הקדוש, א"כ אין ספק כי גם הסדר הנזכר המיוסד לגוסס מקורו ממחבר החמ"י, שהרי את לשונותיה הייחודיים של התפלה לגוסס אותה העתיק השל"ה כמו, לרפאותו ולהחזיקו ולהחליפו ולהחיותו כרצון כל אוהביו וקרוביו ויראו לפניך זכויותיו ותשליך

במצולות ים כל חטאתיו ופשעיו ויכבשו רחמיך את כעסך כו', נוכל לזהות בעליל בנוסח תפלת החולים שייסד מחבר החמדת ימים כמו שיראה המעיין בקונטרס שני אות מ' שבסוף ספר חמ"י, שם נדפסה התפלה בנוסח ארוך יותר עם לשונות המיוסדים ע"ד הקבלה כאשר בתוכה מצוי כל הנוסח הנזכר אותו העתיק השל"ה מהקונטרס שייסד החכם עלום השם. (ראה אוצר חמ"י עמו' תע"ט - תפ"ג, שם הובאו נוסחאות נוספות לחולה אותם הותיר החמ"י בספרו שערי ציון ובסידורו לימות החול שחלקים ממנו נדפסו מאוחר יותר בסידור חסד לאברהם, ואף בתוכם מצויים לשונות ברורים שלא נדפסו בחמ"י וגם הם זהים לתפלה שהעתיק השל"ה מהקונטרס הנז' כמו, בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש ובידך כח וגבורה לגדל ולחזק ולרפאות אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש ולא יפלא ממך כל דבר, עיי"ש).

השל"ה הקדוש מצטט לספרו כוונות רבות מקונטרסי תלמידי אריז"ל

ועתה כיון שנתברר בעליל כי הרב חמ"י מסר את קונטרסי התפלות שייסד למחבר השל"ה הקדוש עוד בהיותו בערי אשכנז סביבות שנת ש"ע כאשר נקלע לשם החמ"י בשליחות מצוה לטובת עניי א"י, ואף קיבל ממנו החמ"י הסכמה על סדר תקון ק"ש על המטה ותקון חצות שהדפיס לראשונה בעיר פראג בשנת שע"ה ממה שסידר לראשונה מכתבי האר"י עם תוספת קריאת פסוקים וקינות ותפלה שייסד מדיליה, א"כ שוב לא יפלא כיצד הגיעו לידי השל"ה הקדוש קונטרסים רבים מכתבי האר"י שעליהם ציין רבות בספרו כי העתיקם מקונטרסי תלמידי האר"י, ובפרט שכוונות רבות מהן לא בא זכרם בכתבי האר"י שלפנינו.

ואמנם מאחר ונתברר כי מחבר החמ"י הוא לא אחר מר' בנימין הלוי שהיה מגדולי המקובלים בדורו והוא שסידר את כתבי המהדורא קמא של האר"י ומהרח"ו מכתיבת ידם המקורית, א"כ מובן מאליו כי אותם קונטרסי הכוונות שהגיעו לידי השל"ה הקדוש הם מהקונטרסים שסידר החמ"י בעצמו, ועל כן ניתן לזהות פעמים לא מעטות את הכוונות שבספר של"ה עם הכוונות שבספר חמ"י על אף שבכתבי האר"י שלפנינו לא בא זכרם כלל.

פסוקי קר"ע שט"ן שאומרין קודם התקיעות מיוסדים מר' בנימין הלוי מצפת

ומעתה לא יפלא כי בקונטרסי כוונות האר"י לתקיעת שופר שאותם העתיק השל"ה הקדוש במסכת ר"ה דף נ"ג ע"א, מצויים סדר פסוקים לאומרן קודם התקיעות שראשי תיבותיהן מכוונים כנגד שמות קר"ע שט"ן (קולי שמעת, ראש דברך כו'), ופסוקים אלו ודאי לא נסדרו מהאריז"ל כ"א ממחבר החמ"י שידיו רב לו בעריכת סדרי פסוקים שראשי תיבותיהן מכוונים כנגד שמות הקודש, וכיון שמקום מגוריו של הרב חמ"י

היה בעיה"ק צפת א"כ מובן מאליו מדוע ציינו המדפיסים הקדמונים בראש הפסוקים הנזכרים כי מקורם מעיה"ק צפת וכפי שנדפס במחזורים שתחת ידינו ועל אף שבספר של"ה לא הזכיר מזה מאומה, אלא שברבות הימים שינה החמ"י את סדר הפסוקים הנזכרים בפסוקים מחולפים ואף שילב בתוכם שמות הוי"ה (יקום אלקים כו') וכפי שנתפשט בכל סדורי הספרדים ע"פ מש"כ החמ"י בפ"ז מחדש אלול אות צ"ו.
(צילום הסכמת השל"ה והכלי יקר לספר תקוני ק"ש ותקון חצות הנדפס לראשונה בשנת שע"ה ראה לעיל פ"ז, וע"ע בקונטרס חמישי שבסוף הספר שם נדפס סדר התקון חצות בשלמותו).

ספר "זכרון ציון" - השלמתו לספר "שערי ציון" - וזהותו עם הספר "חמדת ימים"

קובץ תפלות נוסף ששלח מחבר החמ"י לערי אשכנז בעודו בחייו ונדפס שנים ספורות לאחר פטירתו, הוא הספר "זכרון ציון" שהובא לראשונה לדפוס בעיר פראג בשנת ת"מ ע"י ר' יחיאל מיכל ב"ר אברהם ברך זצ"ל, ואמנם על אף שבשער הספר ובהקדמתו העיד המלבה"ד כי ליקט לתוכו תפלות ותחינות מגדולי עולם עלומי שם, מ"מ שונה קונטרס זה מיתר סדרי התקונים ששלח המחבר לדפוס בעילום שם, מאחר ובשלהי הקדמת המלבה"ד העיד גלויות כי ליקט לקונטרס זה נוסחי תפלות שנשמטו מהספר "שערי ציון" ועל כן קרא שמו "זכרון ציון" במקום "שכחת ציון" ח"ו עיי"ש, וניכר מזה בעליל כי התחינות המחודשות שבספר זכרון ציון אינם מהוות קונטרס חדש בפ"ע כ"א שנתייסדו אף הם ע"י מחבר התפלות שבספר שערי ציון ועל כן ציין המלבה"ד בראש הספר כי הוא מהוה השלמה לנשמט מהספר שערי ציון, ושוב אין פלא כי הובא אף הוא לדפוס בעיר פראג בה נדפס הספר שערי ציון י"ח שנים קודם לכן.
ומעתה אחר שנתברר לעיל פ"ז כי מייסד התפלות שבספר שערי ציון הוא לא אחר ממחבר החמדת ימים, כאשר עשרות מטבעות לשון מנוסחי התפלות שייסד החמ"י ניכרים בבירור בכל פינות הספר שערי ציון, א"כ לא יפלא כי את עקבותיו של מחבר החמ"י ניתן למצוא בבירור אף בספר זכרון ציון כמו שיראה המעיין בתפלת רבש"ע הנדפסת בסדורים לאומרה קודם ספירת העומר ומקורה מספר זכרון ציון (אוצה"ח עמו' 16), ואילו בספר חמ"י פ"א מעומר אות ל"ט הביאה המחבר באריכות לשון כאשר ניכרים בה בבירור לשונות התפלה שבספר זכרון ציון כמו ואטהר ואקדש בקדושה של מעלה וכו', וכעין זה ניתן למצוא בנוסח התפלה המסודרת שם להינצל מכל צרה (אוצה"ח עמו' 10), שם נזכר נוסח זה, וזכות שמות היוצאים מן המזמור הזה ונקודותיו ותבותיו ואותיותיו וטעמיו יגן עלינו להכרית כל החוחים והקוצים הסובבים את

השושנה העליונה כו', ומטבעות לשון אלו נשתמש בהן החמ"י במקומות רבים בנוסחי התפלות שבספרו. (ראה חמ"י פ"א משבת אות צ"ג - צ"ד, ופ"ה אות נ"א, ופ"ז אות ל"ג, ופט"ז אות כ"ט וכו').

ואמנם לבד מזאת סידר שם המלבה"ד את סדר הפדיון נפש שעושין לחולה כאשר בהקדמת הספר הוא מציין כי סדר זה בא אליו מכתבי האר"י, ומאחר ובכתבי האר"י שלפנינו אין זכר לסדר הנז' אין ספק כי סדר זה בא לידו ממחבר החמ"י שערך לראשונה בספרו את סדר הפדיון נפש הנז' ע"פ כתבי האר"י שראה בעת שסידר את ספרי האר"י ומהרח"ו, וכ"ז מלבד נוסח התפלה שצירף לסדר זה שבלי ספק לא יצאה מכתיבת ידו של האריז"ל כ"א שנתייסדה ע"י הרב חמ"י שהיה יחיד בדורו בייסוד של נוסחי תפלות ותחינות מחודשות על כל ענין וענין בפ"ע, ועל כן ניתן למצוא בפתיחת התפלה שורות שלמות הזהות לתפלה שייסד החמ"י בספרו בסדר הפדיון נפש בקונטרס שני אות מ"א עיי"ש.

קונטרסי התפלות שמסר החמ"י לשל"ה הקדוש חוזרים ונדפסים בספר "זכרון ציון"

ומעתה לא יפלא כיצד נכנסו לקונטרס זעיר זה סדרי התפלות שהעתיק השל"ה הקדוש לספרו מקונטרסי החכם עלום השם שהיה מייסד התפלות בדורו, כמו תפלת הבנים לערב ר"ח סיון, ותפלת הפרנסה לער"ח ניסן וכו', וכן סדר תפלה ומקראי קודש המיוסדים לגוסס, שגם אותו הותיר השל"ה בחותמו של מייסד עלום שם כאשר בראש הסדר הוא מציין כי מצא סדר נאה ותו לא מידי, (ראה זכרון ציון אוצה"ח עמו' 11- 15, ועמו' 26 - 30), ואמנם אחר שנתבררה בראש הפרק זהותם המוחלטת של התפלות הנזכרות שהביא השל"ה עם תפלותיו של מחבר החמ"י שאותם חתם בלשון אנכי תקנתי נוסח תפלה, ואף הוכח בעליל כי קיבלם השל"ה הקדוש מהרב חמ"י סביבות שנת ש"ע, שוב לא יפלא כיצד מצאו תפלות השל"ה את מקומם בדיוק בקונטרס קטן הכמות זה, מאחר וכל הספר "זכרון ציון" מיוסד מקונטרסיו של מחבר החמדת ימים, ובלי ספק שר' יחיאל ברך זצ"ל שהביאו לדפוס סידרו ממספר קונטרסים שהגיעו לידו ממחבר אחד שבין היתר מסר לו אותו חכם את התפלות שבספר של"ה כשהוא מעלים ממנו כי הוא בעצמו חיברן.

עקבותיו של מחבר הספר "תקוני שבת" בספר "זכרון ציון"

ואולם רגלים מוכיחות לכך כי ידו של מחבר אחד עלום שם בכל הקונטרס הנזכר, שהרי המעיין בתוכו (ראה אוצה"ח עמו' 15) יבחין בסגולה לזכירה שאומרין במוצאי שבת, ואילו בראשה נכתב כי מאחר וסגולה זו נדפסה בספר "תקוני שבת" באופן משובש על כן חזרה ונדפסה כאן באופן מתוקן ע"פ כתבי האר"י, ומעתה אחר שנתברר לעיל פ"ז

כי אותו מחבר עלום שם שמסר את הספר תקוני שבת לדפוס הוא לא אחר ממחבר החמ"י, שוב לא יפלא כיצד נשתרבב תקון הטעות של הסגולה הנז' בדיוק לספר "זכרון ציון", שהרי הוכח בעליל כי כל התפלות שבתוכו מיוסדים אף הם ממחבר החמ"י, ומובן מאליו כי גם בספרו חמ"י פי"ח משבת אות נ"ה הביא את כל הסגולה הנזכרת בשם גורי האר"י ואף הוסיף לה ביאור ע"ד הסוד.

תפלה שייסד החמ"י קודם לימוד קבלה ולא הובאה בספרו נדפסה בסו"ס "זכרון ציון"

ואם עדיין לבך בספק ספיקא מתהפך אם אכן ספר "זכרון ציון" יצא מתח"י של מחבר החמ"י, צא וראה את התפלה שנדפסה בסוף הספר הפותחת בלשון, רבון עלמין דאנת הוא מארי מלכין וגלי רזין כו', כאשר בראשה נכתב כי היא מיוסדת לתלמיד חכם שירגיל בה עצמו ובפרט סמוך לפטירתו, ואילו בספר "קריאי מועד" הנדפס לראשונה בשנת תצ"ו הובאה תפלה זו כמעט כלשונה לאומרה קודם לימוד קבלה כאשר בראשה ציינו המדפיסים כי היא מיוסדת מהרב חמדת ימים, ושוב ניכר בגלוי כי למחבר החמ"י היה משלוח יד גם בספר זה, ומאחר ותפלה זו אין לה זכר בכל חלקי הספר חמ"י שתחת ידינו, מוכח בעליל כי לידי מדפיסי קושטא הגיעה תפלה זו מקונטרסים שהותיר החמ"י בערי טורקיה בעודו מנהיג שם את קהילתו בעיר איזמיר, ועל כן לא יפלא כיצד חתם בה המלבה"ד של הספר "זכרון ציון" את ספרו, מאחר ואת כל החיבור קיבל היישר מכתביו של מחבר החמ"י שלהפלגת צניעותו העלים שמו מקונטרסיו, ושוב מובן מאליו מדוע לא הזכיר המלבה"ד מאומה משמו של מייסד התפלות שבספרו כ"א שציין כי ליקטם מגדולי עולם.

צילום נוסח התפלה שייסד החמ"י קודם לימוד קבלה ולא נדפסה בספרו, ע"פ הנדפס בס' קריאי מועד ד' קושטא תצ"ו ובפיסא שנת תקמ"ה

בעל "מעבר יבק" מצטט לספרו נוסחי תפלות שקיבל ממחבר החמ"י סביבות שנת ש"פ

בין יתר חכמי תקופתו של מחבר החמדת ימים מוצאים אנו עקבות נוספים מנוסחי התפלות שייסד, אצל המקובל הגדול ר' אהרן ברכיה ממודינא מגדולי תלמידיו של מהר"י סרוק והרמ"ע מפאנו בחיבורו הנודע "מעבר יבק" שהדפיס לראשונה בשנת שפ"ו, ואכן הדוגמא הבולטת לכך היא נוסח תפלה קודם לימוד קבלה שנדפסה בשנת תצ"ו בסדר "קריאי מועד" ד' קושטא, כאשר בראש התפלה ציינו המדפיסים כי היא מיוסדת מהרב בעל חמדת ימים, ואמנם על אף שנוסח תפלה זו אין לה זכר בחבורי החמ"י שלפנינו, אין ספק כי תפלה זו הגיע לידם מקונטרסים שנתפשטו בחיי המחבר כשבהן נדפסה תפלה זו בחותמו של מחבר החמ"י, ואין בכך שום פלא שהרי מדברי החמ"י בסוף קונטרס שלישי שבסוף ספרו ניכר כי שלח לתפוצות נוסחי תפלות רבות

טרם שנדפס ספרו. (ראה מהדורה חמישית של ס' "קריאי מועד" ד' פיסא תקמ"ה דף קע"ד ע"ב, וכמו"כ הדפיסו את התפלה הנז' ביתר ספרים כמו ספרי האידרות המכונים "הדרת זקנים", וכן בספרי "תקון כרת" ד' ירושלים תרפ"ג דף נ"ט ע"א, ודפוס קזבלנקה עמו' 78, ואולם מלבד זאת המעיין בסדר הלימוד שייסד החמ"י לל"ג בעומר המכונה "הלולא רבא" הנדפס לראשונה באיזמיר שנת תקי"ד ולא נדפס בספרו, יבחין בעליל בנוסח הנזכר אותו ייסד שם החמ"י בתוך נוסח ארוך של לשם יחוד אותו סידר ליום הלולא דרשב"י. {ראה הלולא רבא ד' ליוורנו תקע"ט דף ז' ע"א, וד' ליוורנו תר"ז}).

וזה נוסח התפלה הנדפסת ב"קריאי מועד" הנזכר, "רבון עלמין דאנת הוא מגלה עמיקתא ומסתרתא וגלי רזיא, יהא רעוא מן קדמך לאסברא מילין בפומאי לקיימא בי מקרא שכתוב ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר ולא ניעול בכסופא קדמך, ואזכה למשמע רזין עלאין דאורייתא מפומא דרישא דמתיבתא עילאה אמן וכן יהי רצון אמן סלה", ואילו המעיין בספר "מעבר יבק" יראה שציטט שם נוסח תפלה זו בשינויים קלים כשציין בראשה כי היא מסוגלת לתלמיד חכם לאומרה בכל עת ובפרט סמוך לפטירתו. (עיי"ש במאמר שפתי צדק פ"ז סדר ח' קודם וידוי לש"מ, וע"ע בסוף המאמר הנז' סוף פכ"ד שהביא את התפלה הנ"ל בשינויים קלים).

ויש לציין כי נוסח תפלה זו חזרה ונדפסה כמאה שנים לאחר מכן בשנת תע"ו בשינויים קלים בספר "אמתחת בנימין" עמו' נ"ה שחיבר ר' בנימין ביניש הכהן מח"ס "שם טוב קטן", ומאחר ולא ציין כי מקורה מספר "מעבר יבק" מוכח בעליל כי אף לידיו נתגלגלו קונטרסים רבים של מחבר החמ"י כפי שיפורט באריכות להלן ועל כן ציין בהקדמת ספרו כי הוא מלוקט מקיבוצי כתבי יד ישנים, ואשר בלי ספק כתבי יד אלו ודומיהן שמשו אף את הרב המחבר בעל "מעבר יבק" שגם הוא ציין בהקדמותיו כי ליקט לספריו תחינות רבות מחכמי א"י כמפורט בסמוך.

עדותו של המקובל ר' אהרן ברכיה ממודינא זצ"ל על ספרו "מעבר יבק"

ונמצא כי לפנינו עקבות ברורים של מחבר החמ"י בספר הנודע "מעבר יבק" שחלק ממעט התפלות שבו ציטט מחכמי דורו וכפי שציין בהקדמת הספר שם וז"ל, ובהרבה מדרושים אשר אציע לפני בינותי בכתובים ובמאמרי חז"ל כו', אמנם קצתם הם דברים מקובלים איש מפי איש נאמנים לשומעיהם וקצתם כתובים על ספר ותלמיד מזעיר תלמידיהם אני ומימיהם אני שותה, וכן בהמשך הקדמתו שם הוסיף וכתב בזה"ל, ולהיות כי א-ל אלקי הרוחות לכל בשר לא ימנע טוב להולכים בתמים ורצון יראיו יעשה

סבב וגלגל כי דבר זה נפתח בגדולים ונסתיים בקטון הכמות כו', (עי' דף ז' ע"ב קודם ד"ה בבא קמא, ובדף ט' ע"ב ד"ה ששו).
ומעתה אחר שידענו בבירור כי אותם חכמים עלומי שם שזכר הרב הנזכר בהקדמתו, בכלל כוונתו אף למחבר החמ"י ששלח לו את התפלה הנזכרת, א"כ נקל לשער כי אף סדר הוידוי שסידר שם בעל "מעבר יבק" לשכיב מרע הוא מיוסד מהרב חמ"י, כאשר הרגיל בנוסחי תפלותיו יבחין בעליל בלשונותיו היחודיים של מחבר החמ"י המיוסדים על אדני הקבלה ואכמ"ל. (עי' במאמר שפתי צדק פ"ז סדר ח' קודם וידוי לש"מ).

עדויות המקובל ר' אהרן ברכיה ממודינא זצ"ל על ספרו "אשמורת הבוקר"

ומטעם זה מוצאים אנו מפורשות את המקובל ר' אהרן ברכיה בהקדמתו לספרו "אשמורת הבוקר" דף ד' ע"א חוזר ומעיד כי ספרו מיוסד מפי סופרים ומפי ספרים וכמו שציין שם בזה"ל, ומעירי שחר הנקובים בחרו להם אמרים נעימים מפי סופרים ומפי ספרים ע"פ הסדר אשר הוצע לפניהם כו', ואף המעיין בסוף הקדמתו יראה שציין שם בזה"ל, ואברך את ה' אשר לו נתכנו עלילות שהחייני וקיימני להמנות עם צעירי עבדי מצדיקי הרבים בהפיס דעת רבותי וחבירי אשר יום ביום אותי ידרשון להחקיק בעט ברזל ועופרת קול מעירי שחר, הנה הם סדרים אשר ערכתי לפני ה' מפי סופרים וספרים כו'.
עדות נוספת של הרב הנזכר מוצאים אנו בספרו "מעבר יבק" אודות הספר "אשמורת הבוקר" שהדפיס שנתיים קודם לכן כשהוא כותב שם תחת הכותרת "תפלה הובאה מירושלים" בזה"ל, "דרכי שמרתי ב"מעירי שחר" שלי (הוא ספר "אשמורת הבוקר" שחיבר לטובת חבורת "מעירי שחר" שהקים בקהילת מנטובה וכנדפס שם בשער הספר) ואותה אשמור וממנה לא אטה להמתיק בפי הרבים תחינות ובקשות וקינות מאנשי מדע והחכמה ומכריסן של ראשונים, כי הקשורים ליעקב הם המעוררים ישראל סבא עם תבונה, ובפרט מאותם אשר נתפשטו באויר המחכים בארץ ישראל ובירושלים עיה"ק, ולהיות כי תפלה זו שהיא תקון קדמונים שקצת ממנה היתה כמוסה באוצרותי, עתה מחדש נשתלחה מק"ק אשר בירושלים תוב"ב בגלילות אלו והודרכה אלי מבוסיט"ו למען אזכה בה רבים כאשר הודות לקל עשיתי כי שלחתיה בכל סביבות אלו, ע"כ, ונמצא כי לפנינו עדויות גלויות מהרב המחבר כי ספרו "אשמורת הבוקר" גדוש בליקוט של נוסחי תפלות שנתחברו מחכמי דורו שבא"י.

המקובל בעל "מעבר יבק" מצטט לספרו "אשמורת הבוקר" נוסחי תפלות שקיבל ממחבר החמ"י סביבות שנת ש"פ

עקבות נוספים של מחבר החמדת ימים בחיבוריו של המקובל ר' אהרן ברכיה ממודינא מוצאים אנו גם בספרו "אשמורת הבוקר" הנדפס לראשונה במנטובה שנת שפ"ד, וראשית כל יש לעמוד על ה "תפלה לזיווגא דמטרוניתא" שנדפסה ב"אשמורת הבוקר" דף קנ"ד ע"ב בין פיוטי יוכ"פ כשהיא זהה שם כמעט מילה במילה לתפלה הנדפסת בסו"ס "תקוני ק"ש" הנדפס בפראג שנת שע"ה המכונה גם היא בשם "תפלה לזיווגא דמטרוניתא", ואילו בעל "אשמורת הבוקר" הנדפס ט' שנים לאחר מכן לא מזכיר זאת אפילו ברמז, ואמנם מאחר וידענו כי מחבר תפלה זו הוא אותו מחבר עלום שם של הספר "תקוני ק"ש" שאותו ייסד הרב חמ"י והדפיסו על שמו של חכם אחר מחכמי אשכנז, א"כ מובן מאליו מדוע בעל "אשמורת הבוקר" העלים את שם מחברה, הואיל וקיבלה היישר מידיו של אותו מקובל ע"מ להדפיסה בעילום שמו.

(יש להעיר כי בהשוואת שני הנוסחאות הנ"ל ניתן להבחין כי בעל "אשמורת הבוקר" קיבל את התפלה מאותו מקובל בלשון יחיד ואילו "בתקוני ק"ש" סידרה החכם המקובל בלשון רבים למעט שינויי לשון קלים או מעט חסרון מילים, כשלמעיין ניכר בעליל כי אין זה ציטוט שהעתיק ר' אהרן ברכיה מספר תקוני ק"ש הנז' כ"א שקיבלה ישירות מהחכם הנעלם שסידרה בהפרש שנים מועטות, ואמנם את התפלה הנזכרת ניתן למצוא בנוסח מקוצר מאוד בסדר תקון חצות שמסר אותו חכם ל"ה שנים לאחר מכן לבעל "זאת חקת התורה" כשמלשונותיה ניכר בעליל כי אף היא יצאה מתח"י).

עקבות נוספים של מחבר החמ"י בספר "אשמורת הבוקר"

ואכן הרגיל בנוסחי התפלות שייסד החמ"י, יבחין בעליל בשני סדרי ווידויים שהביא בעל "אשמורת הבוקר" כשמתוכם ניכרים בבירור לשונותיו של מחבר החמ"י ששזר בתפלותיו לשונות רבים ע"ד הקבלה כמו נוסח "ויצאו מים חיים מרחובות הנהר לקו האמצעי" וכדו', (עי' אשמורת הבוקר דף י"ב ע"א - ט"ו ע"ב בוידוי ד' מיתות ליום א' והדפיסו הרב הנזכר אף בספרו "מעבר יבק" בוידוי לש"מ במאמר א' פ"ז, וע"ע בסדר וידוי ליום שני הנדפס שם בדף כ"ט ע"א), ולא זו בלבד אלא שהמעיין שם בדף ט"ז ע"א בסדר אשמורת המיוסד ליום א' יבחין בפסוקי אז ישיר ישראל כו' עלי באר כו', וסדר אמירת פסוקים אלו באשמורת ידענו בבירור כי הם מיוסדים מהרב חמ"י שייסד לאומרם ב"תקון הלילה" שסידר ואשר אליו ציין בג' מקומות מספרו, ומעתה כיון שנתברר שסדר פסוקים אלו כבר הדפיסם מחבר החמ"י בערי אשכנז בשנת שע"ה בספר "תקוני ק"ש"

הנז' לעיל, א"כ שוב ניצבת אותה תמיהה לנגד עינינו כיצד התעלם בעל "אשמורת הבוקר" מהזכרת שמו של מייסד קריאה זו.
ואולם מאחר וידענו כי ראשית הדפסתו של הסדר הנז' נעשה ע"י מחבר שהעלים את עקבותיו בתכלית ההעלם, א"כ מובן מאליו מדוע לא ציין ר' אהרן ברכיה את שמו אפי' ברמז מאחר וקיבלו מהרב המייסד בעצמו שעל פיו העלים את עקבותיו, ועל כן לא דיבר בהקדמתו כ"א ברמז ובאותו סגנון לשון של מייסד ה"שערי ציון" כאשר שניהם מציינים בהפרש של כארבעים שנה זמ"ז כי ספריהם מלוקטים "מפי ספרים ומפי סופרים", ואילו בספרו "מעבר יבק" (מאמר א' סוף פ"ז) העיד מפורשות כי אותם סופרים שמהן ליקט את התחינות שבספרו "אשמורת הבוקר" הם מחכמי ארץ ישראל.
ואמנם על אף שסדר התקון חצות הנדפס ב"אשמורת הבוקר" סידרו המחבר בסדר שונה לחלוטין ממה שייסד החכם המקובל ע"פ האר"י בספר "תקוני ק"ש", כאשר חילק שם את סדר התקון חצות לז' ימות השבוע ובלל בתוכו סדרי לימוד מקריאת פסוקי נ"ך עם אמירת ווידויים וי"ג מידות ופיוטים וקינות, מ"מ כשנבא לזהות את הסדר הנדפס בתקוני ק"ש נמצא אותו מפוזר בכל ימות השבוע לרבות את הקינות המצורפים לתקון חצות כגון קינת "בהיכלך" וכו' שאותם פיזר שם המחבר ביתר ימות השנה, וכיון שידענו כי סדרי קינות אלו הובאו מא"י כפי שנחתם בראשם בס' "זאת חקת התורה" ובספר "שערי ציון", א"כ נקל לשער כי גם את סדר התקון חצות קיבל ר' אהרן ברכיה מהחכם המקובל מא"י אותו פגש בערי איטליה בבית מדרשו של רבו הרמ"ע מפאנו, אלא שהרב הנזכר בחר מדעתו הרחבה לסדר את אותו תקון חצות בסדר אחר אותו ייסד מאמירת פסוקים רבים הנוגעים כל אחד ואחד למידת יומו לרבות סדרי ווידוים ופיוטים וכדו'.
(ואמנם ודאי לא יעלה על הדעת כי המקובל ר' אהרן ברכיה קיבל את סדר התקון חצות מהמקובל ר' ישראל סרוק שאותו זכר בספריו כרבו המובהק, שהרי בסו"ס "אשמורת הבוקר" דף רמ"ח ע"א העיד מפורשות כי לא הגיע לידו סדר התקון חצות בו נהג רבו המהר"י סרוק).

תפלת הרמב"ן לליל הזיווג שנדפסה בספר "אשמורת הבוקר" בשנת שפ"ד ובספר "שערי ציון" בשנת תכ"ב

ואולם דוגמא נוספת לעקבותיו של הרב חמ"י בספר "אשמורת הבוקר", היא התפלה לליל הזיווג שייסד הרמב"ן והדפיסה ר' אהרן ברכיה שם בדף ר"ל ע"א בתוספת של כ"ב פסוקים בסדר א"ב שאינם מיוסדים מהרמב"ן, ולכאו' המעיין בספר "שערי ציון" הנדפס לראשונה בשנת תכ"ב יבחין בסדר התפלה הנזכרת כאשר היא מועתקת שם עם כל

סדר הכ"ב פסוקים שהוסיף לה החכם המקובל ובדיוק כפי הסדר המובא ב"אשמורת הבוקר", וכל זה בלי שמחבר ה"שערי ציון" יזכיר ולו ברמז קל כי ליקטה מספר "אשמורת הבוקר" שנדפס כארבעים שנה קודם לכן בשנת שפ"ד, ויתירה מזאת שהרי בלי ספק הכיר מחבר השערי ציון את הספר "אשמורת הבוקר" בעת שנוכח בערי איטליה בשנת תט"ו שם חזר הספר ונדפס בשני מהדורות, ולא זו בלבד אלא שרבים מיראי ה' באיטליה נהגו לעשות את הסדר הנדפס בו כפי שנכתב שם בשער הספר ובהקדמתו כי הוא נוסד מחבורת "מעירי שחר" שבאיטליה.

ואמנם כיון שנתברר כי מייסד ה"שערי ציון" הוא החכם הנעלם מארץ ישראל שהפיץ במאת שנות חייו נוסחי תפלות למאות לבד מסדרי לימוד ותקונים רבים, א"כ מובן מאליו מדוע לא ציין בעל ה"שערי ציון" את מקורה של התפלה הנזכרת, מאחר ולא העתיקה מספר "אשמורת הבוקר" כ"א שקיבלה מאותו חכם בעצמו שאסף אל אמתחתו במרבית שנות חייו תפלות רבות מקדמונים לבד ממאות נוסחאות שחידש מעצמו, ובין היתר הגיע לידו תפלת הרמב"ן הנז' והוא שמסרה לבעל "אשמורת הבוקר" סביבות שנת ש"פ בהיותו בשנת הנ' לחייו עם תוספת כ"ב הפסוקים המיוסדים בסדר א"ב שאותם ייסד מעצמו כדרכו בעשרות מקומות בחיבורו "חמדת ימים" לסדר סדר מקראי קדש לכל מצוה ומצוה, ואילו באחרית ימיו סביבות שנת תט"ו מסרה לבעל ה"שערי ציון" בצירוף יתר נוסחאות תפלה שייסד.

ואמנם בעל השל"ה שהביא את תפלת הרמב"ן כמות שהיא בהעדר כ"ב הפסוקים שהוסיף החמ"י (ראה של"ה שער האותיות דפו"י דף ע"ד ע"א), נקל לשער כי אף השל"ה קיבלה מהרב חמ"י שהביאה לערי אשכנז { מא"י מקום מגוריו של הרמב"ן } כבר בשנת ש"ע, ואילו השל"ה הק' העתיקה לספרו יחד עם יתר התפלות שמסר לו הרב חמ"י, כשהמפורסמת שבהם היא תפלת הבנים להשל"ה, ועל כן לא פלא שסדר הפסוקים נשמט מהשל"ה מאחר ובשנים ההם טרם צירף להם המחבר את סדר הפסוקים הנז'.

תפלה על הגלות ששלח מחבר החמ"י מירושלים לבעל "מעבר יבק" סביבות שנת ש"פ

תפלה נוספת שנשלחה מירושלים לערי איטליה מאת "החכם עלום השם" לבעל "מעבר יבק", היא נוסח תפלה על הגלות שנדפסה שם תחת הכותרת "תפלה הובאה מירושלים" (עי' מאמר א' המכונה "שפתי צדק" סוף פ"ז), ועל אף שאין מקומה בספר זה שכל כולו מיוסד ממוסרים ליום המיתה בצירוף תקוני תפלות וסדרי לימוד ווידויים לשכיב מרע, מ"מ ציין שם הרב המחבר בראש התפלה כי הביאה בספרו למען זכות את הרבים כי נשלחה לו זה עתה בנוסח מחודש מחכמי ארץ ישראל.

והמעיין בנוסח תפלה זו יבחין כי גם לתוכה כינס מייסד התפלות של אותה תקופה את נוסח "התר התר" שבפרקי היכלות הנ"ל בדיוק כפי שהביאה מחבר החמ"י בתפלה שייסד לערב ר"ח, כשמכל זה ניכר כי שמו של החכם המקובל עלום השם ששלח את נוסחי תפלותיו לחכמי התפוצות הוא לא אחר ממחבר החמ"י, שדוגמתו בייסוד תפלות ותחינות חדשות טרם נמצא במאות השנים שלפניו ולא במאת השנים שאחריו.

"תחינה שנשלחה מירושלים" לאשכנז בשנת תכ"ד נדפסה בסדור תפלה בשנת תמ"ז

תפלה נוספת שנתפשטה באותם ימים בכל תפוצות ישראל ע"י החכם המקובל עלום השם מא"י, היא התחינה הנודעת המיוסדת לאומרה אחר ספר התהלים, כאשר בראשה של התפלה נדפסת הכותרת "תחינה הובאה מירושלים" בדיוק כפי שציין בעל "מעבר יבק" בראש "תפלת הגלות " שקיבל מארץ הקדש, ולכאו' כשנרצה להתחקות אחר מחבר התפלה ניכר כי נדפסה לראשונה בספר "שערי ציון" בעיר פראג בשנת תכ"ב ומשם נתפשטה לכל יתר הסדורים וספרי התחינות שנדפסו לאחר מכן.

ומאחר ונתברר כי את הספר "שערי ציון" שהדפיס המקובל ר' נתן נטע הנובר הי"ד, קיבל מהחכם הנעלם מא"י סביבות שנת תט"ז בעת שפגש בו בערי איטליה, כאשר את שמו הוא לא מציין בהקדמתו כ"א ברמז, מלבד מה שכתב בחתימת ספרו כי קיבל את תקוני התפלות מתלמיד תלמידי האריז"ל, א"כ ניכר בעליל כי אף יתר התחינות שנתפשטו באותם ימים ממחבר התפלות עלום השם, הוא לא אחר ממחבר התפלות שבספר "שערי ציון" שמסר מעט מנוסחאותיו לידי המקובל ר' נ"נ הנובר להדפיסם בעילום שמו, ועל כן לא יפלא מה שפעמים ציין בעל ה"שערי ציון" בראשי התפלות והקינות שבספרו את חותמו הנודע של החכם המקובל "תפלה הובאה מירושלים" בדיוק כפי שנהג אותו מקובל בתפלה שמסר לבעל ה"מעבר יבק" היות וכולם נתחברו מחכם אחד.

ואכן את הנוסח הנז' המיוסד לאחר ספרי התהלים שמסר החכם מא"י לבעל השערי ציון סביבות שנת תט"ז, מוצאים אנו ששלח כשמונה שנים לאחר מכן גם לארצות אשכנז סביבות שנת תכ"ד, וכמו שיראה המעיין בסידור הנדפס בפיורדא בשנת תמ"ז המכונה "סדר תפלה מכל השנה", ואילו בראש התפלה הנז' שנדפסה שם בדף קפ"ה וכן בדף שמ"ט ע"ב נכתב כי תחינה זו חדשה מקרוב באה מארץ הקדושה מעיה"ק ירושלים תוב"ב כו' ועליהם "תב א ב ר כ ת טוב" לפ"ק, ומכ"ז ניכר כי תחינה זו נשלחה אליהם מא"י בשנת תכ"ד ע"י המחבר בעצמו ועל כן לא ציינו כי העתיקוה מספר "שערי ציון", ואמנם מובן מאליו שלא שינה המחבר ממנהגו במאת שנות חייו להעלים את עקבותיו, ועל כן צירף אף אליה את חתימתו הידועה בשם "הובא מירושלים".

ומעתה אחר שנתברר כי גם נוסח תחינה זו מיוסדת ממחבר החמ"י שייסד תפלה מעין זו לאחר קריאת התהילים בליל שישי, שוב לא יפלא כיצד מוצאים אנו את החמ"י מוסיף לסדר תחינה זו נוסח מחודש לאומר אותה אחר קריאת התהילים בליל יום כפור, שבלי ספק כי תוספת מחודשת זו יצאה אף היא מידיו של מייסד התפלה בעצמו ודו"ק. (ראה חמ"י פ"ד מיוכ"פ אות כ"ח).

כתבי החמדת ימים הגיעו לערי אשכנז לידי הגאון ר' יהודה לייב פוחוויצר זצ"ל

עקבות נוספים של המחבר בערי אשכנז ניתן למצוא בין יתר חכמי אשכנז שהביאו בספריהם דברים רבים ממשנת האריז"ל והנהגותיו שנים רבות קודם שנדפסו כתבי האר"י בשנת תקמ"א, וכבר בשנת תמ"א - תנ"ב מוצאים אנו אצל גדול המוכיחים בעיר פינסק הוא הגאון ר' יהודה לייב פוחוויצר זצ"ל שהביא לדפוס לעת זקנותו כמה ספרי יראה בעניני תשובה ועבודה וקדושת שבת לבד מספרי דרושים למועדי השנה, ובספרי היראה ציטט אף ממשנת האריז"ל שבלי ספק הגיעו לידו כתבים ממקובל קדמון מחכמי ארץ ישראל שהרי ר' יהודה לייב זצ"ל לא נוכח מעולם בא"י.

ר' יהודה לייב פוחוויצר זצ"ל מעיד בהקדמות חיבוריו כי ליקט מספרי יראה "שאינם מצויים ביד כל אדם"

ולא זו בלבד אלא שהמעיין בספריו יבחין בקטעים רבים הזהים מילה במילה לספר חמדת ימים שלפנינו, בה בשעה שהספר חמ"י החלה כתיבתו סביבות שנת שנ"ה טרם זמן לידתו של ר' יהודה לייב פוחוויצר ואילו לדפוס לא בא עד שנת תצ"א, ובלי ספק שהגיעו לידו קונטרסים בכתיבת יד מכתבי החמדת ימים שהיה תלמיד תלמידי האריז"ל ובדרך מסעותיו בערי אשכנז הותיר שם המחבר העתקים מכתביו הכוללים בתוכם רבות ממשנת האריז"ל ואשר מתוכם ציטט ר' יהודה לייב פוחוויצר לספריו, או יתכן שפגש בו המחבר פנים אל פנים ומסר לו כתבים רבים ע"מ שיעלים שמו מהן וכמנהגו עם יתר חכמי דורו שקיבלו ממנו את כתביו להדפיסם בעילום שמו וכפי שניכר בעליל מכל סדרי התקונים שנזכרו לעיל, ועל כן לא יפלא מה שהעיד ר' יהודה לייב מפורשות בהקדמתו לספר "קנה חכמה" כי ליקט לספרו רבות מספרים מפוזרים ומפורדים "שאינם מצויים ביד כל אדם" וכן מיתר ספרי היראה, ואף בהקדמתו לספר "דעת חכמה" ציין כי ליקט מספרי היראה ומהפוסקים האחרונים.

ספר "דרך ישרה" הנדפס בפיורדא שנת תנ"ז וזהותו עם הספר "חמדת ימים"

כתבים נוספים אותם הותיר מחבר החמדת ימים בערי אשכנז בכתיבת יד, ואשר ברבות השנים נדפסו על שמו של המקובל "עלום השם" מארץ ישראל, הם עניני סגולות

וקמיעות מלבד סודות נוראים מעניני קבלה מעשית שהביא לראשונה לדפוס המקובל ר' צבי חאטש זצ"ל בעיר פיורדא בשנת תנ"ז בספרו "דרך ישרה".

ואכן המעיין בספר זה יבחין בסגולות רבות המיוסדות מקדמוני עולם כמו סדר תפלת הדרך שייסד הרמב"ם (עי' דף כ"א ע"א), וכן שמירה לדרך מהרשב"א שקיבל מאליהו הנביא (עי' דף כ' ע"ב), לבד מסגולה לפתיחת הלב שמסר משה ליהושע (עי' דף כ"ו ע"ב), או סדר תפלת הדרך שתקן דוד המלך ברוח הקודש (עי' דף כ"א ע"א), וכן סגולה שמצאו אנשי כנה"ג בלשכת הגזית (עי' דף כ"ו ע"א), ואמנם כיון שבספר זה נמצאו סגולות רבות מענינים אלו שהועתקו אף **מכתבי האר"י** א"כ מוכח מעל כל ספק כי אף למקובל ר' צבי חאטש הגיעו כתבים ממקובלים מא"י שהיו קרובים לכתבי האר"י ואולי אף המסדרים בעצמם שסידרו את כתבי האר"י ומהן העתיק הרב הנזכר את ספרו "דרך ישרה" כפי שאכן הוא מציין מפורשות בסוף הקדמתו בזה"ל, ועתה הריני אסדר כל לפניך **את אשר יגעתי ומצאתי בספרי הגאונים וכתבי אר"י ז"ל** תפלות נאות נפלאות וסגולות כתובות ומנוסות מופלאות וזהו **אשר העתקתי מכתבי הגאונים** . (עי' דף י"ד ע"א).

ואמנם מאחר ובספר זה שנדפס לראשונה בשנת תנ"ז נמצאו סגולות רבות מקדמונים שהביא הרב חמדת ימים בספרו כאשר ראשית כתיבתו של החמ"י קדמה כמאה שנה קודם לכן סמוך לשנת שנ"ה, א"כ שוב ידענו בעליל כי לידי המקובל ר' צבי חאטש זצ"ל הגיעו כתבים ממחבר החמדת ימים אותם הותיר שם המחבר בהיותו בערים ההם סמוך לשנת ש"ע או מאוחר יותר כשנוכח שם לעת זקנותו, ועל כן לא יפלא כי בשער הספר "דרך ישרה" וכן בהסכמות הגאונים שם צויין כי הסגולות והתפלות שבספר מלוקטות מגאוני עולם קדמונים ואחרונים ומכתבי אר"י ושאר חכמי התורה, ומאחר וידענו כי בידי מחבר החמ"י היו מצויים כתבים רבים מכתבי האר"י ובין היתר סגולות רבות שהועתקו מאוחר יותר לספר זה, א"כ מובן מאליו כיצד הגיעו כתבי אר"י אלו לידי המחבר "דרך ישרה" וכפי שיבורר להלן שהרב הנז' ציטט אף לספרי חידושיו מחידושי הרב "חמדת ימים".

ומעתה מאחר וידענו כי ספר "דרך ישרה" הינו ליקוט שאסף המחבר מכתבי מקובלים קדמונים, א"כ לא יפלא כי בין יתר הסגולות שבספרו הזהים לנדפס בספר "חמדת ימים" ניתן להצביע בבירור על מקוריותו של המחבר חמדת ימים, ודוגמא לזה היא הסגולה הנודעת למי שנודר לומר נשמת בעת צרה שהועתקה ב"דרך ישרה" דף כ"א ע"ב **ללא מקור** , ואילו בעל חמ"י הביאה בשני מקומות בספרו בתוספת מקור בציינו **כי היא קבלה בידינו מר"י החסיד** כאשר בלי ספק כוונתו לקבלה שעברה בעל פה מאחר ואין

לה זכר בס' חסידים שתחת ידינו, (עי' חמ"י פי"א משבת אות מ"ו, ובקונטרס ב' אות נ"ג), וכעין זה ניתן למצוא בסגולה לשמירה שהביא בעל "דרך ישרה" **מהרמב"ן** (עי' דף י"ז ע"ב), ואילו בחמ"י קונטרס שני אות נ' שהביא סגולה זו ציין בראשה בזה"ל, **בשם הרב הקדוש הרמב"ן** "**קבלתי**" .

ואכן סגולות נוספות שהעתיק בעל "דרך ישרה" מכתבי המקובלים מא"י ניתן לזהותם עם הסגולות שהביא הרב חמ"י בספרו, ובין היתר הוא סדר תפלת הדרך שנעתקה ל"דרך ישרה" בדף ט"ו ע"א מכתבי הגאונים, ואילו הרב חמ"י הביאה בקונטרס ג' אות ג' כסגולה למהלך בדרך בשעת המגיפה, וכעין זה ניתן להשוות סגולה לשמירה לרוכב על סוס שהביא בעל "דרך ישרה" בדף י"ז ע"א ואילו הרב חמ"י הביאה בקונטרס ב' אות נ"ה, וכן סגולה לשמירה שנדפסה שם בדף י"ז ע"ב שלוקחין מחט שתפרו בה תכריכין כו' הביאה הרב חמ"י בקונטרס שני אות נ"ב, וכן סגולה להנצל מפגעים כל השנה שהביא בעל "דרך ישרה" בדף י"ט ע"א בשם כתבי אר"י הביאה הרב חמ"י בפ"ג מיוכ"פ אות ס"ג, וכן תפלה לזכות בבנים ורוה"ק שאומרין בעת אמירת כתר בימים נוראים שנעתקה ל"דרך ישרה" בדף כ' ע"א בשם כתבי האר"י הביאה הרב חמ"י בפ"ז מר"ה אות קכ"ו.

וכעין זה ניתן למצוא בסגולה נוספת לשמירה שהביא הרב הנזכר בדף כ"א ע"ב בשם הרמב"ן, ואילו הרב חמ"י הביאה כמות שהיא בקונטרס שני אות נ"ד, וכן סגולה קדמונית שייסד דוד המלך לשמירה מלסטים והעתיקה בעל "דרך ישרה" בדף כ"א ע"א, הביאה הרב חמ"י בקונטרס שני אות נ"א, וכעין זה ניתן להשוות את הסגולה לשמירה שהביא בעל "דרך ישרה" מכתבי האר"י לומר עלינו לשבח ישר והפוך, ואילו בחמ"י הביאה בפ"ב מר"ח אות ל"ו, ואמנם המעיין בסמוך יבחין כי למחבר ה"דרך ישרה" הגיעו בלי ספק כתבים רבים אף מיתר חידושיו של מחבר החמדת ימים שהעתיקם מאוחר יותר לספרו "חמדת צבי", אותו ייסד מכתבים רבים של מקובלים קדמונים כפי שציין בסוף הקדמתו שם.

ספר "שבעים תקוני הזוהר" עם פירוש "חמדת צבי" הנדפס באמסטרדם שנת תס"ו וזהותו עם הספר "חמדת ימים"

ומעתה אחר שנתברר מעל כל ספק כי לידיו של המקובל ר' צבי חאטש זצ"ל הגיעו כתבים ממחבר החמדת ימים ואשר מהן העתיק סגולות רבות ועניני קבלה מעשית לספרו "דרך ישרה" שהדפיס לראשונה בשנת תנ"ז, עלינו לעמוד על תגלית נוספת עליה הצביעו "מרנני דורינו", והיא הצלבת חידושיו של מחבר החמדת ימים בקונטרס שהותיר בסוף ספרו על פרשיות השבוע, עם החיבור " חמדת צבי" הנדפס על תקוני

הזוהר בספר "שבעים תקוני הזוהר" שאף חיבור זה יצא מתח"י מחבר הספר "דרך ישרה" הוא המקובל ר' צבי חאטש זצ"ל מקראקא שהביאו לדפוס בשנת תס"ו, ואילו בספר חמ"י ציין המחבר בראש הקונטרס הנזכר כי הם חידושים שנתחדשו אצלו בשבת קודש ועל כן קרא שם הקונטרס "הדרת קדש", ולא זו בלבד אלא שבחלקם השתמש המחבר בלשון חדשתי את סודו וכדו' כשניכר בעליל כי הם חדושים שחידש מדיליה, ואילו בפירוש "חמדת צבי" הנזכר ניתן למצוא את קטעי החמ"י נדפסים שם מילה במילה, והדברים זועקים דרשני. (עי' קונטרס ד' בקונטרסים שבסוף ספר חמ"י).

אך כמובן שגם הפעם לא סטו אנשי כת "מבקרי התורה וחכמיה" ממנהגם הקבוע לשלח את חיצי לשונם בחכמי התורה ומאורי דרכה על ידי "שיטת הדילוגים" אותה אימצו לעצמם מימים ימימה, ובכדי לנפח את כתביהם ברמיסת כל הקדוש והיקר באין מפריע מתעלמים באופן שיטתי מקריאת הקדמותיהן של חבורי קדמונינו, שפעמים אף השביעו את הבאים בשערי ספריהם לבל יעיינו בתוכו עד שיקראו בהקדמת הספר. (עי' בהקדמת הר"י בואינו ז"ל לספרו "שלחן מלכים" כת"י שנדפסה בין קבצי "מקבציאל").

עדות המקובל ר' צבי חאטש זצ"ל על ספר "שבעים תקוני הזוהר" שקיבל מהחכם המקובל עם הגהות האר"י

והנה המעיין בהקדמת המקובל ר' צבי חאטש זצ"ל לספר "שבעים תקוני הזוהר" יראה שציין שם כי בתקוני הזוהר שהביא זה עתה לדפוס הוסיף קטעי תקונים שלא נדפסו מעולם כ"א שמצאם בתקוני זוהר מכתיבת יד המוגהים ע"פ הגהות האריז"ל וכפי שציין שם בשלהי הקדמתו בזה"ל, ובכן אזרתי כגבור חלצי כו' אנכי עפר ואפר דומה לצבי ולעופר מהולכי נמושות ליקוטי בתר ליקוטי לקט שכחה כמה מאמרים זהירים כספירים ונהירים כעצם השמים לטוהר זך וזוהר בכמה פנים אשר לא באו בתקונים הישנים אשר נדפסו אח"כ ב "זוהר חדש" כו' מוגהים ע"פ כתבי אריז"ל וספר "דרך אמת" אשר העלה על מזבחה, ואת אשר לא נדפסו עדיין ונמצאו בתקונים מכתיבת יד מהגהות אריז"ל ועליהם עדיין שמש לא זרחה כו'.

וכמובן שכל קורא בשורות אלו יתפלא כיצד הגיעו מא"י כתבי יד של תקוני הזוהר לידי המקובל ר' צבי חטאש באשכנז כשהם מוגהים ע"פ האריז"ל, ובפרט שספרים אלו טרם ראו אור וכפי שהעיד שם מפורשות כי נוספו בהן מאמרי תקונים שלא עלו מעולם על מזבח הדפוס, והיות ולא יעלה על הדעת כי מלאכה זו נעשתה בהעדר מסורת מובהקת איש מפי איש, א"כ ודאי מוכח בעליל כי כתבי תקונים הללו הגיעו לידי ר' צבי חאטש ממקובל נאמן מארץ ישראל שנוכח בערי אשכנז ופגש בו פנים בפנים, או יתכן שהרב

המלבה"ד קיבל כתבי יד אלו מרבותיו אשר קבלום במסורת נאמנה מידיו של החכם המקובל שנשא עמו מא"י כתבים מוסמכים מהאר"י וגוריו.
ואמנם מאחר וידענו כי תוספות תקוני הזוהר החדשים עם מדרש הזוהר על רות נדפסו לראשונה בעיר ונציה בשנת תכ"ג בספר "זוהר חדש" ע"י המקובל ר' בנימין הלוי שהביאם מא"י מוגהים מכתיבת ידי האר"י בעצמו ממה שמצא בבית מהר"ם די לונזאנו בירושלים, (וכפי שצויין שם בהקדמת מהר"י חמיץ לספר "זהר חדש", אלא שלגודל ענותנותו הדפיסם על שם תלמידו הנאמן והמקובל ר' משה זכות), א"כ מובן מאליו כי אף ספרי התקונים בכתיבת יד שהגיעו לאשכנז עם תוספות חדשות שעליהם סמך האריז"ל את ידיו ועיטרם בהגהותיו, נקל לשער כי אף הם יצאו מחכם אחד ה"ה המקובל ר' בנימין הלוי אשר לידיו נמסרו ספרי התקונים שהיו ברשותו של האריז"ל והוא ששלח לערי אשכנז את ספרי התקונים הללו, או יתכן שמסרם לחכמי אשכנז פנים אל פנים בעת שנוכח בערים ההם, ועל כן לא יפלא מה שמזכיר ר' צבי חאטש בהקדמתו שם את ספר הגהות הזוהר המכונה "דרך אמת" וספר "זוהר חדש" שכבר נדפסו מקדמת דנא, מאחר ושני ספרים אלו הביאם ר' משה זכות לדפוס עם עמיתו ר' יוסף חמיץ בשנת תכ"ג ממה שקיבלו מר' בנימין הלוי בשנת תט"ו. (וכפי שציין מהר"י חמיץ בהקדמתו לספר "דרך אמת" שהוא החלק הראשון מספר "אור נוגה", וע"ע בהקדמת מייסד ה"שערי ציון" שם הזכיר לשבח את המקובל הישיש ר' בנימין הלוי שנתן לו רשות להעתיק את ההגהות שהיו בידו מהאר"י על ספרי ה"זוהר" ו"תקונים" ו"זוהר חדש").

מחבר הספר "חמדת צבי" מעיד בסוף הקדמתו כי ליקט לחיבורו "תילי תילים" מכתבי מקובלים קדמונים

ומעתה אחר שנתברר כי המקובל ר' צבי חאטש מקראקא קיבל לידיו כתבי ידות של "תקוני הזוהר" מאת החכם המקובל מא"י החפץ בעילום שמו, א"כ לא יפלא אם נחליט כי לספר "תקוני הזוהר" זה צירף החכם המקובל מא"י פירושים רבים מחידושיו בתוספת חידושים רבים שהעתיק מכתבי האר"י כפי שאכן ניתן למצוא בפירוש התקונים שם המכונה "חמדת צבי" שציין במקומות אין ספור ל"כתבי האר"י", אלא שהמקובל ר' צבי חאטש הוסיף נופך רב משלו לפירושו של החכם המקובל מא"י, וכפי שאכן נמצאית עדותו המפורשת של ר' צבי חאטש בסוף הקדמתו שם כתב על פירושו "חמדת צבי" בזה"ל, על כן שמתי נפשי בכפי לפני כל בני גילי להעריך בנינים וכללים עמודי שיש וחומת מגדלי כו' להיות לתקונים כשתילי זתים שתילי אשר צרפתי כצרוף כסף מזוהר ו"מקובלים תילי תילי" לפתוח כיוון מנעלי לבא החדרה פנימי והיכלי כו'

ע"כ, ונמצא כי לפנינו עדות ברורה כי הפירוש שכתב בספרו "חמדת צבי" מלא וגדוש מפירושי מקובלים עלומי שם שבלי ספק העלים את שמם על פי ציווייים.
צילום מהקדמת המחבר "חמדת צבי" בה העיד כי ליקט לפירושו תילי תילי מכתבי המקובלים

כתבי החמדת ימים הגיעו לידי מחבר הספר "חמדת צבי" על תקוני הזוהר

והן עתה אחר שידענו כי חידושים רבים שהותיר המחבר "חמדת" ימים על פרשיות בראשית נדפסו מילה במילה בפירוש "חמדת" צבי" הנזכר, א"כ שוב נתברר מעל כל ספק כי אותו מקובל עלום שם שמכתביו ליקט המקובל ר' צבי חאטש תילי תילים של פירושים על תקוני הזוהר, הוא לא אחר מהרב חמדת ימים שכתביו איבדרו בין גדולי ומקובלי אשכנז החל משנת שע"ב כשמסר שם מספר תקונים ובכללם "תקוני ק"ש על המטה" עם "תקון חצות ואשמורת" לבד מספר "תקוני שבת", שלא די בכך שהעלים מהם את שמו במכוון אלא הגדיל לעשות בכך שהדפיסם על שמו של ר' יהודה אשכנזי, ועל כן לא יפלא אם נמצא שכמו כן נהג מחבר החמ"י אף ביתר חיבוריו דוגמת הביאור הנזכר לתקוני הזוהר שכפי הנראה חלקים לא מעטים ממנו יצאו מתח"י של מחבר החמ"י שאת כתיבת ספרו החל לא יאוחר משנת שנ"ה כמו שנתברר באריכות למעלה.
ועפ"ז מיושבת מאליה התמיהה הגדולה כיצד מדפיס ר' צבי חאטש תקוני זוהר עם תוספות שלא נדפסו מעולם בלי להודיע בראש הספר את תוקף סמכותן של כתבי היד שהגיעו לידו, ואמנם לאחר שנתוודענו כי כך היה מנהגו של המחבר במאת שנות חייו כשהביא לראשונה אל ערי אשכנז את סדר קבלת שבת ומנהג טבילת ערב שבת שנהגו בא"י בלבד וכן את סדר ק"ש על המטה עם תקון חצות, שעל אף שכל אלו היו מנהגים חדשים מקרוב באו בארצות אשכנז מ"מ נתפשטו התקונים הנזכרים תוך שנים ספורות בכל תפוצות אשכנז, וכל זה למרות ששמו של החכם המקובל שהביאם מא"י נעלם מהן בתכלית ההעלם, ואין כל ספק כי מכורח מציאות זו נהיה מוכרחים להניח כי גאוני הדורות ההם הכירו מקרוב בגדלותו וגאונותו של אותו מקובל עלום שם, ועל כן את המשנה החדשה שנשא עמו מספר תקוני הזוהר או מיתר כתבי האר"י וגוריו קיבלו ממנו ללא שום פקפוק.
יש להעיר כי בספר "שם הגדולים" בערך המקובל ר' אהרן ברכיה ממודינא זצ"ל בעל "מעבר יבק", העיד הגאון חיד"א כי ראה בבית יורשי הרב הנזכר חיבור גדול בכתיבת יד ובו פירוש על תקוני הזוהר שהעתיק ר' אהרן ברכיה ממודינא מכתביהם של גורי האר"י ובתוכו ד' כרכים, והחבור הראשון נקרא "שמן משחת קדש" והשני "שמן זית זך" וכו'

עיי"ש, ואמנם חבורים אלו לא נדפסו מעולם ואין ידוע איזהו מקומן של קדשים, אך לא יפלא אם כשנוודע על מקום קיומן ימצאו בהן קטעים זהים לפירוש "חמדת צבי" הנזכר המיוסד גם הוא על התקונים, שאף עליו העיד מחברו כי יש בו ליקוט של תילי תילים ממקובלים קדמונים, ולה' פתרונים.

ולסיום פרטי החיבור הנזכר מן הראוי היה להעיר כאן שני רמזים על יחוסו של מחבר החמ"י לספר "חמדת צבי", ועל אף שאין ברמזים אלו ממש בכדי להוות משקל הכרעה כל שהוא, מ"מ מאחר וכבר נתחוורו הדברים כשמלה לאשר יש איתו נפש היפה, על כן מן הראוי היה שלא למנוע טוב מאוהבי הפרפראות, וראשית כל יש להעיר כי מאחר ובמאות השנים הראשונות של הדפוס טרם נדפס ספר הנושא את השם "חמדת" כפי שאכן ניתן לבחון בכל מאגרי הענק של ימינו, רגלים לדבר כי אכן יש למחבר החמ"י משלוח יד בספר זה, בה בשעה שאת מרבית מחיבורי החמ"י אותם זכר בספרו נקב בשם "חמדת" או בשורש המילה "חמד", ודוגמא לדבר הוא ספר "חמדת הלבבות", "חמדת ישראל", "חמדה גנוזה", "ארץ חמדה", "מחמדי עין", ולא זו בלבד אלא שחישוב הגימטריא של הספר "חמדת צבי" נמצא זהה לחלוטין למנין הספר "חמדת ימים" עם הכולל כששניהם עולים למנין תקנ"ד, והדברים אומרים דרשני ודל"ב).

ספר "שם טוב קטן" הנדפס בשנת תס"ו באשכנז עם עדות המלבה"ד

עקבות נוספים מנוכחותו של מחבר החמדת ימים בערי אשכנז, ניתן למצוא בקונטרסים שהגיעו מאוחר יותר לידי ר' בנימין ביניש הכהן זצ"ל שהדפיסם בספרו "שם טוב קטן" בשנת תס"ו בעיר זולצבאך שבגרמניה, ועל אף שלא ציין בהקדמת ספרו מהיכן קיבל את הכתבים שמהן ערך את חיבורו, מכל מקום מוצאים אנו כי העיד מפורשות בשער ספרו שהוא מחובר ומלוקט מפי סופרים ומפי ספרים, ואף הוסיף לציין בשני מקומות בהקדמתו שם כי הוא ליקוט מכתבי הקדש של הרמב"ן והאר"י ומהר"ש מולכו זצ"ל ומשאר כתבים שמצא בקיבוצים ישנים מכתיבת יד.

צילום מעדותו של המחבר "שם טוב קטן", כי ספרו מיוסד מתפלות שמצא בקיבוצי כתבי יד ישנים

ואכן בחיבור הנזכר ליקט המחבר תקוני קרי ותפלות ומנהגים לחדש אלול ולר"ה ויום כפור, ותפלות לרגלים ולליל הושענא רבה, בתוספת כוונות רבות ע"ד הסוד מהאריז"ל, ואמנם מאחר וקטעים רבים מהכוונות שליקט אינם מופיעים בספרי האר"י שלפנינו, ודאי שהקונטרסים שהגיעו לידו נלקטו מספרי כוונות שנכתבו ע"י מקובל קדמון

מחכמי ארץ ישראל שליקט לספריו כוונות ששמע מיתר גורי האר"י לבד מתוספת מנהגים שנהג מעצמו או ששמע מרבותיו שאף הם היו מגורי האריז"ל.

עקבותיו של מחבר החמדת ימים בספר "שם טוב קטן"

אלא שבבואינו להשוות את התפלות והכוונות עם המנהגים שבתוכו לקטעים שבספר חמדת ימים, נמצא כי רובו של הספר זהה עם קטעי הספר חמדת ימים והוא מעין קיצור נמרץ מעיקרי הדברים שכתב החמדת ימים בפרקים שסידר לימי חדש אלול ותשרי, ולא זו בלבד אלא שבספר שם טוב קטן (דפו"ר דף כ"ב ע"א) מצויה תפלה לחבטת ערבה בלשון "מקוצרת" מהתפלה שייסד החמדת ימים "באריכות" בספרו ואשר עליה חתם את הלשון "אנכי תקנתי", וניכר בזה בעליל כי למחבר ה"שם טוב קטן" הגיעו קונטרסים שהשאיר מחבר החמ"י בהיותו בערי אשכנז וביניהם תפלות רבות שאת חלקן מסר המחבר למייסד הסידור שערי ציון כשפגש בו פנים אל פנים בעת שהותו בונציה בשנת תט"ו, ואילו בקונטרסים שהגיעו לבעל ה"שם טוב קטן" נוספו תפלות רבות שלא נדפסו בשערי ציון כגון התפלה הנזכרת לחבטת ערבה, וה' תפלות שאחר ה' ספרי תהלים המיוסדות לליל הו"ר וכן תפלה לתקון קרי וכו'.

צילום שער ספר "שם טוב קטן" דפו"ר זולצבאך תס"ו

ויתירה מזאת כי המשווה בין המנהגים שבספר "חמדת ימים" למנהגים שב"שם טוב קטן" יבחין בעליל כי המקור ששימש למחברו הוא לא אחר מקונטרסיו של מחבר החמדת ימים, שהרי במקומות שציין בעל ה"שם טוב קטן" כי העתיקם מקונטרסים שאת שמם לא זכר, ימצאם המעיין בפרקי החמדת ימים כשעליהן חותמו של המחבר כי הוא ייסדן או שציין את מקורן ממה שנהגו בבית המדרש של מורו, ומכל זה ניכר בבירור כי כתבי החמדת ימים הגיעו לחכמי אשכנז שנים רבות טרם שנדפס הספר לראשונה בשנת תצ"א, וקרוב מאוד כי מחבר השם טוב קטן מעולם לא פגש את מחבר החמ"י שהרי ציין בהקדמתו כי חיברו לעת זקנותו בשנת תס"ו ואילו מחבר החמ"י נוכח בערי אשכנז כמאה שנה קודם לכן סביבות השנים ש"ע - ש"צ, אלא שבלי ספק שאת הקונטרסים קיבל מרבותיו או מיתר חכמי דורו וכפי שציין בהקדמתו "כי ציטט מכתבי יד ישנים כאשר הראוהו מן השמים".

ואכן דוגמא לדבר ניתן להבחין במנהג אמירת ד' מזמורי תהלים המסוגלים לשמירה מקרי והם מזמור ל"ט, פ"ח, קט"ז, קכ"ד, והדפיסם בעל "שם טוב קטן" (דפו"ר דף ד' ע"א) עם תוספת כוונותיהן ע"ד הסוד לאומרן בימות השנה כאשר את מקור המנהג לא מזכיר כלל, ואילו בספר חמדת ימים פ"ד מיוכ"פ אות ד' הביאם המחבר בתוספת

המקור לאמירתן ואף ציין עליהם "כי כן נהגו בבית מדרשו של מורו" לאומרן בליל יום כפור לשמירה מעון, ולא זו בלבד אלא שבסמוך למזמורים שם הובאה תפלה לשמירה מעון שאת כולה הביא החמ"י בספרו בתוספת נוסח יהי רצון בפתיחתה, ויתירה מזאת שהמעיין ב"שם טוב קטן" דף י"ט ע"ב יראה שכתב שם בהנהגות יוכ"פ שאין לברך על הטלית גדול שלובשין בעת כל נדרי ונימק שם טעם ע"ד הסוד מהאריז"ל, ואולם בכתבי האר"י שלפנינו אין זכר לדבר זה מלבד בספר חמ"י שהאריך בזה בפ"ב מיוכ"פ אות ב' עיי"ש.

דוגמא נוספת לכך היא תפלה למי שנכשל בקרי שהובאה ב"שם טוב קטן" לאומרה בעת שאומר החזן בימים נוראים תפלת ומפני חטאינו, וכן כשמברכין החדש בשעה שאומר החזן מי שעשה ניסים ואף צירף לזה כוונה ע"ד הסוד, ואמנם בספר הנזכר לא ציין המחבר את מקורה של תפלה זו, ואילו בספר חמדת ימים הביא המחבר את הכוונה הנזכרת בתוספת מקור כשהעיד שם "כי כן ציוה מורי נר"ו לבעל תשובה אחד לתקון שז"ל", ואף בפרקי ר"ה הביא המחבר את התפלה הנזכרת וציין עליה כי מצא אותה "במחזור קדמון מכתיבת יד". (עי' חמ"י פ"א מר"ח אות קי"ב, ופ"ז מחדש אלול אות קכ"ז).

ואכן דבר זה חוזר על עצמו במנהגים נוספים, והבולט שבהן הוא מנהג אמירת מזמור לדוד ה' אורי וישעי בחדש אלול שעל זה ציין החמ"י (פ"ד מאלול אות י"א) שהיה נוהג להוסיף את המזמור הזה למזמורי התשובה שאומרין קודם הסליחות בחדש אלול, וכן מזמור רננו צדיקים כי יש בהן י"ג שמות הוי"ה המכוונים כנגד י"ג מידות של רחמים המאירים בימים אלו, ואילו ב"שם טוב קטן" הובאו המזמורים הנזכרים (דפו"ר דף ט' ע"ב) בהעדר מקור, וכעין זה לענין מנהג אמירת מזמור למנצח ז' פעמים קודם התקיעות שמקורו מספר חמדת ימים שציין לזה בפ"ז מאלול אות צ"ז ממה שמצא כתוב "לאחד מתלמידי האריז"ל" ואילו ב"שם טוב קטן" (דפו"ר דף ט"ז ע"ב) שנדפס לראשונה כתשעים שנה לאחר פטירת אחרוני תלמידי האר"י הביאו ללא מקור, ועיין עוד ב"שם טוב קטן" (דפו"ר דף י"ב ע"ב) לענין סוד תענית מ' ימי רצון שמר"ח אלול עד יוכ"פ שציטט שם הטעם בהעדר מקורו, ואילו בחמ"י (פ"א מאלול אות כ"ב) שהביא טעם זה ציין עליו כי ראהו "במכתב לאחד קדוש מדבר", וכידוע שבסגנון לשון זו השתמש המחבר בג' הפיוטים המקודשים שהביא בספרו לליל פסח ושבועות.

ואמנם מנהג ייחודי ביותר שאף עליו ניתן להצביע כי כתבי החמדת ימים הם ששמשו כמקור לבעל ה"שם טוב קטן", הוא מנהג אמירת ספר תהלים בליל הושענא רבה שאין

לו זכר בכתבי האריז"ל והוא מיסודו של הרב חמדת ימים, ואילו המקובל ר' משה זכות תלמידו הביאו לדפוס לראשונה בונציה בשנת תי"ט בספר "שפר התקונים" ממה שקיבל ממורו ורבו ר' בנימין הלוי שעמד אז בראש הקהלה בצפת, ושם ציין הרמ"ז מפורשות בסוף הספר כי עתה הגיע לידו תוספת תיקון מהנהוג בעה"ק צפת שמנהגם לומר בליל הו"ר אחר משנה תורה את כל ספר תהלים, והמעיין בספר חמ"י יבחין כי מדבריו ניכר בבירור כי הוא המייסד למנהג זה (פ"ו מסוכות אות ל"ב), ולא זו בלבד אלא שהוסיף החמ"י וציין שם באות ל"ג כי מצא כתוב שיש לומר אחר כל ספר וספר מזמור כ"ט הבו לה' כו' ומזמור צ"ח שירו לה' שיר חדש, ואילו בתקון של ר' משה זכות לא נדפסו שני מזמורים אלו, ואמנם המעיין ב"שם טוב קטן" דף כ"א ע"ב יבחין שהביא את מנהג אמירת התהלים כולל מנהג אמירת שני המזמורים הנזכרים וסודן כפי שהובאו בפרקי החמ"י. ויתירה מזאת שהרי סמוך למנהג אמירת תהלים בליל הו"ר הביא בעל "שם טוב קטן" ה' תפלות יה"ר שאומרין בין כל ספר וספר ולא ציין את מקורן, ואילו בשפר התקונים הנז' שהדפיס הרמ"ז כיובל שנים קודם לכן בשנת תי"ט בונציה מציין עליהם מפורשות כי קיבלם מהרב"ל מצפת, כאשר העולה מכל זה כי לידי מחבר ה"שם טוב קטן" הגיעו ללא ספק קונטרסים מכתיבת ידו של ר' בנימין הלוי, ונמצא כי שוב ניתן לחזור ולזהות את ספר חמ"י עם המקובל האלקי ר' בנימין הלוי.

ואכן תקצר היריעה מלהאריך בכל זה כפי שיראה המעיין ב"שם טוב קטן" כי רובו ככולו הובא בספרי החמ"י שלפנינו, ומכל זה מובן מאליו כי כתבי המחבר שהגיעו לערי אשכנז שנים רבות קודם לשנת תס"ו הם ששמשו מקור לרוב התפלות והכוונות שנדפסו ב"שם טוב קטן" ולא בחינם צויין בהקדמתו כי הוא מלוקט מקיבוצי כתבי יד ישנים, ועל כן לא יפלא מה שציין החמ"י בפרק י"ח משבת אות מ"ב כי רבים משלומי אמוני ישראל באשכנז נהגו כדבריו, ואשר ניכר מזה כי חותם השפעתו של המחבר בקרב חכמי אשכנז היה גדול מאוד באותם שנים ששהה בערים ההם. { ועי' מה שנכתב בסמוך אודות זהותם הברורה של הספר "שם טוב קטן" ו"אמתחת בנימין" עם הספר "תקוני ק"ש" הנ"ל } .

ספר "אמתחת בנימין" הנדפס בשנת תע"ו באשכנז עם עדות המלבה"ד

ספר נוסף בו נמצאים עקבותיו של מחבר החמדת ימים, הוא ספר "אמתחת בנימין" שאף הוא יצא מתח"י של ר' בנימין ביניש הכהן זצ"ל מח"ס "שם טוב קטן" הנז' והוא נדפס לראשונה בעיר ווילהרמרשדארף בשנת תע"ו, ואכן המעיין בספר זה יבחין כי על אף שחלקים רבים מהספר "שם טוב קטן" הנדפס בשנת תס"ו חזר המחבר והדפיסם

בתוכו מעמו' נ"ז והלאה, מ"מ הוסיף לו המחבר תפלות וסגולות רבות ויתר עניני קבלה מעשית שאף עליהם ציין בשער ספרו ובהקדמתו כי הם מלוקטים מפי סופרים ומפי ספרים וממקובלים עלומי שם.

והן אמת שהמעיין בהקדמה זו בד"ה "אמר המחבר התופר" יבחין כי כל דיבור זה זהה מילה במילה להקדמתו של ר' יהודה הכהן אשכנזי בספרו "סדר תקוני ק"ש על המטה" הנדפס בשנת שע"ה בפראג (ופורט לעיל בארוכה), ועל כן לא יפלא ששניהם כותבים בהקדמותיהם את אותו סגנון לשון של אותו מקובל "עלום השם" שהביא את הקונטרסים הללו לערי אשכנז בציינם בזה"ל, דברים עתיקים העומדים ברומו של עולם נלקטים צו לצו קו לקו כתבים ממקובלים ראשונים אנשי השם אנשי מעשה ואחרונים ישרי לב כולם ישרים למבין כו'.

צילום שער ספר אמתחת בנימין שנת תע"ו

ואכן מלבד כל הקטעים הזהים לספר "שם טוב קטן" המפורטים לעיל ניתן להבחין בעקבות נוספים של מחבר החמדת ימים, כמו תפלת לשם יחוד קודם קריאת שמו"ת שנדפסה שם בעמו' נ"ג בנוסח מקוצר מהנדפס בחמ"י פ"ג משבת אות כ"ב, וכן תפלות לליל שבועות ולתקון כרת שמפוזרים בסגנון דומה בפרקי החמ"י לשבועות ולנעורים בליל שישי, וכ"ז מלבד התפלות שהביא שם ומקורן ממייסד ה"שערי ציון", כמו תפלה לעצירת גשמים עם סדר מזמורים שאומרין קודם לכן, ובלי ספק שהגיעו לידיו קונטרסים אחרים ממחבר החמ"י, שהרי בסדר המזמורים שם ישנם מעט שינויים ממה שמסר החמ"י לבעל השערי ציון על אף שסדר התפלה זהה במלואו, וניכר מזה כי מייסד התפלה שערך את סדר המזמורים בתקופות שונות בחייו הוסיף וגרע בהן מדעתו.

ולא זו בלבד אלא שבעמו' ט"ו הביא שם תפלה לשמירה ביער, ותפלה זו נדפסה במלואה בקונטרסי מייסד התפלות ב"סדר תקון הטבילה" הנדפס לראשונה בלובלין שנת שע"ו (עמו' 28 באוצה"ח), ומאחר ולא ציין בזה ר' בנימין ביניש הכהן זצ"ל מאומה מוכח בעליל כי לא ציטט את תפלת היער מהקונטרס הנז' כ"א שקיבל תכריך כתבים נוסף אותו הותיר מחבר החמ"י בערי אשכנז בימי שהותו שם, ועל כן ציין בהקדמותיו כי ליקט מקבוצי כתבי יד ישנים את כל התפלות הנזכרות, ובלי ספק שבין יתר התפלות שם נמצאה אף תפלה זו לשמירה ביער.

והעולה על כולנה היא נוסח התפלה שהביא שם בעמו' נ"ה קודם הלימוד ובפרט קודם קריאת תנ"ך, ותפלה זו נמצאה כמעט כלשונה בספרי "הלולא רבא" ו"קריאי מועד" (דפוסי קושטא תצ"ו ופיסא תקמ"ה דף קע"ד ע"ב) כשבראשה נדפס כי היא

מיסודו של הרב "חמדת ימים", וכבר הארכנו לעיל ולהלן כי לתפלה זו אין מקור בספרי החמ"י שלפנינו, ובלי ספק שהעתיקוה המדפיסים מקונטרסי כתיבת יד שבאו לידם מהרב חמ"י ממה ששלח לתפוצות בעודו בחייו.

נוסחי תפלות ולשם יחוד שנתפשטו מהרב המחבר בספרי הקדמונים בעילום שמו

ואחר שנתברר כי ספרי הקדמונים גדושים בנוסחי תחינות ותפלות מחודשות, ובפרט בנוסחי לשם יחוד הערוכים ע"ד הסוד שהחלו להתפשט החל מתקופת המחבר או סמוך לפטירתו, א"כ מובן מאליו כי אף נוסחאות אלו נתייסדו בלי ספק ע"י מחבר החמ"י שהיה יחיד בדורו בחיבור נוסחי תחינות ותפלות, ובפרט בעריכת נוסחי לשם יחוד שייסד לכל ענין וענין בפ"ע, כאשר המעיין בכתבי האר"י לא ימצא זכר לנוסחאות ארוכות אלו מלבד מה שנזכר שם לומר לשם יחוד קודם קיום המצוות, ואמנם מאחר והמחבר נהג בענותנותו להפיץ כתביו בעילום שמו כמו שניכר מהספרים והקונטרסים שנאספו עד כה בפרקים אלו, על כן מן הראוי היה לחתום פרק זה ברשימה מקוצרת של נוסחי לשם יחוד מחודשים שנמצאו ביתר ספרי האחרונים בעילום שם ואין להם זכר בספרי החמ"י שלפנינו, אלא שניכרים בהן בעליל לשונותיו היחודיים של הרב המחבר, ובלי ספק כי בחיפוש רחב היקף בסידורי התפלות ויתר ספרי הקדמונים ניתן יהיה לעמוד על נוסחאות רבות מעין אלו וקצרה היריעה מהכיל, ותן לחכם ויחכם עוד.

א. החיד"א בקונטרס תורת השלמים סי"ח הנד' בסו"ס "לדוד אמת", ציטט מקונטרסיו של המקובל ר' משה זכות אזהרות וכוונות עם נוסח תפלה קודם כתיבת ס"ת, כאשר בתוכן התפלה ניכרים בבירור לשונותיו של מחבר החמ"י, ובלי ספק קיבלה הרמ"ז מרבו החמ"י.

ב. החיד"א בס' "כף אחת" אות כ"ה הביא רשימת עשר זכירות עם נוסחי תפלות לכל זכירה בפ"ע כשהוא מציין כי העתיקם מסו"ס "פועל צדק" (ואינו תח"י), והרגיל בנוסחי התפלות שבספר חמ"י יבחין בעליל בלשונות זהים לנוסחי התפלות הנזכרות שבלי ספק יצאו אף הם מיסודו של המחבר.

ג. תפלה קודם לימוד קבלה שנדפסה בראש ספר "עץ חיים", אין ספק שנתייסדה מהרב המחבר והוא שהותירה בראש ספר זה מאחר והיה מראשוני המעתיקים של ספר עץ החיים ממה שראה בכתיבת ידי מהרח"ו, וכפי שהעיד בעל השערי ציון בהקדמתו כי קיבל רשות מר' בנימין הלוי להעתיקו ממה שהיה תח"י.

ד. תפלה קודם לימוד תורה המועלת לזכירה שנדפסה בס' עטרת זקנים לר' מ"מ אוירבוך זצ"ל בגליון לשו"ע או"ח סי' קנ"ה, מיוסדת ממחבר החמ"י וכפי שניכרים בה לשונות

זהים לתפלה שייסד החמ"י לזכירה בקונטרס שני אות י"ג וכן ליתר נוסחי תפלותיו. (הערת ר' ב. מועלם שליט"א).

ה. נוסח לשם יחוד עם כמה מקראי קודש המיוסדים בר"ת הוי"ה לאומרן קודם ברכת החמה ואשר נדפסו ברבות השנים בס' שדי חמד, קרוב לודאי שנתייסדו ממחבר החמ"י.

ו. נוסח לשם יחוד בשעה שבודק כנפי הטלית מכשרותן הנדפס בראש הסידור "תפלה מכל השנה" בעיר ברלין שנת תנ"ט, אין ספק כי נתייסד ע"י מחבר החמ"י, ומובן מאליו מדוע נדפס שם נוסח זה בין יתר נוסחאות לשם יחוד שהובאו בשערי ציון על אף שלנוסח זה אין זכר בשערי ציון, מאחר ונעתקו כולם מקונטרס אחד ששלח המחבר לערים ההם.

ז. נוסח תחינה ארוכה לעצירת גשמים עם סדר מזמורי תהלים הנדפס בס' "יד כל בו" ובספרי שערי ציון המאוחרים, בלי ספק מקורה ממחבר החמ"י שייסד את מרבית מהתפלות שבספר שערי ציון.

ח. נוסח תחינה ליורדי הים הנדפסת בשנת תע"ז בסידור שער השמים דף קמ"ג ע"ב, אין ספק כי מקורה ממייסד התפלות בדורו, ואשר עליו העיד השל"ה הק' בספרו כי מצא בקונטרסי מייסד התפלות נוסחי תחינות רבות שייסד לכל ענין וענין בפני עצמו, ואולם על אף שתפלה זהה לזו כבר נדפסה ב"תקון סדר הטבילה" שהפיץ מחבר החמ"י בערי אשכנז בשנת שע"ו, מ"מ מאחר והובאה שם בקיצור לשון מכפי שנדפסה בסידור השל"ה מוכח בבירור כי סידרה מחבר אחד בתקופות שונות ועל כן מטבעות הלשון שבהן חלוקים זמ"ז.

פרק יג - כתבים שנתפשטו מהמחבר ולא נדפסו בספרו

כתבי חמדת ימים שלא נדפסו בספרו הגיעו למקובל ר' הלל אשכנזי, רבם של ה"משנת חסידים" וה"גולל אור"

אחת מהתגליות הבולטות המעידות על כך כי שנים רבות קודם שנדפס הספר חמדת ימים בשנת תצ"א כבר היו כתבי המחבר מצויים בקרב תלמידיו ויתר חכמי דורו, היא השמועה שהובאה בשמו אצל תלמידי תלמידיו ועל אף שלא נדפסה בחמדת ימים שלפנינו מצינו כי ייחסו אותה אל "הרב חמדת ימים", ומכאן נראה בבירור כי כתבי המחבר המכונים "חמדת ימים" הגיעו עוד בחיי המחבר אל תלמידיו שהרי הספיקו לכנותו כבר מחיים על שם חיבורו "הרב חמדת ימים".

את הגילוי הנזכר ניתן למצוא בספר "גולל אור" של המקובל ר' מאיר ביקאיים ע"ה הנדפס לראשונה באיזמיר שנת תצ"ו, והמעיין שם (עמוד 11 באוצה"ח עמודה א') יבחין בפירוש ע"ד הסוד שהביא בשם הרב חמדת ימים שאת חלקו ניתן למצוא בספר שלפנינו

וכפי שציין שם לחמ"י דפו"ר דף נ"ה ע"ד, ואילו בעמודה השמאלית שם הביא פירוש נוסף בשם הרב חמדת ימים שלא בא זכרו בכל חלקי החמדת ימים שלפנינו וזה לשונו שם, ובזה פירש הרב זלה"ה בעל חמדת ימים יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי וכו' וז"ש יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך ששכינת עוזינו משוררת ואומרת כדברים הללו ומגו שירותא ושבחא ייתי בעלה לאתחברא עמה, וא"ת לית שבחא לנוקבא וכו', לזה אמר למען אחי ורעי כלומר נשמות הצדיקים הם המעוררים ואשתכח דאיהו אתער חביבו ורחימותא לגבי עכ"ל, ולא זו בלבד אלא שהוסיף לציין שם את מקור השמועה וכתב בזה"ל, "זה שמעתי ממורי ומיודעי החכם השלם הלל אשכנזי נ"ע". (עיי"ש סוד"ה ובזה).

ואמנם על אף שלא ניתן לעמוד בבירור על תקופת הגעת השמועה הנזכרת לידי ר' מאיר ביקאיים, מכל מקום מאחר וזמן פטירתו של מורו ר' הלל אשכנזי סביבות שנת תפ"ה (שהרי את הסכמתו ל"משנת חסידים" נתן בתשעה באב של שנת תע"ט, ואילו תלמידו ר' מאיר ביקאיים שהדפיס את ספרו בשנת תצ"ו מזכירו שם בברכת המתים נ"ע), ואילו ר' מאיר ביקאיים מעיד כי שמע את החידוש הנזכר מפי רבו ולא ציין שראהו בין כתבי רבו, א"כ בלי ספק כי שמועה זו כבר הגיע ליד רבו שנים רבות קודם לפטירתו ולכל הפחות כעשרים שנה קודם לכן, ונמצא כי כתבי החמדת ימים היו מצויים בקרב תלמידיו ובני קהילתו לא יאוחר משנת תס"ה. (מקום מנוחתו של ר' הלל אשכנזי ע"ה בחצר בית הכנסת העתיק בעיר "חאניא" שבאי כרתים הסמוך ליוון כפי שנתפרסם בראשית שנת תש"ע).

צילום חידושו של המחבר שלא הובא בחמ"י שלפנינו ונדפס בספר "גולל אור" בשנת תצ"ו מפי רבו ר' הלל אשכנזי לאחר פטירתו

כתבי הכוונות שהגיעו לידי בעל "משנת חסידים" ממה שסידר הרב חמדת ימים

ומעתה לא יפלא כיצד הגיעו קטעי כוונות רבים המיוסדים ע"ד הסוד, לידי המקובל ר' עמנואל חי ריקי הי"ד שהביאם בספרו "משנת חסידים" הנדפס לראשונה בשנת תפ"ז ואילו בספרי הכוונות שלפנינו אין להם זכר כלל כי אם בספר חמדת ימים, ואמנם מאחר וידענו בבירור כי בעל "משנת חסידים" קיבל רבות אף מהחכם המקובל ר' הלל אשכנזי מקאניא כפי שנראה מההסכמה שנתן לו ר' הלל אשכנזי לספרו בשנת תע"ט ואף צירף להסכמתו "כתב סמיכה" וכתב שם "כי יורה יורה ידין ידין", א"כ מובן מאליו כיצד הגיעו כתבי מחבר החמדת ימים לידי בעל המשנת חסידים, שהרי מורו ורבו הנזכר קיבל בבירור ממשנת הרב חמדת ימים וכפי שהעיד תלמידו המובהק ר' מאיר ביקאיים בספרו

כי שמע מר' הלל אשכנזי רבו שמועה בשם "הרב חמדת ימים" שלא נדפסה בספרו, ואם כן בלי ספק קיבל מרבו אף את ספרי הכוונות שערך הרב חמדת ימים בעצמו ואשר בהם היו גנוזים כוונות רבות שלא בא זכרם בספרי הכוונות המצויים בידינו, מאחר והרב חמדת ימים הוסיף בהם דברים רבים ממה שלמד מיתר גורי האריז"ל, או שציין לעדויות נוספות על מנהגי האריז"ל שאף אותם שמע מרבותיו.

סדר "תקון חצות" להרב חמדת ימים שנתפרסם בחייו ולא נדפס בספרו

ואכן כתבים לא מעטים נתפרסמו עוד בחיי המחבר בקרב בני קהילתו ויתר חכמי דורו, ומהכתבים שהגיעו לידינו ניכר בעליל כי בעודו בחייו כבר נודעו שהם מיסודו של המחבר חמדת ימים, וביניהם תקון חצות מהאריז"ל בתוספת נוסחאות לשם יחוד ע"ד הסוד שייסד המחבר כדרכו, ואשר מלשונם ניכר בבירור כי הם מיסודו של הרב חמדת ימים שערך בספרו יותר ממאה נוסחאות בדרך זו, ולא זו בלבד אלא שהמקובל ר' אברהם טוביינא שהדפיס את התקון חצות הנזכר בסידורו "חסד לאברהם" (דפוס מנטובה תקמ"ג דף כ"ט ע"א - ל"ב ע"ב) העיד כי בעוברו בארץ מלאה חכמים וסופרים (היא העיר איזמיר וקושטנדינא שבהן שהה בעת מסעותיו כפי שהעיד בהקדמת הסידור) מצא בידם את הסדר הנזכר ואף העידו בפניו כי קבלה בידם שהוא מהרב בעל חמדת ימים, ואמנם על אף שלא הובא התקון חצות הנזכר בחמדת ימים שלפנינו, מכל מקום מצינו כי המחבר העיד מפורשות בספרו כי חיבר סדר לתקון חצות, וכפי שציין בפ"א משבת אות צ"ח ששם פירט את שיעור הזמן של חצות הלילה וכתב שם בזה"ל, ונראה לי לענין חצות לתקון הלילה הזה וגם "בתקון חצות שסידרתי לשאר הלילות" הוא בכל מקום ומקום כו' עיי"ש.

ומעתה מאחר והיתה קבלה בידם כי התקון חצות הנזכר הוא מיסודו של מחבר החמדת ימים על אף שלא נדפס בספרו, א"כ ניכר בוודאות כי מספר שנים טרם פטירת המחבר כבר ייחסו אליו את החיבור חמדת ימים שהרי כבר הספיקו לכנות את מייסד התקון חצות על שם ספרו חמדת ימים, ועוד שהרי את התקון הנזכר מצא אצל חכמי איזמיר סביבות שנת תק"י (שהרי הסדור חסד לאברהם נדפס לראשונה באיזמיר שנת תקכ"ד), והיות והעיד כי קבלה בידם שהוא מהרב חמ"י א"כ מוכח בבירור שבני הקהילה לא הכירו את מחבר החמ"י פנים אל פנים אלא שהתקון חצות הגיע לידם במסורת מאבותיהם ולכה"פ ג' או ד' דורות קודם לכן.

סדר "תקון הלילה" להרב חמדת ימים שנתפרסם בחייו ולא נדפס בספרו

ואכן מלבד הסדר לתקון חצות הנ"ל, נמצא תקון נוסף מיסודו של מחבר החמדת ימים שלא נדפס בספרי החמ"י שלפנינו כ"א שציין אליו בג' מקומות מספרו, והוא

סדר שתיקן החמ"י ללמוד באשמורת הבוקר, ובתוכו ייסד לומר ט"ו מזמורי תהלים קודם פרשת העקידה ופרשת המן שאומרין קודם שחרית, ואף סידר שם לומר פרשת היראה והתשובה בכל יום לבד מפסוקי מי א-ל כמוך ושירת הבאר ופסוקי אחות לנו קטנה שבסוף שיר השירים ופסוקים שבסוף אשת חיל וכו', ומחבר החמדת ימים ציין לתקון הנזכר בכמה מקומות מפרקי האשמורת בספרו וכינהו "תקון הלילה" שסדרנו לכבוד עליית השכינה לפנות בוקר, וסדר ט"ו מזמורים אלו הוא סדר מקוצר מסדר ס"ה המזמורים שייסד המחבר בסדר "הדר מלכות" ללילל ערב ר"ח. (עי' פ"י משבת אות ה', ובפ"ה מפורים אות ג', ובפ"ג מר"ח אות ד', שם ציין המחבר לתקון הלילה שייסד).

ועל אף שלא הובא הסדר בשלמותו בחמ"י שלפנינו, מכל מקום מצינו כי בעוד המחבר בשנות המ' לחייו כבר מסר חלק נכבד מסדר הלימוד הנזכר מצורף עם תקון חצות לידי ר' יהודה הכהן אשכנזי שהדפיסם לראשונה בפראג בשנת שע"ה בסוף ספר "תקוני ק"ש על המטה עם תקוני אשמורת", ואילו ברבות הימים סביבות שנת תכ"ו בהיות המחבר בשנת הצ"ו לחייו שלח את התקון בשלמותו מארץ ישראל אל העיר אמסטרדם בעילום שם כשעל ראשי הדפים שבו נכתב "תקון הלילה" ובדיוק כפי שכינהו המחבר בספרו חמ"י, וכ"ז מלבד מהדורה נוספת מהתקון הנז' אותה שלח באותה שנה לעיר מנטובה תחת השם "תקון המדות", אלא שבשני המהדורות הללו הוסיף המחבר סדר קריאה לכל יום וכינהו "תקון היום", ואף לסדר "תקון הלילה" הוסיף סדר מזמורים השייכים לעליית השכינה באשמורת הבוקר שאת אמירתם ייסד לומר לעת זקנותו, ועל כן לא נדפסו בתקון אשמורת שמסר המחבר בעודו בצעירותו לחכמי אשכנז סביבות שנת שע"ה.

ואכן את התקון הנזכר ששלח מחבר החמ"י בעודו בחייו לעיר אמסטרדם ומנטובה, מוצאים אנו חוזר ונדפס כמאה שנה לאחר מכן בסידור "חסד לאברהם" הנזכר מצורף ל"תקון חצות" שאף אותו ייסד החמ"י, ואילו בראשם מודיע ר' אברהם טובייגא כי מצאם בעת עוברו בארץ מלאה חכמים וסופרים כאשר קבלה בידם כי הם מיוסדים ממחבר החמדת ימים, ומדבריו ניכר כי מצאו אצל חכמי איזמיר כפי שנראה מהקדמתו לסידור בה רשם את מסעותיו בערי טורקיה. (עי' סידור "חסד לאברהם" מהדו"ב ד' מנטובה שנת תקמ"ג דף כ"ח ע"ב וכו', ואמנם סדור זה כבר הדפיסו הרב הנזכר לראשונה בשנת תקכ"ד בעיר איזמיר).

ועל כן לא יפלא מדוע העידו לפניו חכמי איזמיר כי "קבלה בידם" שתקון זה מיוסד מהרב חמ"י ולא ציינו מפורשות כי הרב חמ"י יסדו, מאחר וידענו כי את התקון הנזכר כבר שלח המחבר כמאה שנה קודם לכן לעיר אמסטרדם ומנטובה סביבות שנת תכ"ו,

ואילו ר' אברהם טוביינא שמצא את התקון הנזכר בקרב חכמי איזמיר בין השנים ת"ק - תק"כ, ודאי שלא יכל לגבות עדות מפיהם כי חיברו הרב חמ"י, שהרי חכמי הקהלה לא פגשו במחבר החמ"י מעולם ועל כן לא העידו כ"א בדרך מסורת וקבלה בידם שהחמ"י חיברו, כשמדבריהם ניכר כי תקון זה היה מצוי בקהילתם לפחות ג' או ד' דורות לפניהם. (סדר "תקון חצות" ו"תקון הלילה" הנזכרים מהרב חמ"י שמצא ר' אברהם טוביינא בערי טורקיה נדפסו בשלמות בקונטרס חמישי שבסוף הספר).

נוסחאות "לשם יחוד" ויתר תקונים מיסודו של החמ"י שנתפרסמו בחייו ולא נדפסו בספרו

ויתירה מזאת שהרי המעיין בסידור חסד לאברהם הנזכר יבחין בנוסחאות רבות של לשם יחוד המיוסדות מהרב חמדת ימים ואילו בספר שלפנינו לא בא זכרם (רשימה מפורטת ע"ז נכתבה להלן פרק י"ד), ודוגמא לזה הוא סדר "פדיון נפש" לחולה שנדפס בסידור הנזכר וציין עליו ר' אברהם טוביינא כי הוא מהרב חמדת ימים, ואילו בחמדת ימים שלפנינו נדפס הסדר הנזכר במכתב ששלח לתלמידו בנוסח מקוצר (עי' קונטרס שני בסוף הספר), ומכל זה ניכר בעליל כי לידי ר' אברהם טוביינא הגיעו כתבים של הרב המחבר שלא נדפסו בספרו ונתפשטו עוד בחייו תחת השם חמדת ימים.

"תפלה קודם לימוד קבלה" מיסודו של החמ"י שנתפשטה בחייו ולא נדפסה בספרו

תפלה נוספת שנתפשטה בחיי המחבר תחת השם חמדת ימים ולא נדפסה בספרו, היא תפלה קצרה שייסד המחבר קודם לימוד קבלה, ותפלה זו נדפסה בסדר "קריאי מועד" וסדר "הילולא רבא" לל"ג בעומר ושם ציינו המדפיסים בראש התפלה כי מקורה מהרב חמדת ימים, ועל אף שלא כתבו כיצד הגיעה התפלה לידם, אין ספק כי נתגלגלה לידם בעקבות הקונטרסים שנתפשטו עוד בחיי המחבר. (ראה קריאי מועד דפוסי קושטא ופיסא דף קע"ד ע"ב וכן בספר הלולא רבא ובס' תקון כרת, ועי' לעיל פי"ב מה שנכתב אודות התפשטות תפלה זו עוד בחיי המחבר).

פרק יד - ספרי המחבר שלא זכינו לאורם

מאחר ומבין כתלי הספר חמ"י ניכר כי הרב המחבר הותיר חיבורים רבים בכתיבת יד שאיליהם ציין במקומות רבים בספרו ובעוונותינו לא זכינו לאורם, על כן מן הראוי היה להעלות זכרון שמותיהם על הכתב, וחבל על דאבדין ולואי דמשתכחין.

ספר "חמדת ימים" על ימות החול המכונה "החלק הקודם"

ראש וראשון לספרי המחבר שלא זכינו לאורם הוא החלק הראשון של הספר חמדת ימים שאותו ייסד המחבר לימות החול ואשר הרבה להזכירו בספרי המועדים שלפנינו, ופעמים שציין לפרקי משא ומתן ששם ופעמים שציין לעניני סעודה שם, או שהזכיר

את הקונטרס "נפש ברכה" שייסד בימי חורפו על הלכות ברכות וברבות הימים צירפו לחלק החול הנזכר, ובכ"ד מקומות מכנהו המחבר "החלק הקודם" ובה' מקומות נוספים מכנהו "חלק של חול" או "סדר החול".

עוד יש לציין כי לחלק זה צירף המחבר את "הקדמת החיבור" בהיותו החלק הראשון של הספר חמדת ימים וכפי שהעיד זאת מפורשות בפט"ו משבת אות ק"ח עיי"ש, אלא שלדאבון לב גם הקדמה זו לא הגיע לידינו כי נאבדה יחד עם החלק הראשון. (להלן רשימת המקומות שציין המחבר לחלק הקודם, עי' פ"ח משבת אות צ"ט, ק"ג, ובפ"י אות ט"ו, נ"א, ובפי"א אות א', ב', ד', י"א, כ"ג, מ"ח, מ"ט, ובפי"ג אות י"ט, ל', ובפי"ז אות כ"ד, ובפי"ח אות ט', כ"ו, ועי' פ"א מפורים אות נ"ג, ובפ"ה אות י"ט, ובפ"ב משובבי"ם אות כ"א, כ"ד, ל"ו, ושם פ"ג אות ד', כ"ג, ל"ט, ואמנם במקומות נוספים ציין המחבר לחלק זה וכינהו "חלק החול" כמו שכתב בפ"ד משבת אות ה', ל"ג, ובפ"ח אות ו', ובפ"ב מר"ח אות מ"ג, ובפ"ב משובבים אות ט').

ספר "חמדה גנוזה"

חיבור נוסף שייסד המחבר ואליו ציין בי"ט מקומות בספרו הוא ספר "חמדה גנוזה" שכפי הנראה ייסד בו המחבר נוסחי תפלות וכוונות וביאורים ע"ד הסוד. (עי' פ"א משבת אות ל"ז, ס"א, פ', ובפ"ב אות מ"ג, ובפ"ז אות י', ובפי"א אות מ"ה, ועי' פ"ג מר"ח אות ד', ועי' פ"ג מפורים אות כ"א, ובפ"ו אות כ"א, ועי' פ"ו מפסח אות כ"א, כ"ד, ועי' בפ"א משש"פ אות כ"ד, כ"ו, כ"ט, ועי' פ"א מאלול אות פ"ג, ובפ"ו אות כ"ה, ועי' פ"ה מסוכות אות נ"א, ובפ"ו מסוכות אות כ"ז, ועי' קונטרס רביעי אות ד').

ספר "מחמדי עין"

חיבור נוסף שייסד המחבר ואף ציין אליו בה' מקומות בספרו הוא ספר "מחמדי עין" ובו ביאורים ופרטי עוונות ע"ד הסוד. (עי' פ"א משבת אות פ"ו, ובפ"ה אות מ"ו, ובפ"ב מיו"ט אות כ"א, ובפ"ג מחנוכה אות ל"ג, ובפ"א משש"פ אות ל"ט).

ספר "חמדת הלבבות"

חיבור נוסף שייסד המחבר שכפי הנראה באו בתוכו סדרי לימוד ותקוני הימים, הוא ספר "חמדת הלבבות" שאליו ציין בד' מקומות מחיבורו. (עי' פ"ה מיו"ט אות מ"ד, ובפ"א משובבי"ם אות מ"ו, ס', ובפ"ב אות ס"ח).

ספר שו"ת "ארץ חמדה"

ספר נוסף שייסד המחבר ואף הזכירו בב' מקומות מחיבורו הוא ספר "ארץ חמדה", שכפי הנראה היה ספר שאלות ותשובות שהשיב המחבר לשואליו, ובין היתר נשאל

שם על דיני בן ארץ ישראל הנמצא בחו"ל, וכן נשאל על דיני ברכות השחר למי שניעור בלילה וחזר לישון. (עי' פ"ד מיו"ט אות קכ"ג, ועי' בפ"ג מאלול אות י"ב).

ספר "חמדת ישראל"

ספר נוסף שייסד המחבר ואף ציין אליו בקונטרס רביעי שבסוף החיבור אות ל"ג, הוא ספר "חמדת ישראל".

ספר "מאמרים ודרושים ע"ד הסוד"

חיבור נוסף שייסד המחבר ולא זכר אותו בשמו, הוא חיבור שבו ליקט דרושים ומאמרים שחידש ע"ד הסוד וכפי שזכר בכמה מקומות מספרו, ועי' פ"א מר"ח אות ס"א שם ציין המחבר לסוד עמוק שביאר ב "סוד דרוש מלכא משיחא", ועי' עוד בפ"ה משבת אות ט' שם ציין המחבר למה שביאר ב "דרוש מרכבת יחזקאל" בסוד למה נקראית קליפת נוגה פרה אדומה כו' עיי"ש, ועי' עוד בפ"א מפורים אות ה' שם ציין המחבר למה שהאריך ב "מאמר ארבעה צריכין להודות", ומכ"ז ניכר כי בין כתבי המחבר היה תכריך כתבים של דרושים ומאמרים מעין אלו וחבל על דאבדין.

"סידור לימות החול"

חיבור נוסף שערך המחבר הוא "סידורו לימות החול" שאליו ציין בשני מקומות מחיבורו (עי' פ"ה משבת אות נ"ט, ובפ"ו אות כ"א), ועל אף שלא זכינו לסידור בשלמותו מ"מ שרידים ממנו הגיעו ברבות הימים לידי המקובל ר' אברהם טובייינא מאלג'יר שהדפיס את סידורו "חסד לאברהם" בשתי מהדורות וביאר בהקדמתו שם כי כל הסידור מיוסד על פי הספר חמדת ימים, ואמנם על אף שבחלקי הסידור לימי שבת ור"ח כמעט ולא ניתן למצוא קטעים חדשים שאינם מיוסדים על פי הספר חמ"י שלפנינו (למעט מקומות בודדים), מ"מ בחלקו הראשון המיוסד לימות החול ימצא המעיין נוסחאות רבות של לשם יחוד המיוסדים ע"ד הסוד ואשר מלשונם ניכר בעליל כי הם מיסודו של בעל החמדת ימים, ולא זו בלבד אלא שעל חלקם ציין בפירוש כי הם מיסודו של החמדת ימים ואילו בחמ"י שלפנינו אין להם שום זכר, ודוגמא לכך הם שני נוסחאות לשם יחוד הנדפסות שם בראש הסידור לומר קודם התפלה (עי' מהדו' מנטובה תקמ"ג דף ד' ע"ב), ועליהם צויין כי הם מיוסדות מהרב חמדת ימים על אף שלא נדפסו בחמ"י שלפנינו, וכן בסדר הפדיון נפש הנדפס בסידור הנזכר (דף פ"ג ע"ב) ציין הרב המהדיר בראשו כי הוא מסודר מהרב חמדת ימים, ואילו בחמ"י שלפנינו קונטרס שני אות מ"א נדפס רק חלקו.

ואכן המעיין בסידור הנזכר יבחין בנוסחאות רבות של לשם יחוד קודם התפלות ועשיית המצוות ואשר מלשונם ניכר בבירור חותם לשונו של מחבר החמדת ימים שייסד בספרו

למעלה ממאה נוסחאות מעין אלו, ועל אף שבמקומות רבים ניכר כי ר' אברהם טובייינא עירב דבריו בתוך דברי החמ"י עד שפעמים רבות קשה להבחין ממי יצאו הדברים, מ"מ בנוסחאות הלשם יחוד הנדפסות בסידור לא ניתן להחליף את שם מחברן מאחר וניכרים בהם לשונותיו היחודיים של מחבר החמדת ימים שעמם הרבה להשתמש בספרו, כגון לשון "ואנכי תקנתי נוסח תפלה" שבמטבע לשון זו נשתמש מחבר החמדת ימים כמעט בכל נוסחי התפלות שייסד, וכן נוסח התיבות "ואשר לא בא בסוד ה' יצלח דברו בנוסח תפלה פשוטה", או התיבות "יצדק הרמז בסתרו" שגם אלו ממטבעות לשונו של המחבר במקומות רבים בספרו חמדת ימים (ראה פ"ד משבת אות כ"ב ופ"ה אות פ"א וכו'), ועל כן מובנת התנצלותו של מייסד הסידור בהקדמתו לתקון חצות שהדפיס בסידורו ממה שמצא אצל חכמי איזמיר, ושם ציין כי מאחר והיתה קבלה בידם כי התקון חצות הנזכר מיוסד מהרב חמדת ימים על כן ראה להדפיסו בסידורו, ומכל זה ניכר בבירור כי רובו המכריע של הסידור מיוסד מספרי החמדת ימים שלפנינו כמו שיבחין המעיין בתוכו, אלא שבלי ספק הגיעו למייסד הסידור קונטרסים נוספים של המחבר ממה שייסד בסידורו לימות החול וכמפורט בסמוך.

רשימת נוסחאות "לשם יחוד" שנדפסו בסידור "חסד לאברהם" מיסודו של החמדת ימים ולא נדפסו בספרו

להלן רשימה מפורטת של נוסחאות "לשם יחוד" מיסודו של החמדת ימים שהביאם בקונטרסי סידורו לימות החול ולא נדפסו בספרו, וברבות הימים נדפסו בסידור "חסד לאברהם" להמקובל ר' אברהם טובייינא זצ"ל.

נוסח לשם יחוד ע"ד הפשט קודם תפלת ערבית ושחרית ומנחה, ונוסח לשם יחוד על זה בדרך הסוד, ונדפס בסידור הנזכר במהדורת מנטובה תקמ"ג דף ד' ע"ב - ה' ע"א. נוסח לשם יחוד קודם נטילת ידים לסעודה, ונדפס שם בדף י' ע"ב - י"א ע"א. נוסח לשם יחוד קודם ברכת המוציא, ונדפס שם בדף י"א ע"א. נוסח לשם יחוד קודם נטילת מים אחרונים, ונדפס שם בדף י"ד ע"א. נוסח לשם יחוד קודם ברכת המזון, ונדפס שם בדף ט"ז ע"ב - י"ז ע"א. נוסחאות תפלות ולשם יחוד קודם קריאת שמע שעל המטה ותפלות לעילוי הנשמה בלילה, ונדפסו שם בדף כ' ע"א - כ"ה ע"ב, ועל אף שחלקם נדפסו בקונטרס שני אות כ"ד - כ"ז שבסוף החמ"י מ"מ נוסחאות רבות לא הובאו בספרו. נוסח לשם יחוד ע"ד הפשט קודם עטיפת ציצית, ונוסח לשם יחוד על זה בדרך הסוד, ונדפס בסידור הנזכר דף ל"ב ע"א - ע"ב. נוסח לשם יחוד קודם הנחת תפילין ע"ד הפשט וע"ד הסוד, ונדפס שם בדף ל"ב ע"ב - ל"ג ע"ב. נוסח תפלה ע"ד הסוד בברכת המקדש

שמו ברבים, ונדפס שם בדף ל"ז ע"א. נוסח תפלה ע"ד הסוד קודם קדיש, ונדפס שם בדף מ"ב ע"ב. נוסח תפלה ע"ד הסוד קודם ברכת ברוך שאמר, ונדפס שם בדף מ"ה ע"א. נוסחאות לשם יחוד וכוונות ע"ד הסוד לומר קודם הלימוד המיוסד מהאר"י בקריאת כ"ו פסוקי שמו"ת לימי השבוע, ונדפסו בסידור הנזכר דף ע"ו ע"א - פ' ע"ב, (ויש להעיר כי על תפלות אלו ציין בפירוש הרב חמדת ימים בספרו כי הוא ייסדן כמו שיראה המעיין בפ"א משבת אות ל"ז שכתב שם בזה"ל, ויסד הרב זלה"ה קריה נאמנה לקרות מידי יום ביום מפסוקי פרשת השבוע להשאיר הארת נפש רוח נשמה ולקבלן, וביום ראשון יקרא שנים מקרא ואחד תרגום ששה פסוקים מתחלת הפרשה, וביום השני ארבעה פסוקים שנים מקרא ואחד תרגום של אחר ששה פסוקים הראשונים, וביום השלישי חמשה פסוקים שאחר עשרה הראשונים, וביום הרביעי ששה פסוקים שנים מקרא ואחד תרגום של אחר ט"ו הראשונים, וביום החמישי חמשה פסוקים שאחר כ"א הראשונים כו', ויתר פרטי הכוונות הערוכות במכתב הקדש מהרח"ו זלה"ה בסוד קריאה זו אנכי תקנתי נוסח תפלה דבר יום ביומו כוללת כל כוונת הרב הלא המה כתובים בספר "חמדה גנוזה" אשר לי עיין שם באורך, עכ"ל). סדר "פדיון נפש" הנדפס בסידור הנזכר דף פ"ג ע"ב ואשר ציין עליו הרב המהדיר בראשו כי הוא מהרב חמדת ימים, אין לו זכר בספר חמ"י שלפנינו כי לא הודפס בו כ"א הנוסח הראשון המובא בסידור, ובלי ספק הגיע הסדר השלם לידי ר' אברהם טובייגא יחד עם שאר קונטרסי התפלות שהביא בסידורו. נוסח תפלה ולשם יחוד לחשוכי בנים לומר קודם המצוה, הדפיסה הרב הנזכר בסידורו דף ק"ח ע"א. (ונדפסה בשלמותה בסוף פ"ט משבת הערה 291).

פרק טו - סדרי לימוד שנדפסו מספר חמדת ימים

ספר "צמח צדיק"

והוא סדר לימוד לתקון פגם הברית המתוקן לליל שישי מיסודו של החמדת ימים בפ"א מפרקי שבת אות ע', ואף הוסיף החמ"י וציין שם (אות פ"ה) כי קיבל ממורו שאם יעשו כסדר הזה בבית היולדת כל שמונת הימים או לפחות ארבעה ימים קודם המילה יהיה התנוק ההוא נאמן בבריתו ולא יטמא את מקדש ה' כל הימים, ואכן סדר לימוד זה נדפס בשלמותו כספר בפני עצמו המכונה "צמח צדיק", מלבד מה שזכה לתפוצה רבה כאשר רבים מגדולי הדורות נהגו על פיו וכמו שציין החיד"א לסדר הנ"ל בספרו "הוד ברית" (עמו' קל"ג בנדפמ"ח), ואף המקובל האלקי הרש"ש חתם עם כל החברים בשטר ההתקשרות משנת תקי"ד לנהוג בסדר הנזכר בבית היולדת, (ראה אוצר חמ"י עמו' רי"ג), ולא זו בלבד אלא שבקהילות מסוימות נהגו להיות נעורים כל ליל שישי

ולעשות את התקון הנזכר כפי שהעידו גדולי הרבנים שהסכימו על הספר הנזכר "צמח צדיק", וע"ע מש"כ ע"ז בספר "זכר דוד" על עניני מילה לר' דוד זכות זצ"ל וז"ל, אשר על כן בכל תפוצות יהודה וישראל בליל קודם המילה כו' מתאספים אסופות לקבוע עיתים לתורה וכל הלילה ההוא תמיד לא יחשו כדי לשמור הנער שמירה מעליא, והרבה סדרים נסדרו מרועי צאן קדשים כמו ספר שומר הברית כו' ודברי הברית כו' וברית יצחק כו' והוד ברית שתיקן הרב חיד"א ז"ל בספר כרם חמ"ר כו', **ואנן בדידן יתנו בסדר המתוקן מהר"ב חמדת ימים בליל השישי אשר ציוו והפקידו והנהיגו קדמונינו נ"ע** כמו שנדפס בספר משמרת הבן עכ"ל. (עי' זכר דוד מאמר ראשון בפל"ג עמו' רי"ח בנדפמ"ח).

ספר "קרא מקרה"

והוא סדר קריאה לתקון מי שראה קרי ביוהכ"פ אשר סידרו המקובל ר' מאיר ביקאיים זצ"ל ע"פ כתבי האר"י וע"פ מש"כ החמדת ימים בפרקי יוכ"פ, ונדפס בפני עצמו או בסוף סדר הלימוד לתקון היסוד המסודר לליל שישי בספר "צמח צדיק" מיסודו של החמדת ימים, ועי' בחיי אדם בהל' יוכ"פ כלל קמ"ה סעי' כ"ג שציין לתקון שייסד החמדת ימים למי שראה קרי ביוהכ"פ.

צילום שער הספר "קרא מקרה" ד' ליוורנו שנת תקמ"ד בסו"ס "צמח צדיק", ושער הספר הנדפס באיזמיר שנת תר"ב

ספר "מרפא לנפש" - **"ענג שבת"** - עניני שבת קדש

ספר "משמרת הטהרה" - **"חדוש ירח"** - סדרי קריאה לערב ראש חדש

ספר "קריאי מועד" - **"קול ששון"** - סדר קריאה לליל שביעי של פסח ולליל שבועות והו"ר בתוספת אמירת תהלים המיוסד מהרב חמ"י

ספר "אוצר נחמד" - סדר תפלות וכונות ומנהגים לימים נוראים

ספר "חמד אלקים" - **"למודי חמד"** - סדר קריאה לחג הסוכות לכבוד האושפיזין

ספר - **"פרי עץ הדר"** - סדר קריאה לט"ו בשבט

ספר "שכיות החמדה" - **"חקת הפסח"** - **"אמרי נעם"** - סדר קריאה לחדש ניסן והנהגות ליל הסדר

ספר "עבודת בית ה' " - פירוש סדר עבודת כה"ג ביום הכפורים

ספר "סדר שובבים" - **"תקון הברית"** - **"תקון הנפש"** - סדרי לימוד לימי השובבי"ם

ספר "נחמד למראה" - סדר לימוד לימי השבוע

פרק טז - נספחים לספר חמדת ימים

הוספות שנוספו לספר "חמדת ימים" דפוס ליוורנו תקכ"ד

בין יתר התוספות שביקשו מדפיסי ליוורנו להשביח בהן את הספר "חמדת ימים", מצויים תוספות חדשות שעליהם ציינו בשערי הכרכים כי לא בא זכרם במהדורות הספר שמלפנים, כמו תפלת ר' נחוניא בן הקנה, וסדר המכונה "כתר מלכות" להרדב"ז, וכן "תקון שיעור קומה" שאת כל אלה ציינו בשער הספר לימים נוראים, וכ"ז מלבד האגרות שצירפו מהמקובל ר' משה זכות לימי בין המצרים, ואולם התוספת הבולטת ביותר שנוספה למהדורה זו הם פרקי ימות הקיץ ובין המצרים שכתב אחד מחכמי איטליה, מלבד פרקי מוסר שצירפו מכת"י של הרב המאירי שכתב על ימי התעניות ואשר מאז טרם חזרו ונדפסו.

הלכות לימות הקיץ ובין המצרים שנדפסו בספר "חמדת ימים"

ואמנם מה שנשמטו מהספר חמדת ימים שלפנינו פרקי ימות הקיץ ובין המצרים, אין בכך שום פלא מאחר והספר שלפנינו וסידרו המחבר לימי החגים והמועדים מכל ימות השנה, ובעונותינו הרבים לא זכינו שיגיעו לידינו פרקי הספר המסודרים לימות החול שאליהם ציין המחבר בעשרות מקומות בספרו וכינהו "החלק הקודם" או "חלק החול", (עי' חמ"י פ"ח משבת אות צ"ט ושם פ"ד אות ה' וכו') ובכלל זה פרקי בין המצרים לא נמצאו בכתב היד המסודר לימי החגים והמועדים שיתכן מאוד שאף עליהם ייחד המחבר פרקים מיוחדים בחלק הראשון שסידר לימות החול, וכפי שניכר ממה שהרבה לדבר על מעלת אמירת תקון חצות בכמה מקומות מחיבורו (עי' פ"ב מחדש אלול אות כ"ב, ופ"א מר"ח אות א' - ט"ז, ופ"א מפסח אות י'), ויתירה מזאת הוסיף וציין בפ"א משבת אות צ"ח כי שלח לתלמידיו סדר תקון חצות וסדר לתקון הלילה לומר באשמורת הבוקר לכבוד השכינה, ושני סדרים אלו הדפיסם המחבר בשנת שע"ה בערי אשכנז וברבות הימים הגיעו לידי המקובל ר' אברהם טובייגא שהדפיסם בסידורו "חסד לאברהם". (שני סדרים אלו נדפסו מחדש במהדורת הספר הנוכחית בקונטרס חמישי שבסוף הספר).

ואמנם על אף שבכל מהדורות הספר החל משנת תצ"א עד למהדורתו השביעית שנדפסה בשנת תקכ"ג בונציה לא נדפסו פרקי בין המצרים, מכל מקום במהדורתו השמינית שנדפסה בליוורנו בשנת תקכ"ג - כ"ד הוסיפו המדפיסים פרקי הלכות ומוסר לימות הקיץ ולימי בין המצרים שאינם מהרב המחבר כי אם מאחד מחכמי אטליה שאת שמו לא הזכירו כלל, וסידרו שם אחר פרקי חג השבועות קובץ הלכות לימות הקיץ מאותו חכם (מדף ע"ב ע"ב - ע"ו ע"ב), וסמוך לזה (מדף ע"ו ע"ב - פ"א ע"ב) הביאו פרקי

מוסר ותוכחה לימי הצומות והוא להרב המאירי מכתיבת יד (ואינו בחידושי המאירי שלפנינו), ואילו את פרקי בין המצרים ותשעה באב לאותו חכם הדפיסו אחר חידושי המאירי, (מדף פ"א ע"ב - צ"ב ע"ב), ועל אף ששם הכותב לא נזכר בכתבים אלו מ"מ מעיון בפסקי ההלכות שם ניכר כי היה מקורב לחכמי וגאוני איטליה ובראשם ר"א נחמן פואה ע"ה שמזכירו שם מספר פעמים בתואר מורי ורבי (עי' דף פ"ח ע"א ד"ה וכבר), ואף שאל בכתב מהמקובל האלקי ר' בנימין הלוי נר"ו שהיה רבו המובהק של ר' משה זכות (עי' דף פ"ג ע"ב ד"ה בקונטרסי), ועוד הוסיף לציין שם כי שאל מספר שאלות בכתב אף מר' משה זכות נר"ו (עי' דף ע"ג ע"ב סוד"ה נמצא ודף פ"ג ע"ב ד"ה נלע"ד), ולא זו בלבד אלא שהרבה להזכיר שם את ר' שמואל אבוהב והרב גור אריה שהיו מגאוני איטליה ומבני חבורתו של הרמ"ז.

פרקי בין המצרים שבספר חמדת ימים נלקטו מכתבי הגאון ר' ישראל לינגי זצ"ל מחכמי איטליה

ומעתה אחר שידענו כי הכתבים הנזכרים יצאו מתח"י אחד מחכמי איטליה שהיה ממקורבי הרמ"ז ואף היו ביניהם חילופי כתבים זע"ז, א"כ לא נותר ספק כי כתבים אלו יצאו מתח"י החכם ר' ישראל לינגי מאחר והשאלות ששאל מהרמ"ז ומר' בנימין הלוי שעליהם ציין בפרקי בין המצרים הנזכרים, ימצאם המעיין כלשונם באגרות הרמ"ז שלפנינו ועליהם חתום שמו, ואף התשובות שהעתיק אותו חכם בפרקים הנזכרים ממה שענו לו ר' בנימין הלוי והרמ"ז הביאם בלשונם המלא כפי שנדפסו באגרות הרמ"ז שלפנינו.

מכתבו של ר' ישראל לינגי למקובל האלקי ר' בנימין הלוי בענין תקון חצות בבין המצרים ותשובת הרב"ל אליו

דוגמא לדבר מוצאים אנו שציין החכם הנזכר (עי' דף פ"ג ע"ב ד"ה בקונטרסי) כי מצא בקונטרסי האריז"ל שבימי בין המצרים מנהג טוב להתאבל ולבכות חצי שעה ויותר אחר חצות היום על חורבן בית המקדש, ואף הוסיף וכתב שם כי בשנת תי"ח שלח כתב לחכם השלם והמקובל האלוקי ר' בנימין הלוי נר"ו בעיר ונציה שיודיעהו איך סדר התקון חצות שעושין בבין המצרים, והאם עושין אותו בר"ח אב, והביא שם את מה שהשיב לו ר' בנימין הלוי כי מנהג ארץ ישראל להתעטף בסודר כאבלים בתקון הלילה של בין המצרים ומרבים בבכיה יותר מהנהוג, ובתקון חצות של היום אומרים על נהרות ומזמור לאסף ושתי קינות כשהן מעוטפים, ואילו בר"ח אב אין אומרין הקינות כי אם את המזמורים בלבד כדין ימים שאין בהם תחנון, ואילו כשנשווה את הדברים לנדפס באגרות הרמ"ז שלפנינו (אגרת י"ז), נמצא את השאלות הנזכרות זהים כלשונם מילה

במילה זל"ז כשעליהם חותמו של ר' ישראל לינגי במכתביו אל ר' בנימין הלוי והרמ"ז ותשובתם אליו.

מכתבי ר' ישראל לינגי למקובל האלקי ר' משה זכות בענין אמירת תקון חצות בת"ב או אחר עלות השחר ותשובת הרמ"ז אליו

ויתרה מזאת כי למעיין בפרקי בין המצרים הנזכרים (דף ע"ג ע"ב ד"ה נמצא) יראה שנסתפק שם אותו חכם במי שנתעורר אחר עלות השחר אם יעשה התקון חצות אחר תפלת שחרית ואם רשאי לאומרו בתפילין, וציין שם כי הציע את הספק הנזכר לחכם ר' משה זכות נר"ו והשיב לו כי אין שום מציאות ויסוד לאומרו אחר עלות השחר כי כבר עלתה השכינה למקומה באור הבוקר וכל שכן שאין לאומרו כשתפילין בראשו כו', ואילו המעיין באגרות הרמ"ז (אגרת ט"ז) ימצא את השאלה הנזכרת כלשונה בחותמו של ר' ישראל לינגי, ואף תשובת הרמ"ז אליו נדפסה באגרתו של הרמ"ז בדיוק באותו לשון שהביאה אותו חכם בשמו.

ולא זו בלבד אלא שבאותה אגרת מוצאים אנו את תשובתו של הרמ"ז לר' ישראל לינגי גם לענין אמירת תקון חצות בתשעה באב, וכי בא לשלול את דעת הסוברים שאין לאומרו בתשעה באב משום דאיקרי מועד, והוסיף הרמ"ז וכתב כי כל איש ישראל חייב להתאבל במרירות ועבר עליו רוח קינ"ה כל היום וכל הלילה, אלא שציין שם כי יש לדלג המזמורים, ואף תשובה זו נדפסה בפרקי בין המצרים הנ"ל כלשונה המלא באגרות הרמ"ז בצירוף לשון השאלה המפורטת שם באגרת השואל לרמ"ז, (עי' אגרות הרמ"ז דפו"ר דף י' ע"א ד"ה שנית והשווה עם הפרקים הנזכרים דף פ"ו ע"ב ד"ה נולדה פלוגתא), ומאחר ועל כל השאלות הנזכרות חתום ר' ישראל לינגי אם כן ידענו בעליל כי מחבר הפרקים הנזכרים הוא לא אחר מר' ישראל לינגי שהיה מחכמי איטליה ומבני חבורתו של ר' בנימין הלוי והרמ"ז כפי שניכר ממכתבו אל ר' בנימין הלוי בשנת תי"ח הנדפס במלואו באגרות הרמ"ז ואשר עליו ציין בפרקים הנ"ל. (דף פ"ג ע"ב ד"ה נמצא, והשוה לאגרות הרמ"ז אגרת י"ז).

סדר "תקון חצות" שנוסף למהדורה זו של הספר חמדת ימים

במהדורה מחודשת זו של הספר ראינו לנכון לצרף בסופה את סדר תקון חצות השלם שסידר המחבר לראשונה ע"פ כתבי האר"י עם תוספות רבות של קינות ויתר קריאת מקראי קדש שהוסיף מדיליה, וקבענו מקומו בקונטרס חמישי שבסוף חלק שלישי, ועל אף שהרב המחבר ייסד סדרי תקונים רבים שרק מעט מהן נחשפו עד כה מ"מ קצרה היריעה מהכיל אף את הנמצאות, ועל כן לא בחרנו להדפיס כ"א את התקון לחצות מאחר והמחבר הרבה לדבר אודות חשיבותו ומעלתו בכמה מקומות בחיבורו, ויתירה

מזאת אף הוסיף וציין מפורשות כי הוא סידרו כמו שיראה המעיין בחמ"י פ"א משבת אות צ"ח, ועל כן ראינו לנכון להדפיסו כפי שמסרו המחבר לר' יהודה אשכנזי בעיר פראג בשנת שע"ה בעודו בשנות המ"ה לחייו כאשר שלחו המחבר לדפוס עם הסכמת גאוני וזקני פראג ה"ה השל"ה הקדוש והגאון כלי יקר כפי שהארכנו לעיל פ"ז.

סדר "תקון הלילה" עם "תקון היום" שנוסף למהדורה זו

ואמנם מלבד זאת הוספנו בסופו סדר לימוד שייסד המחבר לאשמורת הבוקר קודם קדרותא דצפרא ואשר כינהו בספרו "תקון הלילה", ולא זו בלבד אלא שציין אליו המחבר בג' מקומות בספרו כי הוא ייסדו, ועל כן לא מנענו טוב מבעליו והדפסנו את המראי מקומות לסדר זה כפי שנדפס בקונטרסי "תקון הלילה" ששלח המחבר באחרית ימיו לתפוצות תבל סביבות שנת תכ"ו.

אלא שלסדר זה צירפנו סדר לימוד נוסף המכונה "תקון היום" אותו ייסד המחבר לאומרו בסוף היום, ועל אף שלא ציין אליו המחבר מפורשות בחיבורו מ"מ הדפסנו את המראי מקומות לסדר זה מאחר ושלחו המחבר לתפוצות מצורף עם סדר הקריאה של הלילה, כאשר הוא מציין בהקדמת הסדר כי סגולתו לייחד מידת יום בלילה ומידת לילה ביום עיי"ש.

פרק יז - תולדות המחבר ר' בנימין הלוי

פרקי חייו של המקובל האלקי ר' בנימין בן ר' מאיר הלוי

המקובל האלקי ר' בנימין הלוי נולד כפי הנראה בעיה"ק צפת סביבות שנת ש"ל לאביו ר' מאיר, וזכה לאריכות ימים מופלגת בקירוב מאת שנה ויותר עד סביבות שנת תל"ו וכפי שכינוהו חכמי דורו "זקן ישיש ונשוא פנים", ואכן את שחר נעוריו עשה ר' בנימין הלוי בעה"ק צפת כשהוא מסתופף בצילם של גדולי וזקני צפת וסביבותיה כמו המהר"ם אלשיך ור' שלמה אלקבץ ובעל "ראשית חכמה" ובעל "סדר היום", ולא פלא שאת עיקר משנתו זכה לקבל מפי גדולי המקובלים בדורו כשרובם ככולם נמנים מתלמידי האריז"ל שהרי נולד סמוך ונראה לפטירת האר"י שעלה בסערה השמימה עם שלהי שנת של"ב, והיות ובעת ההיא נכחו בעירו צפת רבים מגורי האר"י וזקני חבורתו על כן מובן מאליו כיצד הרבה להעיד בספרו חמדת ימים עובדות רבות מאורחות חייהם ודרכי הנהגותיהם או מידות חסידותם שראה ושמע מקרוב וכפי שניכר מהחכמים הרבים שזכר שם, כמו ר' אברהם הלוי ברוכים, ור' יעקב מסעוד, ור' יצחק הכהן, ור' יוסף טיטיצאק, ור' מרדכי מסכנות, ור' אברהם גלאנטי, ור' ישראל נג'ארה, ור' יהודה משען, ור' משה משולם, ור' יעקב אבולעפיא, והר"י פינטו, ור' יוסף מאטלון, ור' אברהם מונסון זכר כולם לברכה.

(ראה ספר "דורות עולמים" המכונה "דור ודור ודורשיו" אות ב' ערך קמ"א שציין שנת פטירת הרב"ל בשנת תל"ו, ומי שציין זמן פטירתו בשנת תל"ב בשם ס' "קורא הדורות" טעה בזה כי אין לזה זכר בכל מהדורות ספר זה).

ואמנם ימי השלוה לא ארכו לו בעיה"ק צפת שכידוע סבלה רבות עיר זו וסביבותיה ממגיפות קשות מלבד גירושים שחזרו ונשנו באותם תקופות בזו אחר זו ע"י הצר הצורר, וכמו שהרבו גורי האר"י ויתר חכמי הדור ההוא להתבטאות על עצמם בהקדמות ספריהם את לשון הכתוב "גרש גרשונו מהסתפח בנחלת ה'", (עי' בהקדמות המהרי"ט ור' שלמה אחיו שכתבו לשו"ת המבי"ט, וכ"ה בהקדמת ר' מרדכי הכהן לספרו "שפתי כהן", וכ"ה בהקדמת המקובל ר' נתן שפירא לספרו "טוב הארץ", וכ"ה בהקדמת ר' יוסף שיגובייא בספרו "דובב שפתי ישנים" וכו' וכו'), ואף הרב"ל בעצמו נשתמש בלשון זו בספרו בציינו כי גרשוהו מהסתפח בנחלת ה', מלבד מה שהוסיף לציין במקום נוסף בתוכחתו למגלים סודי האר"י והנהגות חסידותו לאלו שאינם ראויים לכך ושם כתב את עונש הגלות שנגזר מכך בזה"ל, **כי בעון זה נלכדנו בשחיתותם להתגרש מהסתפח בנחלת ה' ובהדי הוצא לקי כרבא**. (ראה חמ"י פ"ה משבת אות נ', ושם פי"ח אות ו').

ואכן את עקבותיו הראשונים של המחבר בערי חו"ל מוצאים אנו בערי טורקיה, לשם גלה יחד עם רבים מחכמי צפת סביבות שנת הכ"ה לחייו יחד עם רבו המובהק ר' חייא הרופא שאף הוא יצא לשם סביבות שנת שנ"ג כמובא בתולדותיו, ועל כן לא יפלא מה שציין בספרו את שהותו בעיר ברוסה שבטורקיה סמוך לשנת שנ"ה כמו שיראה המעיין בחמ"י פי"ב משבת אות ד', שם העיד כיצד נשא ונתן עם רבה של העיר ברוסה הוא החכם ר' משה שיגובייא נר"ו בענין מכירת עליות בשבת.

זמן מה לאחר מכן סביבות שנת ש"ס מוצאים אנו את עקבותיו של ר' בנימין הלוי אף בערי איטליה, שם נדפסו כמה קונטרסים ממה שחיבר הרב"ל מכתיבות האר"י וגוריו בתוספת נוסחי תחינות ווידויים שהוסיף מדיליה, וביניהם קונטרס "תקוני התשובה" שמסר לדפוס ע"י מורו ורבו הרמ"ע מפאנו שהדפיסו בונציה בשנת ש"ס בסו"ס "קיצור ראשית חכמה" כשהוא מציין בראשו כי סידרו מקונטרסים מתוקנים שהגיעו לידו בעילום שם, עוד צירף הרב"ל בסו"ס זה את קונטרס "תקוני השבת" שסידר ממה ששמע מר' אברהם הלוי ברוכים תלמיד האר"י, מלבד זאת הדפיס שם הרב"ל באותה שנה את הליקוטים שבסוף ספר "היכל ה'" שחיבר עמיתו בתורה ר' יחיאל אשכנזי, כשביניהם הדפיס לראשונה את הפיוט בר יוחאי לקבלת שבת מיסודו של ר' שמעון לביא וכן את

סדר הלימוד לליל שבועות, ואילו את שניהם חזר והדפיס י"ב שנים לאחר מכן בערי אשכנז בספרו "תקוני שבת" השלם.

עוד הדפיס הרב"ל בליקוטים הנזכרים תוספת למזמור על נהרות בבל שאומרין באשמורת הבוקר ובה קינת בהיכלך, מלבד נוסח תפלה על הגלות שייסד מפסוקי גלות ונחמה, ואף אותם חזר והדפיס בשנת שע"ה בערי אשכנז בסדר תקון חצות השלם שחיבר בספרו "תקוני ק"ש ואשמורת", אלא שמסדר זה ניכר כי הגיעו לידו כתבי אר"י שלא היו תחת ידו בשנת ש"ס ועל כן הוסיף לו את כל סדר המזמורים המיוסדים מהאר"י שנעדרו מספר "היכל ה'" מלבד תוספות רבות של מקראי קודש שהוסיף מדיליה, ואולם מלבד זאת ניכר כי גם את התפלה לתקון חצות שהדפיס בקיצור לשון בסו"ס "היכל ה'" בשנת ש"ס, חזר וסידר בעריכה מחודשת בסוף "תקון חצות" שהדפיס בתקוני ק"ש הנזכר כשהוא מכנה אותה "תפלה לזיווגא דמטרוניתא".

ואמנם את נוכחותו של ר' בנימין הלוי מוצאים אנו אף בעיר שאלוניקי שביוון וכפי שהעיד בספרו חמ"י פ"ה מפסח אות ל"ט, שם כתב אודות היתר מחיקת אותיות ביו"ט שהיו נוהגים לכתוב ע"ג המצות וציין שם כי הסכים עמו עמיתו בתורה מהר"ש הלוי נר"ו, וכיון שידענו כי הרב הנזכר נמנה מגדולי החכמים בעיר שאלוניקי ואותו מנה החמ"י על עמיתיו בתורה, שוב ידענו בבירור כי הכירו פנים אל פנים מבית מדרשו, ועל כן לא יפלא מה שציין החמ"י מפורשות בפ"ג מפסח אות כ"ז את נוכחותו בעיר שאלוניקי וכיצד נו"ן שם עם אחד מדרשני העיר.

לאחר מכן סמוך לשנת שס"ז חזר ר' בנימין הלוי לעיה"ק צפת עם יתר חכמי עירו כפי שעולה ממכתבם של חכמי ונציה שכתבו בעד ר' בנימין הלוי בשנת תי"ז, ושם ציינו כי זה חמשים שנה נחהו אלקים לעיה"ק צפת, ובאותה עת המשיך הרב"ל לקבל את משנתו מפי גורי האריז"ל כשבראשם רבו המובהק ורבה של עיה"ק צפת הוא הרב המוסמך ר' חייא הרופא שזכה ללמוד מפי האריז"ל ומהרח"ו בעצמם, ואף נסמך מפי מהר"י בירב השני ובכח זה סמך לתלמידו המובהק ר' בנימין הלוי שהיה מאחרוני הנסמכים מאז חידוש הסמיכה, ואשר בכח זה נתמנה ר' בנימין הלוי לעמוד בראשי הדיינים בארץ ישראל, וכפי שאכן מכנהו ר' מאיר פאפאריש בהקדמתו לעץ חיים כי ר' בנימין הלוי מהדיינים המצויינים גאוני ארץ ישראל.

באותם ימים יצא ר' בנימין הלוי בשליחות מצוה לטובת עניי צפת וסביבותיה, ואת עקבותיו אנו מוצאים בערי אשכנז סביבות שנת ש"ע בעת שהגיע אל הערים קראקא ופראג, כאשר העומדים בראשה ה"ה הגאון בעל כלי יקר ובעל של"ה הקדוש,

שבנוכחותם מסר הרב"ל את ספריו לדפוס, כשמהבולטים שבהם הוא הספר הנודע "תקוני שבת" שבענוותנותו הדפיסו על שמו של החכם ר' יהודה הכהן אשכנזי בשנת שע"ב אשר ציין בהקדמתו כי קיבלו מהחכם המקובל עלום השם, ואולם על אף עקבותיו הנעלמים של המחבר בספר זה זכה הספר ונתפשט עד מהרה בצורה יוצאת דופן בכל תפוצות אשכנז בעידודם של גאוני הדור ובראשם השל"ה הקדוש שהרבה לצטט לספרו את נוסחי הוידויים שבראש הספר תקוני שבת.

ואכן מיותר לציין מה רבה היתה חביבותו של הספר "תקוני שבת" באותם ימים, ויעידו על כך המהדורות הרבות שחזר ונדפס תוך זמן קצר, ולא יפלא באשר ספר זה על אף שהיה קטן הכמות היה גדול באיכות, מאחר והכיל בתוכו את עיקרי המנהגים המחודשים ליום שבת קודש שנתייסדו ע"ד הקבלה, כמו סדר קבלת שבת עם הפיוט לכה דודי שנדפס לראשונה בערי אשכנז בספר זה, וכן מנהג הטבילה בערב שבת שלא נתפשט בחו"ל כ"א בהשפעתו של התקוני שבת שהעיד בהקדמתו כי במשפט הטבילה בערב שבת החזיקו בני ארץ ישראל בלבד כי א"י מכוונת כנגד שער השמים, אלא שהאריך לבאר כי מאחר ויום שבת קדש הוא שורש כל הקדושות על כן ראוי להחזיק בטבילה זו אף היושבים מחוץ לאוירא דמחכים עיי"ש, עוד נוספו לספר זה פיוטי אזמר בשבחין להאריז"ל שנתפשטו לראשונה בערי אשכנז בעקבותיו, וכ"ז מלבד מנהג אמירת שיר השירים בערב שבת עם תפלת רבון העולמים שאחריו, ואמירת אשת חיל, והפיוט שלום עליכם שנדפס בו לראשונה כחלק מתפלת רבון העולמים כמו שיראה המעיין שם, וכן תפלת רבון העולמים למוצאי שבת שנדפסה בו לראשונה עם תוספות רבות שלא בא זכרם בירושלמי. (ראה רשימה מפורטת לעיל פ"ג אודות המנהגים שנתפשטו בתפוצות ישראל מס' תקוני שבת, ועי' להלן פ"ז שם נכתבו פרטים רבים אודותיו).

ואולם ספרים נוספים המכונים בשם "תקונים" הביא לשם הרב"ל באותה שנה, וביניהם ספר " תקוני ק"ש על המטה עם תקון חצות הנדפס שם לראשונה ומכונה תקון אשמורת", ושניהם מיוסדים מהאר"י והרמ"ק עם תוספות רבות שהוסיף הרב"ל מדיליה, ואף מחיבור זה העלים הרב"ל את שמו ומסרו בענוותנותו לר' יהודה הכהן אשכנזי הנזכר שהדפיסו ג' שנים לאחר שהביא לדפוס את הספר " תקוני שבת" כשהוא מצרף לו את הסכמת השל"ה והכלי יקר, ואולם חשיבותו של ספר "תקוני ק"ש ואשמורת" והתפשטותו הגדולה לא נפלה בהרבה מתפוצתו של הספר "תקוני שבת" בהיות ששימש כמקור וגורם מרכזי להתפשטות סדר ק"ש על המטה המיוסד עם תוספות חדשות מהרמ"ק והאר"י, וכ"ז מלבד סדר תקון חצות שאף הוא נדפס בו לראשונה עם תוספת

מקראי קודש וקינות שהוסיף ר' בנימין הלוי מדיליה ולא באו בדפוס מעולם, ואמנם מלבד זאת מסר הרב"ל באותה עת לחכמי אשכנז תקונים נוספים וביניהם "תקון מוצאי שבת" ו"תקון סדר הטבילה" כשהצד השוה בכל סדרי התקונים היא חתימתו הנעלמת של החכם המקובל עלום השם.

לאחר שהותו של הרב"ל בעיה"ק צפת העתיק את מושבו לעה"ק ירושלים וכפי שהעיד ר' דוד קונפורטי בספרו "קורא הדורות" כי ר' בנימין הלוי יצא עם תלמידו ר' דוד חבילייו מהעיר צפת לגור בירושלים, אלא שגם שם לא ארכו לו ימי השלוה וכפי הנראה לא פסחה עליו גזירת הגירוש שנתחדשה על הישוב היהודי בא"י בשנת שפ"ו מאת הצורר המכונה "אבן פרוך" אשר כילה חמתו בגירושם של שמונה מאות רבנים מגדולי ירושלים וצפת ובכללם השל"ה הקדוש שברח מירושלים לצפת כפי שהעיד בעל ספר "חרבות ירושלים" הנדפס בשנת שפ"ז, ואכן בגירוש זה נדד ר' בנימין הלוי לחוץ לארץ וכפי שהעיד שם בעל קורא הדורות כי יצא מארץ ישראל עם תלמידו הנזכר.

שנים ספורות לאחר מכן סמוך לשנת ש"צ נקרא ר' בנימין הלוי לסדר את כתבי האר"י ומהרח"ו בבית ר' שמואל ויטאל במצרים, כאשר הספרים הנודעים שבהן הם ג' הספרים המכונים "כוונות", "דרושים", ו"לקוטים" והנקראים בפי כל "מהדורה קמא", ולא בכדי נבחר ר' בנימין הלוי לעמוד במשימה גדולה זו בהיותו גדול המקובלים בדורו אשר יצק מים על ידי רבים מתלמידי האר"י ובראשם ר' חייא הרופא שהיה מגדולי תלמידי מהרח"ו, ויתירה מזאת שהרי בידו היו מצויים כתבים רבים שאסף מגדולי תלמידי האר"י ואף הדפיס חלקים זעירים מהם שנים רבות קודם לכן, כמו קונטרס "תקוני התשובה" וספר "תקוני שבת" וכ"ז מלבד יתר כוונות אריז"ל שכינס תחת ידו בקונטרסים קונטרסים שאותם הפיץ קודם לכן בספרים רבים או בין יתר חכמי דורו, ומאחר ופקיע שמיה בהדפסת קונטרסים וסדרי תקונים ע"ד קבלת האריז"ל כאשר בראשם הוא סדר התקון חצות שסידר הרב"ל לראשונה מכתבי האר"י בשנת שע"ה בתוספת מקראי קודש וקינות שהוסיף מדיליה, שוב אין פלא שנבחר להיות בראש המסדרים של יתר כתבי האר"י.

ואולם את מקום מושבו בימים ההם קבע הרב"ל בערי קושטנדינא ואיזמיר שבטורקיה, שם נבחר לעמוד מגדולי הדיינים שבעיר קושטנדינא וכפי שהעיד עמיתו בתורה המקובל ר' יעקב צמח בהקדמתו לספר "קול ברמה" כי שלח את הסידור שלו בצירוף כוונות הסוד לשבת ור"ח, ופירוש על אידרא רבה וזוטא לידי ר' בנימין הלוי ומכנהו שם החכם השלם "הדיין המצויין" כמוהר"ר בנימין לוי מקושטנדינא.

ועל אף שקשה להחליט בבירור אודות התקופה בה עמד הרב"ל בראש הקהילות של ערי איזמיר וקושטנדינא, מ"מ מאגרתו של ר' שמואל אבוהב שכתב בשנת שצ"ט לר' יהוסף מליריאה שליח צפת, ניכר כי הרב"ל שימש מגדולי הדיינים בקושטנדינא סביבות שנה זו, מאחר ומזכיר באגרתו את שני הגאונים שלוחי צפת ה"ה ר' בנימין הלוי ור' יהודה קרישפין, ומכנה אותם החכמים השלמים "יושבי על מדין" מהעיר קושטנדינא, ואכן תאריך זה העולה מאגרת זו תואם להפליא עם הקדמתו של המקובל מהר"י צמח לספרו "קול ברמה", שם ציין כי שלח את כתביו לר' בנימין הלוי מקושטנדינא, ומאחר ואת הקדמתו כתב סביבות שנת ת' - ת"ג כמפורט בתוכה שוב ידענו כי ר' בנימין הלוי כיהן באותם שנים מראשי הדיינים בקושטנדינא. (ראה אגרות הר"ש אבוהב "דור א' בארץ" עמוד קפ"ט).

ואמנם את מקום מושבו לא קבע ר' בנימין הלוי בעיר קושטנדינא בלבד אלא נוכח באותם שנים בערים נוספות בטורקיה וביניהם העיר איזמיר וגם שם היה מראשי הרבנים ונמנה מהדורשים לקהל עדתו, עדות על כך מוצאים אנו ממה שעמד שם במשא ומתן עם חכמי טורקיה ובראשם הגאון הגדול ר' חיים בנבנשתי בעל הכנסת הגדולה שציין בספרו כי קיבל מכתב מחכם אחד מהעיר איזמיר שביקש לפרש פירוש חדש בסוגיא בברכות, ופירוש זה נמצא בספרו חמדת ימים ככתבו וכלשונו של המכתב שקיבל בעל הכנסת הגדולה מידי המחבר בעודו בחייו, ואולם את המכתב הנזכר שלח הרב חמ"י ליתר חכמי טורקיה ובכללם ר' יעקב שטרימר זצ"ל, וכאשר גלה הגאון חכם צבי לעיר אנדרינופול שבטורקיה סביבות שנת תל"ט הגיע לידו קונטרסו של הרב חמ"י ששלח מעירו איזמיר אל בעל הכנה"ג אודות הסוגיא הנזכרת, ולרוב התפעלותו של הגאון חכם צבי מתירוצו המחודש של הרב חמ"י, העתיקו לגליונות השו"ע שלו ואף הכריע הלכה כמותו דלא כתירוצי הראשונים בציינו שם בזה"ל, ואנו יודעים באותו החכם שאדם גדול בתורה היה לכן ראיתי להעלות תמצית דבריו על הכתב כו' ודבר פי חכם כן אף שהוא נגד הרי"ף והתוס' ושאר פוסקים. (עי' כנה"ג או"ח סי' קמ"ו, וראה באריכות באוצר חמ"י עמודים קכ"ז - קמ"ה).

ואכן מקום נוסף שרמז מחבר החמדת ימים לבעל הכנה"ג, הוא מה שציין בספרו כי נשא ונתן עמו פנים בפנים בדרשה שנשא הכנה"ג על המנהג שהיה בקהילתו באכילת כורך בליל הסדר, ולא יפלא כי בתולדות רבני טורקיה נמצא כי ר' שלמה בן ר' בנימין הלוי הראשון זכה אף הוא לעמוד בראשי הקהילה בעיר איזמיר בה כיהן אביו, ואף נשא ונתן עם ר' ישראל בנבנשתי בנו של הכנה"ג, ואף ר' בנימין הלוי השני ב"ר שלמה הנז'

עמד בראש הרבנים של העיר איזמיר ומכונה בפי חכמי דורו "נשיא נשיאי הלוי". (עי' קונטרס "פסח מעובין" לבעל הכנה"ג סימן ש"ט, וראה אוצר חמ"י עמוד ק"ו).
ולא יפלא כי את שהותו של ר' בנימין הלוי בעיר קושטאנדינא שבטורקיה מוצאים אנו שמזכיר בכמה מקומות בספרו חמ"י, והבולט שבהן הוא מה שכתב שם בפ"ט משבת אות פ"ח על המנהג שראה בקושטנדינא שמעמידין החתן והכלה בפתח השער ופורסים עליהם טלית בלבד, והעיר בזה שיש הרבה מהחכמים המפקפקים שחופה כגון זו אינה קונה ונמצא קונה אותה בשבת ואסור, ואף המעיין בפ"ב מיו"ט אות נ"ב יראה שהזהיר שם המחבר שלא להעלות עשן ביום טוב, ואף ציין כי הראוהו פסק ארוך על זה להרי"ט בהיותו בעיר קושטא, וכעין זה ציין בפ"ג מפסח אות ה', שם הביא כמה טעמים לכינוי שבת הגדול והעיד כי חלקם היה דורש ר' יוסף טראני נר"ו, ומאחר ודרשה זו נדפסה בספר "צפנת פענח" בשינויים רבים מכפי שהביא החמ"י בשמו מוכח ששמע כן פנים אל פנים בעת שהיה הרי"ט דורש בקהילתו בעיר קושטאנדינא וכפי שהעידו בני המהרי"ט בהקדמת הספר כי אביהם היה דורש שם מידי שבת בשבתו קרוב לט"ו שנים.
ואולם גם באותם שנים ששהה ר' בנימין הלוי בערי טורקיה לא זזה ידו מהנהגת הקהילה בצפת, והמשיך לעמוד בראש המשולחים לטובת עניי צפת וסביבותיה כאשר נלוה אליו החכם ר' יהודה קרישפין, ושניהם יצאו רבות אל ערי איטליה לגבות מעות לטובת הישוב בא"י כפי שניכר מאגרותיהם של גדולי גאוני איטליה ובראשם ר' שמואל אבוהב ור' משה זכות.
בערב ר"ח אייר של שנת שצ"ב הוקם לראשונה "בית מדרש אבוהב" בעיה"ק צפת, אותו ייסד החכם והגביר ר' אברהם אבוהב אביו של ר' שמואל אבוהב בעל ספר הזכרונות, כאשר הוא מעמיד בראשי בית המדרש את מבחר גאוניה של העיר צפת ה"ה ר' בנימין הלוי ור' יהודה קרישפין, אותם הכיר מהשליחויות הרבות שנועדו המשולחים הללו בערי איטליה לטובת עניי א"י, ואף העביר לידם פעמים רבות את מעות הנדבה שנאספו תחת ידו מהקהילות שבמדינתו, ואכן את הנהגת בית מדרש אבוהב מסר ר' אברהם אבוהב בידי הגאונים הנזכרים כדי שיפקחו על כל צרכיו וישמרו את התקנות שנעשו עם ייסודו של בית המדרש, ואמנם גם לאחר פטירתו של ר' אברהם אבוהב המשיך ר' שמואל אבוהב בנו לפקח על צרכי בית המדרש הנזכר כשהוא בא תמידין כסדרן בחילופי מכתבים עם ראשי בית המדרש ההוא, ובכללם ר' בנימין הלוי והר"י קרישפין ור' דוד חביליו תלמיד הרב"ל שנצטרף גם הוא מאוחר יותר לעמוד בראשי המדרש הנזכר. (ראה צילום כתב היד של תקנות "מדרש אבוהב" בצפת בס' דור א' בארץ).

בתקופה שלאחר מכן סביבות שנת ת"ג חזר ר' בנימין הלוי לארץ ישראל, שם המשיך להנהיג את קהילתו בעיה"ק צפת ואף המשיך לעמוד בראש "מדרש אבוהב" יחד עם עמיתו בתורה הר"י קרישפין, ואולם בראשית שנת ת"ד שלח הר"י קרישפין אגרת לר' שמואל אבוהב בה הוא מודיעו כי יושבי "מדרש אבוהב" נמלטו קצתם לטבריה וקצתם למירון מכובד הרעב והמגפה שפשטו סביבות הערים ההם, ואמנם עם שוך חימת הרעב והמגפות בערים ההם באותה שנה חזרו החברים להתאחד תחת המדרש הנזכר כאשר בראשו ממונים הרב"ל והר"י קרישפין ור' דוד חביליו תלמיד הרב"ל.

ואכן פרטים נוספים אודות בית מדרש אבוהב מהעת ההיא, ניתן לדלות מאחת מאגרותיו של ר' שמואל אבוהב לר' דוד חביליו תלמיד הרב"ל משנת ת"ד, שם הוא דורש בשלום ראשי בית המדרש הנזכרים ואף מתאונן על העדר האגרות שפסק מלקבל מר' בנימין הלוי מחמת חולי הקדחת שאחז בו באותה עת, כמו כן מוצאים אנו את ר' שמואל אבוהב באגרת אחרת שכתב לר' דוד חביליו באותה שנה, ושם הוא מציין כי בין הכתבים שקיבל מעיה"ק צפת בא אליו כתב מאת הרבנים השלמים כמוהרר"י קרישפין נר"ו וכמהר"ר בנימין לוי נר"ו ובתוכו הם מבליעים ברמיזה סוד אחד שבקשו למסור לר' דוד חביליו תלמיד הרב"ל. (ראה דור א' בארץ עמוד ק"ט, קי"ג, ר"ה, ר"ט).

עדות נוספת על הנהגת בית המדרש הנז' ניתן למצוא באגרתו של ר' שמואל אבוהב משנת ת"ז, בה הוא פונה לר' יוסף מליריאה מצפת ומתאונן אודות פטירתו של הר"י קרישפין שעמד בראש מדרש אבוהב יחד עם בן לוויתו ר' בנימין הלוי עד לשלהי שנת ת"ז ושם הוא כותב בזה"ל, זאת ועוד אדרשה מאת פני מעכ"ת כו' ובפרט יודיעני הנראה בעיניו מסדר תקון בית מדרשנו שמה, אשר מיום העלות ממנו ענן הכבוד ליסתר בסתר עליון נר ישראל החסיד העניו כמוהר"ר יהודה קריספין זצוק"ל חרד לבנו לאובדים ולאבדה ולא ידענו בפרטות כו', אלא שבאותה אגרת מזכיר ר' שמואל אבוהב את המעות ששלח עם הרב"ל והר"י קריספין לקהילת צפת וכותב שם בזה"ל, גם צופה הייתי לכתבי מר מקרוב יבואו מודיעים קבלת חלוקי מעות המועטים ששלחנו אליו לשעבר בזמנים שונים על ידי החכמים השלמים כמוהרר"י קריספין זצוק"ל וכמוהר"ר בנימין לוי נר"ו כו'. (ראה דור א' בארץ עמודים קי"ג, רט"ז).

ואולם בשנת תט"ו הפך הגלגל על ר' בנימין הלוי כאשר נתמנה לעיר צפת מושל אכזרי שהעליל עלילות ברשע על כל יושבי העיר וסביבותיה, ואז נזקק הרב"ל לגייס סכומי עתק כדי להשקיט את רעבונו של המושל שלא ידע שובע עד שייסר יהודים רבים בעינויים ובמאסר, וכאשר ראה ר' בנימין הלוי בצער יהודי העיר נאלץ אף הוא ללוות

בריבית מערביי העיר כדי לפדות את אחד מתלמידי החכמים שנאנק תחת יסוריו של המושל ההוא, בין לבין נתגנבה שמועה לאזני המושל כי ר' בנימין הלוי ממונה על כספי ההקדשות של ערי צפת וטבריה בתוקף היותו משולח לטובת עניי הערים הללו, ואז שלח אחריו להעביר לו את כל הכספים שתחת ידו בטוענו כי על כתיפם של יהודי העיר רובצים חובות רבים שלוו בריבית מהערבים שסביבם ואין לאל ידם לשלם.

מיד כששמע זאת ר' בנימין הלוי נמלט מהעיר כאשר הוא מותיר את אשתו ובנו ר' שלמה בעירו צפת, אך דא עקא כי קפץ עליו רוגזו של המושל ההוא שתפש את אשתו ובנו ר' שלמה ועינם ביסורים קשים בבית הכלא עד שנאלצו למכור את ביתם וכל רכושם כדי לתת פדיון לנפשם, אלא שבכל הסכום שברשותם לא הצליחו להשלים את סכום הפדיון שהושת עליהם, ובאותה עת נמלט ר' בנימין הלוי לחו"ל עד הגיעו לערי איטליה לבית מדרשו של ר' שמואל אבוהב ור' משה זכות בשלהי שנת תט"ו, ושם ביקש את מעלתם שימליצו בעדו לפני פרנסי הקהילות בערי איטליה שיעבירו לידו כספי צדקה לטובת עניי עירו, וכ"ז מלבד כסף הפדיון שנזקק לאסוף עבור אשתו ובנו ר' שלמה שעדיין היו שבויים אצל מושל העיר, ואכן בין ההמלצות שכתבו לו חכמי ונציה ובראשם ר' שמואל אבוהב ור' משה זכות שנעשו לגדולי תלמידיו באותם ג' שנים ששהה הרב"ל במחיצתם, מצויים ג' אגרות שנשתמרו עד לימינו ואשר מתוכם ניתן ללמוד רבות מתוקף גדולתו וקדושתו וגודל הערצתו בקרב חכמי איטליה, ולרוב חביבותם הדפסנום בסמוך במלואם.

ואכן על אותם שנים ששהה ר' בנימין הלוי בערי איטליה משלהי שנת תט"ו עד לשנת תי"ט מוצאים אנו עדויות רבות על השפעתו בקרב גאוני איטליה ובני קהילתם, ובכללם הגאון המקובל הר"ר משה זכות והר"ר שמואל אבוהב שהיו אז מגדולי רבני איטליה ואף הם קיבלו ממנו רבות במשנת האריז"ל כפי שציין ר' נתן נטע הנובר בהקדמת ספרו "שערי ציון", ושם כתב כי בעת הגיעו לונציה פגש בזקן ישיש ונשוא פנים הלא הוא ר' בנימין הלוי כשהוא בסוד שיח עם הר"ר שמואל אבוהב ור' משה זכות בבית מדרשם, ואמנם מלבד זאת מסר הרב"ל לתלמידו ר' משה זכות ספרים וסדרי תקונים רבים להדפיסם לזיכוי הרבים, ובין היתר הדפיס שם בשנת תי"ט את הספר "זאת חוקת התורה" על שמו של ר' אברהם חזקוני, והוא קיצור מספר הכוונות הארוך שסידר הרב"ל בעצמו שנים רבות קודם לכן, ואף הותיר הרב"ל בראשו של הספר את הסכמתו בה רמז את אשר אירע לו ולבני ביתו באותם שנים כאשר הוא חותם "נאום מטולטל טלטלה דגברא זה שלש שנים מגורר בנע ונד מארץ הקדושה פה ויניציאה".

לאחר שהותו של הרב"ל ג' שנים ומחצה בערי איטליה חזר להנהיג את קהילתו בעיה"ק צפת משנת תי"ט עד לאחרית ימיו, ואף שמן הנמנע לעמוד על זמן פטירתו המדוייק, מכל מקום כפי הנראה מהתאריכים הנזכרים בספרו חמדת ימים וחכמי התקופה שזכר שם, ניכר כי זמן פטירתו סביבות שנת תל"ו בהיותו בן מאה שנה בקירוב, אלא שבשעת פטירתו לא שהה בארץ ישראל כפי שרשם בעל קורא הדורות בספרו כי ר' בנימין הלוי נפטר בקבר הסמוך לארם צובא.

את כתיבתו של הספר חמדת ימים החל הרב"ל בעודו בצעירותו סביבות שנת ש"ס כפי שניכר מחכמי התקופה ההיא אותם זכר בברכת החיים נר"ו, ואף המשיך את כתיבתו עד לעת זקנותו כפי שנראה מהתאריכים שהותיר בספרו בהם ציין את שנת תכ"ט ות"ל, ואולם על אף מסעותיו הרבים שעשה הרב"ל בערי חו"ל כשנשלח לשם לטובת עניי א"י, מ"מ את עיקר חיבורו כתב בארץ ישראל כפי הנראה מעדויותיו הרבות אודות המנהגים שראה בערים חו"ל כאשר את כולם הוא מזכיר בלשון עבר, כמו " בהיותי בערי הפראנקייא" או " בהיותי בערי אשכנז" או " בהיותי בוינציה ובקושטנדינא", ואמנם את כתב היד החזיק המחבר באמתחתו עד לאחרית ימיו בעירו צפת כפי שניכר מעדותו של הרב המהדיר כמהר"ר ישראל יעקב אלגאזי שהעיד בהקדמת הספר כי מצא אותו סביבות העיר צפת בעת עלותו לציון הרשב"י במירון.

כתבי המלצה שכתבו חכמי ונציה לנדיבי לב עבור ר' בנימין הלוי

להלן נדפסו כתבי ההמלצה שמסרו ר' שמואל אבוהב ור' משה זכות ויתר גאוני איטליה לידי ר' בנימין הלוי סמוך לשנת תט"ז עבור פרנסי הקהילות באיטליה, למען יגדילו נדבותם עבור עניי צפת וסביבותיה בכלל, ולמצוקת בני ביתו של ר' בנימין הלוי בפרט, וזה תוכן הכתבים. (ג' הכתבים המצורפים נעתקו מס' דור א' בארץ עמודים ר"מ - רמ"ג).

א - כתב המלצה מגאוני ונציה והרמ"ז בראשם בעד ר' בנימין הלוי

וכאשר שמחנו כן ראינו כי היה ה' אלינו עמנו היום, על דבר אשר אינה לידינו סדר עבודה חביבה, על עולת התמיד ועסקה, עבודת הצדקה הגדולה מכל הקרבנות, כאשר חכמים הגידו ומרגלא בפומייהו, כל המהנה תלמיד חכם כאילו הקריב תמידין.

הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', איש אלקים קדוש הוא עובר עלינו תמי"ד, נשח"ת בשחיתות עון הדור שאינו עולה יפה, כי הלא הצדיק עבד את יוצרו ביושרו באדמת קודש תובב"א, בה עברו רוב שנותיו במשנתו רב ונקי ובתורת ה', סובר הרזים בהני כבשי דרחמנא, ואומנתו באומנותו בישיבתו הרחוקה כי שם ביתו בית ועד לחכמים ופתו מצוייה לעוברים ושבים, וגם כי הורק מכלי אל כלי לא זזה שכינה מעל ראשו, כאשר ידענו וזכינו לראות בעינינו אותו ואת בנו נוהג בארץ ובחו"ל.

ועתה צדיק בא לבית מלוננו, ואתי ריקם ריקם מופנה מכל הצדדים בגזרה שוה לבית אלקינו, כי מיום שחרב בית המקדש נגזר על בתי צדיקים שיחרבו, ברוך דיין האמת, אכן מר לנו מאד על אב ובנו שראו עולם בנוי וחרב, ואף גם זאת בהיות תם וישר הלזה מראשי פקודי צפת וטבריא תוב"ב והיה רק עסוק ביישובן מראשית השנה ועד אחרית השנה, אם כן אפוא שורת הדין נותנת שאם היתה שמאל הגבורה דוחה אותו מארץ ישראל תהיה ימין החסד מקרבתו, והן לזאת יחרד לבנו ויצא חוש"ש כלו אליו, ראינוהו ופטרנוהו בלא מזון והנחנוהו בלא לויה כי סגן לויה הוא, והנמצא כזה כלי מחזיק ברכה לנו ולבנינו.

לכן אנחנו חתומי מטה נלוה אליו לשרתו מידי שנה בשנה, איש ואיש אשר ידבנו לבו לשלחו אליו מיד ליד ומפקידה לפקידה, והנה גם הוא יזכירנו לטובה לפני השוכן בציון וגם ברך יברכנו, ובשכר קוה קוינו אל ה' אלקינו כי ירבה לשלוח ברכה מרובה במעשי ידינו, ונזכה ונחיה ונירש טובה וברכה בתוככי ירושלים אמן.

ב - כתב המלצה מגאוני ונציה לקהילת קאסאלי בעד ר' בנימין הלוי

אילי הארץ ... ממוני קהלת קדש קאזאל החשובה ... ובעלי ישיבה ...

היום יצאנו ממחיצתנו, והיום באנו לפנים מן השורה, שהדין כך בשעת ברכה ליקח עמנו הדברים אשר שוה ה' בפינו להשתדל לסור עליו שליחות אל כל מקום אשר רוח קדשו נוחה הימנו, על דבר הקצף וגזרה שעלה למעלה ראש צדיק יסוד עולם בחכמה ובחסידות, קדוש ה' מכובד, זקן ונשוא פנים, המקובל האלקי כמוהר"ר פ', אשר זה חמשים שנה נחהו אלקים לאדמת קדש צפת תוב"ב, ושם שפר מעלות מדות החוסן על צפתו, להיות רועה נאמן ומשביר שבר בסבר פנים יפות אל כל מסכני עליון, אב היה לאביונים ולב אלמנה ירנין, ביתו בית ועד לחכמים ודלתיו לאורח יפתח, וכל ישעו בכל חפץ להזדרז על יישוב ארץ ישראל, והוא בצדקתו מתחלתו ועד סופו עסוק בשקו ותעניתו, מצטמק ויפה לו, רק נהנה מיגיעו תורתו יהגה, דמהימנותא בהדי כבשי דרחמנא, ויהיה מעלת תורתו הולך וגדל, שקט ושוקד על דבר יוצרו, זוכה ומזכה וכל אשר יעשה יצליח.

ועתה ההפך עליו בלהות, תלי תלים של פלאות אשר .. כלאם .. בתוך לבאים כי הוקם לעיר צפת תוב"ב איש צר ואויב כהמן הרע מתהולל בעלילותיו, והוא נסבות מתהפך בתחבולותיו, גדודי חמדתו יתהלכו באכזריות חמה, והבערה בכלל היתה על כל העדה כלם קדושים, לשלול שלל מסתולל ובדרך שללה שלהבת פיו ללאו יצתה לבל תשקע האש הגדולה בנהרי נחלי דמעותיו ואין ביד ישראל הכיבוי במדת מים צהובין בת מי

זהב, אח"כ והבערה לחלק יצתה על יחידי סגולה תקיפי דארעא דישראל אחד באחד, ונסו לקול נוגש מגיס קערות תואנות תענותיו וניגשו למלחמה ... דעתו כי אחת דתו להמיט ידי יושבי הארץ, מרבה וממעיט מעדיף ומחסיר על פי מדותיו, שבהן תשוקתו נדרשת מק"ו וגזרה שוה ובנין אב לכולם היה גז"ש ... לזה אשר נסובו עליו ריביו, וריבה וחזר וריבה דברי ריבותיו, כי הוא יתן ויחזור ויתן על הכלל ועל הפרט הן לפדיון נפש ונפשות ביתו, הן על כוללות עיר טבריה תוב"ב אשר הופקד עליה, לזאת חרד האיש וילפת כי ראה כי אזלת יד ובא עד כיסו ואין עוזר לו, וגם כי מציק המציק הציקני"י ויעשה כמצולה, לא הצילוהו דמי כלי תשמישו וכל מן ביתו, אין הבור מתמלא מחולייתו, עד אשר הוצרך בהכרח לו ישובח, להיות נאחז בסבך הלואה ברבית והשך נשך שכר גדול מאת הערביים נתנו לערבים מרת אשתו, הכב[ודה] והבן יקיר לו מר ינוקא, אב בחכמה ורך בשנים יצ"ו ...

ג - כתב המלצה שכתב הרמ"ז בשם ר' בנימין הלוי לר' שאול הלוי מורטארה ור' יצחק אבוהב

זה הכתב כתבתי בשם מוהר"ר בנימין לוי למוהר"ר שאול לוי נר"ו מאמסטרדם

נחל נובע מקור חכמה, צמרת הארז הרמה, בתורת ה' תמימה, אצלו אמון הרבה עצמה, בנפש טהורה ברה כחמה, וכל מדה שלימה, אגר ש"ם על שכמה, ובכל בית חכמה, לו יד ושם עמו נעמה, שבחי תהלתו ארוממה, אין הן הדברים הנקנים באמירה נעימה, ובלאו דחכימה רק בקול דממה, ה"ה הרב המופלא כמוהר"ר שאול לוי נר"ו ולמוהר"ר יצחק אבוהב.

אחרי אשר כלוי אחוי קידה קמי רב גדול מרבן שמו, כי נפשו וצדקת מעשיו אשר אורו מרא"ש, מובטח אני שכן זו אף זו בהוסדם יחד עליו יאורו פני אהבתו וחמלתו, והפעם ילוה אישי אלי בלוית חן וחסד, להיות לי מעיר לעזור בצרתי כי רבה, היא העולה על רוחי, ולבי בל נכון עמי, משעת דחייתו לצוק העתים על צד ההכרח, אשר חבתי במשמרתו, כצפור אנוד עת שיבתי ביגון, ולהתגרש מנחלת ה' עה"ק צפת ת"ו, מחמת חסרון כיס המשאות הגדולות אשר נשו בי זרים וצרים, נושכים כנחש ברוב תרבית והשך נשך שכר הרבה, הכשול כחי והוכרחתי ללוות בימי עונינו ואת לחצנו זה הדחק, אשר מידי יום ביומו עובר עלינו תמיד.

ולא לכבוד עשיתי ולהרבות כבוד ביתי, רק להציל עשוק מיד עושקו, כי אראה בצער עני בן טובים וצורבא מרבנן בשעת החוסר ועורם, וכה משפטי כל הימים, כי איככה

אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי, זו היא סיבה וגרמא דניזקי כי נלאתי נשוא ולא יכולתי להתאפק, ולא היה בי כח לעמוד בפני חמת המציק.
אשר על כן בנשאי ידי לאל חיי העונה אותי בעת צרתי, ויהי עד זקנה ושיבה עמדי, בו בטח לבי ונאזרתי בגבורתו לצאת ממחיצתי, להשתדל ולבקש משען ומשענה לפרוק מעל צואריי העול הכבד הזה, הן לזאת, שר צבא ה' עתה באתי להנחני לו ולבקש מלפני בבעו במטו יחוס על דלותי וכל גלותי הקשה, והיה לי לפה ולמליץ יושר ומלמד זכות לפני כמה שרים הממונין על הקהל הקדוש יצ"ו בחברת מיודעי הנכבד ונעלה הן גביר כה"ר אברהם פיראר יצ"ו, אשר יחדיו ימתיקו סוד ויבררו הדרך ומראה האופנים היותר הגונה בעיניהם ונגד פניהם נכונים לגמור המלאכה ולהוציאה לאור, כאשר בטחתי בנדיבות לב עם סגולה ובצדקת לבבו הטהור, ימהר יחישה מעשהו, אולי יראה ה' בעוניי והראני אותו ואת נוהו, והנני יושב ומצפה בתוחלת ממושכה לתשובתו הרמתה, וכל ימי צבאי אוחילה לאל אחלה פניו, יגדיל כסא תורתו ויאדירהו מהלאה למגדל הדר, ויהי שמו לעולם, בחיר ה', וחפצו בידו יצלח.
ע"כ נוסחי ההמלצות שקיבל ר' בנימין הלוי סמוך לשנת תי"ז מחכמי איטליה

נוכחותו של הרב"ל בערי אשכנז ואיטליה בשליחות מצוה לטובת עניי ארץ ישראל

מלבד נוכחותו של ר' בנימין הלוי בארץ ישראל וטורקיה וערי איטליה, מוצאים אנו עקבות רבים שהותיר אף בערי אשכנז, וזאת לאור מסעותיו ונדודיו הרבים שנשלח בשליחויות מצוה על ידי גדולי וזקני א"י לאסוף מעות לטובת עניי ארץ ישראל, וכפי שאכן העיד הגאון חיד"א בספרו שה"ג כי ר' בנימין הלוי הגיע באחרית ימיו עם שלהי שנת תט"ו לעיר ונציה שבאיטליה שם נשתהה למעלה מג' שנים מאחר ונקלע לשם בשליחות מצוה לטובת עניי ארץ ישראל, ולא בכדי הוטלה משימה זו על שכמו בהיותו מגדולי הגאונים בארץ ישראל שכידוע שליחות זו הוטלה בימים ההם על כתפיהם של גדולי הדור, אלא שתפקיד זה לא הושת עליו לראשונה באחרית ימיו כ"א שנים רבות קודם לכן מוצאים אנו את ר' בנימין הלוי כשהוא נוכח בעת מסעותיו בערים ההם כפי שניכר ממכתב שכתבה קהילת קורפו שבאיטליה בשנת שפ"ט ומסרתו לידי ר' משה די טולידו שליח ירושלים, ושם כתבו אודות גביית המשולחים שהגיעו מא"י וציינו במכתבם בזה"ל, ובכן אחינו תהיו מוקשבים שמכאן והלאה שלא לשלוח לנו שליח כדי לגבות מעות ירושלים כו' אלא אנו נשלח בכל שנה ושנה המעות הנקבצים מקופת ירושלים והנדרים והנדבות שנודרים יחידי קהלתינו, וג"כ נודיע למעכ"ת איך קבלנו

הכתב מגלילות אצבעותיכם כו' שקבלתם המעות ששלחנו ע"י החכם השלם החסיד כמהר"ר ישראל זאבי כו' ומה ששלחנו עם החכם העניו כמהר"ר בנימין לוי נר"ו ע"כ.

ר' בנימין הלוי מפיץ סדרי תקונים וכתבי אריז"ל בכל תפוצות ישראל

ואולם סיבה נוספת ורבת משמעות לנדודיו הרבים של ר' בנימין הלוי בתפוצות תבל, היא מלאכת הקודש אותה נטל על כתפו להפיץ בקרב גאוני דורו את כתבי האריז"ל שסידר לראשונה מכתבי היד המקוריים של האר"י ומהרח"ו, ואשר עליהם ציין במקומות רבים בספרו כי ראה את כתבי ההקדש בעת שהותו במצרים, ואמנם מלבד ג' הספרים הנכבדים שסידר לראשונה סביבות שנת ש"צ מכתבי האר"י המכונים "כוונות" "דרושים" ו"ליקוטים", עוד טרח להפיץ משנת ש"ס והלאה את סדרי התקונים שסידר ע"פ משנת האר"י עם תוספות רבים שהוסיף לסדרים אלו ממשנתו, כמו סדר "תקון חצות", וסדר "תקון ליל הו"ר וליל שבועות", וספר "תקוני שבת", ו"תקון מוצאי שבת", ו"תקוני התשובה" ו"תקוני ק"ש על המטה עם תקוני אשמורת" וכדו' שאת חלקם נסע להפיץ עד לערי אשכנז כדי לזכות בהן את הרבים ולהופכם לנחלת הכלל.

עדות הרמ"ז אודות סמכותו של ספר הכוונות שסידר ר' בנימין הלוי

ואכן את סמכותו של ספר הכוונות שסידר ר' בנימין הלוי לראשונה מכתבי האר"י המדויקים, ניתן ללמוד ממה שכתב תלמידו המובהק ר' משה זכות באגרת שהועיד לר' אברהם רוויגו אודות ספר הכוונות שכתב ר' בנימין הכהן תלמידו, ושם הוא כותב מה ששמע מרבו המובהק ר' בנימין הלוי המכונה בפיו "צנועים מופלאים" וז"ל שם, קם לבי בקרבי כו' ראה ראיתי את ספר הכוונות שסידר הוותיק והחסיד כמה"ר בנימין הכהן נר"ו כו', אבל צר לי מאד מאד דארכביה אריכשי טובא ורדה דבשו מהרבה גוויות גורי האר"י ז"ל, ובלל וחפן ולקט וסידר דברים אשר לא שמעם מפי גבורת הרח"ו ז"ל, כי כבר הודעתיך פה אל פה שכך מקובלני מצנועים מופלאים שרוב הכוונות הנמצאות בשאר ספרי תלמידי האריז"ל, הן הנה היו להם לבדם ולא לזרים אתם כי רובן ככולם לפי שרשי נשמתם בפרטות אבל הכתובות בספר הכוונות הכולל הוא סולת נקיה ושופרי שופרי דבר השוה לכל נפש כי נשמת הרח"ו כו'. (אגרות הרמ"ז אגרת ו').

ר' בנימין הלוי מפיץ נוסחי תחינות ותפלות בכל תפוצות ישראל

יחיד בדורו ומשייריו כנסת הגדולה היה ר' בנימין הלוי, בהיותו מייסד נוסחי תפלות ותחינות למאות, מלבד נוסחי וידוי ולשם יחוד מפורטים שהותיר בספרו חמ"י לפני כל מצוה ומצוה, ואכן מדהים הדבר לעמוד על ההיקף הגדול של נוסחי התפלות והתחינות המחודשות אשר נתפשטו בתפוצות ישראל החל משנת ש"ס בהיות הרב"ל בגיל השלשים לחייו ועד לשנת תכ"ב, בה נדפס לראשונה הספר הנכבד שערי ציון אשר

בתוכו ריכז המחבר ריבוי נוסחאות מעין אלו שנתפשטו עד מהרה בכל תפוצות תבל, וספר זה מסרו הרב"ל לעת זקנותו סמוך לשנת תט"ו לר' נ"נ הנובר מחבר השערי ציון כפי שרמז בהקדמת ספרו, ואולם נוסחאות תפלה רבות הפיץ הרב"ל קודם לכן בקרב חכמי דורו ובני קהילתו ע"י קונטרסים ואגרות שהריץ לתפוצות, ואשר לפי גודל ההיקף שנמצא עד עתה בין ספרי חכמי דורו ניכר כי רק מעט מזעיר מהם נדונו בפרקים אלו, עדות לכך מוצאים אנו בסוף קונטרס שלישי שנדפס בסו"ס חמ"י, שם הותיר הרב"ל מכתב אותו הועיד לבני קהילתו כשהוא חותם בו בזה"ל, **קהלא קדישא כו' ועל אשר שאלתם על ענין הכוונה ותפלות שאני אומר וכותב , אין לכם אפס מה שאני מסדר לפניכם** כו' ע"כ.

צא וראה מה שהעיד השל"ה הקדוש בספרו על חמש התפלות שהעתיק מקונטרסיו של ר' בנימין הלוי כשפגש בו פנים אל פנים סביבות שנת ש"ע, כאשר בראשם של התפלות מצויה התפלה הנודעת לחינוך הבנים המכונה "תפלת השל"ה" ושם כתב בזה"ל, אמנם כגון דא צריך אני לאודועי ולפרסם סדר התפלות שמצאתים בקונטרסי של אחד מהמדקדקים הדבקים בה' "וסידר סדר ותפלה לעצמו לכל ענין המצטרך לו" והכל יפה בעתו ובזה מראה כי משליך על ה' יהבו בכל ענייו כו' ע"כ, ועל אף שהזכירו השל"ה בעילום שם, מ"מ אחר שנודענו כי התפלה הנזכרת מצויה באריכות לשון בספר חמדת ימים שיצא מתח"י של ר' בנימין הלוי, שוב לא יפלא מה שהעיד עליו השל"ה הקדוש כי סידר נוסחאות תפלה לכל ענין וענין בפ"ע, שהרי בייסוד ריבוי תחינות מעין אלו לא נמצא כמעשהו של הרב חמ"י לא בדורות שלפניו ולא בשלאחריו. (עי' של"ה בחידושי מס' תמיד על עניני תפלה וקריאה בס"ת דפו"י דף פ"ה ע"א, וראה אוצר חמ"י עמו' תקכ"ח - תקל"ח).

ואכן בין יתר התפלות והתקונים שהחל הרב"ל להפיץ בעילום שמו בעודו בצעירותו בקרב חכמי דורו, מוצאים אנו את עמיתו בתורה ר' יחיאל אשכנזי בעל ספר "היכל ה'" כשהוא מדפיס ממנו כבר בשנת ש"ס נוסח ארוך של וידוי בסוף ספרו עם סדר לימוד לליל שבועות מלבד הפיוט בר יוחאי לקבלת שבת, כמו"כ מוצאים אנו את הרב"ל חוזר ומדפיס מאוחר יותר את הפיוט בר יוחאי בתוך סדר קבלת שבת שסידר בספרו "תקוני שבת" בשנת שע"ב בקראקא שבאשכנז, כאשר בתוכו הוא מייסד לראשונה את תפלת רבון העולמים שאחר שיר השירים, וכן תפלת רבון העולמים עם נוסח שלום עליכם שקודם קידוש, ואילו בסופו חזר והדפיס את סדר תקון ליל שבועות שהדפיס י"ב שנים קודם לכן בסו"ס היכל ה', ואמנם מלבד התפלות הנזכרות מוצאים אנו את עקבותיו אף

בספרי החכם ר' אהרן ברכיה ממודינא, כמו הספר הנודע "מעבר יבק" וספר "אשמורת הבוקר" שהדפיס בין השנים שפ"ד - שפ"ו, ואף בתוכם מצויים נוסחי וידויים ותחינות שקיבל מהרב"ל כשחלקם מלאים בלשונות זהים לתפלות שהותיר הרב"ל בספרו חמ"י וכמפורט באריכות לעיל פי"ב.

כמו כן מוצאים אנו תפלות נוספות בקונטרסי התקונים שמסר לדפוס ע"י תלמידו המובהק ר' משה זכות המכונים "שפר התקונים" ו"סדר משמרת החדש", בהן הדפיס ה' נוסחאות יהי רצון לאומרן אחר ה' ספרי תהילים בליל הו"ר, וכן את נוסח "תענו ותעתרו" לסליחות של ערב ר"ח ועל כולם הוא מציין כי קיבלם מהרב"ל מצפת, ואולם קונטרסים רבים של סדרי תקונים ותפלות ויתר כתבי קבלה הותיר הרב"ל באותם ערים בהם נוכח בעת מסעותיו, ואשר נדפסו מאוחר יותר ע"י חכמי הדור שאחריו שציינו בראשם של התפלות כי הם מיוסדים מכתבי יד ישנים, כמו שנהג בעל "דרך ישרה" ובעל "שם טוב קטן".

ר' בנימין הלוי מפיץ תפלות קדמוניות ותקוני נוסחאות בכל תפוצות ישראל

ואמנם ייחודו של ר' בנימין הלוי לא היה בייסוד תחינות מחודשות עם נוסחי לשם יחוד בלבד, כ"א שטרח להפיץ גם נוסחאות תפלה שנתייסדו מקדמונים, כמו תפלת הרמב"ן לליל הזיווג ששלח לראשונה סמוך לשנת שפ"ד לבעל "אשמורת הבוקר" עם תוספת כ"ב פסוקים שהוסיף מדיליה, ואילו מאוחר יותר הדפיסה בספר שערי ציון ומשם עיקר התפשטותה בכל תפוצות ישראל, ואולם מלבד זאת שקד רבות לתקן את שבושי הנוסחאות שנפלו בסדורי התפלות של הדפוסים הקדמונים ע"פ נוסחאות מדוייקות שהגיעו לידו מסידורי ומחזורי כתיבת יד ישנים שראה בעת מסעותיו הרבים בתפוצות תבל לשם נשלח כשד"ר לטובת ענייי א"י, וכפי שניכר מתקוני הנוסחאות שעליהם עמד במקומות רבים בספרו חמ"י. (עי' חמ"י בפרקי הסליחות וסדר עבודת יוהכ"פ וכו').

ר' בנימין הלוי מפיץ סדר "תקון חצות" שייסד לראשונה מכתבי האר"י עם תוספות שהוסיף מדיליה

עקבות נוספים של סדרי התקונים והתפלות שהפיץ הרב"ל בצעירותו, הוא סדר "תקון חצות" שנמצא חתום בחותמו בסו"ס קיצור חובת הלבבות הנדפס בונציה שנת תט"ו, וסדר זה ייסדו הרב"ל ע"פ האר"י עם תוספת ניכרת של פסוקים וקינות שהוסיף מדיליה, כמו קינת "בהיכלך" המיוסדת משם אדנו"ת, וקינת "בורא עד אנה" בה חתם את שמו "בנימין" בראשי הבתים של הקינה, ואולם בסדר זה הוסיף וגרע הרב"ל ברבות השנים כאשר בשנת ש"ס הדפיס ממנו סדר מקוצר בסוף ספר היכל ה' של ר' יחיאל אשכנזי, שם הביא את קינת בהיכלך לאומרה באשמורת הבוקר אחר על נהרות בבל, ואף צירף

לה נוסח תפלה מקוצרת על גלות השכינה אותה ייסד מפסוקי גלות ונחמה, ואילו בשנת שע"ה אחר שהגיע לידו הסדר שנהג בזה האר"י חזר והדפיס בערי אשכנז את הסדר השלם של "תקון חצות" בספר "תקוני ק"ש ואשמורת" בצירוף הסכמת השל"ה הקדוש והגאון כלי יקר כשהוא מוסיף לו סדרי פסוקים רבים, ואילו בסוף הסדר חזר והדפיס את התפלה ששלח לבעל היכל ה' ט"ו שנים קודם לכן, אלא שהוסיף לה נוסח ארוך וכינה אותה "תפלה לזיווגא דמטרוניתא", ואמנם ברבות השנים כאשר נוכח לעת זקנותו בערי איטליה מסר את סדר התקון חצות לבעל השערי ציון שהעיד כי קיבל את כל התקונים שבספרו מתלמיד תלמידי האריז"ל, ואף הרמ"ז תלמידו הפיץ את הסדר הנזכר בין יתר חכמי איטליה כמו ר' אברהם חזקוני בספרו "זאת חוקת התורה" ור' נתן שפירא בספרו "טוב הארץ".

ר' בנימין הלוי מסדר המהדורא קמא של כתבי האר"י ומהרח"ו

ואמנם על עצם סידור הכתבים שסידר ר' בנימין הלוי מכתבי האר"י ומהרח"ו המכונים מהדורה קמא, נמצאית על כך עדותו המפורשת של המקובל ר' מאיר פאפריש תלמיד המקובל האלקי ר' יעקב צמח שהעיד בהקדמת הספר "עץ חיים" כי באותם ימים החל ר' בנימין הלוי לסדר את כתבי האריז"ל ומהרח"ו, ואף שלא היתה כוונתו להכין את הספרים לדפוס כי נזהרו בהן המקובלים באותם ימים מכל משמר לבל יפרצו העם לעלות בהר ה' { וכמו שנימק ר' בנימין הלוי בעצמו בהסכמתו לספר כוונות האר"י הקצר המכונה "זאת חקת התורה", שם ציין מפורשות כי הוא בטוח ברב המחבר שלא יוציא חיבורו אלא למי שראוי והגון לכך } , מכל מקום מאחר והכתבים שהיו מצויים בידי המקובלים נעתקו מכתבים בלתי מדוייקים שמקורן בת"ר ניירים שהועתקו בחפזון מכתבי מהרח"ו סביבות שנת שמ"ז, על כן יצא ר' בנימין הלוי לסדר העתקים של כתיבות יד מכתבי היד המקוריים של האריז"ל ומהרח"ו שהיו גנוזים בבית ר' שמואל ויטאל שנתגורר בראשית ימיו במצרים ואף חזר לשם לעת זקנותו. (ראה מש"כ מהרש"ו בשו"ת באר מים חיים ריש תשו' ד', שם מזכיר את נוכחותו במצרים כאשר את התשובה הוא חותם בשנת ת"ה, וע"ע בספרו מקור חיים דרוש א' למשמרת תמוז).

ואכן בין כתבי האר"י שהיו מצויים בידי ר' בנימין הלוי, היא תפלת "בריך שמיה" המובאית בזוהר ומוגהת על פי האריז"ל ממה שמסר לו אליהו הנביא ז"ל, ונוסחה זו הגיעה לידי הרב"ל שהדפיסה במהדורות המאוחרות של ספרו "תקוני שבת" ד' קראקא שנת ת' על שמו של ר' חיים באכנר מח"ס "אור חדש" שחתם בסופה את שמו "הק' חיים באכנר", ואילו בראשה ציין כי התפלה המוגהת "הובאה מירושלים", (ראה סו"ס "תקוני

שבת" שבספריית אוצרות התורה), ושוב לא יפלא כיצד הגיעו לידו של הרב"ל כתבים מקוריים מכתבי האר"י, שהרי הרבה לציין במקומות רבים בספרו חמ"י כי בכתבי הקדש אשר במצרים מצא כתוב מכתיבת יד ההקדש של האר"י והמהרח"ו, וכמו כן כתב בסוף סדר התפלות שערך לליל הסדר ע"פ כוונות האר"י, שם ציין כי הכל בכתב מיד אדוני הארץ האר"י זלה"ה ומשנהו מהרח"ו זלה"ה, יתירה מזאת מוצאים אנו את עדותו של הרב חמ"י על ראותו את סידורו של מהרח"ו בכתיבת יד וכן את ספר הזוהר של מהרח"ו עם הגליונות שלו, כאשר מדבריו ניכר בעליל כי את כוונות הסוד שערך בספרו ציטט מכתיבתם המקורית של האר"י ומהרח"ו. (עי' חמ"י פ"ו מפסח אות ק"מ, ופ"ו משבת אות כ"א, ופ"א מעשי"ת אות י"א).

זמנו המדויק של סידור הכתבים ע"י ר' בנימין הלוי אינו ידוע, אך נקל לשער כי נעשה מספר שנים אחר פטירת מהרח"ו סמוך לשנת ש"צ, לאחר שנתמנה להיות מראשי הדיינים בארץ ישראל כפי שעולה מעדות ר' מאיר פאפריש הנזכרת, ולכל היותר לא יאוחר משנת שצ"ה כפי שנראה מהקדמתו של המקובל האלקי מהר"י צמח לספר "קול ברמה" שנכתבה סמוך לשנת ת', וכבר שם ציין כי בשלשת הספרים המכונים "כוונות", "דרושים", "ליקוטים" שסידר ר' בנימין הלוי הוגים בהם כל החברים, ומעתה לא יפלא כי בספר "חמדת ימים" ציין המחבר לספר ה "ליקוטים" של האריז"ל ואף העיד עליו מפורשות כי הוא חיברו, שהרי נתברר כי מחבר החמ"י הוא לא אחר מר' בנימין הלוי. (עי' חמ"י פ"א משובבים אות מ"ג).

{ ואולם דבר ברור הוא שסידור הכתבים ע"י ר' בנימין הלוי לא נעשה סמוך לשנת ש"ע, מאחר ובספר "תקוני שבת" שהדפיס ר' בנימין הלוי על שמו של ר' יהודה אשכנזי בשנת שע"ב, ציין הרב"ל את סדר התקון לליל הו"ר בחתימת הספר ולא זכר שם מאומה מסדר קריאת המשנה תורה שייסד האריז"ל ללילה זה, אלא שציין שם שנוהגין לקרות פסוקי בראשית עד ויכולו ולומדין במשניות כסדר ליל שבועות וקורין בספרי קבלה ובפרט בזוהר פרשת אמור, [וכמובן שאת סדר אמירת התהלים לא זכר שם כיון שייסדו הרב"ל בשנים מאוחרות יותר כעדותו של הרמ"ז תלמידו בסו"ס "שפר התקונים" ד' ונציה תי"ט], וכמו"כ מוכח בעליל מסדר התקון חצות שאף אותו הדפיס הרב"ל לראשונה על שמו של ר' יהודה אשכנזי בספר תקוני ק"ש ותקוני אשמורת הנדפס בשנת שע"ה, ושם ציין כי זמן אמירתו בתחילת משמרה שניה ולא בחצות הלילה, ואילו בתקון חצות שמסר לעת זקנותו לחכמי איטליה ולבעל השערי ציון בשנת תט"ז ציין כי זמן אמירתו בחצות הלילה, ולא יפלא מאחר ובעל השערי ציון העתיק בראש התקון חצות את דברי האר"י

שנסדרו בספר "עץ החיים" אודות סדר תקון רחל ותקון לאה, וספר זה העתיקו הרב"ל מאוחר יותר סביבות שנת שפ"ה ועל כן כינהו תקון לחצות כי זה זמן אמירתו, משא"כ בתקון חצות שהדפיס בשנת שע"ה באשכנז לא נזכר שם הכינוי "תקון חצות" כ"א "תקון אשמורת" מאחר ושם נימק כי זמן אמירתו בתחילת משמרה שניה וכדעת הרמ"ק שהוא כשעתיים קודם חצות ועל כן לא זכר שם מאומה מתקון רחל ותקון לאה } .

משנת האר"י וגוריו שסידר ר' בנימין הלוי בספרו "חמדת ימים"

ספר חמדת ימים מלבד היותו "ספרן של מועדים" מאחר וסידר בו המחבר שולחן ערוך לכל ענייני החג, החל מערבו של יום ועד צאתו, עוד הרבה המחבר לייסד את ספרו ממשנת האר"י וגוריו מהן קיבל את משנתו, כאשר בכל פינות הספר הוא מזכיר מהנהגותיהם ומידות חסידותם, בתוספת ביאורים וכוונות רבות במעשה המצוות על דרך הסוד שקיבל מהם בשם האר"י וכפי שזכר במקומות רבים בספרו את הלשון "וקבלה בידינו מהאריז"ל", וכל זה מלבד מנהגים וכוונות לא מעטים שסידר המחבר בספרו ממה שראה בכתבי האר"י ומהרח"ו ואילו בכתבים שתחת ידינו לא בא זכרם כי נעלמו ונגנזו ברבות השנים, והעד לכך הוא סדר רחיצת ידים למי שאנוס בטבילה שציין זאת ממה שראה בכתבי מהרח"ו במצרים ובכתבים שלפנינו ליתא, ונוסף לכך הם מנהגים שנמסרו לו פה אל פה מגורי האריז"ל אשר יצק מים על ידיהם שעד היום לא נמצאו כתובים עלי ספר וקרוב שלא ימצאו כי קיבלם מרבותיו בעל פה, ודוגמא לזה הוא מה ששמע מרבו על מנהגו של מהרח"ו לטבול בתענית אסתר קודם התקדש ליל הפורים, וכן מה שציין בסוף פרקי ר"ח את אשר קיבל מרבותיו כי על פי האר"י אין לקדש הלבנה דווקא אחר ז' ימים מהמולד ובכתבים שלפנינו ליתא, וכמו"כ הוא מה שציין החמ"י בפרקי ר"ח על מנהגו של האר"י ללבוש בגדי שבת בראש חדש על אף שאין למנהג זה זכר בכתבים שלפנינו.

ומעתה כיון שנתברר כי מחברו של הספר חמדת ימים הוא המקובל האלקי ר' בנימין הלוי שאת כל משנתו קיבל מתלמידי האריז"ל, מובן מאליו מדוע הרבה להזכיר את האר"י בסילודין, וכפי שניכר מלשונו בפ"ז מחדש אלול אות נ"ז שם הזכירו בתואר "מורינו הרב" ואף כתב עליו בזה"ל, ואם איזה דברים הוסיף וגרע מורינו הרב ז"ל הכל מיד ה' עליו השכיל על ידי אליהו ז"ל וכל יקר ראתה עינו, כאשר במטבע לשון זו השתמשו רבים מחכמי דורו שזכו להכירו מקרוב או ששמעו תוקף גאונותו וקדושתו שנתפשט במהרה לכל קצוי תבל, וכמו שציין ר' נ"נ הנובר בפתיחת התקון חצות שהביא בספרו שערי ציון, ושם כתב כי הסדר שייסד האר"י לחצות נאמר לו מן השמים ע"י

אליהו ז"ל, ואף בהקדמתו שם הפליג וכתב כי נחה עליו רוח אליהו פי שנים ברוחו אליו ורוח הקודש שרוי עליו כידוע לכל עיי"ש.

במקום נוסף מעורר המחבר על מעלת המתקדש במילי דחסידותא ובמנהגי האר"י ובפרט בימים נוראים וכותב בזה"ל, מי הוא אשר יש לו עינים לראות ולב להבין אשר לא יראה ולא יבין רבו יתירא אשר מגיע אליו בהתקדש במילי דחסידותא, **ובפרט במנהגי הרב זלה"ה אשר תתלהב בהם הנפש היפה בהארה גדולה וקדושה יתירה אשר ירגישו בעצמם להתקרב בהם ליוצר בראשית** אשר כל אחד מהנה הנעשה פה למטה בארץ ראשה מגיע השמימה לעורר השרשים העליונים, וביד כל אדם להתקרב כל הימים וביותר בהיותו קרוב בימים האדירים האלה, טהור ידים יוסיף אומץ להזהר בכל מילי דחסידותא ולא יזלזל חלילה בשום דבר. (חמ"י פ"ה מחדש אלול אות נ"ח).

יתירה מזאת מוצאים אנו את המחבר מפליג למאוד בתוקף קבלת האר"י כמו שציין בספרו את מעלת המתנהג בליל הסדר ע"פ כוונותיו בזה"ל, ואל סודו ידרוש מבית ומחוץ תצפ"נו בנסתר ובנגלה על פי שפ"ר התקונים מתוקן ומקובל **מפומא דמרן איש האלהים נורא מאד שפר הזוהר המבריק ומבהיק עד להפליא לעיני מעייני חכמתו הנפלאה כבוד קדושת האר"י זלה"ה ורק על פי סדרו הקדוש יפתח עיניו, אך הוא לבדו ולא מחסי"ריו ומוסיפ"יו, א"ב הו"א דלא להוסיף עליה ומיניה לא תזוע** , גדולים מעשה ה' דרושים לכל חפציהם במכתב הקדש יד ההקדש מהרח"ו זלה"ה ע"כ, וכעין זה כתב המחבר בראש הפרק שם לענין מנהג האר"י לגמור את ההלל בתפלת ערבית של ליל הסדר וז"ל שם, וכבר נהגו גדולי ישראל אשר בספרד לגמור את ההלל בתפלת ערבית **כאשר קבלו וקיימו מפי גבורת המופת החותך דברי מלכות שמים אור המופלא האר"י זלה"ה, א"ב הו"א דלא לוסיף עליה ולא לגרע מיניה ודבריו חיים וקיימים ואסמכינהו רבנן אלאו דלא תסור, וכל אמת אמת תפסיה להאי וסיב ובלה ביה ומיניה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנו** . (חמ"י פ"ו מפסח אות י"ט, קכ"ה).

לקט הנהגות מחסידותו של ר' בנימין הלוי

מנהג המחבר בעת אמירתו קדושת כתר ביום השבת

על חסידותו ופרישותו של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי תקצר היריעה מהכיל את הפרטים הרבים אותם ניתן לדלות ממה שהותיר בספרו חמ"י, ואולם כדי לעמוד על מעט מן המעט מתוקף חסידותו, מן הראוי היה לצטט לכאן ממה שהעיד המחבר בפרקי שבת שבספרו על הנהגתו בעת אמירת קדושת "כתר" וז"ל שם, ובחיי ראשי שמידי שבת בשבת בהגיעי לקדושת כתר היו עיני זולגות דמעות שליש והכרתי שזה

מהתעוררות הנשמה אשר בקרבי, אכן הייתי חוכך ודואג על הדבר והייתי מתאפק שלא לבכות בשבת ואף על פי כן לא אוכל להתאפק, עד שמצאתי באגדה שמצאו תלמידיו לרבי עקיבא שהיה בוכה בשבת ושאלו מאיתו מדוע היה בוכה בשבת, ואמר עונג יש לי דהיינו שמרוב דביקותו בהקדוש ברוך הוא היו זולגים עיניו דמעות כדאשכחן ברבי עקיבא עצמו שהיה בוכה בעת הגותו בשיר השירים כאשר השיג ברוח מבינתו עומק סודו עד היכן הדברים מגיעים, וכן ימצא על הרוב במתפללים בכוונה, ונראה דבכהאי גוונא שפיר דמי ואין איסור בדבר. (חמ"י פי"ג משבת אות כ"ז).

מנהג המחבר בימי השובבי"ם

עדות נוספת על הנהגת חסידותו של הרב"ל בימי השובבי"ם, ניתן למצוא בפרקים שהותיר לימים אלו ושם כתב בזה"ל, וכן נהגתי לאסוף אלי כל חרד בקרב ארבעים יום אלו להגות בסדר תקונים אלו באימה ביראה בקדושה וטהרה ויתר היום בדרושי כתבי אור המופלא האר"י זלה"ה בסוד יסוד ומלכות אשר אספתי במאמרים **בספר הליקוטים** אשר לי, ולפני לימודינו הייתי הוגה במקצת מאמרים הבאים בספר הזוהר המדברים בחומר עון הפגם הזה כו', **ובחיי ראשי כי בעת הגותי בפרטי המאמר הנזכר לפני הלימוד בתתי את קולי בבכי מר לי מר, נמס כל לב ורפו כל ידים וכל ברכים תלכנה מים מן העומדים לפני וכנחלים נטיו דמעות שליש עד היות עינא ולבא תרי צרצורי מטיפין וחוזרין ומטיפין מן האדום האדום אשר רוב שיחם ויגונם הפך את מימיהם לדם, עד אשר בכל סדר התקון המה היו מעלין את המדומע באחד ומאה** קול התחלות קשות במספד וקינין עד אשר כל שומעם יחרד לבו ויתר ממקומו, וזה דרכינו תמיד בקרב אלה הימים ארבעים, כל הימים לרבות גם הלילות לראש אשמורות, **וביותר בפרשת שמות ופרשת משפטים אשר הייתי אני והם מתענים משבת לשבת** ביתר פרטי הכוונות ותיקונין הכתובים אצלי בספר חמדת הלבבות ע"ש, אשר בם תתעוררנה הלבבות בקהל עדתינו עד להפליא אני וכל יושבי אדמת הקדש האיתנים, וכל יקר ראתה עינינו שלי"ת. (חמ"י פ"א משובבי"ם אות מ"ג - מ"ו).

דברי המחבר בתוקף קדושת אמירת נשמת כל חי

יתירה מזאת מוצאים אנו את הרב המחבר מזכיר בספרו את תוקף קדושת אמירת נשמת כל חי בציינו שם בזה"ל, **ובעזוזו זכו אנשי השם להשיג דבור נבואיי בפיהם** על ידי היחודים והכוונות בשפר תקון נשמת כל חי **הכתובים אצלנו באורך בספר "חמדה גנוזה" בשער הייחוד** . (חמ"י פרק י"א משבת אות מ"ה).

מנהג המחבר בי"ב ימים שאחר שמחת תורה

ואכן מנהג נוסף שעליו ציין הרב המחבר, הוא מנהגו בקרב י"ב הימים שאחר שמחת תורה לחזור על תלמודו הוא והחברים אשר עמו וכמש"כ בסיום פרקי סוכות וז"ל, מנהג חסידים הראשונים להתקדש עצמם ביותר ובקדושת מחשבה ודיבור ומעשה מיום שמחת תורה עד י"ב יום אחר החג לעומת י"ב חדשי השנה, ונאספים אל בתיהם בקרב אלה י"ב הימים ומחזירים על לימודן כל אחד לפי שיעורו, והוא סגולה נפלאה להיות לעושה אלה עזר משדי תמיד כל הימים מראשית השנה ועד אחרית השנה וכל אשר יעשה יצליח הן בתורה הן בחסידות והן בכל משא ומתן, **וכן נהגתי וכן נהגו כל החברים** . (חמ"י פ"ח מסוכות אות ל"ב, ועי' בכתבי הגאון חיד"א שרמז לסגולת הימים הללו בספרו "מורה באצבע" ס"ט אות רח"צ, וע"ע בס' "מועד לכל חי" למוהר"ח פאלאג'י שציטט דברי החמ"י הנז' בסי' כ"ה אות מ"ח).

"**רחמנא אידכר לן קנאותיה דבנימין צדיקא**"

תוכחות המחבר על פירצות הדור

עדויות רבות הותיר ר' בנימין הלוי בספרו חמ"י אודות הנהגתו בעת הדרוש שהיה דורש בפני קהל עדתו בערי טורקיה וארץ ישראל, כאשר במקומות רבים הוא מזכיר כיצד קינא בדרשותיו לדקדוק הלכה וליתר פרצות הדור, וכפי שזכר בפט"ו משבת אות ק"ט שם כתב בזה"ל, וכה היה מנהגי מידי שבת בשבתו לדרוש בקהל עדתי, ורוב עיקר הדרוש הייתי דורש בדיני השבת החמורה בשורשן וטעמם כיד ה' הטובה עלי, וכעין זה ציין המחבר בפ"ב מעומר אות פ"א את מנהגו **לקרוא פעמים רבות בקהל עדתו את פרקי אבות כדי להחריד לב הצבור קודם הדרוש אשר היה דורש בשבתות אלה על פרקי אבות** , וכ"ז מלבד קלקולי הדור שראה בעת מסעותיו בתפוצות ועליהם הוא מרבה לעורר בחיבורו, ודוגמא לכך היא הפרצה בקדושת השבת שראה בעת היותו בערי אשכנז שמוכרין יין לגוים ביום השבת וע"ז כתב בזה"ל, **ובהיותי בערי אשכנז שם ראיתי שערוריה** בענין הזה הרבה מאד לשוכרי האור"נדות עיירות וכפרים מהמלכים והשרים ומוכרים לגוים בשבת בפרהסיא, **ואנכי דרשתי על זה בקהל רב כיד ה' הטובה עלי ופי אמלא תוכחות** כי היו רשעים ערומים כי שמעתי באומרים לי כי מוכרחים בכך מפני שפרנסתם תלויה בזה כו'. (חמ"י פט"ו משבת אות מ"ד).

במקום נוסף מציין המחבר את הפרצה שראה בערי הפרנקייא שמקילין לקדש בסתם יינם וכיצד טרח לתקן את הדבר ושם הוא כותב בזה"ל, **וכל זמן שהייתי שם בערים ההם טרחתי בעשר אצבעותי עם חכמי הדור ההוא לגזור בחרמות ושמתות על הדבר הזה** לפחות שלא יקרב איש מישראל לפגל בקדשי שמים לקדש על סתם יינם בשבתות

ובחגים ובמועדים וכן בברכת מזון, ושבח לאל יתברך אשר עד כה עזרני ה' **ועלימו תטוף מלתי עוד היום** . (חמ"י פ"ז משבת אות נ"ו).

תוכחת המחבר על המגיפה שפרצה בא"י בעון תערובת אנשים ונשים

מלבד זאת מוצאים אנו את המחבר בחתימת האגרת שהכין לבני קהילתו בעת שהותו בחו"ל אודות המגיפה שפרצה בעיר אותה הנהיג כשנוכח בא"י, ושם הוא מעורר את ר' יחיאל אשכנזי שהיה מרבני הקהילה על סיבת המגיפה שפגעה בקהילתם בעבור תערובת אנשים ונשים שהיו מתערבים בשמחת חתנים ומסיים שם בזה"ל, עתה באתי להזהירך על אודות **מנהג של גיהנם שנתפשט שם בעירכם להיות במחולות בחורים ובתולות יחד וכן בימי השמחה אנשים ונשים בבית אחת** ועולה על רוחתם כי לשם מצוה הם עושים לשמחת חתן וכלה, והם לא ידעו ולא יבינו כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה וכדי בזיון וקצף בעיני אלהים ואדם כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה **ומזה הפגם לפניו ילך דבר** , לכן בני שיתו לבבם על כל דברי אלה ותנו כבוד לאלהיכם למען ישוב חרון אף ה' מעליכם ומלך ביופיו תחזינה עיניכם, נאם עבדכם. (חמ"י קונטרס ג' אות י"ב).

תוכחת המחבר על החזנים הרצים בתפלתם וגילוי אליהו בזה

במקום אחר מוצאים אנו את המחבר כשהוא מעורר על אותם שליחי ציבור הממהרים בתפלתם ואינם מוציאים התיבות כמשפטם, ושם הוא מספר על גילוי אליהו שהיה לאחד מחסידי דורו אודות פירצה זו וז"ל, **וכבר העיד חסיד אחד מופלג בדורינו שנראה אליו אליהו במערה ושאל מאיתו לאמר מדוע אחרו פעמיו לבא** , והשיב לו בעון השלוחי צבור אשר לא ידעו להזהר בתפלתם במבטא שפתם כמשפט קריאת תנועת האותיות, והנה בימים נוראים ויום הכפורים יום אדיר בשנה יום וידוי ותחינה ובקשה ורחמים על אודות גאולתינו, ואם בזאת לא עלתה תפלתם במבטא ישרה כמשפט מה הועילו תפלתם של שוא ותפל, וזאת גרמה לכם שכל השנים רבים ורעים לפנים בישראל שלא נשמע במרום קולכם, **ויספר החסיד "אותנו" את כל הדברים האלה אשר הגיד אליו אליהו ז"ל וימס לבבנו בקרבנו לאמר אוי כי קמים בפרץ אין** . (חמ"י שבת פי"א אות ל"ב).

תוכחת המחבר על השואפים טבק בבית הכנסת

במקום נוסף מעורר המחבר אודות השואפים טבק בבית הכנסת וז"ל שם, וה' הטוב יכפר בעד רבים מבני עמינו המקלים בכבוד ה' ונוהגים קלות ראש בבית הכנסת כמערת פריצים, למי שיח ולמי שאיבת אבק הטאב"קו בתוך בית הכנסת אחד באחד יגשו אז ידברו, **ואנכי כמה פעמים שמתי פני כחלמיש לנגדם להוכיחם בשבט פי אשר חנני**

אלהים ברוך הוא להוכיח במישור לקהל עדתי אשר הייתי מרביץ תורה אליהם ופי אמלא תוכחות לאמר , המעט מכם את אשר הקלתם כבוד שמים ביתר הימים לנהוג שחוק וקלות ראש בקרב מחנה שכינה לערוך שיח"ה לפני אל, כי עוד תוסיפו סרה בימים האדירים האלה כי המשפט לאלהים הוא, והיא היתה לראש ולענה בתחילת דינו של אדם היום הזה על דלא חש ליקרא דשמא קדישא כאמור כי על כל אלה יביא אלהים במשפט. (חמ"י פ"ז מאלול אות כ').

מנהגים שהנהיג ר' בנימין הלוי בקרב קהל עדתו

אודות המנהגים הרבים שהנהיג ר' בנימין הלוי בקהל עדתו קצרה היריעה מהכיל, ואמנם כדי לעמוד על מעט מזעיר מהיקף המנהגים שהפיץ בקהילות הרבות בהן נוכח בעת מסעותיו, מן הראוי לצטט לכאן דוגמאות מספר ממה שהותיר בספרו חמ"י.

ואכן מן הדוגמאות הבולטות שהזכיר בספרו הוא סדר הלימוד שייסד לשבת זכור, שם ציין כי נהג בקהל עדתו עם החברים יצ"ו לשוב ולעשותו ביום צום תענית אסתר, ואחריו היו עושים בדמעות שליש את סדר מעשה התשובה והתפלה שהתפללו מרדכי ואסתר במאורע ההוא, ואמנם מסדר לימוד זה ניתן להבחין בעוצם גדלותו עד שאפי' רבו הנהיג על פיו את הסדר הנזכר לעשותו בבית מדרשו בעצם יום הפורים וכפי שציין המחבר שם בזה"ל, **ומורי נר"ו כשהודעתי לו סדר השנוי למעלה בפ"א בשבת זכור, עליו תטוף מלתי** וערב לו לשוב עוד ולשנותו בימי הפורים ולשוב ידו שנית בתקון הנצחים אחרי כן **וקבען חובה בבית מדרשו** . (עי' חמ"י פ"ב מפורים אות כ"ז, ופ"ו מפורים אות י"ד).

במקום אחר הוא מציין את המנהג שהנהיג בקהל עדתו לשורר את פסוקי שאו שערים בעת הוצאת ס"ת וז"ל, יש למי שמכניס ספר תורה בארון להוסיף ולומר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם וכו' עד מלך הכבוד סלה וכן בכל הימים שמוציאים בהם ספר תורה, **ואנכי הנהגתי בקהל עדתי לומר כל הפסוקים האלה כל הצבור יחד בשירה ובזמרה** , וכן אמרן שלמה כשהכניס הארון לבית קדש הקדשים. (עי' חמ"י פי"ב משבת אות פ"ו).

יתירה מזאת העיד הרב המחבר על עצמו בפרקי השבת שבספרו אודות **מנהג שהנהיג בערי אשכנז** כאשר נוכח שם בעת מסעותיו וז"ל שם, ובמקומות דלא שכיח הדס הנכון להם להריח בתפוחים יותר משאר דברים כדמשמע בסוף התקונים כו', אשר משם מתבאר שבמקומות שהדס אינו בנמצא התפוחים קודמים לכל מיני בשמים, וכן באתרוג שנקרא תפוח כמו שכתבו התוספות פרק אמר ר"ע, **וכן עשו כדברי רבים משלומי אמוני ישראל בערי אשכנז**. (עי' חמ"י פי"ח משבת אות מ"ב).

עוד ציין הרב המחבר את המנהג שהנהיג בקהל עדתו בשבת חוה"מ פסח לענין קריאת שה"ש וז"ל, **ואנכי נהגתי בקהל עדתי לפעוטים הקוראים שיר השירים בחג הפסח** לקרותו בכל פעם בנעימה קדושה מראשו ועד סופו ולא לקרותו לחצאין כאשר נהגו, **וגם הנהגתי לקרותו בלשונו ושלא לקרותו ללועזים בלעז** יען הם דברי חשק האחת אהובה יחד עם דודה ואשר אין דעת ותבונה יהרס במחשבתו אל ה' חס ושלום להבין הדברים בגשמיותם חלילה ע"כ, וכעין זה כותב הרב המחבר במקו"א אודות המנהג שהנהיג בקהילתו בשבת שקלים וז"ל, ואולם מרגלא בפומיה דהרשב"י ע"ה לומר במילין ובעובדא אתער מה דאתער לעילא, **על כן הנהגתי בקהל עדתי אחר קריאת ספר תורה דשקלים להמתנדבים בעם ואני בראשם** לברך השליח ציבור לתת מחצית השקל מהמטבע הקבועה באותו מקום לעמלי תורה זכר למחצית השקל ובאחד באדר גובים מהם או ביום צום תענית אסתר במנחה. (עי' חמ"י פ"ה משבת אות ל"ו, ופ"א מפורים אות כ"א).

מנהגים שהנהיג ר' בנימין הלוי בקרב ה"חברים"

ואמנם מלבד השפעתו הרבה של ר' בנימין הלוי על בני קהילתו, ניכרת השפעתו במידה ניכרת אף על חבר המקובלים אשר שהו במחיצתו, ולא לחינם מוצאים אנו שמזכירם פעמים רבות בספרו חמ"י כאשר הוא מרבה לכנותם בתואר חברים, וכ"ז מלבד מנהגים רבים שעליהם רמז בספרו כי הנהיגם לכל החברים שעמו, ודוגמא בולטת לכך הוא מה שציין בפרקי ר"ח כי בסדר הלימוד שסידר לערב ר"ח אחזו בו כל החברים שבארץ הקדש וכמו שכתב שם בזה"ל, הנה שפר התקונים מישיר שפה לנאמנים בסוד ישרים ועצ"רת אמו"נים, בו אחזו כל החברים יושבי אדמת הקדש תוב"ב האיתנים ועלימו תטוף מלתי להעריץ ולהאדיר הדר המלכות בקדושה בטהרה תמיד מידי ערב ראש חדש בחדשו ויאחז צדיק דרכם לעורר את האהבה כו', כמו כן מציין המחבר בפרקי ר"ח את סדר הכוונות לברכת הלבנה ומציין שם בזה"ל, ולתשוקת אהבת החברים ה"י אערוך להם סדר כוונת ברכת מקדש ישראל וראשי חדשים, כי הנה זכרנו למעלה פרק א' כי הי"ב חדשים כו'. (עי' חמ"י פ"א מר"ח אות פ"ד, ופ"ג מר"ח אות ל"ט).

כעין זה מוצאים אנו במקו"א את השפעתו של המחבר על יתר החברים שעמו, כשהוא מציין את מנהגו להשתטח על קברי הצדיקים שבירושלים עם יתר החברים כל ערב ר"ח וז"ל שם, ואני נהגתי להתפלל תפלה הנזכרת לעיל על הגלות על קברי הצדיקים בירושלים עם כל החברים יצ"ו כל ערב ראש חדש אחר גמר סדר הלימוד, וכל יקר ראתה עינינו המבשרות צבא רב תהלה לאל יתברך, ואמנם מלבד זאת ציין בפרקים הנזכרים

את מנהגו עם החברים לקדש את החדש בערב ר"ח ושם כתב בזה"ל, גם נהגתי עם החברים לקדש את החדש בערב ראש חדש כי חביבה מצוה בשעתה, ולא נהגו לקדשו בשבת שלפני ראש חדש אלא מפני שבשבת נאספו כל העם בבית הכנסת, אכן הטוב והישר למשכילים בחכמה לקדשו בעשרה בערב ראש חדש בתפלת שחרית או מנחה מעומד. (עי' חמ"י פ"א מר"ח אות ק"ח, ק"י).

במקום נוסף מעיד המחבר על סדר הלימוד שהיה נוהג ביום שבת קדש אחר חצות היום ועל חבר המקובלים שהיו מסתופפים בצילו כשהוא מציין שם בזה"ל, וכל שכן אם השג ישיג להשקיף ולחזות בנועם ה' במכתבי הקדש הרב ז"ל להשכיל בהם במאמרי הזוהר אשר אין לך מדה טובה הימנה, וכן הוא מנהגי לאסוף אלי כל חרד המשכילים בחכמה מידי שבת בשבתו אחר חצות ולהגות במכתבי הקדש דבר בעתו וכל יקר ראתה עינינו שבח לאל יתברך, ואולם מלבד זאת העיד המחבר על סדר הלימוד שנהג לעשות עם החברים ביום שב"ק קודם תפלת המנחה בציינו בזה"ל, ואנכי נהגתי עם "החברים" להקדים שעה אחת קודם לבא בבית מדרשינו והיינו הוגים בעשרה חלקים האידרא דנשא והאידרא דהאזינו כו', עוד מצאנו להרב המחבר שמעיד במקו"א אודות סדר הלימוד שהנהיג בבית מדרשו לחברים שעמו אחר קריאת שיר השירים בערב שבת וז"ל שם, ובבית מדרשי נהגתי עם החברים ה"י להגות בשבחא דמטרוניתא אחר קריאת שיר השירים בתקונים תקונא שתיתאה דף קמ"ג ע"א קם רבי שמעון כו'. (עי' חמ"י פי"ד משבת אות ט', ושם פט"ז אות ב', ושם פ"ה אות מ"ה).

ענותנותו של ר' בנימין הלוי

עקיבות רבים על מידת ענותנותו המופלגת בה נהג ר' בנימין הלוי, מוצאים אנו בעדויותיהם של גאוני דורו ובפרט בין חכמי איטליה שהכירוהו פנים אל פנים בעת שהותו בעיר ונציה ששם נתקבל בהערצה מופלגת ומכונה שם בתואר מרא דארעא דישראל וכולם מזכירים אותו בתואר החסיד העניו, והדבר בא לידי ביטוי שכאשר מסר לדפוס את התיקונים שסידר מכתבי האריז"ל בתוספת נופך משלו שלח את כולם על ידי מקורביו בכדי להעלים את שמו מהן וכמפורט בכל סדרי התקונים הרבים לעיל פ"ז. כעין זה ניתן למצוא בספרים נוספים שהביא ר' בנימין הלוי מארץ ישראל אל ערי איטליה לעת זקנותו, כמו את הספר "זוהר חדש" בתוספת מאמרי תקונים וזוהר על מגילת רות שלא באו לדפוס מעולם, ואותו הביא ר' בנימין הלוי מארץ הקדש בכת"י מסודר ומוגה מהאריז"ל בעצמו ממה שמצא בבית מהר"ם די לונזאנו ומסרו לתלמידו הרמ"ז ששלח להדפיסו בשנת תכ"ג ע"י החכם הרופא ר' יוסף חמיץ שאף הוא לא הזכיר בהקדמתו

שם את הרב"ל כי אם ברמז בלבד בציינו בזה"ל, לולי שכל אלה פעל א-ל שנמצא שלם בסדר והגהות מהאר"י זלה"ה והיה האוצר הזה טמון וגנוז בבית הרב הותיק כמוהר"ר מנחם די לונזאנו זצוק"ל כו' יען מצאתיו בכל תקוניו בבית נאמן משה - האיש שטרח והביא לפניו הרבה מכתבי האר"י זלה"ה ביתר שאת עד שהשיג משה בדורו ז' ה כ' וחו ו' גבורתו ת' ורת אלקים בקרבו כו', ואף מכאן ניכר בעליל כי העלים את שמו של ר' בנימין הלוי במכוון ואינו מזכירו כ"א ברמז בלבד בציינו כי פגש בביתו של הרמ"ז את רבו המובהק (הרב"ל) אשר טרח והביא לו הרבה מכתבי האר"י ובכללם הזוהר חדש שהיה ברשותו של האריז"ל בצירוף הגהותיו, וכמו כן נהג הרב"ל בספר ההגהות על הזוהר והתקונים שמסר לרמ"ז תלמידו ונקרא שמו "דרך אמת" והוא הגהות מכת"י קדשו של האריז"ל בעצמו והרמ"ק ושאר גאוני א"י, ואף אותו שלח להדפיס ע"י המהר"י חמיץ כדי להעלים את עקבותיו.

"הרב המוסמך" ר' בנימין הלוי מאחרוני הנסמכים בארץ ישראל

כינוי מענין ביותר על המקובל האלקי ר' בנימין הלוי, ניתן למצוא בספר "יד נאמן" לר' חיים אברהם מיראנדה ושם כינהו הרב המוסמך כמו שיראה המעיין שם בחידושי שבת דף י"ד ע"א ד"ה כתב הרב, ושקו"ט שם לענין אזהרת האריז"ל שלא יעקור אדם שום שער מזקנו וכתב שם בזה"ל, והנה כבר נודע מדברי הרדב"ז ז"ל דכל שהיא חומרא ראוי לחוש אליה אף שלא נזכר בתלמוד כי אם בזוהר, אם כן כל ימי הייתי מצטער אם כפי סברא זו יהיה מן הראוי לסרוק הזקן כיון שנתלשים בסריקה שערות, עד שהקרה ה' לפנינו תלמיד הגון הוא החכם השלם המקובל הנאמן כמה"ר מאיר ביקאיים נר"ו תלמיד ותיק להרב הגדול מהר"י ווילנה זלה"ה והוא אמר לי שקיבל מרבו ורבו מרבו עד הרב המוסמך בנימין הלוי זלה"ה דבזה אין לחוש ואדרבה היה אומר שטוב וישר לסרוק הזקן בכל יום, ע"כ מה ששמעתי מפיו עכ"ל. (והועתקו דבריו אף בספר "יפה ללב" לר' רחמים בן מוהר"ח פאלאג'י בח"ג יו"ד סי' קכ"א ס"ג).

סדר השתלשלות חידוש הסמיכה בעיה"ק צפת וירושלים

ואמנם איזכור נוסף המתאר את ר' בנימין הלוי בתואר הרב המוסמך הובא גם בסדר השתלשלות הסמיכה שנתחדשה בעיה"ק צפת וירושלים, ושם נמנה ר' בנימין הלוי על אחרוני הנסמכים בעיה"ק צפת בשנת שע"ז וכפי שנכתב בסדר השתלשלות הסמיכה בתולדות ר' יאשיהו פינטו בזה"ל, עם חידוש הסמיכה ע"י ר' יעקב בירב הראשון בשנת רח"צ בעיה"ק צפת הוסמכו הרבנים ר' יוסף קארו, ר' משה מטראני, ר' אברהם שלום, ר' ישראל די קוריאל, ולאחר מכן סמך ר' יוסף קארו את ר' משה אלשיך, ור' אלישע גאליקו, ור' יעקב בן אברהם בירב, ולאחר מכן סמך ר' משה אלשיך לר' חיים וויטאל וכפי שציין

החיד"א בשם הגדולים בערך מהרח"ו וז"ל, גם ראיתי פיתקא מכתב יד מהר"ם אלשיך עצמו וכתוב בה שבכח אשר נסמך ממרן מהר"י קארו הוא סומך את מהרח"ו, יורה יורה ידין ידין ככל דיין מוסמך והזמן כ' אלול שנת ה' ש"ן לפ"ק. (ראה תולדות ר' יאשיהו פינטו שחיבר פירוש הרי"ף לעין יעקב ונדפסו במכון שובה ישראל).

ולאחר מכן סמך ר' יעקב בירב השני שבעה חכמים נוספים ואלו שמותם, ר' משה גאלאנטי הזקן, ר' אלעזר אזקרי בעל ספר חרדים, ר' משה בירב, ר' אברהם גבריאל, ר' יום טוב צהלון, ר' חייא רופא, ר' יעקב אבולעפיא, ואמנם לאחר פטירת מהר"י בירב השני בשנת ש"ס סמכו שנים מתלמידיו הנזכרים לתלמידיהם ובכללם ר' יעקב אבולעפייא שסמך את תלמידו המובהק ר' יאשיהו פינטו ואת ר' חיים אבולעפיא הראשון, ואילו ר' חייא רופא סמך את ר' בנימין הלוי שהיה מגדולי הדיינים בעיה"ק ירושלים, וכפי שציין המקובל ר' מאיר פפאריש בהקדמתו לעץ חיים ומזכירו שם בתואר הרבנים המרוממים והשלמים מהדיינים המצויינים גאוני א"י.

ר' חייא רופא מרבותיו המובהקים של ר' בנימין הלוי

ואכן מאחר וידענו כי ר' בנימין הלוי נסמך על ידי ר' חייא הרופא שנסמך על ידי מהר"י בירב השני, אם כן ניכר מזה שהיה מתלמידיו המובהקים ואף שאב רבות ממשנתו וכפי שנראה מעדותו של בנו ר' שלמה הלוי בספר "בית מועד" כתב יד שכינהו שם בשם רבו ושם כתב בזה"ל, ואני קבלתי מאדוני מורי ורבי זלה"ה שראה לרבו מוהר"ר חייא רופא זלה"ה שיצק מים על ידי האר"י וגם מכל הרבנים ההולכים לראות את פני האדון דא רשב"י בימי חג השבועות שהיו בימים ההם שרובם ראו את האר"י, שכולם היו מסתפרים ליל מ"ט תכף אחר ספירת העומר. (ס' בית מועד הוא אחת ממהדורות ספר הכוונות שהיו תחת ידו, ועי' ספר ענף עץ אבות עמו' צ"ו).

עדות נוספת לכך ניתן למצוא במה שכתב תלמיד הר"ר משה זכות זצ"ל בספר "אמונת חכמים" לר' אביעד שר שלום באזילה אב"ד בקהילת מנטובה, ושם הביא פירוש שפירש מהרח"ו על תיבת אין סוף ב"ה וסיפר שם כיצד קיבלו וזה לשונו, ואני לא זכיתי לקבלו מפי מה"ר משה זכות, אבל קבלתי הדברים בבירור מפי כבוד מהר"ר בנימין הכהן שקיבל ממה"ר משה זכות שקיבל מכמהר"ר בנימין הלוי שקיבל מכמהר"ר חייא רופא שקיבל מפי כמהר"ר חיים ויטאל בעצמו עכ"ל. (עי' אמונת חכמים ד' מנטובה ת"צ פרק כ"ג דף ל"ו ע"ב).

כעין זה מביא הרמ"ז תלמיד ר' בנימין הלוי בספר תקון ליל שבועות והו"ר הנקרא "שפר התיקונים" אשר הדפיס בונציה בשנת תי"ט, ושם הביא פירוש על דרך הסוד ששמע

מפי רבו על ענין טבילה באשמורת חג השבועות וזה לשונו שם (דף י"א ע"ב), ואנכי הצעיר קבלתי מהחסיד הנאמן והותיק כמוהר"ר בנימין הלוי נר"ו שקיבל פה אל פה מהרב הגדול כמוהר"ר חייא רופא זלה"ה שקיבל מהאר"י זלה"ה לכוין בשם כו'.

מתולדותיו של ר' חייא רופא

ר' חייא הרופא נולד בעיר צפת סמוך לשנת ש"י, ואת עיקר משנתו זכה לקבל מפי הגאון ר' שלמה סאגיש שהיה מגדולי ראשי הישיבות בעיה"ק צפת, ובספרו מעשה חייא מרבה להזכיר מתורת רבו ובאחד המקומות כותב בזה"ל, וזכורני בימי חרפי מקדמוני בלמדי בישיבת הרב מהר"ר שלמה סאגיש זלה"ה אמרתי דרך אחד אשר הרב מורי הנזכר הסכים בו.

בשנת הכ"ג לחייו של ר' חייא הרופא כבר כיהן כחבר בבית דינו של הרב המוסמך ר' משה גלאנטי הראשון רבה של צפת ואף חתם עמו על שטר דין אחד, בתקופה מאוחרת יותר מוצאים אנו שמזכירו המהר"ם גלאנטי בתשובותיו (סי' י"ג) לענין צוואת שכיב מרע שביקש לחלק את נכסיו ע"פ רבני העיר צפת ובתוכם מנה את ר' חייא הרופא.

סמוך לשנת שמ"ז עבר לעיר טבריה לחדש שם את הישיבה ואף עמד בראשה מספר שנים, לאחר מכן סביבות השנים ש"נ חזר לעיה"ק צפת עד סמוך לשנת שנ"ג ולאחר מכן יצא לחוץ לארץ לעיר קושטא שבטורקיה, בשנת שס"ז חזר לעיה"ק ירושלים ושימש בה כאב"ד, ובאחת מתשובותיו של המהרי"ט צהלון נמצא שמשיב אודות נעל החליצה שנשלחה מבית דינו של ר' חייא הרופא ומכנהו שם החכם השלם הדיין המצויין כמה"ר חייא רופא, בתשובה אחרת הוא מפנה אליו את אחד מחכמי ירושלים וכותב שם בזה"ל, החכם השלם הדיין המצויין מושיע ורב כמהר"ר חייא נר"ו כי הוא ידע היכי נהיגי באתרין.

סמוך לשנת שע"ב חזר לעיה"ק צפת ואף מוצאים אנו כי באותה שנה נתן את הסכמתו לספר הנודע "באר שבע" לר' ישששכר בער איילנבורג תלמיד הלבוש, בין השנים שע"ג - שע"ד ישב אף בטבריה ולאחר מכן חזר להרביץ תורה בישיבה בצפת, זמן פטירתו סביבות שנת שע"ח כפי הנראה מהספדו של ר' עמנואל אבוהב שספד לרמ"ע מפאנו בשנת ש"פ ושם הזכיר אף את פטירת ר' חייא הרופא אשר נלקח לאלקים בארץ הקדש אדון חייא רופא. (ראה שו"ת מעשה חייא הנדפמ"ח).

ר' חייא רופא מתלמידי האר"י ומהרח"ו

ר' חייא הרופא לבד ממה שקיבל אף מפי האריז"ל בעצמו כמו שהעיד ר' שלמה ב"ר בנימין הלוי בספר "בית מועד" הנז"ל, מלבד זאת מצינו שקיבל רבות אף מפי מהרח"ו כמו שנזכר לעיל בעדותו של ר' אביעד שר שלום תלמיד הרמ"ז בספרו אמונת חכמים

ששם הביא פירוש ששמע ר' חייא הרופא מפי מהרח"ו, וקרוב מאוד שלזה רמז החיד"א בספרו "ככר לאדן" ליקוטים סי' ה' סק"ז ששם סיים בזה"ל, דידוע דרבו של הרמ"ז ז"ל מהר"ר בנימין הלוי ז"ל קיבל מתלמידי מהרח"ו ז"ל.

לדאבון לב רוב כתביו של ר' חייא הרופא לא באו לדפוס כפי שהעיד בנו ר' מאיר בהקדמתו לספר "מעשה חייא" שהביא לדפוס בשנת תי"ב בעיר ונציה והוא ליקוט של שרידים מתשובות אביו, ואכן ספר זה נדפס בהסכמת גדולי ישראל ובראשם ר' אליעזר ארחא שהיה רבה של חברון ובהסכמת ר' משה זכות אשר הפליג שם בשבחו בזה"ל, הלא הוא בצדקתו מתחילתו ועד סופו השר המאושר וישר מקציני ארץ הקדושה ומאציליה אשל אלוני מורי הוראות בישראל גדול שמו, זה סיני ועוקר הרים הדיין המצויין הרב המובהק והמוסמך כמוהר"ר חייא רופא זצוק"ל, הוא המסביר לכל עם ידרשהו הלכה ומורין כן מפי משנתו רב ונקי כמתניתא דמיתניא בי ר' חייא כו'.

ר' בנימין הלוי לומד מגורי האריז"ל

ואמנם על אף שמצאנו כי ר' חייא הרופא שהיה מגורי האריז"ל נמנה מרבותיו של ר' בנימין הלוי, מכל מקום ודאי קיבל ר' בנימין הלוי רבות אף מיתר גורי האריז"ל כמו שהעיד החיד"א בערך ר' משה זכות תלמיד הרב"ל, וכן ציין החיד"א בקונטרס אחרון לאות ק' שם כתב בזה"ל, וראיתי בכתבי הרב הרמ"ז שהוא היה נזהר לקרות שום ספר קבלה כ"א כתבי האר"י זצ"ל כפי אשר קיבלם מרבו מה"ר בנימין הלוי שהיה קרוב לגורי האר"י כו'.

עדות מוקדמת ומפורשת יותר אנו מוצאים ב"סדר תיקון חצות" שהביא ר' בנימין הלוי לונציה לבית מדרשו של תלמידו הרמ"ז ונדפס שם לראשונה בסו"ס "קיצור חובת הלבבות" בשלהי שנת תט"ו, ואילו בראש הסדר נכתב בזה"ל, הא לכם זרע קדש סדר תיקון חצות מתוקן ומקובל מהרב הישיש החסיד והעניו כמהר"ר בנימין הלוי נר"ו אשר מסרו פה אל פה אל החכם השלם נאה דורש ונאה מקיים כמהר"ר משה זכות נר"ו כאשר הוא קיבלו במסורת ברית ואמת מתלמידי האר"י זלה"ה "אשר יצק מים על ידיהם" כו', כמו"כ מוצאים אנו אף בהספדו של ר' ישעיהו באסאן על רבו הרמ"ז, שם ייחס את ר' בנימין הלוי לתלמיד תלמידי האר"י כשהוא סופד לרמ"ז בזה"ל, ואחרי היותו בעיר הגדולה ויניציאה יע"א יוצא באוכלוסא ובא באנשים ומרביץ תורה ביניהם בפומבי גדולה אשר שם העמיד תלמידים הרבה וריבה וקיבץ פעלים לתורה, ושם נגלו אליו האלקים ושלח למשה עבדו "עיר וקדיש וממקום קדוש יהלך" הרב ר' בנימין הלוי אשר

יצק מים על ידי תלמידי הרב הנורא האר"י זצוק"ל כו' ע"כ. (הספד זה נדפס בצפונות ב' שנה א' ב' עמו' ל"ו).

כמו כן ניתן למצוא בעדותו של ר' בנימין הלוי השני נכד ר' בנימין הלוי שאף הוא העיד על זקנו שלמד מפי גורי האריז"ל כמו שציין בספר הכוונות שהעתיק לעצמו בשנת תס"ז במהדורה המכונה "כנף רננים" אשר סידר ר' אברהם אזולאי ושם ציין בסופו בזה"ל, אני הצעיר בנימין בן לאדוני אבי מורי ורבי הרב הגדול המקובל חסיד ועניו כמוהר"ר שלמה זצוק"ל, בן להרב המקובל הנאמן המפורסם בחסידות וענוה אשר יצק מים על ידי תלמידי האר"י זלה"ה כמהר"ר בנימין הלוי זצוק"ל, העתקתי ספר זה לעבודת קוני פה איזמיר יע"א והשלמתיו ביום ב"ך יברך לחדש טבת משנת שלח אורך ואמת"ך המה ינחוני כו'. (מצוי בכת"י אוסף ב' ונדפס באנציקלופדיה לחכמי טורקיה עמו' 174).

ואמנם על אף שכפי הנראה את עיקר משנתו של הרב"ל קיבל מר' חייא הרופא תלמיד מובהק למהרח"ו, מ"מ מאחר וידענו כי הרב"ל קיבל רבות אף מיתר גורי האריז"ל ודאי אין לשלול כי ביניהם נמנה אף המהרח"ו שהיה מורו המובהק של ר' חייא הרופא רבו ובלי ספק הכירו הרב"ל מקרוב ואף למד מפיו, וכפי שאכן נמצאית על כך עדות מפורשת של מוהר"ח פאלאג'י בספרו "לב חיים", שם מנה את הרב"ל מתלמידי מהרח"ו וכמש"כ שם בזה"ל, שוב אחר זמן בא כמוהר"ר בנימין הלוי בנ"ן של קדושים בן מוה"ר הגדול בעל ספר "לב שלמה" בן הרב המקובל עיר וקדיש כמוהר"ר בנימין הלוי תלמיד רבינו מוהרח"ו ז"ל, שהיה רב בק"ק פורטוגאל והתקין לתקוע גם בלחש שהודיע לבני הקהל שעל פי הקבלה צריך לתקוע נמי בלחש. (עי' לב חיים ח"ב סו"ס רט"ו והובא אף בספר "יפה ללב" סי' תקצ"ב ס"ב).

משנת ר' בנימין הלוי בספרי חכמי דורו

בענין קריאת כ"ו פסוקי שמו"ת בליל שישי אחר חצות

בתכריך כתיבותיו של ר' אברהם רוויגו נמצאית העתקה שהעתיק מכתיבת ידו של ר' בנימין הכהן תלמיד הרמ"ז לענין אמירת כ"ו פסוקי שמו"ת בליל שישי וז"ל, ליל שישי הסדר שקיבל ממעלת מורינו הר' בנימין לוי לקרות כ"ו פסוקים שמו"ת דווקא אחר חצות ויתחיל ממה שפסק בימות השבוע ע"כ, ובמכתב נוסף העוסק בענין זה נכתב טעם להתיר אמירת הפסוקים אחר חצות בזה"ל, וטוב שיהיה אחר חצות לילה כי אז אין כח לדין ואדרבה אז מתחיל להתנוצץ אור השבת כך קבלתי ממהרב"ל נר"ו. { והשוה אגרת זו עם מה שכתב בזה הרב"ל בפרקי ליל שישי שבספרו חמ"י וז"ל, ואולם בענין סדר הלימוד המשכילים יזהרו להגות בחצי לילה הראשונה בתורה שבעל פה כו', רק

השמר לך ולא תמרה את אשר רבינו הקדוש האר"י מתרה שלא ללמוד בחצי לילה הראשונה מקרא כלל באשר המקרא הוא בחינת דינים והלילה גם הוא דינים ויעוררו הדינים יותר מדאי חס ושלום, ואזהרה זו בשאר הלילות וכולה שוה בשיעורה, אכן בליל שישי אשתני למעליותא משאר הלילות באשר מחצות הלילה ואילך הולך ואור אור קדושת שבת והרחמים מתעוררים ואין פחד הדינים בקדושת שליטתה ויבינו במקרא כו', ואילו בהמשך הפרק שם הוסיף וכתב בזה"ל, ובחצי הלילה האחרונה יבינו במקרא, תחלה וראש בסדר הפרשה יקראו כ"ו פסוקים ממקום שהניחו בשבוע שמו"ת כו' } . (עי' חמ"י פ"א משבת אות ס"ז, פ', והשוה לאגרת הנז' שנדפסה בס' דור א' בארץ עמוד רס"ט, רע"א).

בענין קימה מהקרקע בעת אמירת מזמורי תקון חצות

עדות מעניינת על הנהגתו של ר' בנימין הלוי ניתן למצוא בספר "זאת חקת התורה", שם העיד המחבר ר' אברהם חזקוני כיצד ראה את ר' בנימין הלוי נוהג בסדר אמירת התיקון חצות וכתב שם בזה"ל, אחר אמירת הקינות יקום מהקרקע למקומו כי אין לומר המזמורים בארץ, וכך קבלתי מהרב הגדול הישיש חסיד ועניו מקובל נאמן כמהר"ר בנימין הלוי נר"ו, וכך נהגתי בחברה קדישא עם הרב הגדול החכם השלם הדרשן מופלג נאה דורש ונאה מקיים החסיד ומקובל נאמן כמה"ר משה זכותו נר"ו, וכן מצאתי בכתבי הרב החסיד וקדוש חכם אזולאי זלה"ה, ולא כבעל טוב הארץ שכתב שצריך לומר המזמורים בארץ עכ"ל. (עי' זאת חוקת התו' עמו' 31 באוצה"ח).

ביאור פסוקי על נהרות בבל ששמע ר' שמואל ויטאל מפי הרב"ל

בספר "מקור חיים" לר' שמואל ויטאל בן מוהרח"ו דף כ"ג ע"א מביא פירוש ששמע מפי ר' בנימין הלוי בעצמו במזמור על נהרות בבל בעת ששהה ר' בנימין הלוי בביתו סביבות השנים ש"צ כשבא לסדר את ספרי הקבלה מכתיבות ידם של האר"י ומהרח"ו והם ספר "הכוונות" "דרושים" "ולקוטים" ושם ציין בזה"ל, ושמעתי "מהחכם השלם כה"ר בנימין הלוי ישמרהו צורו" שפירש באופן אחר כי פסוק על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו הוא טעם למה על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו וכו', בעבור שבזמן היותנו עדיין בירושלים נתעצלו שם מלשיר את שיר ה' ועל ערבים בתוכה בתוככי ירושלים תלינו כנורותינו, לכן מדה כנגד מדה פרע לנו הקב"ה כי שם בחוצה לארץ שאלונו שובינו דברי שיר וכו', עוד הביא שם מהרש"ו פירוש נוסף ששמע מפי ר' בנימין הלוי ממה ששמע מהחכם השלם כמה"ר יהודה קרישפין זלה"ה וכו' עיי"ש.

ביאור בכינוי אין סוף ברוך הוא

ר' אביעד שר שלום ע"ה בספרו "אמונת חכמים" מביא פירוש על תיבת "אין סוף" שקיבל מרבותיו וז"ל, ראיתי להזכיר כדי להסיר מעיני הלומדים מפי ספרים ולא מפי סופרים, שבדברי חכמי האמת והצדק מלת אין סוף ברוך הוא אינה מורה בכל מקום על הבורא ית' אלא לפעמים אינו כן כו', ואני לא זכיתי לקבלו מפי הרמ"ז אבל קבלתי הדברים בברור מפי כמהר"ר בנימין הכהן, שקיבל ממה"ר משה זכות, שקיבל מכמהר"ר בנימין הלוי, שקיבל מכמהר"ר חייא רופא, שקיבל מפי כמהר"ר חיים ויטאל בעצמו, עוד ידעו כל חכמי הפשט שבדברי חכמי האמת האלוקות אינו האל ית' אלא אצילות אורו כמו שאור השמש אינו השמש כו' עכ"ל. ("אמונת חכמים" ד' מנטובה ת"צ פרק כ"ג דף ל"ו ע"ב, ונעתק לס' דור א' בארץ עמוד רע"ג).

בענין שיעור הלולב למעלה מההדס

המקובל ר' מאיר ביקאיים בספרו "מאיר לארץ" מביא קושיא על דרך הסוד בענין שיעור הלולב ממה שהקשה המקובל האלקי ר' בנימין הלוי הראשון וז"ל, והנה הקשה הרב הגדול המקובל האלקי בנימין הלוי אביו ואדון מהר"ש הלוי ז"ל וזה לשונו, לפי זה יש לשאול למה אין לו שיעור ללולב למעלה דאפילו שיהיה ארוך כמה טפחים לא איכפת לן כי כפי הנזכר היה לנו להקפיד שיהיה ארוך על ההדס והערבה טפח דוקא ולא יותר כי היכי דאמרינן לעיל גבי סוכה הגבוהה מעשרים אמה וה' יאיר עינינו, עכ"ל מורינו הרב בנימין הלוי זלה"ה. (עי' בס' מאיר לארץ עמו' 118 באוצה"ח, וע"ע בספרו גולל אור בערכי הכינויים עמו' 124 באוצה"ח שאף שם העתיק שאלה זו).

בענין קריאת תרגום ביום טוב

איזכור נוסף ממשנת ר' בנימין הלוי מוצאים אנו לענין קריאת פסוקי החק לישראל ביו"ט, שיש שנמנעו מקריאתם ביו"ט מאחר ובפסוקי השמו"ת שבו יש תרגום ואין קורין תרגום ביו"ט, ובס' ככר לאדן להגחיד"א לקוטים סי' ה' אות ז' כתב בזה"ל, ושמעתי ממקובלים מופלגים ז"ל אשר היו בעה"ק ירושלים ת"ו כי קריאה זו לא תכון ביו"ט כו', ואחר זמן רב בא לידי סדר כוונות לאדם גדול תלמיד הרמ"ז שכתב שקיבל מרבו מהר"מ זכות ז"ל שקיבל מרבו עיר וקדיש מהר"ר בנימין הלוי ז"ל שלא לקרות פסוקים שמו"ת ביום טוב ולהשלימם אח"כ והאריך קצת בזה, ועלץ לבי דידוע דרבו של הרמ"ז ז"ל מהר"ר בנימין הלוי ז"ל קיבל מתלמידי מהרח"ו ז"ל כו' ע"כ.

בענין כהן שאיחר לעלות לדוכן

תשובה נוספת שפסק ר' בנימין הלוי כשנקלע לעת זקנותו בשליחות מצוה לעיר ונציה שבאיטליה, היא לענין כהן שלא הספיק לעלות לדוכן בברכת רצה אם רשאי לעלות

במודים, שיש שהורו בזה לאיסור משום הא דאמרו בסוטה כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה, ויש שהורו להיתר דלא אסרו אלא לאלו שבבית הכנסת שאם הראה בעצמו שאין בכוונתו לעלות שוב אינו עולה ולאפוקי היכא שהראה בעצמו שחפץ לברך הרי זה נושא את כפיו, ושאלה זו נשלחה למנטובה לשולחנו של גאון איטליה כמהר"ר אליעזר נחמן פואה ע"ה שהכריע בזה להקל, ואף צירף את דעתו של ר' בנימין הלוי לדבריו וכתב בזה"ל, כלל הדברים מעולם לא שמענו מי שחולק על דבר זה ובימי הזקנים נעשה מעשה פעמים רבות, וגם עכשיו נמצא אתנו החכם וחסיד "יחיד בדורו" כמוהר"ר בנימין לוי מצפת תוב"ב ואמר שגם בארץ ישראל עושים מעשה כמונו ופשוט הוא אצלם כמו אצלנו כו'. (עי' שו"ת הרמ"ז דפו"ר ונציה תקכ"א סי' כ"ו).

בענין עמידה בדין עם מי שנמנה על כת ליצים

בספר מדרש אליהו לר' אליהו הכהן מאיזמיר בעל שבט מוסר, הביא בסוף דרוש חמישי אזהרה ששמע מרבו וז"ל שם, ואני המחבר שמעתי מרבי ומורי כמהר"ר בנימין מלמד זצ"ל ששמע מפי קדוש מדבר כמוה"ר בנימין הלוי זצ"ל שהיה מזהיר לתלמידיו, בני עם איש שהוא רשע במידת ליצנות ועם מי שהוא שקרן אל תעמדו עמהם בדין שיותר טוב שתפסיד כל מה שיש לך בידו משום שבהיות שהוא שקרן לעולם הוא מנצח אותך, משום שאע"פ שתביא לו כל ראיות שבעולם אין אתה יכול לו משום שיוצא בשקר אחר, ואם תביא לו ראיה גם על זה שהוא שקר יוציא הוא שקר אחר עד שתלאה אותך, וגם הליצן כשרואה שאתה מנצח אותו מתחיל בליצנות ומהביל הדברים עד שעושה אותם לעג וקלס ואתה בוכה והוא מתלוצץ ושוחק, עכ"ד.

עדות הרב"ל על ר' אברהם הלוי ברוכים לענין מעלת הקדיש למתים

הנהגה מעניינת שהעיד ר' בנימין הלוי על החסיד המופלג ר' אברהם הלוי ברוכים ע"ה, הוא לענין מ"ש בזוהר שעל ידי אמירת הקדיש מרווחין המתים שעתא ופלגא, ושם הובאו דברי המקובלים שבקשו ישוב לדברי הזוהר הללו, ואילו הרמ"ז כתב שם בזה"ל, ומתוכו עיניך תחזינה גם דעת מהרח"ו שתמה דא"כ יאמרו ח' קדישין ויתבטלו יסורי הרשעים וזה לא יאומן ותירץ וכו', והנלע"ד בזה הוא כשנדקדק בדברי התוספתא לא קאמר שיוצאים ממש מעונש גיהנם כנ"ל בריש ירחי ושבתי שאמר בהדיא נפקין מגיהנם, אבל בכאן אמר כי יש להם הרווחה פורתא, ונראה שרוצה לומר שעודם מתבוססים ביסוריהם אלא דמקילים להם וזהו שאמר ורווחין, ואה"נ שאם היו החיים משגיחים על זה היו מהנים להם הרבה, וסיפר לי הישיש המאושר כמוהר"ר בנימין הלוי נר"ו שכך היתה דרכו של החסיד כמוהר"ר אברהם הלוי זלה"ה הנקרא בשם ברוכים

שהיה יושב בבית המדרש כל היום ומידי שעה וחצי אומר קדיש וברכות יעטה מורה וכו', עיי"ש. (הובא בס' יודעי בינה כת"י, ונדפס בס' "זכר דוד" לר' דוד זכות מאמר א' פרק מ"א).

בענין אמירת אנא בכח בעמידה

במכתב שכתב הרמ"ז לר' בנימין הכהן תלמידו בשנת תמ"ב, ציין את מנהגו של ר' בנימין הלוי לעמוד בעת אמירת אנא בכח וז"ל שם, צדקה מאוד תורתך שנתנה בעמידה בתפלת "אנא בכח" הלכה למעשה אשר ראינו מכמה חכמי ארץ הקדושה והאחד המיוחד הוא פרט, החכם החסיד ונאמן כמוהר"ר בנימין הלוי זצוק"ל ... בסידור שלי שנתקן מסדור הרח"ו זלה"ה ובפירוש נאמר שם שיאמרוהו מעומד. (אגרת הרמ"ז כת"י ונדפסה בס' דור א' בארץ עמוד רע"ב, והשוה למש"כ החמ"י בפ"א משבת אות צ"ו ובפ"ה שם אות נ"ט, שם כתב לומר אנא בכח בתקון שייסד לליל שישי ובסדר קבלת שבת ובשניהם ציין לאומרו בעמידה, ועי' בשיירי כנסת הגדולה או"ח סי' נ"א שציין כי יש נוהגין לומר אנא בכח בעמידה ודו"ק).

{יש לציין כי את סדור מהרח"ו שקיבל הרמ"ז, הוא ממה שמסר לו מו"ר ר' בנימין הלוי שהעתיקו בעת שסידר את הכתבים, וכפי שניכר ממה שציין אף הוא לסידור זה בספרו חמ"י פ"ו משבת אות כ"א עיי"ש}.

שבחי ר' בנימין הלוי בספרי חכמי דורו

בפתח הדברים היה מן הראוי לפתוח במה שספרו בשבחו גדולי גאוני איטליה, ובראשם ר' שמואל אבוהב ור' משה זכות בכתבי ההמלצה שמסרו לידי הרב"ל לעת זקנותו סמוך לשנת **תי**"ז כאשר נאלץ לסובב בערי איטליה לצורך פדיון נפשות ביתו שנפלו שבי ביד הצר הצורר אשר קם בערי הגליל, ושם הפליגו למאוד בשבחו בזה"ל, **הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', איש אלקים קדוש הוא עובר עלינו תמי"ד כו', כי הלא הצדיק עבד את יוצרו ביושרו באדמת קודש תובב"א כו', כי שם ביתו בית ועד לחכמים ופתו מצוייה לעוברים ושבים, וגם כי הורק מכלי אל כלי לא זזה שכינה מעל ראשו, כאשר ידענו וזכינו לראות בעינינו אותו ואת בנו נוהג בארץ ובחו"ל כו', ואף גם זאת בהיות תם וישר הלזה מראשי פקודי צפת וטבריא תוב"ב והיה רק עסוק ביישובן מראשית השנה ועד אחרית השנה כו'**.

באגרת אחרת שהמליצו באותה עת הגאונים הנזכרים בעד הרב"ל הם כותבים בזה"ל, היום יצאנו ממחיצתנו והיום באנו לפנים מן השורה כו' על דבר הקצף וגזרה שעלה למעלה ראש צדיק יסוד עולם בחכמה ובחסידות, קדוש ה' מכובד, זקן ונשוא פנים,

המקובל האלקי כמוהר"ר פ', אשר זה חמשים שנה נחהו אלקים לאדמת קדש צפת תוב"ב, ושם שפר מעלות מדות החוסן על צפתו, להיות רועה נאמן ומשביר שבר בסבר פנים יפות אל כל מסכני עליון, אב היה לאביונים ולב אלמנה ירנין, ביתו בית ועד לחכמים ודלתיו לאורח יפתח, וכל ישעו בכל חפץ להזדרז על יישוב ארץ ישראל, והוא בצדקתו מתחלתו ועד סופו עסוק בשקו ותעניתו, מצטמק ויפה לו, רק נהנה מיגיעו תורתו יהגה, דמהימנותא בהדי כבשי דרחמנא, ויהיה מעלת תורתו הולך וגדל, שקט ושוקד על דבר יוצרו, זוכה ומזכה וכל אשר יעשה יצליח ע"כ.

ב"סדר משמרת החדש" שהביא ר' משה זכות תלמיד הרב"ל לדפוס בונציה בשנת תכ"א ממה שקיבל מרבו מציין שם בפתיחתו בזה"ל, בן בנעימים נפל גורל הטוב וחבל נמרץ אל החבל הנעים הלזה כי ברוב מנין וברוב בנין המפעל בפועל שלם עומד בעצמו לצדק עולמים ויוצא לאחרים לזכות את הרבים כו' מסורת של כת קודמין ותיקון סופרים סודר מרבנן קשישי וקדישי דארעא דישראל, כי הואיל הלך אחרי שב גם ישיש ונשוא פנים זוהר החסידות וטוהר הפרישות הרב המקובל הנאמן כמהר"ר בנימין הלוי נר"ו שהוא עיקר ועמו טפילה עזרתי בו והשגחתי זו מעט כו'.

בספר "זאת חקת התורה" שערך ר' אברהם חזקוני והוא ספר כוונות הקצר מלוקט מספר הכוונות הארוך שסידר ר' בנימין הלוי ונדפס בהגהת הרמ"ז בונציה בשנת תי"ט, מציין שם הרמ"ז בראש הסכמת ר' בנימין הלוי בזה"ל, הסכמת שני מאורות הגדולים הראויה לסמוך עליהם - אלה דברי חסידא ופרישא אילנא רברבא מרי דארעא קדישא החכם השלם מקובל האלקי כמוהר"ר בנימין הלוי נר"ו.

בהספדו של ר' ישעיהו באסאן אחר מיטתו של המקובל האלקי ר' משה זכות הפליג בשבח הרב"ל וז"ל, ואחרי היותו { הרמ"ז } בעיר הגדולה ויניציאה יע"א יוצא באוכלוסא ובא באנשים ומרביץ תורה ביניהם בפומבי גדולה אשר שם העמיד תלמידים הרבה וריבה וקיבץ פעלים לתורה, ושם נגלו אליו האלקים ושלח למשה עבדו עיר וקדיש וממקום קדוש יהלך הרב ר' בנימין הלוי אשר יצק מים ע"י תלמידי הרב הנורא האר"י זצוק"ל, ושם הצמיח קרן מלכותו קרן אור פני משה כו'. (נדפס בקבצי צפונות).

אגרת ר' ישראל לינגי לר' בנימין הלוי

בכתבי החכם ר' ישראל שלמה לינגי מחכמי איטליה וממקורבי הרמ"ז, הביא את הסדר של עשיית התיקון חצות בימי בין המצרים ובר"ח אב ממה ששאל מפי ר' בנימין הלוי בעצמו כשהיה נוכח בונציה ושם הפליג בשבחו בזה"ל, ובשנת תי"ח כתבתי לונציה להחכם השלם הרב הכולל אין גומרין עליו את הה"לל המקובל האלקי קדוש יאמר לו

כמוהר"ר בנימין הלוי נר"ו שבאותו זמן היה מאיר וזורח שם שיודיעני נא איך הוא אופן הסדר שעושים בין המצרים כו', ואכן תוכן אגרת זו נותרה בשלמותה ונדפסה מאוחר יותר באגרות הרמ"ז, וחלקים ממנה נדפסו בסמוך. (כתבי הרב לינגי הנז' נדפסו מאוחר יותר בפרקי בין המצרים שהוסיפו המדפיסים לספר חמ"י ד' ליוורנו שנת תקכ"ד עמו' 181 באוצה"ח, ועי' לעיל פט"ז אודות פרקים אלו).

לשון האגרת שכתב ר' ישראל לינגי לר' בנימין הלוי

להרב כמוהר"ר בנימין הלוי איש אלהים קדוש הוא, כאיל תערוג על אפיקי מים, כן נפשי תערוג לדעת בשורות טובות מ"ש ובריאות מעכ"ת ומוצאו ומובאו, ואם הגיעו האלקים לשלום בעיר ויניציאה יע"א כו', וכמונו כמוהם משתחוים מרחוק כדת וכחוק אל מעלת הדרת יקרת אור פניו פני הקדש, ובפרט אני הצעיר אחד מעבדי אדוני הקטנים ונשתחוה אפים ארצה ההשתחויות וקדה חמש מאות בנשיקת ידיו ורגליו, ואח"כ אקומה נא ואתיצבה על עמדי להיות מוכן ומזומן לכל אשר יצוה עלי לשמור ולעשות עד מקום שידי מגעת ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי כו', אכרע אקוד לפני מלכי אקראה לפניו בלשון תפלה ותחנה שישקני מנשיקות פיהו בכתביו וברמזיו יעשה עמי אות לטובה ולברכה ...

יבושר מעכ"ת איך עשתה תפלתו פירות להקים מערש דוי את כמה"ר הללויה פואה חמיו של הר"ר יוסף וגם הוא משתחוה את היכל קדשך ביראתך, זכור אזכרנו עוד על דברת דודתי מרת דונא אשר בצפת תוב"ב להגיע לידה הכתב שמסרתי פה למעכ"ת וגם יפקדני בשלומה ושלום בניה וכלותיה והנלוים אליה ... כי כעבד ישאף צל כן אני מתאוה וכוסף להסתופף בצלו ואולי יזכני ה' לחזות פניו בנועם היכלו בקיבוץ גליותנו, ושם נראה פני מלכנו בשמחה ומברכתו יבורך עבדך לעולם, ועתה כעבד הנפטר מרבו אפסע שלש פסיעות בבריכה והשתחויה על אפים וכפי פרושות השמים, יאריכו ימי מעכ"ת בטוב ושנותיו בנעימים לתת לו אחרית טוב מראשיתו, ימים על ימי מלך יוסיפו שנותיו לדור ודור ... (אגרת זו נדפסה במלואה באגרות הרמ"ז אגרת י"ז, ובסמוך הדפסנו את תשובת הרב"ל אליו).

אגרת ר' בנימין הלוי לר' ישראל לינגי

בין הכתבים היחידים שהגיעו לידינו בחותמו של ר' בנימין הלוי, היא האגרת שכתב אל החכם ר' ישראל לינגי בעת שהותו בונציה בשנת תי"ח בשליחות מצוה לטובת עניי א"י, שם משיב לו ר' בנימין הלוי על השאלות ששאל ממנו אודות סדר התקון חצות שאומרין

בבין המצרים, וכן סדר תפלת הדרך שבקשו להודיעו את מנהגו בזה מלבד יתר ענינים ששאל מפיו, וזה תוכן מכתבו. (אגרות הרמ"ז אגרת י"ז).

הירא את ה' מנעוריו רודף תורה ומצוות כל רז לא אניס ליה יבקשו מפיהו, ה"ה נבון וחכם "ישראל" ואוהבהו, יהי שלום בחילו ושלוה בארמנותיך ובהיכלו כולו אומר כבוד. הנה תמיד לנגד עיני רב חינא ורב חסדא שקבלתי ממר אביך ומאמך ואהבתם חקוקה בלבי וזכור אזכרנו בכותל המערבי כי אהבת עולם אהבתיך, אמרותיו הנעימות ראיתי לעבר פני ושמחתי עד מאד לדעת מטוב מושבם ובריאותם שיסגא לעד עם כל הנלוים עליהם, גילה אחר גילה בהבשרי משלוות בריאות בוצינא קדישא איש אלקים קדוש הוא אשר בצלו נחיה בגוים צדיק יסוד עולם כמהר"ר אליעזר נחמן פואה נר"ו אשר לו אשתחוה אפים ארצה, ואחת שאלתי מכבוד תורתו תמיד יבשרני משלומו כי בשלומו יהיה לנו שלום.

ועל דבר ספר "מעורר ישנים" כבר הלכנו אני והחכם כמה"ר ריקיטי לבית המדפיס וכעת הוא מדפיס ספר א' שישלימנו בתוך ט"ו ימים, ובחזרתי לויניציאה בע"ה מיד נעשה כאשר ציונו, ועל דברת דודתו מרת דונא מב"ת אשר בצפת תוב"ב, הנה בא משם איש חכם ונבון לחש כלול בתורה ובמצוות בנו של היקר נבון ונעלה כה"ר מלכיאל אוסימו נר"ו ובשרנו מגדר בריאותם וטוב מצבם ה"י וב' בנים ה"י, ובהגעתי שם בע"ה אתן לה הכתב ואבשרנה משלומם, ופי אמלא תהלה לספר להם מקצת חסדים שקבלתי מהם כי לפרטם אי אפשר.

בחירי רצתה נפשי, שאלת ממני כמה שאלות והנני משיב על כל אחת ואחת, ראשון מכתיבת הס"ת, ותמהני למה לא שאלת לי פה אל פה, ויעיין בזוהר ויקרא דף י"א ע"ב ומשם תבין, ובענין הו' עיין בפ' בלק (דף ר"ג ע"ב), אושיטת פסיעה לבד, ומשם תבין ההפרש של הו'.

עוד שאלת ממני הסדר שעושים בארץ ישראל בבין המצרים, והוא כי בתיקון של הלילה מתעטפים בסודר כאבלים ומרבים בבכיה יותר מהנהוג, ובכל יום אחר חצות אומרים על נהרות בבל ומזמור לאסף וב' קינות גם כן מעוטפים, וביום ראש חדש אין אומרים שום קינה ולא התיקון של הלילה, וכן בכל יום שאין אומרים תחינה אין אומרים שום דבר ולא הוידוי, ומענין תפלת הדרך, בתחלה אומרים לוי"ה בר"ת שהם ל' פעמים לישועתך קויתי, ו"פ ויהי נועם, י"פ יברכך, ה"פ הנה אנכי שולח עד ולהביאך אל המקום, ואין אומרים אשר הכינותי, אח"כ אומרים תפלת הדרך אשר היא כתובה בסדור מה שנוהגים בא"י, ואני קבלתי עוד שאומרים פרשה ראשונה של קריאת שמע, ובתיבת ובלכתך

בדרך במלת דר"ך יכוין ב"פ יב"ק, וז"ש אם יהיה אלהים עמדי וכו', והנה בפסוק הזה יכוין ב"פ אלהי"ם וב"פ הוי"ה שהם ב"פ יב"ק.
נא לשון בקשה תפקדני מעת לעת עם כתבך ובשרני משלוה וחדוה של אביך ואמך, לכולם אני נוטה כנהר שלום, וכמו כן להיקר ונעלה כמ"ר אלחנן אשר לוי בהיות שכתבתי לו קודם צאתי מויניציאה איני מייחד לו כתב. **הצעיר בנימין הלוי**
ואולם אודות אגרת זו מוצאים אנו במקום אחר את התיחסותו של הרמ"ז באגרת שכתב לר' בנימין הכהן תלמידו בשנת תמ"ז וזה לשונו שם, ובענין התקון חצות בט"ב נכון שלא לומר המזמורים וכן אני נוהג, ומה שראית באגרת מהרב בנימין לוי זלה"ה בענין תקון בין המצרים, אפשר שהוא מנהג כולל לכל ההמון שלא להחמיר, אבל פעמים אין חקר עשיתי התקון עמו כמנהגי אשר ידעת, ואדרבה שמעתי ממנו שאחר חצות יש בעולמות העליונים מעין חצות לילה של כל השנה. (נדפס בס' דור א' בארץ עמו' רס"ז).

הסכמת ר' בנימין הלוי לספר "זאת חקת התורה"

הסכמה בודדת שהגיעה לידינו מר' בנימין הלוי ואולי אף היחידה שנתן בחייו, היא הסכמתו לספר "זאת חקת התורה" שהוציא ר' אברהם חזקוני מקראקא בהיותו בעיר ונציה, והוא קיצור של ספר הכוונות הארוך שערך ר' בנימין הלוי בעצמו וכמו שהעיד מהר"ם פאפריש בהקדמתו ל"עץ חיים", וכפי שרמז הרב"ל בהסכמתו במה שציין שם כי על כן הסכים עם הרב המחבר להביאו לבית הדפוס למען זכות הרבים "תעמוד לנו", ובראותו כי רבו העתקות של סדרי הכוונות שנכתבו בטעויות לאין ספור על כן הסכים להדפיס קיצור של הכוונות השכיחים יותר ושם כתב בזה"ל.
האמנם אלם לי צד"ק וכל שכן בדברים שהם כבשונו של עולם כבשים ללבושיך, אך רע"ה ראיתי עוני עמי רבו כמו שרבו מאד אשר העתיקו והדפיסו ספרים לאין קץ אשר לא ניתנו להיכתב ובכמה טעויות ושיבושים מלא כמושים, והנה לעת כזאת האיר אל עבר פני ממזרח שמש צדקה מרפא לנפש טהורה זאת חקת התו"רה הוא קיצור ספר הכוונות הארוך של האר"י זלה"ה, חברו הרב מורה צד"ק חכם הכולל החריף ומקובל אמיתי כמהר"ר אברהם חזקוני נר"ו יאיר לזכות הרבים וכל כוונתו לשם שמים ולא יוציא מידו אלא למי שהוא ראוי והגון לו, לכן הסכמתי עם הרב המחבר נר"ו להביאו לבית הדפוס למען זכות הרבים יעמוד לנו, וה' משגיאות יצילנו וימהר גואלינו אמן כן יהי רצון, נאום מטולטל טלטלה דגברא זה שלש שנים מגורר בנע ונד מארץ הקדושה פה ויניציאה. **הצעיר בנימין הלוי**

ר' בנימין הלוי מעמיתיו בתורה של המקובל ר' יעקב צמח זלה"ה

על עמיתיו המובהקים של ר' בנימין הלוי נמנה המקובל האלוקי מהר"י צמח שעמד אף הוא בראשי המסדרים של כתבי האריז"ל ומהרח"ו ובפרט בכתבי המהדורא בתרא שלא הגיעו לידי ר' בנימין הלוי ומהרש"ו, והמהרי"ץ הנזכר בהקדמתו לספר "קול ברמה" כותב בזה"ל, ואחר כך עשיתי סידור אחד קטן הכמות ובו כוונות קצרות מחול ושבת וראש חדש ושלחתי אותו לקושטנדינא אל החכם השלם הדיין המצויין כמוהר"ר בנימין לוי ושלח לי מתנת יד.

עוד כתב שם מהר"י צמח בהמשך דבריו וז"ל, ואחר כך עשיתי ספר גדול ובו כל סעיף השלחן ערוך לא חסר סעיף, ואצלו כתוב כל הנמצא בזוהר ובספרים על ענין אותו הדין והרבה ענינים משלי הנלע"ד לחדש או להסכים עם הזוהר או הרב זלה"ה והוא ד' כפות נייר כתיבה דקה וכתוב בו עד הלכות שחיטה, וראיתי עצמי בדוחק גדול מאוד ושלחתי ספר הנזכר שקראתי שמו "זר זהב" וגם פירוש משלי שעשיתי בדמשק על אידרא רבא וזוטא, אל החכם השלם כהר"ר בנימין הלוי ועוד היום בידו ושלח לי מתנת ידו הטובה. ואכן בין כתביו של המקובל מהר"י צמח ניכר שמונה את עמיתו ר' בנימין הלוי ברשימת "החברים" וכפי שציין בספרו "נגיד ומצוה" (עמו' 45 באוצה"ח), שם הביא שינויי נוסחאות בין קבלת שבת שחל בה יו"ט ומועד לבין שאר שבתות דאילו בשאר שבתות צריך לומר גם "ברנה" ואילו בשבת שבתוך המועד צריך לומר גם "בשמחה", וציין שם כי כן נהג מהרח"ו כפי שהעידו לו "החברים" ה' ישמרם, וקרוב מאוד שכוונתו לר' בנימין הלוי שהיה עמיתו בתורה עוד בעודו בירושלים, והרב"ל שעמד בראש העורכים של המהדורא קמא מכתבי האריז"ל כפי שציין שם המהרי"ץ בפירוש הוא שמסר פה אל פה למהרי"ץ את מנהג מהרח"ו בסדר קבלת שבת כפי שקיבל מרבו ר' חייא הרופא שקיבל ממהרח"ו, וכפי שאכן ציין זאת הרב"ל בעצמו בספרו חמדת ימים פ"ה מפרקי השבת אות ע"א ששם הביא את החילוק הנזכר ונתן בו טעם ע"ד הסוד.

מקום נוסף ניתן למצוא כיצד רומז המהר"י צמח בכתביו אל ר' בנימין הלוי ומכנהו בתואר "החברים", שהמעיין בברכי יוסף להגאון חיד"א חלק או"ח סי' ש"מ לענין מחיקת אותיות בשבת, יראה שכתב שם לדחות את המנהג שנהגו מקצת מן המקובלים לכתוב אותיות של שם על ג' המצות המסודרות בקערת ליל הסדר מאחר ובכתבי האר"י שלפנינו לא נזכרה כתיבה כ"א שיכוין בהן בכוונה בעלמא, (ואף שלענין הדין הסכים החיד"א לדברי החמ"י שאין בכה"ג חשש מחיקה כמו שציין בספרו חיים שאל סי' ע"ד, מ"מ לא נחית הכא כ"א לענין עשייתו ע"ד הסוד), ועוד הוסיף וציין שם החיד"א כי

מצא בהגהות כת"י של המהר"י צמח שאף הוא כתב כי רוב החברים לא נהגו לכתוב אותיות של שם על המצות כ"א לכוין בהן בעת עשיית המצות, ואף חזר להעיד שם כי אין נוהגין כן כ"א מקצת מן החברים בעיה"ק ירושלים, ודבריהם דחויים כי לא נמצא כן בכתבי האר"י בפירוש כ"א שסגי לענין זה בכוונה גרידא, וקרובין הדברים כי מה שציין כאן המהרי"ץ את מנהג מקצת החברים הוא לא אחר מר' בנימין הלוי מירושלים שציין כמו"כ בספרו חמדת ימים בפ"ה מפרקי חג הפסח אות ל"ח.

פרק יח - בניו ותלמידיו של ר' בנימין הלוי

תולדות ר' שלמה ב"ר בנימין הלוי

ר' שלמה ב"ר בנימין הלוי היה חתנו של החכם הגדול ר' יהונתן גלאנטי וגיסו של ר' משה גלאנטי המכונה הרב המג"ן כפי שהעיד עליו החיד"א בערכו בזה"ל, מהר"ש הלוי חתנו של הרב יהונתן גאלאנטי בנו של הרב המקובל מהר"ר בנימין הלוי (הראשון), והיה אב"ד באיזמיר בזמן הרב ישראל בנבנשתי בן הרב כנסת הגדולה, וחיבר ס' שו"ת והם בכ"י והרבה תשובות מהם העתיק הרב יד אהרן בספריו שהיה אביו של רבו הר' בנימן הלוי (השני), ומורינו הרב בתי כהונה ח"ב בס' הגט מזכירו לשבח בשם מהרש"ל מארי דאתרא. (עי' שה"ג ערך ש' אות מ"ג).

בראשית ימיו נתמנה ר' שלמה להיות מחשובי רבני ירושלים ואף נשלח מתוקף גדלותו לערי טורקיה לאסוף מעות לטובת עניי ארץ ישראל, בשנת תל"ה נתמנה לעמוד בראשי הרבנים בעיר איזמיר יחד עם הגאון ר' ישראל בנבנשתי בנו של הכנה"ג, כאשר בעיר זו כיהן אביו ר' בנימין הלוי שנים רבות קודם לכן שאף הוא נו"נ עם בעל הכנה"ג בעצמו סביבות שנת ת' כמפורט בפרקים לעיל, מגדולי תלמידיו נמנה הגאון ר' יהודה רוזאניס בעל ה"משנה למלך" כפי שציין החיד"א בערכו.

בדרך שליחותו נוכח בערי הונגריה ושם נו"נ בד"ת עם הגאון ר' אפרים מווילנא בעל "שערי אפרים" שהי' אב"ד בעיר בודון, כמו"כ מוצאים אנו את עקבותיו אף בעיר בילגראדו שם נו"נ עם החכם ר' יוסף אלמושנינו בעל שו"ת "עדות ביהוסף" שמכתירו בתשובותיו שם "החכם השלם רב ועצום שלוחא דרחמנא בנן של קדושים", חלק זעיר מתשובותיו נדפסו בנאספות שבספר "יד אהרן" שקיבלם מרבו המובהק ר' בנימין ב"ר שלמה הלוי, וכ"ז מלבד תכריך נכבד מתשובותיו שנדפסו בספרו "לב שלמה" הנדפס לראשונה בשאלוניקי כמאה שנה אחר פטירתו ע"י צאצאיו ה"ה ר' שמואל ור' שלמה בני ר' ישראל יעקב הלוי שהקדיש ממונו לשמים כמפורט שם בפתח הספר, ואילו בשער הספר נכתב בזה"ל, זה ספר האדם הגדול בענקים בהיר הוא בשחקים אור יקרות הלא

הוא משו"ת שואל ומשיב כהלכה מילתא בטעמא, טעם כעיקר אמרי בינה לדעת חכמה אמרות טהורות ממר ניהו רבן של בני גולה, שלשלת יוחסין משיירי כנסת הגדולה, מי ימלל גבורות מורינו ורבינו הרב הגדול המקובל האלקי מעוז ומגדול כמוהר"ר שלמה הלוי ז"ל בן ארי הרב הקדוש חסיד ועניו כמוהר"ר בנימין הלוי ז"ל שני צנתרות כו'. (עי' קובץ "מוריה" ק"ג שנה י"ח גליון ז' ח' עמו' נ"ב).

על מצבתו של ר' שלמה הלוי בעיר איזמיר נכתב בזה"ל, הרב הגדול מורינו ורבינו כמוה"ר שלמה הלוי ז"ל בעל ספר "לב שלמה", א' אלול שנת התנ"ז. (ראה רשימת מצבות חכמי איזמיר עמו' 142 אות ל"ד, ואם קבלה היא נקבל ונאמר כי המצבה חודשה לאחר הדפסת הס' לב שלמה שהובא לדפוס כמאה ואחד עשר שנים אחר פטירתו).

תולדות ר' בנימין בן ר' שלמה הלוי

ר' בנימין בן ר' שלמה הלוי נכד המקובל האלקי ר' בנימין הלוי נולד סביבות שנת תכ"ז ונקרא על שם זקנו בעודו בחייו, ואכן תשובה ידועה שכתב אביו ר' שלמה בשו"ת "לב שלמה" שלו חלק או"ח סי' א' אודות ר' בנימין בנו, היא התשובה בה הוא כותב כי בנו היה מפציר בו להניח תפילין כבר מעת הכנסו לשנת הי"א וכמו שכתב שם בזה"ל, כאשר זיכני ה' יתברך וראיתי בני בנימין הי"ו שנכנס בי"א שנה כו' והנה הוא שואל ממני ומפצירני פעמים רבות ורוצה להניח תפילין ואני דוחה אותו מיום ליום כו'. (הובא בקובץ "מוריה" קמ"ה שנה כ"ז גליון ד' ו' עמו' ל"ד).

בין תלמידיו המובהקים של ר' בנימין הלוי השני נמנה הגאון ר' אהרן אלפנדארי זצ"ל בעל "יד אהרן" ו"מרכבת המשנה", בהם הוא מרבה להביא מתורת רבו ומכנהו מורי הרב המובהק, ואמנם את הכינוי הנז' מוצאים אנו אף בספר "שער המלך" שמזכירו בתואר "הרב המובהק" (עי' שעה"מ הל' איסורי מזבח פ"ו ה"ד ד"ה כתב הר"ן), בין עמיתיו בתורה נמנה החכם ר' אברהם חיים רודרגיס שהיה מרבני ליוורנו ובספרו "ארח לצדיק" נדפסו כמה תשובות שבאו ביניהם, ובין היתר היא התשובה ששלח ר' בנימין הלוי אודות המחלוקת שנתעוררה בין חכמי ליוורנו בשנת תע"ח בענין דיני תספורת לאבל שנוהג אבלותו ע"פ שמועה רחוקה ופגע בו הרגל תוך ל' יום, ובתשובת ר' בנימין הלוי שם הסתמך על מה שכתב בזה בעל כנה"ג כשהוא מפליג בשבחו בזה"ל, ולענין דינא מי יוכל לבא אחרי המלך האדיר את אשר כבר עשוהו והעלה להקל הלכה למעשה, והנה ממוצא דבר מצינו למדין דבפגע בו הרגל קודם ל' זו אינה צריכה לפנים מאחר שכבר הורה זקן רבינו המאסף ז"ל להקל הלכה למעשה וכל הפורש מדבריו ז"ל כפורש מן החיים. (עי' שו"ת ארח לצדיק סוף חלק יו"ד).

ואמנם מתשובה זו ניתן לעמוד על הערצתו של ר' בנימין הלוי בקרב גאוני איטליה ששלחו שאלתם עד לשולחנו של הרב"ל שהיה מגדולי חכמי טורקיה, ולא יפלא כי אודות שאלה זו מוצאים אנו את הרב הנזכר בעל "ארח לצדיק" מחזיר לרב"ל כתב מליוורנו שבאיטליה לאיזמיר שבטורקיה ומפליג בשבחו בראש הכתב בזה"ל, הרב המובהק בכתם טהור לא יסולא, המאיר לארץ ולדרים טוחן ומפרק הרים, מדברנא דאומתיה הרב הכולל בים החכמה צולל ומעלה מרגניתא כמוהר"ר בנימין הלוי יצ"ו, יאיר ויזהיר כזוהר הרקיע נס"ו ... (הועתק מתוך צילום כת"י הרב"ל הנדפס בקובץ "מוריה" שם).

ואולם גם רבינו החיד"א מזכירו לשבח בספרו שה"ג אות י"ח שם כתב עליו בזה"ל, מהר"ר בנימן הלוי ז"ל בן הרב הגדול מהר"ש הלוי בן הרב עיר וקדיש כמה"ר בנימן הלוי ז"ל רבו של הרמ"ז ז"ל, היה אחד מרבני עיר ואם בישראל איזמיר יע"א עם הרב מר קשישא מה' אליהו הכהן (בעל ספר שבט מוסר) ומורינו הרב מהר"י הכהן ז"ל (בעל ספרי בתי כהונה), אפס קצה מחידושיו מביא תלמידו הרב "יד אהרן" בספריו ויש לו תשובה בשו"ת "ארח לצדיק", ע"כ.

בשנת תס"ח יצאו גאוני ירושלים במלחמת חרמה כנגד התועב בעל "הצד צבי", אשר יצא באותם ימים לצודד נפשות ישראל בכתבי מינות וכפירה כשמטרתו לחדש שוב את האמונה הכוזבת במשיח השקר, וכאשר הגיעה אגרת החרם מרבני ירושלים אל רבני איזמיר שנים ספורות לאחר מכן, צירפו אליה את חתימתם גדולי הגאונים באיזמיר, ובראשם חתם ר' בנימין ב"ר שלמה הלוי עם עמיתיו בתורה ה"ה ר' ישראל בנבנשתי בנו של הכנסת הגדולה ור' יעקב בן נעים כאשר הם מציינים את תאריך החתימה ביום ט"ז לחודש חשון שנת תע"ד. (ראה תוכן האגרת בקונטרס "למען דעת כל עמי הארץ").

ר' בנימין הלוי ב"ר שלמה לא זכה לאריכות ימים ובקושי הגיעו מנין שנותיו למחצית מחיי זקנו הרב"ל, כאשר עלה בסערה השמימה יחד עם יתר מחכמי עירו במגפה שפרצה באיזמיר שם השיב את נשמתו ביום י' לחודש תמוז שנת תפ"א בהיותו סביבות שנת הנ"ד לחייו, וכאשר נשא עליו הספד ר' ברזילי יעבץ שהיה מרבני העיר הזכירו בתואר "הרב המובהק נשיא נשיאי הלוי כמוהר"ר בנימין הלוי זלה"ה", ואכן לא יפלא כי אף על מצבתו בעיר איזמיר כתבו בזה"ל, "הרב המובהק נשיא נשיאי הלוי כמוה"ר בנימין הלוי" ז"ל, י' תמוז שנת התפ"א. (עי' ספר לשון ערומים איזמיר תקי"ז דרוש ט"ו דף נ"ח ע"ב, וראה רשימת מצבות חכמי איזמיר עמו' 142 אות מ"ז).

תשובת ר' בנימין ב"ר שלמה הלוי בענין הכרעת האריז"ל

אחת מן התשובות היותר מפורסמות שהותיר ר' בנימין הלוי ונזכרה רבות בספרי האחרונים לענין פסיקת האריז"ל במקום נטייתו מדרך הראשונים, היא התשובה שהשיב לעמיתו בתורה ר' יוסף אירגאס אודות השאלה שנתעוררה בקהילתם על ש"ץ שמיאן לומר בר"ה את נוסח זכרנו לחיים בי"א תיבותיו כהכרעת האר"י, והיה מסיים בו בנוסחה הקדמונית עם תוספת התיבות "קל חי", וכאשר פרצה מחלוקת בקהילתם בשנת ת"ע שלח ר' יוסף אירגאס מליוורנו את גוף השאלה לר' בנימין הלוי מאיזמיר לשמוע חוות דעתו בזה, ומאוחר יותר הדפיס בראש ספרו "דברי יוסף" את אשר השיבו ר' בנימין הלוי.

תקציר תשובת ר' בנימין הלוי שנדפסה בשו"ת דברי יוסף סימן ב'

מה קול ההמון באזני ושאננם עלה לפנים ולפני, שמעתי ותרגז בטני שמה החזיקתני ואשמע את הקול מדבר קול ענות חלושה חזות קשה, ועל האמת שקשה בעיני להשיב על דברים כאלה מאחר שהדברים מוכיחים שכל כוונת המנגדים לקנטר ולכפות על דברים המצודקים פסכתר, כי מי האיש אשר כוונתו לשמים אשר לא יבחר לשון ערומים ויבן כמו רמים ביום הדין הגדול והנורא בנעימה קדושה ובשפה ברורה וישען על משענת טענות בלות ומטולאות נחלשות ונלאות נגד עצמת קדושת קדש קדשים אור צח ומצוחצח איש האלקים נורא מאד אריי"א דבי עילאי זצוק"ל וזי"ע הנודע בשערים, ולא ירא מגשת בארשת שפתיו וקול המולה באתר דזקוקין דנורא ובעורין דאשא מקום אש להבת שלהבת יה פן תשרפנו אשו הגדולה, ואנכי לא ידעתי המצפצפים והמהגים האלה מה להם כי נזעקו ... ומה שטוענים שנמשך מביטול מנהג זה מחלוקת בין הק"ק וגדול השלום, אינה טענה שהרי כל עיקר המחלוקת אינו אלא מחמת שחושבים בדעתם דמצוה קא עבדי שמנהג אשר כזה אין כח בידם לשנותו, אך בהגלות נגלות שאין צד איסור בביטולו אין עוד מחלוקת כלל ...

ואומר שמנהג זה שנהגו מאז ומקדם לאומרו בנוסח קל חי וכמ"ש מר"ן בב"י כי מנהג שלהם היה לאומרו בנוסח זה, הוא משום דלא סיימוה קמייהו שעדיין בזמנם לא נתפשטה חכמת האר"י זלה"ה בעולם, אבל לעת כזאת שנגה עלינו אור הגנוז וזכינו שנתפשטה קצת מחכמתו בעולם, למה לא נחזיק בדרך היותר בטוח ובפרט בענין תפלה שצריך האדם לברור לו לשון היותר מבורר וצח ... ואנן סהדי שאם הראשונים היו רואים דברי האר"י זלה"ה היו מבטלים מנהגם ואוחזים בדרכו דרך הקודש יקרא לה ... אף אתה אמור לו דמאחר שהאר"י ראה דבריו וכתב שהיה מקום לומר קל חי ג"כ אלא שאין בו

צורך, כ"ש שצריך שיהיה בנוסח זה י"א תיבות לסוד נכמס (עי' סודו בחמ"י פ"ו מחדש אלול אות מ"ב) ולכן אין לאומרו, בודאי להאריז"ל שומעין שהדבר ידוע מפי סופרים ומפי ספרים שנגלה להאר"י מה שלא נגלה למקובלים הראשונים ודבר ה' בפיהו אמת וזה ברור.

ואחרי הודיע אלקים אותנו את כל זאת אין עוד מקום להתעקש נגד דברים המצודקים, כל שכן להרחיב פה ולהאריך לשון נגד עוצם קדושת האריז"ל כי בודאי האיש העושה זאת עתיד ליתן את הדין, ושבקיה להאריז"ל דאיהו עביד דינא לנפשיה אם לא ישוב בתשובה שלימה לבקש מחילה וסליחה וכפרה ושב ורפא לו, ומעתה תפול תחינתי נגד מעלת המנגדים יצ"ו כי כך היא חובתם וכך יפה להם לשמוע לקול מורים ויהיו זהירין בגחלתן וכו', החותם בסדר וברך את לחמך וגו' שנת ושמתים לתהל"ה (ת"ע) לפ"ק.

הצעיר בנימין הלוי

משנת ר' בנימין ב"ר שלמה הלוי בספרי חכמי דורו

כתבי יד רבים הותיר ר' בנימין ב"ר שלמה הלוי בקהילתו איזמיר כאשר חלקם הגיעו לידיהם של גאוני העיר כמאה שנה לאחר פטירתו, ובראשם כמוהר"ר חיים פאלאג'י זיע"א שציטט מכתביו בכמה מקומות בספריו, כמו שיראה המעיין בספרו "מועד לכל חי" סי' י"א אות מ"ה ואות מ"ט, שם הביא ביאורים ותקוני לשון בנוסח הסליחות ממה שמצא בסידורו של ר' בנימין הלוי, וכן להלן סי' י"ט הוא מציין לנוסחה שמצא בסידורו של ר' בנימין הלוי בברכת מחול לעונותינו שבתפלת מוסף יוהכ"פ ואף מזכירו שם לשבח בתואר "מורינו הרב".

ואכן כתבים נוספים שהותיר ר' בנימין בן ר' שלמה הלוי הגיעו לידי הגאון ר' חיים פאלאג'י כפי שניכר מהציטוט שהביא מכתביו בספרו "נפש חיים" מערכת הסמ"ך אות ו' וז"ל שם, חקר חקירת חכם הרב כמוה"ר בנימין הלוי ז"ל כת"י, דאמאי אין אנו עושים סוכה בכל ליל שבת רמז למה שאנו אומרים הפורס סוכת שלום כמו שהוא הענין בימי סוכות החג דסוכת שלום פריסת גדפהא עלייהו ועי"ש מה שיישב לזה כו' עכ"ד.

מלבד זאת מוצאים אנו בספר "עיני כל חי" למוהר"ח פאלאג'י זצ"ל בחידושי סנהדרין דף ס"ה ע"ב שהביא דברי הגמ"י שכתב דאין בכלל איסור דורש אל המתים כשמשביע לחולה שישוב אליו לאחר מיתה להגיד לו מה שישאל ממנו, והוסיף בזה ר' חיים פאלאג'י והביא מעשה רב מר' בנימין ב"ר שלמה הלוי וכתב בזה"ל, ומזקנים אתבונן מעשה רב של מוהר"ם שיף ז"ל עם חבירו וכלתיה דרב מוה"ר כמהר"ר בנימין הלוי ז"ל נר בן נר מוה"ר הגדול לב שלמה זצוק"ל דעבדו עובדא כזאת ויצא לפועל ונתוודע לכל.

מקום נוסף שהזכירו מוהר"ח פאלאג'י הוא בספרו "לב חיים" חאו"ח סו"ס רט"ו לענין מנהג התוקעין בר"ה בתפלת הלחש וז"ל שם, ואני שמעתי מפי מעלת הרב כמוהר"ר נסים חיים דמתקרי בכור אלגראנאטי נר"ו שהוא יחיד מק"ק פורטוגאל יב"ץ דאזן שמעה דבזמן שנכנס מוה"ר המפורסם בקבלה כמוהר"ר בנימין הלוי ז"ל בן מורינו הרב הגדול לב שלמה ז"ל להיות רב הקהל בקהל קדוש פורטוגאל אז ראה והתקין לתקוע גם בלחש ושינה המנהג ממה שהיה שהודיע לבני קהילתו דע"פ הסוד מוכרח הדבר, והסכימו עמו וכן נמשכו אחריו הרבנים שבכל דור ודור הן עוד היום דתוקעים גם בלחש בכל שאר בתי כנסיות שבעירנו איזמיר יע"א.

שמועה נוספת משמו של ר' בנימין הלוי שפירש במזמור למנצח על השמינית ושייכותו למספרי לשון הרע, הובאה בספר "שארית יעקב" שחיבר כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל שכפי הנראה הכירו מקרוב מהעיר איזמיר בה נתגורר שנים רבות טרם חזר לעיה"ק ירושלים סביבות שנת תצ"ז, ודבריו נעתקו בספר "לחם יהודה" להגאון ר' יהודה עייאש זצ"ל שכתב שם בזה"ל, אמנם ראיתי להרב ר' יעקב אלגאזי ז"ל איש ירושלים שכתב בזה בספר "שארית יעקב" דבר נאה ומתקבל משם הרב ר' בנימין הלוי ז"ל שפירש על דברי המקובלים דהם אמרו דשתי בריתות הם ברית הלשון וברית המעור, דבשומרו ברית הלשון ישמר גם ברית המעור, וכן להיפך כשיפגום לשונו בלשון הרע יתטמא ויתקלקל גם הברית השני, וזהו סוד וטמא טמא יקרא, וכן מוכח מהקדמת הזוהר דף ח' יע"ש, לכך אחר שנתן דוד שיר ושבחה בתחילת המזמור על מעלת המילה וסגולתה חזר ונסתכל לפי בני דורו שהיו דלטורין ובעלי לשון הרע ואמר דאם כן לפי דרכם זה כסל למו שפגמו ברית הלשון ממילא נאבדה קדושתה של מילה דשדייא תיכלא בכולה ועבירה כזו מכבה מצוה, עכ"ד. (עי' "לחם יהודה" ח"ב עמו' 424 באוצה"ח ד"ה אמנם).

כמו כן מוצאים אנו מכתביו של ר' בנימין הלוי אצל מדפיסי ליוורנו שבאיטליה, כאשר לידם הגיע גירסא מתוקנת של "ספר יצירה" מכתיבת ידו של ר' שלמה הלוי אותה מצאו בבית גנזיו של ר' בנימין הלוי בנו, והדפיסוה בשלמותה בתוך סדר הלימוד לסוכות שייסד ר' בנימין הלוי זקנו של הרב"ל בספרו חמ"י ונדפס במהדורות רבות תחת השם "חמד אלקים" ושם ציינו בזה"ל, "ספר יצירה מוגה מצאנו בבית גניזתו של הרב המובהק "נשיא נשיאי הלוי" כמהר"ר בנימין הלוי זלה"ה וכתוב שם מכתיבת יד מר אביו הרב מהר"ש הלוי זלה"ה שהוגה מפי הרב המופלא המקובל האלקי כמוהר"ר שולימן בן אוחנא זלה"ה. (ראה "חמד אלקים" ד' ליוורנו תקפ"ז דף מ' ע"ב).

מתלמידי הרב המחבר

החכם החסיד והעניו ר' שמואל אבוהב מתלמידי ר' בנימין הלוי הראשון

בין תלמידיו של ר' בנימין הלוי נמנה הגאון ר' שמואל אבוהב המכונה בפי כל החסיד העניו, מחיבוריו הנודעים הם ספר שו"ת "דבר שמואל" שהדפיסו בני המחבר לאחר פטירתו, וכן ספר "הזכרונות" ששלח ר' שמואל בשנת ת"ח לערי אשכנז להדפיסו בעילום שם ורק לאחר פטירתו נודע כי הוא חיברו, ואולם היחיד שייחס את ספר הזכרונות לר' שמואל אבוהב **בעודו בחייו** הוא ר' בנימין הלוי רבו שהזכירו בספרו חמדת ימים כשהוא מכתירו בתואר **מעלת החכם החסיד כמה"ר שמואל אבוהב נר"ו כתב בספר הזכרונות** , ואכן על ידיעתו של ר' בנימין הלוי בכך אין שום פלא מאחר והרב"ל השפיע רבות על מהר"ש אבוהב כפי שהעיד ר' נ"נ הנובר בהקדמת ספרו שערי ציון, שם ציין כי בשנת תט"ז בהגיעו לעיר ונציה פגש את המקובל האלוקי ר' בנימין הלוי בסוד שיח עם ר' שמואל אבוהב ור' משה זכות, ואמנם את ר' בנימין הלוי הכיר ר' שמואל אבוהב שנים רבות קודם לכן מאחר ור' בנימין הלוי שהיה משולח לטובת עניי א"י הרבה לפקוד את ביתו של החכם והגביר ר' אברהם אבוהב אביו של ר' שמואל עוד בטרם שנת שצ"ב, ואף ר' שמואל בעצמו מזכיר את הרב"ל באגרת כבר בשנת שצ"ט, ולא זו בלבד אלא שאת "מדרש אבוהב" ששלח ר' אברהם אבוהב להקים בצפת בשנת שצ"ב כשהוא נושא בעול הוצאות בית המדרש, מוצאים אנו כי מינה את ר' בנימין הלוי לעמוד בראש הנהגת בית המדרש.

באותם ימים עמד ר' שמואל בראש ההנהגה בקהילות איטליה בה תיקן תקנות והסיר מכשולות רבים מדרך העם, וכ"ז מלבד קנאותו הגדולה אשר קינא במלחמתו בנביא השקר שהסית והדיח רבים מדרך האמונה הצרופה, והוא היה הראשון שלא חת להעיז כנגדו בשנת תכ"ח בבית דינו שבונציה, שם גילה חרפתו לעיני רבים עד שנעלמו עקבותיו כלא היו, וכל מעשה תקפו וטופס הבית דין הנזכר הלא הם כתובים על ספרו דבר שמואל שאלה שע"ה, שע"ו. (טופס תשובות אלו נדפסו מחדש בספר אוצר חמ"י עמו' תשפ"ד - תשצ"ה).

שבחי החכם החסיד ר' שמואל אבוהב

בשם הגדולים להגאון חיד"א בערך החכם ר' שמואל אבוהב זצ"ל כתב וז"ל, מהר"ר שמואל אבוהב אב"ד בקק"י ויניציא, **הוא הקדוש** בזמן הרב גדולי תרומה והרב כנסת הגדולה ורבני דורם, חיבר שו"ת דבר שמואל וספר הזכרונות **וכל רבני איטליא מריצין לו אגרותיהם ושאלותיהם** , ועיין עוד מש"כ שם החיד"א בערך ספר הזכרונות שחיבר הרב הנזכר והעלים ממנו שמו וז"ל, ספר הזכרונות כו' לא נזכר בספר מי בעל דברים שמו

ושם עירו, וידענו שחיברו **הרב החסיד מהר"ש אבוהב אחד המיוחד מרבני ויניציאה** הרב המחבר שו"ת דבר שמואל ולרוב חסידותו לא הזכיר שמו עליו, עכ"ד.
צא וראה מה שהרבו גדולי האחרונים להפליג בשבחו, ואף הגאון חכם צבי כינהו בתשובותיו (סי' קל"ה) **הרב החסיד גדול זמנינו כמהר"ש אבוהב** , ואף הגרע"א כינהו בתואר **הגאון החסיד מהר"ש אבוהב** , וכן נמצא לבעל החתם סופר בשו"ת יו"ד סי' קע"ג שכתב עליו בזה"ל, **בואו ונסמוך על הרופא מומחה וגאון עולם וחסיד בעל תשובות דבר שמואל מהימן טפי** , ואף הגאון יעב"ץ הפליג למאוד בשבחו בכותבו עליו בזה"ל, **אחד המיוחד שבעדר ה' ה"ה הרב החסיד המופלא מוהר"ש אבוהב זצ"ל לזכר עולם יהיה צדיק שלא הניח כמותו בדורו בחכמה ובחסידות אמיתית, אין על עפר משלו** , מעידני עלי שמים וארץ שאבא מארי הגאון החסיד צבי תפארת ישראל זצוק"ל **היה מתפאר בברכה שקבל מאתו, האיש הגדול הזה בחכמה וביראת חטא** , גם היה לו הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, ביחוד במה שזיכה את הרבים והיה עמוד נכון לבית ישראל עומד בפרצות, **הוא היה אביהן של ישראל במחוז איטליא** כאשר ישאל איש בדבר האלהים נמצא לכל שואל אחרי דבריו לא ישנו כו' עיי"ש. (עי' תורת הקנאות דף כ"ד ע"א).

החכם המקובל ר' משה זכות מגדולי תלמידי ר' בנימין הלוי הראשון

בין תלמידיו הנודעים של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי וממשיכי שלשלת הקבלה בערי איטליה ואשכנז, נמנה המקובל האלקי ר' משה זכות המכונה בפי כל הרמ"ז, ואשר שימש בכתר הרבנות בערי איטליה בין השנים ת"י - תנ"ח יחד עם עמיתו בתורה החכם החסיד ר' שמואל אבוהב בעל ספר "הזכרונות" ושו"ת "דבר שמואל", מפעולותיהם היותר מפורסמות היא מלחמתם בנביא השקר שהגיע מהעיר עזה לעיר ונציה בחדש אייר של שנת תכ"ח, ושם נחקר בבית הדין של הישיבה הכללית שעמדה תחת הנהגתו של ר' שמואל אבוהב ור' משה זכות, ובאותה עת הכריחוהו להודות כי כל דברי נבואותיו בשקר יסודם עד שנאלץ לרדת למחתרת ומאז שקטה הארץ, את טופס מעשה הבית דין עם חתימתו של הרמ"ז שנעשה באותה עת בבית הדין שבונציה, הדפיסו בסוף שו"ת דבר שמואל למהר"ש אבוהב כדי לחרוט על ספר את מעשיה של הכת השפלה לדראון עולם.
חיבורים רבים הותיר ר' משה זכות בנגלה ובנסתר כאשר רבים מהם נותרו בכתיבת יד, בין חיבוריו הנודעים הם פירושיו על ספרי הזוהר שרבים מהם נדפסו לראשונה בתוך ספרי מקדש מלך שהוציא החכם המקובל ר' שלום בוזאגלו סביבות שנת תק"י, ואמנם מלבד זאת הביא הרמ"ז לדפוס סדרי תקונים שמסר לו ר' בנימין הלוי רבו להדפיסם על

שמו כשפגש בו בין השנים תט"ו - תי"ט, כשהבולטים שבהם הוא תקון ליל שבועות וליל הו"ר שהדפיס בשנת תי"ט בשם "שפר התקונים", וכן "סדר תקון שובבים" ו"סדר משמרת החדש", וכן ספר "דרך אמת" הכולל בתוכו הגהות אריז"ל על ספרי הזוהר אותם הביא רבו הרב"ל מגנזי המהר"ם די לונזאנו בירושלים והדפיסם הרמ"ז על שמו של החכם ר' יוסף חמיץ בשנת תכ"ג, מלבד זאת הדפיס הרמ"ז באותה שנה את ספר "זוהר חדש" עם תוספות שלא נדפסו מעולם ממה שמסר לו רבו הרב"ל מעיה"ק צפת, וכן סדרי "תקון חצות" שסידר ר' בנימין הלוי לראשונה מכתבי האר"י הביא שם הרמ"ז לדפוס, כאשר את המהדורה הראשונה מוצאים אנו שהדפיס כבר בשלהי שנת תט"ו בסו"ס קיצור חובת הלבבות, ועליה נכתב כי סידרה הרב"ל ממה שקיבל במסורת ברית מתלמידי האר"י שיצק מים על ידיהם ומסרה לתלמידו הרמ"ז.

ואכן בין פירושיו של הרמ"ז על הזוהר ניכר כי הרבה להזכיר את הגירסאות שהעתיק מרבו המובהק ר' בנימין הלוי, כמו שציין בספר דברים דפו"ח דף ריי"ג ד"ה באתוון, שם כתב כי בנוסח ארץ ישראל שבא לידו ע"י החסיד כמוהר"ר בנימין הלוי זלה"ה מצא כתוב כו' עיי"ש, כעין זה הביא הרמ"ז בספר במדבר דפו"ח דף ק"א ד"ה כל"ך ושם כתב בזה"ל, אמר הצעיר משה זכות אני קבלתי מהר"ר בנימין לוי נר"ו שקיבל מרבותיו שכן היא נוסחת השם הזה כו', במקו"א מוצאים אנו שמזכיר את הזוהר של הרב"ל וכותב כי בזוהר של מהרב"ל נר"ו מצא כתוב. (ראה ס' במדבר דפו"ח דף ס"ה ד"ה יברכך).

שבחי החכם המקובל ר' משה זכות המכונה הרמ"ז

תקצר היריעה מהכיל את תוקף גדולתו של החכם המקובל הרמ"ז זצוק"ל, ואמנם בכדי לעמוד על מעט מגדולתו וחסידותו ראוי לציין בכאן דברים אחדים ממה שספד לו הגאון ר' ישעיה באסאן בזה"ל, ואולם כזאת וכזאת עלינו לאמר, אל הלקח ארון האלקים מאור עינינו ופאר עוזינו רוח חיים באפינו, איש האלקים נורא מאוד כמוהר"ר משה זכות הכ"מ, אשר כל ימיו כמו משה, צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, וגם מקטנותו היה בוצין בוצין מקטפיה ידיע כמו משה רבינו ע"ה ותרא אותו כי טוב הוא, וגם הוא ז"ל מקטנותו נראו בו סימני תכסיסי מלכות תורתו כאשר הוא הגיד לי פה אל פה שמששה שנים היה כשהתחיל ללמוד תלמוד, ושהיה רוצה רבו שבכל יום יקשה לו ויחדש בהלכה לפי יכולת רכות לבבו ותפנוק נעוריו, ואח"כ הלך למסעיו אל ארץ פולניא וכיתת רגליו ללמוד שם חכמת התלמוד, ושם התחיל שמשו לזרוח בחכמת האמת מרב גדול ה"ה כבוד שמו מהר"ר אלחנן בעל קבלה, ואחרי היותו בעיר הגדולה ויניציאה יע"א יוצא באוכלוסא ובא באנשים ומרביץ תורה ביניהם בפומבי גדולה אשר שם העמיד תלמידים

הרבה וריבה וקיבץ פעלים לתורה, ושם נגלו אליו האלקים ושלח למשה עבדו עיר וקדיש וממקום קדוש יהלך הרב ר' בנימין הלוי אשר יצק מים ע"י תלמידי הרב הנורא האר"י זצוק"ל, ושם הצמיח קרן מלכותו קרן אור פני משה בשומו לילות כימים ששה עשר שנה אל המטה לא שכב כאשר הוא ז"ל הגיד לי, והעמיק הרחיב בחכמה הנוראה ופרי תלמידיו יוכיחו שמהן תורה יוצאת לשארית הנמצאה כו'. (נדפס בצפונות ב' שנה א' ב' עמו' ל"ו).

ואילו הגאון חיד"א בספרו שה"ג כותב עליו בזה"ל, מהר"ר משה זכות היה רב בויניציאה ואח"כ רב בק"ק מנטובה, תלמיד בקבלה מהרב בנימין הלוי אבי הרב שלמה הלוי אב"ד איזמיר, ותלמידיו הרב בנימין הכהן מריגיו ומהר"א רוויגו, וחיבר ספר קול הרמ"ז וראיתיו בכת"י והוא כפלים מהנדפס, וחיבר פירוש הזהר וכמה חיבורים בנגלה ובנסתר ומקרוב נדפסו קצת תשובות להרב כו' וקדושתו מודעת בכל הארץ, עוד כתב שם החיד"א וז"ל, הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ם זכות נולד באמשטרדם והיה תלמיד הרב שאול הלוי מורטירה, וראיתי באמשטרדם ספר מודפס בלשון ספרד מענין ישוב ק"ק ספרדים ומדרש עץ החיים אשר להם והוא נמנה מכת ראשונה מלומדי המדרש בהתייסדו, והלך לרוססלאנד ולמד שם והיה חבירו של הגאון מהר"ר יצחק אב"ד מפוזנן, ואחר כך בא דרך וירונה ללכת לארץ ישראל ועכבוהו בויניציאה, ובא בשליחות מצוה הרב המקובל מהר"ר בנימין הלוי אביו של מהר"ש הלוי אב"ד באיזמיר והרב בנימין לוי הנזכר היה תלמיד מגורי האר"י זצ"ל ולמד הרמ"ז עמו חכמת האמת "וקבל ממנו סלת נקיה".

ומלבד מה שכתבתי בנדפס מחיבוריו, שמעתי שחיבר פירוש על הירושלמי וחיבר ספר רמז הרומז והוא היה מונה כל מספר כמה שמות עולה וכיוצא, גם חיבר ספר שרשי השמות לדעת מוצאם ופעולתם וראיתים בכת"י, גם ראיתי בריגי"ו כתביו שכתב לתלמידו הרב בנימין הכהן וזולתו הם בעצמם כרוכות כמו ספר אחד וכלם בעניני חכמת האמת וקצת גם בנגלה, ואחר זמן רב נדפסו אגרות הרמ"ז אמנם מה שראיתי בכת"י היו יותר, ובמנטובה חיבר קונטרס שודא דדייני בדרכי ההוראה להתנהג שם - בלשון צח והלצה, והיה יודע ש"ס משנה על פה, ושמעתי "שהיה לו מגיד" והרב גור אריה שחיבר הגהות על השו"ע ונדפסו במנטובה סביב לשו"ע העיד ששמע המלאך הדובר בו, ונח נפשיה דהרמ"ז יום ב' סוכות שנת נח"ת כו', וחיבר קונטרס בכתיבת ספר תורה על דרך האמת לדרישת רבני וחסידי ק"ק קראקא כי נועצו לב יחדיו ושואלי"ם הלכו בו להורות להם הדרך לכתוב ספר תורה ע"ד האמת והשיב להם באורך וברוחב כו' עכ"ל.

מגדולי תלמידיו של המקובל ר' משה זכות

מגדולי תלמידיו של החכם המקובל ר' משה זכות, נמנים ר' בנימין הכהן ור' אברהם רוויגו ור' ישעיהו באסאן שהיו מגדולי הגאונים באיטליה, והרב החסיד המקובל ר' יוסף אירגאז בעל שו"ת דברי יוסף ומגדולי הגאונים בליוורנו, ישב שבעה שבועות עם ר' בנימין הכהן ללמוד מפיו את חכמת הקבלה כפי שציין החיד"א בערכו, ואילו ר' ישעיהו באסאן שחיבר שו"ת לחמי תודה נעשה מאוחר יותר לחתנו של ר' בנימין הכהן וחמיו של החכם הגדול ר' משה חיים לוצאטו המכונה בפי כל הרמח"ל.

החכם המקובל ר' דוד חביליו מתלמידי ר' בנימין הלוי הראשון

בין תלמידיו של המקובל האלקי ר' בנימין הלוי נמנה החכם ר' דוד חביליו, אותו הכיר עוד בהיותו בא"י וכפי שרשם בעל קורא הדורות בספרו וז"ל, וגם באותם הימים היו בצפת ה"ר בנימין הלוי חכם זקן מקובל וחסיד, תלמידו ה"ר דוד חביליו חכם מקובל וחסיד ושניהם באו לדור בירושלים ואח"כ יצאו לחו"ל, והרב"ל נפטר בעיר שהיא קרובה לארם צובא והרב ר' דוד חביליו נפטר בעיר איזמיר ע"כ, ואמנם פרטים רבים על החכם הנזכר אינם בנמצא, מלבד מה שהעיד עליו הגאון חיד"א בספרו שה"ג כי שמע מזקני הרבנים בעיה"ק שהיה בשנת תי"ב והיה אדם גדול וקדוש "והיה לו מגיד ", מלבד זאת מוצאים אנו שכאשר נוכח ר' דוד חביליו באיזמיר הביא ר' אליהו הכהן מאיזמיר בעל שבט מוסר שמועה משמו בספרו אזור אליהו ומכנהו שם בראש הספר הרב המקובל האלקי כמהר"ר דוד חביליו ז"ל.

ואולם מנוסח מצבתו שבעיר איזמיר ניכר כי שימש באותם ימים כמשולח לטובת בני א"י ואף עמד ברבנות העיר איזמיר עד ליום פטירתו ביום תשעה באב שנת תכ"א, מלבד זאת ניתן ללמוד על הערצתו הרבה בקרב בני הקהילה שם כפי שניכר מהנוסח הנכתב על ציונו בזה"ל, זמרה אזמיר בכנפיך - צבי לצדיק קדוש בקרבך, אפס לא תהיה תפארתך לבד לגבי חמר גבך אין לך חלק בדוד, מירושלים בשליחות הופיע - עד עיר איזמיר הגיע, בתשעה באב לרוח היום הופיע - שמשו קדר ויפקד מקום דוד, הר הקודש יילילו כחליל - ירושלים והרי הגליל געים על עולת תמיד וכליל, שליח חוץ לירושלים הלילי שער זעקי עיר, יחד תלמיה יבכיון רב וצעיר - על ישר באדם קדיש זעיר, כבר קיסי מכפר כשעיר המשתלח חוץ לירושלים, ה"ה הרב הגדול המקובל האלקי כמוהר"ר דוד חביליו נ"ע. (נדפס בהשמטות לאנציקלופדיה לחכמי ישראל).

ואכן פרטים נוספים אודות שליחויותיו של ר' דוד חביליו בערי איטליה לטובת עניי א"י בין השנים ת' - ת"י, ניתן ללמוד מתכריך האגרות שנשתמרו מר' שמואל אבוהב מונציה, בהן מצויים ט' אגרות שכתב אליו ר' שמואל בתוקף היותו משולח לטובת עניי

א"י, ובאגרת משנת ת"ד מכנהו ר' שמואל, אחד קדוש מדבר הוא השליח לדבר מצוה זו מתקיפי חסידי ארעא דישראל החכם כמוהר"ר דוד חביליו נר"ו, ואילו באגרת אחרת שכתב לו ר' שמואל באותה שנה הוא פותח בכינויים אלו, בוצינא דנהורא דנהיר ובהיר כשמשא וכסיהרא, חכימא ברמיזה ועיילן גו רזייא, שלום טב מרבון טב לרבנן טב. (ראה דור אחד בארץ עמודים ר"ו, ר"ז וכו').

תולדות ר' ישראל יעקב אלגאזי מרא דארעא קדישא ומלבה"ד של ספר חמדת ימים

ר' ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל אביו של המהרי"ט אלגאזי נולד סמוך לשנת ת"ם בעיר איזמיר לאביו ר' יום טוב אלגאזי הראשון שהיה מגדולי החכמים שבעיר, ואמנם פרטים על תקופתו ואורח חייו שעשה בראשית ימיו עד הגיעו לשנת היובל לחייו כמעט אינם בנמצא, מלבד מה שידענו כי אביו ר' יו"ט עלה באחרית ימיו לארץ הקודש ונתיישב בעיר צפת בה השיב את נשמתו בשנת תפ"ז, ואולם ר' ישראל יעקב בנו לא שהה עם אביו באותה שנה בארץ ישראל שהרי המהרי"ט אלגאזי בנו נולד לו בשנת תפ"ז בעיר איזמיר, אלא שיתכן כי עלה אף הוא עם אביו לא"י ושנים ספורות קודם פטירת אביו נקרא ר' יעקב למלאות מקומו ולשאת בעול הרבנות בעיר איזמיר.

ואמנם על שהותו בעיה"ק צפת שנים רבות קודם לכן ידענו מהקדמתו הראשונה לספר חמדת ימים, בה הוא מגולל את סיפור הגעת כתב היד של הספר לידיו, ושם הוא מציין כי בעלותו הר הקדש גליל העליון לציונו של הרשב"י פגש בעובר אורח שמכר לו את כתב היד, ומאחר ואת ספר חמ"י הביא ר' יעקב אלגאזי לדפוס אל העיר איזמיר שבטורקיה כבר בשנת תצ"א אחר שהגיהו משך שנתיים ימים כמפורט בהקדמתו, שוב ידענו בבירור כי שנים רבות קודם לכן היה נוכח בערי הגליל, שהרי ציין שם את הלשון "מיומא דנן ולעלם" עיני ולבי באומרים לי מתי יבא לידי כסף ושוה כסף למען תהיה זאת התורה ברחובות קריה, כשמלשונו ניכר כי שנים רבות שהה כתב היד תחת ידו מחוסר אמצעים להדפיסו.

ואכן עם שהותו של ר' יעקב אלגאזי בעיר איזמיר נתמנה לעמוד שם בראש בית המדרש המכונה "כתר תורה", וכאשר סיפקו בידו יחידי בית המדרש הנזכר את הוצאות ההדפסה הביא את הספר חמדת ימים לדפוס כאשר הוא מדפיס את חלק המועדים בשנת תצ"א ואת חלק שבת וראש חדש בשנת תצ"ב, ואמנם שנים ספורות לאחר מכן סביבות שנת תצ"ה שב ר' יעקב אלגאזי לעיה"ק ירושלים ושם מינוהו לדיין בבית דינו של ר' אליעזר נחום זצ"ל בעל "חזון נחום" שעמד אז בראש רבני ירושלים.

בשנת תצ"ז נפל ר' יעקב אלגאזי למשכב והגיע עד שערי מות, באותה עת נדר שאם יקום ממיטת חוליו יביא לדפוס את אחד מחיבוריו, ואכן כאשר קם מחוליו שב לקיים נדרו והביא לדפוס את ספרו "ארעא דרבנן" כאשר הוא מציין בסוף הקדמתו שם בזה"ל, אך באשר נדר גדול נדרתי לאלקי ישראל בחלותי פה ירושלים תוב"ב והגעתי עד שערי מות בשנת התצ"ז, ויסור יסרני ה' ולמות לא נתנני, אז אמרתי במה אקדם ה' על כל הטובה ונתון אל לבי לחבר חיבור אחד לזכות את הרבים ובחרתי במלאכה זו עיי"ש, את השם "ישראל" כפי הנראה הוסיפו לו באותה עת כמו שניכר מחתימתו בהקדמותיו לספר חמ"י שהוציא לאור בשנת תצ"א בו הדפיס את השם "יעקב" בלבד, ואילו שנים ספורות לאחר מכן מוצאים אנו את חתימותיו בכתיבת ידו בשם "ישראל יעקב" כפי שניכר מהחתימות שהותיר ע"ג שערי הספרים שהחזיק תח"י. חתימת הר"י אלגזי בכת"י בשער ס' חמ"י, בה הוסיף את שמו ישראל

בבית דינו של הרב בעל חזון נחום כיהן ר' יעקב אלגאזי כדיין עד לפטירת הרב הנזכר בשנת תק"ה, לאחר מכן נבחר לעמוד בדיינות בבית דינו של ר' חיים משה מזרחי בעל "אדמת קדש" עד לפטירת הרב הנז' ביום ד' תמוז שנת תק"ט, לאחר מכן המשיך את דיינותו בבית דינו של הרב המופלא וראש רבני ירושלים ר' יצחק הכהן ראפפורט בעל הבתי כהונה עד לשנת תקט"ו, לאחר מכן נתמנה להיות אב"ד ורבה של עיה"ק ירושלים עד יום פטירתו בו' תמוז שנת תקט"ז.

ואכן מלבד היותו מראשי הדיינים בעיה"ק ירושלים, שימש בה אף כמגיד מישרים כאשר רבים מחכמי ירושלים שוחרים וצמאים לדרשותיו כפי שהעיד בנו הגדול המהרי"ט אלגאזי בהקדמת הספר "נאות יעקב", ואולם את תוקף גדולתו בנגלה אין לשער כפי שהעידו רבים מחכמי דורו בהסכמות שנתנו לספרו "שארית יעקב", כאשר שמעו יצא למרחקים עד לערי קושטנדינא שבטורקיה וליוורנו שבאיטליה, ואמנם גם מחכמת הקבלה לא משך ידו בהיותו נמנה על חבר המקובלים שבישיבת בית א-ל בירושלים מיסודו של ר' גדליה חיון שכיהן ר' ישראל יעקב בראשה עד לשנת תקי"א, ואכן לאחר פטירת ר' גדליה נתמנה תחתיו ר' ישראל יעקב אלגאזי ואף עמד בראשה עד ליום פטירתו בשנת תקט"ז שאז מילא את מקומו רבינו הרש"ש, ולא פלא כי מתוקף היותו מזקני וחשובי החבורה מינוהו לחתום בראש החתימות של שטר ההתקשרות שעשו בני ישיבת אהבת שלום ביניהם בשנת תקי"ד, ולא זו בלבד אלא שבשטר ההתקשרות הנוסף שעשו בני החבורה בשנת תקי"ט ובראשם הרש"ש והחיד"א והמהרי"ט אלגאזי

ור' חיים די לה רוזה כינוהו, עטרת ראשנו אבינו רועינו סבא קדישא הרב המובהק אביר יעקב זצ"ל. (נדפס באסופות ט' עמו' ע', פ"ג).

על מצבת קבורתו בהר הזיתים נכתב בזה"ל, ציון קבר"ת ארץ צדיק מושל יראת אלקים הוא הקדוש שלשלת יוחסין ה"ה ריש מתא וריש מתיבתא כמהר"ר ישראל יעקב אלגאזי ז"ל בעל שמע יעקב ושארית יעקב ונאות יעקב ואמת ליעקב, נתבקש לישיבה של מעלה יום ו' תמוז שנת התקי"ו, ליד קברו נטמנו הרש"ש ובנו המהרי"ט אלגאזי.

רשימת חיבוריו של ר' ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל

חיבורים רבים הותיר ר' יעקב ישראל אלגאזי זי"ע כאשר רק בודדים מהם נדפסו בעודו בחייו ומרביתם נדפסו לאחר פטירתו, ואמנם ברכה מרובה הותיר בכתיבת ידו כפי שהעיד החיד"א בערכו, וקרוב מאוד שכתבים רבים נעלמו ברבות השנים וחבל על דאבדין, וברשימה בסמוך נלקטו שמות החיבורים הקיימים תחת ידינו כאשר רובם באו בדפוס ומיעוטם עדיין בכתובים ולא יצאו האהלה.

"ארעא דרבנן" - כללים בהלכה על סדר א"ב. "אמת ליעקב" - דיני כתיבת ס"ת וקריאתו. "שלמי ציבור" - דיני או"ח לימות החול. "שלמי חגיגה" - דיני או"ח לשבת ומועד. "שלמי יחיד" - דיני אבלות. "שמע יעקב" - דרשות על ספר בראשית ושמות. "שארית יעקב" - דרשות על ספר ויקרא במדבר ודברים. "מגיד דבריו ליעקב" - דרשות על הגדה של פסח ונדפס בסו"ס שארית יעקב. "קהלת יעקב" - על הש"ס. "מענה לשון" - ה' חלקים על כללי התלמוד ונדפס בסו"ס קהלת יעקב. "דעת לישאל" - ענייני שו"ת ונדפס בסו"ס קדושת יו"ט מבנו המהרי"ט. "נאות יעקב" - ענייני שו"ת. "פני שבת" - דרשות לשבת ומועדים ונדפס בסו"ס נאות יעקב. "חוג הארץ" - דיני פורים שחל בשבת. "חזון למועד" - פסקי דינים לבני חו"ל הבאים לא"י. "רמזים" - כת"י. "פירוש על אידרא" - כת"י. "בית מועד" - כת"י. "קונטרס הכוונות" - כת"י. "לשון למודים" - כת"י. "וידוי לתלמיד חכם" - כת"י שראהו החיד"א והזכירו בשה"ג. "מזבח חדש" - כת"י. "הערות" לספר חמדת ימים.

שבחי ר' ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל בפי חכמי דורו

על תוקף גדולתו וחסידותו של כמהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זי"ע תקצר היריעה מהכיל, ואולם לספר מקצת משבחו שלא בפניו מן הראוי היה לצטט לכאן את אשר דיברו בו גאוני דורו בראש ספרו "נאות יעקב".

צא וראה מה שספד לו בנו הגדול המהרי"ט אלגאזי בהקדמה לספר הנזכר וז"ל שם, מר דיינא יושב על כסא שופט צדק דן את הדין ומבקש לאמית"ו ... לו זרוע עם גבורה במלחמתה של תורה ... נתקיימו ברבי אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הדר לכל חסידיו הן בקדושיו, הרב המובהק מר קשישא הוא רישא פקיע ומומחה כאילא ביבנה, האדם

יראה לעיניים אך בצלם קדשוהו שמים דמי לבר אלהין מן הרמתי"ם אינו אלא שר"ף בעל כנפים מצבא המרום רכב אלהים רבותים, כל העם עונים אחריו מקודש וישתחו אפים כי תאוה הוא לעינים מזוקק שבעתים ... כל אדם חזו משעלה עמוד השחר עד צאת הכוכבים קביע ליה דוכתא ולא קביע ליה שעתא, דמי פומיה דאבא כמעיין המתגבר גם בלילה לא שכב לבו ויהי ע"ר לבו כלב האריה לא טעם טעם מיט"ה והוא לא שונ"ה ... ואיש משענתו בידו סתם קנין לכתיבה שהיו ידיו יפות כותבי ספרים נפלאות מתורתו ... מי ימלל גבורות עזוזו ונפלאותיו הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו, זוכה ומזכה ורבים השיב מעון בא"רש חמד"ה זיוה והודה לתורה ולתעודה עביד ומהני, מאן דחמא חמא נהר די נור אש דת נגד ונפק מקדמוהי ... רבא דעמיה מדברנא דאומתיה מלכי צדק מלך שלם בכל מדות טובות וגדולה ענוה לא בדילי מיניה כו'.

כמו כן מוצאים אנו אף את תלמידו החיד"א מפליג בשבחו באגרת תנחומים ששלח בעת פטירתו לבנו הגדול המהרי"ט שם הוא כותב בזה"ל, אש"ר ישב לחוף ימים ים התלמוד בבלי וירושלמי ופסקי הלכות למשקל ולמיטרי, אדהכי והכי נשיב זקוקין דנורא האש הארוכות ... מאה פעיות פעייא אל לא טובה השמועה כי גלה יקירנו אביהן של ישראל ונלקח ארון האלקים עטרת ישראל הרב המופלא ח"ק נ"י, עמודא דנורא בוצינא דנהורא המאור הגדול דין אבא למלכא זלה"ה, הלא לאמונה חשך עולם בעדי ויד יוסף תלש"א אזל"א שערא דגופא וגם את הזקן מחזיר ריקן ... אוי לו לדור שאבד מנהיגו ... אוי לנו שכך עלתה בימינו, ווי לארעא דישראל דחסרא לה גברא רבה ומאריה דארעא דישראל אוי מה היה לנו כו'. (נדפס בשנת תרפ"ח בס' "כי ביצחק" חלק גן י-ם עמו' ה').

יתירה מזאת ניתן לעמוד על עוצם גדולתו ממה שדברו בשבחו רבים מחכמי דורו מא"י ומערי טורקיה ואיטליה בראש ספרו "שמע יעקב", ובראשם הגאון ר' יצחק הכהן ראפפורט בעל הבתי כהונה ורבו של החיד"א שהפליג בשבחו שם בזה"ל, תנא קמא גזע ישישים ההוא סבא קדישא מר ניהו החכם השלם הדיין המצויין עצום ורב שושילתא דבי נשיאה וריויה די רביעאה כמה"ר ישראל יעקב אלגאזי, גבר הוא בכולא גברא פרישא פרוש מאהבה פרוש מיראה דכיילין ליה בקבא רבא חכמתא וגבורתא וכל מדה טובה מדה גדושה, קנה לו קנין תורה שלימה ... בשעה שמדבר הכל נעשין כחרשין חרש"י דחרש"א ופי צדיק יהגה חכמה, נפקין מפומיה זקוקין דנורא ובעורין דאשא כו' ע"כ, ואף הגאון חיד"א הרבה להפליג שם בשבחו בכותבו עליו בזה"ל, "נודע ביהודה ובישראל גדול שמו את גאון יעקב אשר אהב סלה ... נהורא עמיה שרא בוצינא קדישא, מאן דחמא

חמא קדוש יעקב "מלאך מלמעלה לבוש הבדים" תהלתו בקהל חסידים, מראהו כלפידים ונגה לו סביב זהיר"י באחוור"י אפיה, פנים שלו עמדו בסיני ... כל רז לא אנס ליה.
כמו כן ניתן למצוא בהסכמתם של גאוני איטליה לספר הנזכר בה הם מפליגים לתארו "חד מן קאמייא אור הגנוז" משלשלת יחס והמעלה גזע ישישים אראלים ותרשישים ... הגאון המופלא כמוהר"ר יעקב אלגאזי זצ"ל איש ירושלים תוב"ב תורה וגדולה כו', ואף בהסכמת גאוני טורקיה שם כתבו עליו, החכם השלם הדיין המצויין סיני בקדש רב ועצום כמה"ר נר"ו ... אתמחי גברא מומחה לב"ד שבירושלים... כל רבני עיה"ק יתנו עידיהן ויצדקו והקדישו את קדוש יעקב שחכמתו מרובה ומעשיו טובים על עבודת בית אלקא די בירושלם, אנן נמי בריכנא עליה ברוך שחלק מחכמתו ירבו בישראל כמותו ע"כ, ואף המקובל ר' אברהם טובייינא בהסכמתו שם הפליג לכתוב אודותיו בזה"ל, דין גלי עמיקתא ומסתרתא דיינא דנחית לעמיקתא דהלכתא, עזוז וגבור במלחמתה של תורה ויברך אלקים את יעקב בפרי"ה ורבי"ה שמימיו פרים ורבים בשער בת רבים בכל מדות שהתורה נדרשת ... אש"ר ישב לחוף ימים ים התלמוד ... ידיעתו מכרעת כדת של תורה מסיני מסורה ... אחד היה מאיר לארץ ולדרים שמו נודע בשערים מלכי צדק מלך ירושלים רב תנא הוא מאריה דאתרא, הוא הראש החכם השלם הדיין המצויין הרב המובהק המאיר כברק החסיד העניו ר"מ ור"מ כמה"ר יעקב אלגאזי זצוק"ל.

בריך רחמנא דסייען

דברי הקדמה

דברי הקדמה

דברי הקדמה מהרב המחבר שהותיר בחתימת ספרו

{הערת המדפיסים, המעיין במש"כ המחבר בפט"ו משבת אות ק"ח יראה שציין שם להקדמה שכתב לחיבורו, ומדבריו ניכר כי הותיר המחבר הקדמה בראש ספרו, ולדאבון לב לא זכינו לאורה כי אבדה יחד עם החלק הראשון של ספר חמדת ימים אותו כתב המחבר לימות החול, ואמנם כדי לפתוח את החיבור בדברי הקדמה ראינו לנכון להקדים לכאן את דברי המחבר על מטרת חיבורו אותם הותיר בחתימת ספרו אחר פרקי חג הסוכות}

הנה אלה קצות דרכי בספר הזה, זאת היתה לי במדת הימים המועטים והשעות הספורות אשר נתנו תלאות הזמן מרגוע לנפשי, את קסתי נתתי בעתות הפנאי במוסרי הנפש היפה, הגדתי היום לאדם מה שיחו מראשית השנה ועד אחרית השנה חגה חדשה

ושבתה, יום ליום אביע אומר לדעת מה יעשה ישראל את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, **וגם פה לא עשיתי מאומה ואת אשר ישנו פה הם זכרון לראשונים וגם לאחרונים חלקם בחיים**.

וסבותי אני וראיתי משוט בארץ ומהתלך בה אנשים וידועים בתוכה אנשי מדות הבונים רחובות למו בארץ החיים, שתו בשמים פיהם ולבבם זה להם ליראה את השם הנכבד והנורא לעשות כוו"נים למלאכת השמים והמה היו כמורידי אור מן העולם ועד העולם. **ויהי** כי שבתי וראה את העם המתאוים כמוהם יהיו עושיהם גם אני אבחר במעלליהם אביא להם טרף בבית חמדתי משאת מאומה אוכל כאשר יוכלון שאת מכוונות רבינו הקדוש האר"י זלה"ה, אקומה נא ואסובבה לתורה ולתעודה אלקטה אחר הקוצרים אמרות ה' אמרות טהורות הכל בכתב מיד אדוני הארץ האר"י זלה"ה ומשנהו מהרח"ו זלה"ה ה"א זו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, דרך ל"ו סלו"לה פנויה מאבן און מכשול ומשגיות השגיאות אשר כן נמצאו כן היו בכמה כתבים היוצאים מתחת יד הבלתי מוחזק בחזקת היד ואין מנהל לה בארח מישור, בלתי אל הרב עינינו אשר הוא לבדו נז"הר מיד ה' זכה עזר לא זכה כנגדו, גבר משנים קדמוניות רוח ממרום כאשר יראה ויתפלא העוסק בדבריו בחשיקה.

ועומק שכל תעלומות הכוונות נתתי אל לבי לדרוש ולתור בחכמה וסמכ"תים בבית תפילתי נפש כי תש"בע לבטא בשפתים כל פרטי הכוונות בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצורו האנשים האלה שלמים דבר בעתו כאשר היתה מנהג חסידים הראשונים עליהם השלום לבטא בשפתים פרטי הכוונה כענין רבי אבא ע"ה בסוד ג' סעודות בזוהר פרשת יתרו ושם נאמר, רבי אבא כד הוה יתיב בסעודתא דשבתא הוה חדי בכל חדא וחדא ואמר דא היא סעודתא דעתיקא קדישא וכו' ובסעודתא אחרא הוה אמר דא היא סעודתא דקודשא בריך הוא וכן בכולהו סעודתי וכו'.

הנה כי לא הספיק לו סוד הכוונה לבדה בעת המעשה רק להוציא בשפתיו לפני מעשה העבודה כל פרטי הכוונה, וטעמו ונמוקו עמו מאשר קבלו וקיימו מפומא דמרן אבינו רועינו הרשב"י ע"ה באדרא דיבר ברוח קדשו לאמר זה לשונו, כל מה דחשיב בר נש וכל מה דיסתכל בלבוי לא עביד מלה עד דאפיק ליה בשפוותיה וההיא מלה דאפיק מתבקע באוירא וכו' ובגין כך כל צלותא ובעותא דבעי בר נש מקמי קודשא בריך הוא בעי לאפקא מילין בשפוותיה דאי לא אפיק לון לאו צלותיה צלותא ולאו בעותיה בעותא וכיון דמילין נפקין מתבקעין באוירא וסלקי וטסין ואתעבידו קלא ונטיל לון מאן דנטיל לון ואחיד לון לאתרא קדישא ברישא דמלכא וכו' עכ"ל.

ובאדרא רבה הורנו לדעת כי בהבטא בשפתים סודי הדברים ותעלומותן מתעוררין למעלה מדות העליונות בשורשם ומאורות נתן סביבות עוזם וזה לשונו, אנא חמינא י"ג אילין גליפין קמאי ונהירין כבוצינין וכד אתפרש כל חד מינייהו מפומיכון אסתלק ואתתקן ואתעטר ואתטמר בטמירותא דתקונוי דדיקנא וכל אחרנין אשתארן ובעוד דכל חד מתפרש בפומייכו נהיר ואתעטר ויתיב כמלכא בגו חיליה ע"כ.

ובפרשת צו דף ל"א ע"ב אמרו, אי תימא מלה מה אתער אלא הכי כתיב ודבר דב"ר ההוא דבר אתער מלה אחרא לעילא דאקרי דב"ר, דבר ה' אשר היה, ודבר ה' יקר, בדבר ה' שמים נעשו, דהא תנינן ההיא מלה סלקא ובקע רקיעין עד דסלקא בדוכתיה ואתער מה דאתער וכו', ובריש פרשת במדבר אמרו, תא חזי כל מלה דבעי לאתיישבא בדוכתיה לא מתיישבא עד דאדכר בפומא וכו' ע"ש.

ועל כל אלה ידי עשתה, אנכי תקנתי תפילות ערוכות בנויות לתלפיות בנגלה ובנסתר מפיקים מרגליות תבנית כל רומז פרטי הכוונות איש על דגלו באותות עם נקודות הכס"ף, שם רמז ואין מספר לאשר הריחו בסוד ה' ותמונת ה' יביט וה"א זה הדרך יסכ"ון אור עליונים למעלה בשורשם בחגים ובמועדים ורבות עתים, זכאה חולקיה מאן דידע ברזא דמאריה וארים דגליה באתר דאצטריך.

בה' תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו, גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו, וגלי קמיה מלכא עתיקא קדישא דהא לא ליקרא דילי ודבית אבא עבידנא אלא בגין דלא איעול בכסופא קמי פלטרוי עבידנא, והא גליא קמיה עתיקא קדישא סתימא דכל סתימין דמילין אילין נהרין בלבאי באשלמותא דרחימותא ודחילו דקודשא בריך הוא, בריך שמיה לעלם ולעלמי עלמין.

ובכן בטרם אלך ואינני אח - טוב וחסד שאלתי מאתך האם יש בלשוני עולה ושורש דבר נמצא בי כי הוגד לך ושמעת, והנה אמת לא נכון הדבר בקצת מוסרי הנפש ופרטי המשפטים אשר באו בתוכו ותחשבני לאויב לך, האף אמנם שגיתי כי אם אל לא ימאס תם אף כי לבות בני אדם.

ואם בפרטי השירים ונוסח התפילות אשר באו בתוכו - יש בהן דברים מעלומי עין, ולבך בספק ספיקא מתהפך אם מגוית הארי"אל רודה הדבש ההיא ותפילתי תהיה לחטאה חס ושלום ותכתוש עלי מרורות, לא תעשה דבר אך העיני בשר לך, יבואו ויגידו צדקתי, כי קצר המצע מהשתרע ברוב דברים, כאשר דמית היות יהיה ולא נפלאת היא ממ"ך, ועין המשכיל כי ידרוש בסוף ובראש בכתבי הרב ישכילם במראה ולא בחידות כדרבנות וכמסמרות נטועים.

ואם אתה הכינות לבך ופרשת אליו כפיך כסדר נוסח תפילותי בחסד וברחמים גם אני אדעה מה אעשה לך, **בהשתחוייתי בית ארמון מקום שוכני סנה אשא כפי אל ה' אל עליון גמולך ישוב בראשך** ימלא ה' כל משאלותיך להאיר מחשכי לבבך ללכת בדרכי יושר ליראה ולאהבה את השם הנכבד ונורא ויהי כנהר שלומך וכמו חלב ודשן תשבע בצחצחות נפשיך ונפש כל עדת ישראל אחיך כנפשך שבעך אמן כן יהי רצון.

דברי המחבר בטעם כתיבת חיבורו

{הערת המדפיסים, עוד ראינו לנכון להדפיס כאן ממה שכתב המחבר בפ"ד מיו"ט אות ס"ה, שם דיבר המחבר בטעם כתיבת חיבורו אחר שכבר חיברו הקדמונים ספרי מוסר רבים כמו "חובת הלבבות" ו"אבן בוחן" וכו' }

וזאת לפנים בישראל שרועי ישראל אשר בידם שבט המוסר, מידי שבת בשבתו ירימו בשפר קולם לשבר לבות האנשים בתוכחת מגולה ודברים קשין כגידין ושח רום אנשים האומרים ידינו רמה, והיום הזה תאמרנה הסרים מאחר הגדולים חקקי לב יגלו מזימות לבבם להשיב לכל מוכיח, על פניו יענו לאמר הלא כל העדה כולם קדוש יאמר להם ומדוע יתנשא אחד לקום מתוך העדה וחרב חדה לשונו שלופה מתערה להגיד לבית ישראל דברים קשים כגידים והדריך בנעלים על במותי ראשי האנשים אשר גובה וגבה להם.

והיה כי יאמר להם מדוע ככה מריתם את פי ה', יענו בעזות מצח לאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו, המן העץ חיים אשר ציוה ה' לאכול ממנו אכלת לבדך, הלא כל איש ישראל יכול לעשות היכל ומקדש מלך לעצמו ואינן צריכין להשלמה מבחוץ, **זאת היא שיחת אנשי דמים אשר קולן שמעתי** בגינות וקול דמיהם וקול נשותיהם בני גילם צועקים בקול ענות וחירופים לחרף מערכות מלאכי אלהים על מצו"ת ומרורים, ואזנם אטומים כמו פתן חרש משמוע בקולן של סופרים אשר חוקי האלהים ותורותיו ידרושו, וכאשר עמודי עולם אלו ירופפו ויתמהו מגערת זדים ארורים **אז ישוב איש ימיני אחור** ותושלך אמת ארצה ונשאר תחת הנעצוץ משפט רצוץ, אוי לעינים שכך רואות, אוי לאזנים שכך שומעות.

ומעודי זאת היתה שיחתי במאמר ירמיה מי יתנני במדבר מלון אורחים, וזאת אשיב אל לבי לאמר הטוב אנכי מאבות, הלא אין זכרון לראשונים אשר בערה בם אש ה' בלבם תמיד כל היום וכל הלילה לא תכבה קנאת ה' צבאות לדבר סרה בקרית ארבע כיתות שאין מקבלין פני שכינה ולפרסם עליהם לגלות רעתם בקהל וחטאתם כתובה בעט שמיר ושית.

ומה האדם שיבא אחרי ה"מליץ הגדול" וה"אבן בוחן" ו"חובת הלבבות" וזולתם שלמים וכן רבים כנראה מהקדמת רוב המחברים אשר בתוכה יבחנו רוב מומי הדור, ומה גם עתה שחדשים מקרוב באו חוברות צרה אל אחותה חדשים גם ישנים, ואלה מוסיף על הראשונים עד שקדמוניות אל יתבוננו וישן מפני חדש יוציאו וצרה משכחת חברתה וקללת יום יום מרובה משל חברו, אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי, שויתי עזר על גבור **גם כי בוז יבוזו לי כאשר ראיתי אחרי רואי כמה קנאין פוגעים בי**, אכן אפס לא יהיו דברי אלה רק לאשר איתו נפש היפה המליאה לה חכמה ודעת ויראת ה' ואוהבי התוכחת ושונאי צדיק יאשמו.

דברי הקדמה מהרב המחבר שכתב בסוף פרקי שבת

{הערת המדפיסים, עוד ראינו להקדים לכאן את דברי המחבר בהן חתם את ח"י פרקי שבת שבספרו, כשבתוכם הוא מציין את מטרת חיבורו}

הנה נא ערכתי אל צדיק ועובד אלהים ח"י פרקין במשפטי השבת רזא דברית קדישא ח"י על האד"מה, וההערות הראויות יהיו לטוטפות בין עיני איש איש מבני ישראל כי לא תשכח מפיהם, איש אל אלהיו ידרוש דבר בעתו ולא ילך אנא ואנא לבקש את דבר ה' כי ישלים חוקי הרשום בכתב אמת כולו שלאנן ושליו, ואל איש ישראל כי נעלם ממנו אחד ממשפטי השבת והוא לא ידע איך יהיה משפט השער ומעשהו אשר עמו - אנכי בשורה להגיד לו כדת מה לעשות, **הם זכרון לראשונים וגם לאחרונים** למען דעת כל עמי הארץ לשמור חוקיו ומשפטיו לעתים מזומנים.

ונוסף גם הוא כוונות ישרות להבין ולהורות אותם במועדם לאנשים חכמים וידועים אנשי מד"ות אחרי דרך מבא השמש האר"י זל"ה ספיר גזרתם לנחותם הדרך ילכו בה במבטא שפתים אשר כתבתי להורותם דרך ארוכה וקצרה, כי היו תהיה לאיש הירא הבא בסוד ה' ליריאיו למשען ולמשענה ויהי ידיו אמונה יחזיק במעוזו יעשה שלום לו, המורם מהם כיוצא בהן, הן הנה היו אמרות אחרות לימודי ה' אשר גרסה נפשי לתאבה מידי שבת בשבתו הכל מיד ה' עלי השכיל, וזה חזיתי יהיה לי למשיב נפש ולריח נחוח לאורו"ת לפני, ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם.

ובעל נפש היפה המליאה לה רוח דעת ויראת ה' יכלכל דבריו במשפט יתר מאד ממה שהצגתי לפניו פה, ואשר נפשו איותה ויעש לקרבה אל המלאכה לעשות אותה כמשפט הרשום בכתב כאן, יחזיק במעוזו ולא ירפינה כי לוית חן הם לראשו לאורות לפניו במשפט האורים לפני ה', וכמסתר פנים ממנה ויטוש מנהגו הטוב אשמו בראשו מאשר לא עבדו מאומה, והיה לשיכים בעיניו באמור אליו איה איפה תפארתך כי דלקת אחרי,

ועתה מה מצאת בי עול כי רחקת מעלי ונאמר התרפית ביום צרה צר כחכה, ואולם בעבור זאת הכי אחי אתה אאמיצך במו פי, חזה להעדיף ולא להחסיר, החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך ולתת מעדנים לנפשך ותעד נזמה וחליתה, תצור שלום שלום בהשקט ובטח.

תפלה קודם תקון ליל שישי

{ תפלה זו נתייסדה ע"י הרב המלבה"ד כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל קודם התקון שסידר מחבר החמ"י לליל שישי וכמו שציין בראשה בזה"ל, תפלה זו נתקנה לעתור לרצות לשוכן בציו"ן קודם התיקון ליל השישי לעזר ולהועיל להוסיף כוחם לבא עד תכליתו}

רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ולשוב אליך בתשובה שלימה ולתקן את כל אשר פגמנו במדות העליונות ובשמות הקודש, ובפרט מה שפגמנו בברית הקודש על ידי חטאת נעורינו, אמנם קצרה שכלינו והשגתינו לכוין כל הדברים בשורשם, ועתה אתה ה' החפץ בתשובת השבים, איניית לידינו סדר הלימוד בליל השישי והוא לתקון היסוד וגמרנו בלבנו ובנפשנו לקיים כל הנמצא כתוב בספר, ואמנם ידענו ה' אלהינו כי הבא לטהר מסייעים אותו ובלתי עזרתך אין בנו יכולת לעשות שום דבר, לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהיה בעזרתינו ותתן בנו כח לעמוד כל הלילה בלימוד תורתך, ותבטל כל המקטרגים והמסטינים עלינו ואל יהיו עונותינו מבדילים בינינו לבינך, ויקויים בנו מאמר דוד המלך עליו השלום, ישלח עזרך מקודש ומציו"ן יסעדך, אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר, שיר למעלות וכו'.